

W.E. von Eyben

JURIDISK GRUNDBOG

Bind 3

DOMMEN – SPROGET

JURIST- OG ØKONOMFORBUNDETS FORLAG
1989

Juridisk Grundbog 3 – Dommen – Sproget

4. omarbejdede udgave

© 1989 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse eller mangfoldiggørelse af denne bog eller dele heraf er uden forlagets skriftlige samtykke ikke tilladt, ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Bogen er sat med Times og trykt hos

JJ tryktechnik a-s, København

Omslaget er tilrettelagt af Axel Surland

Printed in Denmark 1989

ISBN 87-574-0298-1

Indholdsfortegnelse

§ 1 af professor, dr. jur. *W.E. von Eyben*, § 2 af landsdommer *Poul Sørensen*, § 3 af byretsdommer *Leif Aamand*, § 4 af byretsdommer *Lene Pagter Kristensen*.

§ 1. Juridisk stil og sprogbrug	11
I. Indledning	11
II. Udviklingen	14
III. Periodestilen	19
A. Ledstilling	19
B. De enkelte leds placering inden for perioden	21
1° Udsagnsled – grundled	21
2° Udsagnsord – biordsagtige sætningsled (frie adverbialer)	21
3° Bestemmelser til et navneord	22
C. Anvendelse af relativsætninger, participier, forholdsordsled og infinitivkonstruktioner	23
D. Bisætningers formulering	26
E. Måling af læsbarheden	26
F. Eksemplifikation	27
1° Sproget i love og bekendtgørelser	27
2° Sproget i kontrakter	30
3° Sproget i domme	31
4° Testamenter – participiumsformer	34
5° Anklageskrifter – infinitivkonstruktioner	34
IV. Verbalsubstantiver	36
V. Henvisningsord	38
A. Påpegende stedord eller biord	38
B. »Nærværende«, »pågående«, »vedkommende« ..	39
C. »Efterfølgende«	40
D. »Hvorved bemærkes«, »Herefter, og idet bemærkes«	40
VI. Modalverber (ville, skulle)	42
A. »Vil være at ...«	42
B. »Vil have gjort ...«	43
C. »Skulle det ske ...«	44
VII. Den upersonlige stil	45
VIII. Gentagelser og variationer	48
IX. Terminologi	49

Indholdsfortegnelse

A. Fremmedord	49
B. Lange ord	51
C. Danske ord i speciel betydning	51
D. Abstrakte udtryk	52
E. Gammeldags og højtidelige udtryk	55
F. Moderne og uhøjtidelige udtryk	58
G. Overflødige ord	58
X. Afsluttende bemærkninger	61
§ 2. Domme i borgerlige sager i første instans	63
I. Disposition for dommen	64
II. Sagsfremstillingen	66
III. Parternes påstande og anbringender	70
A. Påstande	70
B. Anbringender	72
C. Proceduren	75
IV. Bevismaterialet	76
A. Parts- og vidneforklaringer	77
B. Skriftlige erklæringer	81
1° Lægeerklæringer	81
2° Syns- og skønserklæringer	81
3° Andre sagkyndige erklæringer	83
V. Præmisserne	83
VI. Domskonklusionen	89
§ 3. Domme i særlige borgerlige byretssager	93
I. Udeblivelsesdomme	93
II. Erkenderdomme	95
III. Korte domme	96
A. Dommen	98
B. Redegørelsen	100
IV. Ægteskabsager m.v.	103
A. Påstande	103
B. Anbringender	104
C. Bevisførelse	105
D. Præmisser	106
1° Hovedpåstandene	106
2° Vilkår	107
E. Domskonklusionen	108
V. Faderskabsdomme	112
VI. Domme om administrativ frihedsberøvelse	119
VII. Mortifikationsdomme	122

Indholdsfortegnelse

§ 4. Domme og kendelser i straffesager	125
I. Affattelse af domme	128
A. Domme i byretssager	128
1° Domme i sager, hvor tiltalte har nægtet sig skyldig	129
1. Sagens behandlingsform	131
2. Tiltalen	131
3. Anklagemyndighedens eventuelle påstande	131
4. Tiltaltes personlige data og relevante forstraffe	132
5. Tiltaltes stilling til skyldsspørgsmålet	134
6. Redegørelse for bevisførelsen	134
7. Tiltaltes personlige forhold af relevans for sagen	138
8. Rettens stillingtagen til skyldsspørgsmålet	140
9. De anvendte straffebestemmelser og rettens stilling til strafudmålingen	148
10. Angivelse af de perioder, i hvilke tiltalte har været frihedsberøvet	157
11. Rettens stillingtagen til eventuelle påstande om rettighedsfrakendelse, udvisning, konfiskation m.v.	158
12. Civilretlige krav nedlagt under sagen og stillingtagen hertil	160
13. Dommens konklusion	163
2° Domme i sager, hvor tiltalte tilstår	169
3° Udeblivelsesdomme	172
B. Domme i nævningesager	173
II. Affattelse af kendelser	175
A. Løsblads-kendelser	176
1° Straffelovens § 72	176
2° Straffelovens §§ 59, stk. 2 og 60, stk. 1	178
3° Straffelovens § 78, stk. 3 og § 79, stk. 3 m.v. ..	178
4° Straffelovens § 79, stk. 4 m.v.	178
B. Andre kendelser (retsbojs-kendelser)	179
1° Dørlukning	180
2° Navneforbud	181
3° Referatforbud	181
4° Vidnekendelser	182
5° Rettergangs bøder	182
6° Mentalundersøgelse	183
7° Varetægtsfængsling	184

Indholdsfortegnelse

8° Fængslingsurrogat	185
9° Forlængelse af fængslingsfrist	186
10° Isolation	186
11° Opretholdt anholdelse	187
12° Indgreb i meddelelshemmeligheden	187
a. Telefonaflytning og teleoplysning (§ 781, stk. 1)	187
b. Teleoplysning (§ 781, stk. 2)	188
c. Anden aflytning	188
d. Brevåbning	189
e. Brevstandsning	189
Andre afgørelser vedr. indgreb i meddelelshemmeligheden	189
13° Politiets anvendelse af agenter	192
14° Ransagning	192
15° Beslaglæggelse m.v.	193
16° Frihedsberøvelse af udlændinge uden fast bopæl i Danmark	193
Tillæg 1-5	195

Forord

Ved udarbejdelse af § 1 om juridisk stil og sprogbrug har *Erik Wassard*, Statens Informationstjeneste, medvirket, særligt ved at tilvejebringe oplysninger om nyeste praksis.

§ 2 omhandler domme i borgerlige sager i første instans og indeholder almindelige synspunkter om domsaffattelse. § 3 behandler herefter affattelsen af domme i særlige byretssager med eksemplifikation og § 4 domme og kendelser i straffesager med et betydeligt antal eksempler.

§ 2 er udarbejdet af landsdommer *Poul Sørensen*, § 3 af byretsdommer *Leif Aamand* og § 4 af byretsdommer *Lene Pagter Kristensen*.

November 1988.

von Eyben

§ 1

Juridisk stil og sprogbrug

Af professor, dr jur W E von Eyben

I. Indledning

Selv om det ikke indgår i den almindelige undervisning af studerende jurister, er anvendelsen af en korrekt og forståelig sprogbrug efterhånden blevet et af de mest fortærskede emner overhovedet inden for juraen. Der udfoldes en betydelig virksomhed for at forbedre sprogbugen. Dette sker ved Statens Informationstjeneste, ved Dansk Sprognævns virksomhed, ved Forvaltningshøjskolen og mere individuelt i ministerier, styrelser og andre steder inden for den praktiske forvaltning.

I de forskellige udgaver af denne grundbog er der også gjort forsøg på at tage nogle principielle spørgsmål inden for dette område op til behandling. Disse forskellige bestræbelser har da også givet resultater. Justitsministeriet udsendte d 15/10 1969 (MinT 1969 nr 224) en vejledning om sproget i love og andre forskrifter. Den var udarbejdet på grundlag af Grundbogens tidl udgaver, men naturligvis i en fortættet og pædagogisk meget klar form, jfr *Karker* .191. Ved skr af 18/10 1971 til Statsministeriet henstillede Folketingets Ombudsmand til overvejelse, om det ikke burde tilkendes gives myndighederne, at denne vejledning også var et egnet grundlag for arbejdet med at forbedre skrivelseres sproglige form. Dette begrundedes med, at formen var endnu mere betydningsfuld for befolkningen end spørgsmålet om loves og andre generelle forskrifters form. I en skr af 25/2 1972 (MinT 1971 nr 70) til de øvrige ministerier tilsluttede Statsministeriet sig disse synspunkter. Med udgangspunkt heri gjorde Ministeriet for kulturelle anliggender opmærksom på, at Dansk Sprognævn var parat til at yde enhver bistand til de bestræbelser, der var i gang med at forbedre sprogbugen i myndighedernes breve og andre tilkendegivelser til borgerne (se hertil Sprognævnets årbøger 1977 og 1987). Henstillingen har dog kun haft begrænset virkning.

Større betydning kan der tillægges den virksomhed, som er udfoldet af Administrationsdepartementet under Finansministeriet (nu: Administrations- og Personaledepartementet) og Statens Informationstjeneste.

Se hertil vejledning nr 153 af 22/9 1987 om udarbejdelse af administrative forskrifter, Betænkning 1117/1987 om offentlig information.

Se herom *Bent Møller og Erik Hansen*: »- og uden omsvøb, tak!« (Statens Informationstje-

neste, 6. oplag, 1987); »Færdigt arbejde«; en vejledning fra administrationsdepartementet i fremstilling af statslige publikationer – fra manuskript til færdig tryksag, 1982; »Sådan redigeres publikationer – en vejledning for forfattere og planlæggere af statslige publikationer« og »Sådan fremstilles publikationer – en vejledning for indkøbere af statslige publikationer«. Begge publikationer, der er udgivet af Administrationsdepartementet i 1987, indeholder vejledninger i at skrive et »enkelt, klart og naturligt sprog«. Det samme er tilfældet med »Sådan fremstilles blanketter – en vejledning for blanketkonstruktører og indkøbere af statslige blanketter«, udgivet af Administrations- og Personaledepartementet, Statens Informationstjeneste, Direktoratet for Statens Indkøb og Det Administrative Bibliotek i 1988, se især s 14, afsnittet »Sprog«.

Se endvidere *Jens-Martin Eriksen og Bent Møller: Svære ord- og lette*, Statens Informationstjeneste, 1984, *Bent Møller: Møde med skrankesproget*, 1981, *Bent Blume i Retspolitisk status*, 1988 . 149-165.

Allan Karker: Ti år efter eller Lovsprogets forandring i Festskrift til W E von Eyben, 1982. 191-205, der på grundlag af en gennemgang af Lovtidende 1979 og dele af Ministerialtidende 1979 undersøger, i hvilket omfang der er sket ændringer siden 1969, da Justitsministeriet udsendte den nævnte vejledning.

Det afsløres her, at Justitsministeriet i sin vejledning ikke fulgte alle forslag fra Dansk Sprognævn. Dette gælder følgende forhold:

1. Overdreven brug af *navneform* (»der godtgøres af foreligge rimelig grund« – »det godtgøres, at der er rimelig grund«).
2. Overdreven brug af *ejefald* (»ved barnets fyldte år« – »når barnet fylder 18 år«)
3. Overdreven brug af *sammensatte og afledte udsagnsord* (»videresender« – »sender videre«; »sådanne aftaler omfattes ikke af § 17« – »§ 17 gælder ikke sådanne aftaler«).
4. Overdreven brug af *komplekse bisætningsindledere og forholdsord* (»såfremt« – »hvis«; »forinden« – »før«).
5. Udeladelse af *der* (»om retssag bør føres« – »om der bør føres retssag«).

Det er næppe noget tilfælde, at disse punkter ikke er taget med i vejledningen. De virker ikke stødende og ikke svært forståelige, i hvert fald kun hvis »overdrivelsen« bliver helt over-svømmende. I øvrigt er det ikke umiddelbart forståeligt, hvad der menes med »komplekse bisætningsindledere«. Der hentydes næppe til koncipister, som lider af komplekser, når de indleder med en række bisætninger, før de kommer til hovedproblemet. Men tampen brænder.

Det er naturligvis af afgørende betydning, at undervisning i god sprogbrug overhovedet ikke gives for de begyndende jurister, og at uheldig sprogbrug ved besvarelse af opgaver ikke medfører karaktermæssigt ubehagelige konsekvenser. Derfor vil sproget meget naturligt også blive negligeret af de studerende.

Men heller ikke på det senere faglige niveau er der meget at risikere i retning af påtale ved højere myndighed eller på anden lignende måde. Det fremgår af udviklingerne om ombudsmandens praksis, jfr *Eilschou Holm* i J 1986.227-258, at ombudsmanden i den henseende i det væsentlige kun påtaler den sprogbrug, som kan virke krænkende på borgerne, omend man dog f eks i FOB 1971.65 påtaler den sproglige formulering, idet en skrivelse skal være let at læse, men også venlig og hensynsfuld. Det kniber imidlertid stadig med disse ønsker, i begge retninger.

Vanskeligheden ligger navnlig i, at det juridiske indhold på en gang skal være særdeles nøjagtigt og derfor kræver mange og undertiden vanskelige

ord og ordsammensætninger, men tillige også skal være umiddelbart forståeligt med hensyn til hovedindholdet, selv om modtageren, læseren, ikke er i stand til at forstå disse finesser, men alene ønsker en bred vejledning, som hjælper i de typiske tilfælde eller måske blot i det konkrete tilfælde, som interesserer netop denne enkelte person.

Reaktionen mod den vanskelige sprogbrug er imidlertid oftest møntet på, at den er for indviklet. Der skal males med en bredere pensel. Heroverfor holder juristen fast ved, at indholdet i enhver henseende skal være klart og anvendeligt i alle tilfælde, hvor der kan blive brug for at anvende forskriften eller afgørelsen.

Det, der altså må stræbes mod, er at anvende en sprogbrug, som tager hensyn til alle ønsker. Lader det sig ikke gøre, står tilbage som en udvej, som ofte lader sig anvende, at benytte to forskellige formuleringer: En meget detailleret, men vanskelig forståelig form, og herudover en populær meddelelse, f. eks. i form af en annonce, en skiltning, en vejledning, skrevet i en jævn fortælleform. Men denne spaltning mellem to forskellige former lader sig langt fra altid anvende. Dette gælder i særlig grad ved helt konkrete afgørelser.

Men ved valget mellem forskellige stilarter inden for juraen er der også andre synspunkter, som gør sig gældende.

De tendenser, der brydes i den juridiske stil, svarer nøje til brydninger på andre kulturområder og har deres grund i vor tids sociale forhold. Nogle opfatter det demokratiske lighedsideal således, at alle forskelle i stil, sprog, klædedragt og væsen bør nivelleres så lang som muligt. Andre vil kæmpe for de mere uhåndgribelige værdier, der ligger i, at hver stand dyrker sin særlige udtryksform, og i, at statsmagten, retten, kirken, poesien og videnskaben hver taler i sin særlige stil, som bærer præg af indholdet, og som stiller krav først til sine udøvere, men dernæst også til dem, der ønsker at forstå, hvad der siges og skrives.

Der er undertiden blevet fremsat forslag om, at den juridiske stil bør ændres i retning af dagligsproget eller dog i hvert fald så meget, at den nærmer sig til det almindelige skriftsprog. Heroverfor kan ganske vist anføres, at en sådan ændring volder praktiske vanskeligheder. Man benytter sig med fordel af ældre forbilleder, når love, retsafgørelser, administrative skrivelser eller kontrakter skal affattes. Man har haft lejlighed til at konstatere, hvorvidt det ældre retsstof har kunnet bestå sin prøve i praksis. Hvis det tilsyneladende ikke har affødt misforståelser i praksis eller ført til retskonflikter, taler meget for, at man efterligner forbilledet. Selv en ringe sproglig ændring kan være udgangspunktet for retskonflikter eller dog medføre overvejelser om den rette forståelse af nye udtryk og vendinger. Hertil kommer den rent praktiske betragtning, at man kan overlade til et underordnet personale at udarbejde koncepter, idet »overreferenten« nøjes med at konstatere, om man har holdt sig til den traditionelle og gennemprøvede udformning og udfyldt med de enkeltheder, som den foreliggende sag indeholder.

Selv om man ikke skal underkende værdien af disse betragtninger, må man dog ikke tillægge dem for stor vægt. Drejer det sig om love eller andre forskrifter af generel karakter, kan man som oftest få tid til den bearbejdelse af stoffet, som er nødvendig for at få fjernet forældede eller uforståelige vendinger. Hvad de løbende sager angår, må der også kunne blive tid til engang imellem at tage formuleringerne op til overvejelse, således at praksis bliver ændret, hvad mange forvaltningschefer og advokater netop også gør.

Det er nemlig klart, at den juridiske stil stadig må undergå en vis ændring, så at den ikke

fjerner sig *for meget* fra almindelig tale eller almindeligt skriftsprog. Det juridiske dokument henvender sig ofte til lægmænd, som uden store vanskeligheder må kunne forstå, hvad meningen er, og selv om dokumentet er rettet til en myndighed eller person, som forstår det juridiske fagsprog, er der næsten altid en mulighed for, at også ikke-jurister får brug for at tyde dokumentets indhold. Drejer det sig om forkyndelser, der har det praktiske hovedformål at få adressaten til at forstå, hvad der skal ske, hvor det skal foregå, og hvad konsekvenserne er af at han ikke reagerer rigtigt, er det forståelsesmæssige selvfølgelig helt overvejende, se herom *Henrik Zahle* i J 1973 . 306-313.

II. Udviklingen

Ser man historisk på det, er det iøjnefaldende, at den juridiske sprogbrug har været præget af forskellige påvirkninger, således at man ligefrem kan se forskellige stilarter, som fra tid til anden har præget sprogbrugen.

Landskabslovene fra 1200-tallet var præget af en normalisering af en ældre mundtlig lovfremsigelse. Man anvendte dels enkelte, nærmest ord-sprogsagtige vendinger, som sad godt fast i hukommelsen. »Med lov skal land bygge« (senere: »bygges«) som det hedder i Jyske Lov. Men dels også en form, hvor der indledes med en beskrivelse af det forhold, som skal rammes, hvorpå følger omtalen af den reaktion, som skal anvendes: »Forsømme forældrene at lade barn komme til dåben, og det uden dåb bortdør, da stande de åbenbare skrifte«. Fra denne tid stammer en række juridisk farvede ord, som er bevaret endnu den dag i dag, som f eks ret, dom, ting, vidne, bod, tyv, hæler, arv, arving. Men allerede dengang stod man over for det nu så kendte fænomen, at der i retssproget blev anvendt ord og udtryk, som virkede gammeldags for menigmand. Retssproget har altså hinket bagefter dagligsproget i århundreder.

Det næste lag i retssproget er middelalderens latinske retssprog, som først udvikledes ved den pavelige kurie og derfor kaldes »*Kurialstilen*«. Det excellerede i en mængde ceremonielle og juridiske formler, udført i en snørklet retorisk stil, som dels skulle gøre udtrykkene så nøjagtige, at enhver misforståelse var udelukket, dels skulle give stilen højhed og fylde. Ved sine religiøse påkaldelser skulle den også give dokumentet en sådan kraft, at den, der overtrådte dets bestemmelser, rantes af Guds straf. Sprogligt var denne stil kendetegnet ved sin brug af omfattende perioder, hvori alle omstændigheder og forhold blev sat i det rette logiske forhold til hinanden. Ved de lange perioder opnåede man at gøre selve dokumentet kort og koncentreret. Terminologien var i denne tradition langt mere abstrakt og systematisk end i landskabslovene.

Middelalderens kongelige forordninger var længe skrevet på latin, men oversattes tidligt til dansk med bevarelse af væsentlige af latinens stiltræk. Også andre retsdokumenter affattedes længe på latin, men henimod 1400

trænger dansk frem som almindeligt sprog i diplomerne. Dette diplomsprog lå dog ofte så tæt op ad latinen (eller nedertysken), at det var uforståeligt for den, der ikke kendte det latinske forbillede. En stor mængde juridiske udtryk stammer fra dette latinske lag i retssproget, f. eks. *de jure*, *de facto*, *bona fide*, *vis major*, *beneficium*, *indicium*, *alimentant*, *eksekutor*, *testamente*, *legal*, *servitut*, *appellere*.

Påvirkningen fra latin fortsættes mere eller mindre indirekte i det tredje lag af dansk retssprog, nemlig ved århundreders påvirkning fra tysk jura og administrativt sprog, der ikke mindst gjorde sig gældende, så længe en del af riget havde tysk retssprog. I sætningsbygningen kan det være svært at adskille det tyske lag fra det latinske, men *ordforrådet er gennemsyret af tysk*, f. eks. forvaltning, forordning, anordning, bestilling, øvrighed, formue, pant, falsk, misdæder, beskikke, forse (sig), forpligte(t), forfalske, erholde, erlægge (er)agte, forsikre, entledige.

Som det fjerde lag må nævnes udviklingen omkring de *nordiske fælleslove*, hvor netop ønsket om så vidt muligt at få ensartede tekster i de nordiske lande medførte, at der valgtes nordiske udtryk. Dette kan ses i Købeloven og de familieretlige love, men i øvrigt også i mange andre love.

Som det femte indslag kan henvises til den *anglosaksiske påvirkning*, som navnlig er blevet iøjnefaldende efter 2. verdenskrig. Dette kan ses i sammenhæng med det tiltagende internationale samkvem og tillige den tekniske udvikling, som har bevirket, at der også i retssproget må benyttes udtryk og vendinger, hentet fra navnlig amerikansk sprogbrug. Et gennemsyn af juridiske ordbøger viser, at et meget betydeligt antal ord og vendinger på denne måde har banet sig vej ind i retssproget.

Man må imidlertid ikke være blind for den indflydelse, som skyldes anvendelsen af lægmænd inden for retsplejen, først i Sø- og Handelsretten, senere i strafferetsplejen, men i øvrigt også inden for den almindelige civile retspleje – hvor syns- og skønmænd og særlige sagkyndige anvendes. Hermed er fremmet anvendelsen af mere jævne udtryk, men i øvrigt også faglige udtryk, men vel at mærke hentet fra helt andre fag end juraen.

Det er også en kendsgerning, at det juridiske sprog er undergået betydelige ændringer. Man behøver blot at foretage en sammenligning mellem juridiske dokumenter af i dag og tilsvarende dokumenter fra omkring 1900 for at blive overbevist om, at dette er rigtigt. Man kan beundre den færdighed, som de fleste koncipister dengang havde i at skrive logisk og klart, men dokumenter fra dengang krævede nok oftere end nu en oversættelse til almindeligt sprog for at blive forstået af lægmænd.

Det kan også umiddelbart konstateres, at der er en betydelig forskel i affattelsen af de forskellige dokumenter af i dag. Undersøgelsen blev i 1. udg. i det væsentlige baseret på gennemlæsning af en enkelt årgang af Lovtidende og af Ugeskrift for Retsvæsen samt af formularerne i Hindenburgs For-

mularbog. Medens retsafgørelserne stort set var skrevet efter samme stil-mønster, var der betydelige forskelle, når man sammenlignede love fra forskellige ministerier og formularer fra forskellige retsområder. Nogle grupper af love og nogle grupper af formularer er meget konservativt affattet, andre var skrevet i en enklere og klarere stil. I 2. udg var der suppleret med materiale fra love og domme fra 1973 og formularer i Juridisk Formular-bog, 1971. På tilsvarende måde er der i denne 3. udg suppleret med materiale fra en mellemliggende periode, medens til gengæld ældre stof er udgået.

Det bør vel også understreges, at karaktertrækkene fra de retlige dokumenter kun i langt ringere grad findes i den juridiske litteratur. Dette århundredes juridiske forfattere har vel ikke alle fjernet sig lige meget fra kancellistilen, men afstanden er dog vist for alles vedkommende betydelig. De grunde, der kan anføres til støtte for i vid udstrækning at bevare denne stil, foreligger slet ikke eller kun med væsentlig mindre styrke ved de litterære juridiske arbejder. Noget andet er, at hver forfatter efterhånden får et vist særpræg, hver forelsker sig i bestemte vendinger og gør sig skyldig i sproglige synder af den ene eller anden art. Men det er ikke et spørgsmål om anvendelse eller ikke-anvendelse af kancellistil.

Man kan minde om det hjertesuk, som *Ussing* fremkommer med i sin Erstatningsret.¹²³ hvor han i en diskussion med *Fr Vinding Kruse* understreger, at han har sagt »meget af det samme som Vinding Kruse, blot uden hans malende og kraftige stil«.

Koncipisten af retlige dokumenter stilles altid over for den vanskelighed, at fremstillingen nødvendigvis må være meget omstændelig. Stort og småt skal med. Hvis man sløser på et enkelt punkt, fordi det forekommer meget uvæsentligt, skal det nok passe, at netop dette afføder en retssag. Man kan ikke nøjes med at underforstå en henvisning til en stor dyngede dokumenter, som danner grundlaget for det dokument, som indeholder den endelige stilling-tagen til samtlige omstændigheder. *Det retlige dokument skal kunne stå ale-ne*. En lov skal kunne forstås, uden at man kender alle dens forudsætninger, og det samme gælder også domme og administrative afgørelser. D v s, at man ikke behøver at fordybe sig i andre dokumenter for at finde ud af me-ningen. Derfor begynder en administrativ afgørelse ofte med en indledning, der refererer, hvad ansøgeren har ønsket: »I et hertil indsendt andragende har De ansøgt om . . . . .«. Derefter refereres de oplysninger, som er ind-hentet vedrørende sagen, eventuelt de udtalelser, som er kommet fra under-ordnede myndigheder: »Af sagen fremgår det, at . . . . .«, »Det er for mi-nisteriet oplyst, at . . . . .«, »I en over sagen indhentet udtalelse har . . . . . erklæret, at . . . . .«. Til sidst kommer myndighedens konklusion: »Foranle-diget heraf skal man meddele, at . . . . .«. Man begynder altså sin fremstil-ling fra grunden af, refererer i en afgørelse sagens historie, idet man i almin-delighed sigter mod at gengive den i rette kronologiske orden, anfører, hvil-

ke synspunkter og påstande parterne eller ansøgeren gør gældende, frem-sætter derefter myndighedens egne refleksioner og kommer endelig til en konklusion. Herved bliver det hele opbygget langt mere logisk og konsekvent end i mange litterære fremstillinger. I disse kan man bevidst og underfundigt lade læseren svæve i lykkelig uvidenhed om, hvem den »jeg« eller »han« er, der åbner historien på første side, og situationen, som skildres, kan forekomme helt uforståelig. Man springer straks in medias res. Først lidt efter lidt går sandheden op for læseren. Sådanne friheder kan den juridiske koncipist ikke tillade sig.

På forhånd synes det ganske ejendommeligt, at den almindelige forfatter tør forlade sig på, at læseren nok kan følge med i fremstillingen, uden at det anses for strengt nødvendigt – ved hjælp af et utal af forbindelsesord – uafladeligt at præcisere, at det hele hænger logisk sammen. For juristen skulle dette egentlig være unødvendigt. Teksten skal i sig selv være bygget op logisk og systematisk. Man har undertiden fornemmelsen af, at juristen for enhver pris hælder noget lim over den i virkeligheden fast sammentømrede blok for at undgå, at der bliver nogen som helst sprække. Ofte foretager man en sammenkædning ved at bruge vendinger som: »endvidere«, »derhos«, »hvorhos«, »tillige«, »yderligere«, »endelig«.

Der kan naturligvis være tilfælde, hvor koncipisten ligefrem nummererer sine udviklinger eller synspunkter, altså sætter tal ud for dem, så man direkte ser det skema for sig, som juristen mere usynligt dikterer for sig selv. Men en sådan opstilling vil måske støde mange, og fremstillingen kan få et noget ejendommeligt skematisk præg. Man kan også tænke sig, at man går en mellemlig og refererer de forskellige led på den måde, at hvert af dem indledes med et »at«, måske endog med et understreget »at«, ja, måske yderligere markeret ved liniebrud. Også denne metode kan virke uskøn, og ligesom docerende, ubehagelig. Nogle vil måske endda mene, at man bør undgå disse »at«'er, der lyder ligesom små trompetstød i sproget, specielt hvis man på den antydede måde ligesom sætter et forzado ved dem.

I standardanmeldelser i skifteretter er opregning ved hjælp af »at«'er almindelig:

»at de afdøde ikke har været i andet ægteskab end med hinanden,
 at de afdøde ikke efterlader sig andre livsarvinger – herunder børn født uden for ægteskab – end os,
 at de afdøde ikke efterlader sig adoptivbørn eller sådannes afkom,
 at de afdøde ikke/kun efterlader sig testamente/testamente af . . . . . der vedlægges i original og bekræftet afskrift, og hvis bestemmelser vi forpligter os til at efterkomme,
 at sidstafdøde efterlader sig særeje ifølge vedlagte ægtepagt af . . . . . der er lyst den . . . . .

at sidstafødte efterlader sig særeje, hidrørende fra arv efter. . . . . /gave fra . . . . . og ved dennes bestemmelse gjort til særeje

og

at vi alle er myndige og vore boer ikke under konkursbehandling.«

Den gentagne benyttelse af »at« kan i andre tilfælde virke forvirrende, fordi der netop ikke tilsigtes en opregning. Det ene »at« styrer videre mod en sætning, der styrer mod det næste »at«, og så fremdeles. Man må da ved læsningen af stykker, der indeholder det famøse ord, foretage en analyse, der undertiden kan være nok så kompliceret, for at finde ud af, hvad meningen er.

»Derimod findes det betænkeligt at antage, at der ved agentens erklæring af . . . . og kød- og fødevarinspektørens først den . . . . afgivne erklæring er tilvejebragt tilstrækkeligt bevis for, at også den sending, der ankom d . . . ., ikke var i god og sund stand ved ankomsten . . . .«.

»Indstævnte har forklaret, at N N havde sagt, at man skulle se at få kommunen til at købe amtets grund, så der kunne blive en indkørsel til både matr nr . . . ., således at den eksisterende indkørsel over gang- og cyklesti kunne blive liggende.«

»Under proceduren har sagsøgeren særlig anført, at det for adciteredes erstatningspligt er afgørende om foreningen og/eller sagsøgte på dennes vegne har været vidende om, at N N havde udstedt høstpantebrevet til sagsøgeren, og om de samme har været bekendt med N N's dårlige økonomiske forhold, således, at de af den grund måtte nære mistanke om, at han havde udstedt høstpantebrev.« *

»Efter den skete bevisførelse findes der ikke at være grundlag for at fastslå, at tiltalte har fremført lastautomobilet således, at nogen del af dette ved sammenstødet har været til venstre for kørebanens midte, men det findes at måtte lægges tiltalte til last, at han, efter i en afstand af ca 71 m fra ruteautomobilet at have bemærket, at dette blev fremført på en sådan måde, at der var nærliggende fare for påkørsel, har undladt ved signalgivning at advare ruteautomobilets fører og at søge at afværge faren ved yderligere nedsættelse af hastigheden og ved at holde yderligere til højre, hvilket sidste – omend i begrænset omfang – må antages at have været muligt.« (13 gange »at«).

Formen er knapt så udbredt mere. Den trives dog stadig, hvad et eksempel fra 1987 viser:

Retten skal udtale:

Indledningsvis skal det bemærkes, at det ikke kan anses for godtgjort, at der fra sagsøgerens forretningssteder er solgt til ikke-medlemmer i et sådant omfang, at det kan tillægges nogen betydning . . . .

Af den betydelige kritik, som i nyere tid er fremkommet mod forsyndelser i juridisk sprogbrug kan der henvises til *Bent Møller: Møde med skrankesproget*, 1981, *Bent Møller og Erik Hansen: »– og uden omsvøb, tak!«*, *Jens-Martin Eriksen og Bent Møller: Statens Informationsstjeneste*, 1984, *Peter Blume i U 1985 B. 313-320*, *Spleth i U 1985 B. 345-351*, *samme i U 1986 B. 249-251*, *samme i U 1987 B. 16-19*.

Om ombudsmandens kritik af sprogbrug, se FOB 1971.65, 2979.182, 1983.259. I »Samrådet« findes udtalelser om kancellistil, se bl a *E Sand 1963.131-34*, *J A Melchior 1965.103-06*,

* Tegnsætning er angivet nøje som i dommen.

Jens Holmgard 1965.135-37, se endvidere *E Sand* i 1971.314-316, i »Danske kommuner« 1971 nr 10.17-20, i Fællesrådet 1971.159-161, i Advokatbladet 1972.29-36. Hos *Axel H Pedersen*: Indledning til advokatgerningen, II, 2. udg, 1963.42, note 47, findes yderligere henvisninger til udtalelser om kancellistil. Se endvidere *Allan Karker*: Dansk lovsprog og kancellistil i Sprog i Norden 1973.61-73. En populær fremstilling er *Erik Hansen*: Ping- og pampersprog, 1971. Om juristers kommunikationsproblemer i det hele, se *W E v Eyben* i Lakimies-lehdestå 1974.81-97.

Problemerne er diskuteret i Folketinget flere gange se RT, FF 1890-91 sp 3564, 3788-3810, 1894-95 sp 519-532, 1079-1097, FT 1959-60 sp 3585-89, 1969-70 sp 1728, 1970-71 sp 821-822, 1971-72 sp 2320-24.

Om sprogbrug i forkyndelser se *Henrik Zahle* i J 1973.306-313.

Se endvidere Bedre blanketter (I/S Datacentralen af 1959), 1984.

Fra svensk sprogområde skal navnlig anføres: *Elias Wessén*: Svenskt lagspråk, Lund 1965, anmeldt af *Erik Wellander* i SvJT 1967.120-124. *Erik Wellander*: Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer. Statens offentliga utredningar, 1950.26, samme i SvJT 1966.242-294. Statsrådsberedningen: Språket i lagar och andra författningar, 1967. *Ulrich Ekelöf* i SvJT 1982.596-606, *Stig Nyström* i SvJT 1984. 411-412. *Jan Hellner* har i sine »Julskrifter« behandlet sprogproblemer, således i Julskrift 1980. 127-141, 1983. 133-152, 1986.23-34 (IRI-rapport 1986:8). *Jan Hellner*: Svensk lagstil i Festnummer för Berndt Godenhjelm och Lars Erik Taxell, 1983. 169-183 (særligt om verbalformer). *Brit-Louise Gunnarson*: Lagteksters begriplighed (anmeldt i SvJT 1985.145 ff).

Se endvidere svensk PM 1979:2: Några riktlinjer för författningsspråket, SOU 1969:48 Vid-gad samhällsinformation, 1984:48 Samordnad samhällsinformation.

Om norsk sprog se Søkelyset mot språkformen, Oslo 1958, og *Nikolaus Gjelsvik*: Von og veg, 2. udg, Bergen 1950. NOU 1978:37: Offentlig informasjon. De særlige problemer, som opstår i lande med flere ligestillede sprog, undgår vi heldigvis i Danmark, se om de norske vanskeligheder *Erik Gjems Onstad* i Lov og Rett 1973.143-144.

Nogen udførlig fremstilling vedrørende kancellistilen i Danmark findes ikke. Nogle mindre artikler omtales forskellige steder i det følgende. I øvrigt omtales den i fremstillinger om sprogstil i almindelighed; forskellige steder herfra anføres også i det følgende. Herudover kan der fra ældre fremstillinger henvises til *J Hartvig Jacobsen* »Om juridisk stil« i U 1951 B.97-102, *Andreas Blinkenberg*: Kancellisproget (Radioforedrag, gengivet i Sprog og Kultur, 4. bd, 1936.104-12), *Sven Danø* i Verdens Gang, 1953.139-43, *Ulla Albeck*: Dansk Stilistik, 1962.222 f, *A Fræmohs*: Lidt om moderne dansk Kancellistil og Kancellisprog i Danske Studier, udg af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen, 1922.127-40. Fræmohs fremhæver her som karakteristisk for kancellistilen, at den skal være »formel korrekt, udtømmende, nøjagtig, værdig og skrevet på dadelfrit dansk«. Et ældre skrift, forfattet med meget lune, er *Frederik Stouds*: Om Skrivemaaden i Embedssager, sex Breve fra en ældre Embedsmand til en Yngre, 1816 (skrevet under pseudonymet Fr Cortsen, 2. udg i 1819 under forfatterens navn). Videre kan henvises til *Laurids Engelstoft*: Nogle bemærkninger om Forretnings-Stiil, 1818.

III. Periodestilen

A. Ledstilling

Det er karakteristisk for den traditionelle juridiske stil, at man forsøgte at anbringe omtalen af alle de forhold, som har betydning for tankerækken i én periode (d v s hovedsætning med tilhørende bisætninger) eller sagt med

andre ord: stor afstand mellem punktummerne, et syntetisk sprog, »det højkomprimerede sprog«, *Erik Hansen*.³⁴ ff. Man samlede sammen alle de særlige omstændigheder, som førte op til den aktuelle situation, såvel de objektive momenter, som dannede betingelser eller forudsætninger for situationen, som de subjektive faktorer, som stod i forbindelse med situationen – hensigt, forsæt, ond tro, god tro. Man beskrev den foreliggende situation – tid, sted – og indflettede også en skildring af de følger, som den retlige situation affødte.

Når periodestilen har vist sig særlig levedygtig på det juridiske område, er det – som anført i indledningen – let forklarligt. Juristen, som dyrker præjudikater, føler sig på sikker grund, når han slavisk efterligner præjudikatet. Det er altså de almindelige betragtninger, anført i indledningen, som også med hensyn til dette kardinalpunkt i juridisk stil fører til, at man nødtigt ændrer ved den sproglige udformning. Men hertil kommer en anden betragtning. En retsafgørelse, en administrativ afgørelse eller en kontrakt må affattes så konkret, at man ikke er i tvivl om, hvilke omstændigheder der afføder hvilke retlige konsekvenser. Benytter man sig af flere perioder for at udtrykke en sådan tankerække, løber man risikoen for tvivl på disse punkter. For så vidt er det lettere for den skrivende at benytte sig af periode-stilen. Man behøver blot at kaste et blik på et gennemrettet koncept for at blive overbevist om rigtigheden heraf. Efter at det første udkast er skrevet, føjes der ind led efter led – inde mellem linierne, ude i marginen. Hvad underreferenten har glemt, kommer en overreferent måske i tanker om. Ved at følge de varierende korrunkturtegn er den dygtige skriver i stand til at få det hele med i den endelige skrivelse. Men det er noget vanskeligere for den læsende at sætte sig ind i skrivelsens indhold. Ved en analyse af sætningen og ved at foretage indfletningsoperationen i omvendt rækkefølge lader det sig gøre. Men hvis man kan opnå samme klarhed i skrivelsens indhold uden at udsætte modtageren for sådanne vanskeligheder, må dette naturligvis være det ideelle.

Stoud.¹⁹⁶ forsvarer periodestilen: »I Embedsskrivet især skader det ikke at paalægge Læseren en mild Tvang til at holde Opmærksomheden ved det, vi have at sige. Og jeg seer ikke, hvorfor man skal tildryppe ham Indholdet draabevis og ikke troe ham i Stand til at svælge en Mundfuld paa eengang. Embedsskriver er ikke Læsebøger for Børn.«

I den stiltradition, som ligger til grund for den juridiske stil, er ethvert punktum bygget op omkring et *udsagnsled* i nutid eller datid. Verbet i sig selv er uundværligt. I hvert fald bliver det vanskeligt at konstruere en sætning i et retligt dokument, hvor man uden skade for forståelsen kan udelade verbet. »En uforglemmelig aften. Julie i lys sommerkjole og med drømmende blik.« Denne romantiske skildring klarer sig smukt uden verber i to sætninger – i romanen. Men hvis denne uforglemmelige aften, den lyse som-

merkjole og det drømmende blik har haft retlig betydning, bliver den juridiske koncipist ladt i stikken uden verbernes hjælpetjeneste.

Til verbet knytter sig normalt *subjekt* og *objekt*, som kan betragtes som lige så *faste* led i sætningsopbygningen. Men vil man gøre fremstillingen mere fuldstændig, angive de særlige omstændigheder, som fører op til situationen, beskrive selve situationen og anføre de retlige konsekvenser af alt dette, kan man supplere med en række *friere* angivelser af disse omstændigheder (*adverbialer*).

Justitsministeriets vejledning nr 224 af 15/10 1969, jfr Indenrigsministeriet cirk af 17/3 1972 giver en kort og klar vejledning om placeringen af led i samme periode. »Hovedudsagnet i en sætning bør som hovedregel anbringes så langt fremme som muligt. Der bør ikke være for lang afstand mellem grundled og udsagnsled, mellem hjælpeudsagnsord (f eks *har*) og hovedudsagnsord, mellem modalverbum (mådeudsagnsord, f eks *skal*) og infinitiv (navneform, f eks *gøre*), og mellem udsagnsled og genstandsled (-leddene). Navnlig bør der ikke indskydes led, der lige så godt kan anbringes sidst i sætningen.«

B. De enkelte leds placering inden for perioden

1° Udsagnsled – grundled

Udsagnsled i nutids- eller datidsform er det led i sætningen, man går ud fra, når man vil beskrive de andre leds plads.

Om udsagnsleddets placering findes der i de nordiske sprog – ligesom i tysk, men i modsætning til f eks fransk og engelsk – en regel, som næsten er undtagelsesfri. Foran udsagnsleddet placeres altid *ét og kun ét led*. Dette led kan være meget omfangsrigt, idet det f eks kan indeholde et helt system af bisætninger, men disse er alle underordnede angivelser inden for det led, der indtager førstepladsen i sætningen.

I daglig tale står grundleddet hyppigst på denne førsteplads. Subjektet kan være et enkelt substantiv, det kan bestå af et enkelt lille ord som »han« eller »det«, men det kan også indeholde et kompleks af henførende sætninger og participier. Sådanne meget fyldige led på førstepladsen er nu sjældne uden for den juridiske stil, og den, der ikke er trænet i at analysere sætninger, har svært ved at fastholde hele dette kompleks, indtil verbet endelig dukker op og giver ham fast grund under fødderne. Læseren foretager mere eller mindre bevidst den samme operation, som man kender ved oversættelse af en tysk tekst til dansk.

2° Udsagnsord – biordsagtige sætningsled (frie adverbialer)

I moderne tale- og skriftsprog placeres biordsagtige sætningsled oftest i *slutningen af sætningen*, beskrivelser af situationen eller årsagerne dog hyppigst foran verbet.

For periodestilen er det derimod karakteristisk, at den foretrækker an-

bringelse af de biordsagtige sætningsled i *sætningens begyndelse* eller *dens midte*. Man kan altså begynde med én eller flere bisætninger, ét eller flere forholdsordsled, eller man kan placere adverbialerne i sætningens midte, efter det tidsbøjede udsagnsord. Man forsøger at fordele de talrige biordsagtige sætningsled mellem sætningens faste led, således at sammenhængen mellem de forskellige led bliver så klar som vel muligt, og man tilstræber en passende afveksling mellem de korte og længere led i sætningen, så at der opnås en passende rytme: »Ministeren måtte gå af på grund af disse alvorlige beskyldninger«, men »Ministeren måtte gå på grund af disse alvorlige beskyldninger indgive sin afskedsansøgning«, *Diderichsen: Dansk Grammatik*, 2. udg 1957.181.

Ved denne logiske opbygning af sætningen får den en fast og spændt struktur. Opløsningen af det hele kommer som en udløsning, læseren holdes på pinebænken, indtil hele sætningen er afsluttet. Derefter kommer den samme befrielse, som indtræder, når man har løst en vanskelig gåde. I den ældre prosa opfattedes denne opbygning som en dyd, forudsat at den skrivende fuldt ud beherskede denne stilart. Kun da kan han med smag og takt fordele de forskellige led i sætningen. Men forståelsen bliver vanskelig for dem, der skal efterleve den afgørelse, som er truffet. Dette må være meget afgørende.

Om anbringelse af biordsagtige sætningsled på en sådan måde, at der ligefrem opstår misforståelser, se *Age Hansen: Vort vanskelige sprog*, 1961.140 (»Vedlagt har vi fornøjelsen at sende Dem vor prisliste«).

3° *Bestemmelser til et navneord*

I skriftsproget er man efterhånden *utilbøjelig* til at sætte mere *komplicerede angivelser foran navneord*. Man kan anbringe ét eller to tillægsord foran navneordet: en dygtig og ærgerrig jurist. Men hvis denne jurist er kendetegnet ved andre egenskaber, bliver opremsningen trættende, og man må klare sig med en fordeling af egenskaberne på hver side af substantivet: En dygtig og ærgerrig jurist, (der er) specialist i finansieringsproblemer . . .

I den juridiske stil har man imidlertid fra den ældre kunstprosa bevaret en tendens til at stille endog *meget komplicerede angivelser foran navneordet*. Herved bliver stilen fremmed for dem, der ikke til daglig beskæftiger sig med kancellistil, og konstruktionen kommer til at virke tung, idet man ikke har noget at knytte angivelserne til, før substantivet endelig dukker op langt henne i sætningen.

C. Anvendelse af relativsætninger, participier, forholdsordsled og infinitivkonstruktioner

Hovedvalget står mellem to muligheder, når man i tilknytning til et navneord vil anføre nærmere angivelser. Man kan *enten* foretage denne bestemmelse ved hjælp af et *participium* med foranstillet biordsagtig bestemmelse, f. eks. et *forholdsordsled*, eller man kan anvende en *henførende (relativ) bisætning*.

Det almindelige skriftsprog og i særlig grad talesproget foretrækker nu relativsætningerne. Den traditionelle juridiske stil har derimod foretrukket anvendelse af participier. Det fremhæves ofte, at anvendelsen af participier i stedet for en efterfølgende relativ sætning virker anstrengende, fordi læseren »gætter sig frem« gennem de indledende led, før han kommer til kernen i kæden. Ganske vist sparer den skrivende nogle ord ved anvendelsen af participiet, men dette modvirkes af den anstrengelse, som det medfører for læseren.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 udtaler herom:

»2. Konstruktioner med *præsens participium* (nutids tillægsform) og *perfektum participium* (datids tillægsform).

I nogle tilfælde kan en relativsætning (henførende ledsætning) bruges i stedet. Eksempel: *personer, som bor i kommunen* bør foretrækkes for: *i kommunen bosiddende (bosatte) personer*.

I andre tilfælde kan konstruktionen omskrives til et præpositionsled (forholdsordsled), som sættes efter substantivet (navneordet), eller eventuelt til en genitiv (ejefald).

Eksempel: *betingelserne i loven* eller *lovens betingelser* bør foretrækkes for: *de i loven angivne betingelser*.

I atter andre tilfælde kan man bruge infinitiv (navneform).

Eksempel: *må anses for at stride mod* bør foretrækkes for: *må anses for stridende mod*.

3. *Præpositionsforbindelser (forholdsordsforbindelser) foran adjektiver (tillægsord)*.

Eksempel: *forskrifter, som er nødvendige for at gennemføre loven* bør foretrækkes for: *de til lovens gennemførelse nødvendige forskrifter*.

4. En kombination af de konstruktioner, der er nævnt under 1-3, vil yderligere vanskeliggøre forståelsen.

Eksempel: »*De foranstaltninger, som er egnede til at fremme landbrugs-eksporten*« bør foretrækkes for: »*de til fremme af landbrugseksporten egnede foranstaltninger*.«

Anvender man participierne i vid udstrækning, føles dette fremmed for dem, der ikke er vant til juridisk sprogbrug. På den anden side er der også vanskeligheder forbundet med udstrakt anvendelse af relative sætninger,

der for tydelighedens skyld skal stå umiddelbart efter det ord, de knyttes til, da der ellers kan opstå misforståelser. Fra sin skolelærdom er man belæst med forestillinger om, at den henførende sætning og det navneord, den knytter sig til, altid skal placeres op til hinanden, uden noget som helst mellemkommende led. I gammelt nordisk sprog har man ikke haft de samme anfægtelser, landskabslovene havde dem ikke, og den gamle sprogmester Chr Petersen havde dem heller ikke, når han kunne skrive: »Se nogle mænd bare en mand did i en seng som var brøden af værk«. Ganske vist bør man vel undgå sådanne formuleringer, fordi de nu engang vækker læserens humoristiske sans. Men derfra og til at opstille et pedantisk forbud mod at have så meget som et ekstra ord indskudt mellem den henførende sætning og det tilsvarende navneord er der også et spring. Hvis de mellemliggende ord føles som en enhed sammen med navneordet, kan den juridiske concipist tillade sig at følge i de spor, som hans forgængere ganske vist i en fjern fortid har trådt. I landskabslovene var det endog reglen, at den henførende sætning blev sat sidst i den overordnede sætning, hvis den var længere end den del af sætningen, der ellers ville følge efter den henførende sætning.

Se hertil *Aage Hansen*: Vort vanskelige sprog, 1961.135, *Kaj Bom*.75, *Diderichsen*: Sætningsbygningen i Skånske Lov, 1941.142 ff, *Ole Tøgeby*: Sproglig læreproces, 1971.70-76.

Hvis der kan være tvivl om, hvilket navneord en henførende sætning knytter sig til, kan man undgå misforståelse ved at placere det navneord, som den henførende sætning henviser til, først i opregningen og derpå indflette sætningen, når den ikke er for lang. Man kan også vælge at sætte dette navneord sidst med et »samt« foran, jfr *E Sand* i Samrådet 1963.133.

Spleth forsvarer i U 1985 B.349 anvendelsen af participier med, at rytmen bliver bedre. »Af de i dommen anførte grunde« skulle altså være bedre end »De grunde, der er anført i dommen«. Ja, måske. Men man kunne også overveje andre formuleringer som f eks »dommens grunde«. Men kritikken går ikke på anvendelsen af participier, men den *overdrevne* anvendelse heraf.

Wellander forsvarer i SvJT 1966.254-56 brugen af participier i stedet for henførende sætninger, da de gør sætningerne kortere og giver en anden rytme, som i visse tilfælde kan være bedre, ligesom der henvises til de ovenfor nævnte vanskeligheder med at få knyttet den relative sætning til det afgørende ord. Meningen er dog vist kun at anbefale participier anvendt på denne måde som en variation i forhold til det almindelige. Det svenske Finansdepartement har i »Anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1966/67« .45 anbefalet omskrivninger til relative sætninger i stedet for participier: »vad jag har sagt förut« i stedet for »det förut sagda«, »de synpunkter som remissinstanserna har redovisat« i stedet for »de av remissinstanserna redovisade synpunkterna«, »ett belopp som motsvarar föreningens utgifter« i stedet for »ett belopp motsvarande föreningens utgifter«.

Man kan vel sige, at Finansdepartementet går lidt for vidt i sin kamp mod participierne. På den anden side går *Wellander* for vidt i sin forherligelse af participier, når han i tilslutning til *Arnulf Øverland* understreger betydningen af at tale om den »bruserende elv« frem for »en elv, som bruser«. Lydmalerier har deres særlige betydning i skønlitteraturen.

Der er i sig selv intet påfaldende i at bruge et participium uden nærmere betegelse: »en dyrket ejendom«, »den omtalte person«, »en landejendom med tilhørende besætning«. Men det virker stift, når der tilføjes et hensyns-

led e l: »den mig tilhørende ejendom, matr nr . . . . .«, »de ejendommen matr nr . . . . . påhvilende servitutter«, »de N N vedrørende oplysninger . . . . .«, »den i lov nr . . . . . § . . . . . foreskrevne (omhandlede, ommeldte) attest«, »den NN angående sigtelse . . . . .«.

Endnu mærkeligere føles anvendelsen af participier, hvis der ophobes et større antal angivelser foran participiet. Og dette er netop et karakteristisk træk ved den traditionelle juridiske stil, jfr *Rehling*.74.

Visse forholdsled virker meget tunge, men bruges alligevel i udstrakt grad i kancellistilen. Dette gælder udtryk som »under forudsætning af . . . . .«, »under hensyn til«, »i betragtning af«, »i henhold til«, »på grundlag af«, »på dertil given foranledning«. De kan næppe helt undgås, men benyttelsen af dem kan begrænses.

Det rigtige er naturligvis, at man bør anvende såvel participiumsformen som den henhørende sætning. Men hvis man vil gøre sig håb om at blive forstået umiddelbart af den almindelige læser, bør man i hvert fald undgå ophobninger foran participiet og hensynsled føjet til ved participiet. Det virker slet ikke så fremmed, hvis man anvender relativsætningerne, selv om de bliver noget lange. Men de effektive midler til bekæmpelse af vanskelighederne på dette punkt er navnlig følgende: 1) *Man skærer omtalen af de omstændigheder væk, som efter en nærmere prøvelse viser sig at være unødvendige.* 2) *Man forkorter perioderne ved rigeligere brug af punktum.* 3) *Man lader opremsninger af betingelser og forudsætninger stå som opremsninger, sætter derefter punktum og udtaler derefter, hvad der gælder, når disse betingelser er opfyldt.* En meningsfyldt anvendelse af kolon, tankestreger, parenteser m v kan i komplicerede tilfælde hjælpe læseren, jfr *Erik Hansen*.48 ff.

Endnu en særlig karakteristisk form ved dannelse af biordsagtige sætningssled må omtales. Det er almindeligt, at man i kancellistilen benytter sig af *infinitivkonstruktioner*. Der tænkes ikke på den omskrivning til infinitiv, som man også finder i daglig tale: »Jeg så ham komme« i stedet for: »Jeg så, at han kom«. Derimod er det noget specielt for kancellistilen, at man danner forholdsordsled, der består af ordet »ved« efterfulgt af et verbum: »Ved at fremsende hoslagte d . . . . . fra politimesteren i . . . . .: fremsendes andragende fra . . . . . om . . . . . skal man udbede sig en udtalelse over sagen efter omstændighederne snarest belejligt«. Man møder her gengivelsen af latinsk ablativ af gerundium (ablativus instrumentalis): »Audendo et agendo res Romana crevit«.

Sådanne former kan man naturligvis ikke anerkende i norsk stil, se *Gjelsvik*: Von og veg.91.

D. Bisætningers formulering

I bisætninger bliver det endnu mere fremmed for den, der ikke er vant til den traditionelle juridiske stil, hvis der indskydes led mellem grundled og udsagnsled, navnlig har man i daglig tale sjældent bisætninger indskudt i andre bisætninger, jfr *Rehling*.107.

I en dom finder man følgende formulering: »Også det sagsøgte brandvæsen må være ansvarlig for den skete ulykke, idet det, når det havde sat som betingelse for udlånet, at et medlem af brandkorpset medfulgte til betjening af stigen og over for sagsøgte . . . . havde foreskrevet, at stignens betjening alene påhvilede den medfølgende brandmand, må indestå låntageren for, at stigen bliver forsvarligt betjent.«

Se eksempler hos *Erik Hansen*: Vort vanskelige sprog, 1961.51-53, 63, der taler om »grammatiske rottefælder«.

Et specielt problem vedrørende formuleringen af bisætninger skal anføres. Nogle stående vendinger går tilbage til et princip, ifølge hvilket man i en sådan sætning mindst skulle have ét led mellem »som« og verbet. Når der ikke var noget subjekt på denne plads, måtte altså et andet led »rykke op«: »som i tiltalen anført«, »som ovenfor omtalt«, »som nedenfor beskrevet«. Der er næppe nogen, der har tanke for dette princip, når vendingen løber i pennen. Nu er der næppe anden begrundelse for disse vendinger, end at de er traditionelle og bidrager til at adskille den juridiske stil fra andre stilarter. Man kan for så vidt godt skrive »som anført i tiltalen«, »som omtalt ovenfor« og »som beskrevet nedenfor«.

E. Måling af læsbarheden

Som et rent teknisk hjælpemiddel til måling af en teksts læsbarhed er dannet et særligt »læsarhedsindex«, forkortet til »lix«, som bestemmes således: Man finder det gennemsnitlige antal ord i en periode – altså antallet af ord mellem to punktumner. Herved fremkommer et tal som angiver periodelængden (x). Derefter udregnes, hvor mange procent ord på mere end 6 bogstaver udgør af det samlede antal ord. Herved fremkommer et procenttal for lange ord (y). Til slut sammenlægges de to fremkomne tal, x og y, og resultatet betegnes lix. Se herom *C H Björnsson*: Læsbarhed, 1971 og *W E v Eyben* i *Lakimies-lehdestä* 1974.91-93. Hvis lix ikke overstiger 20, er teksten meget let, op til 30 er den let, op til 40 er den middelsvær, og op til 50 er den svær, er den 60, er den meget svær.

Når man har valgt netop antallet af 6 bogstaver som det afgørende kriterium, skyldes det, at nogle forsøg med lette og svære tekster har vist, at forskellen i procenttallet for lange ord stiger, indtil man definerer lange ord som ord på over 6 bogstaver. Anvendt på forskellige former for litteratur

har man fundet, at børne- og ungdomsbøger ligger med en lix på omkring 27, skønlitteratur kommer op på omkring 33, dags- og ugepressen ligger omkring 39 og faglitteratur som man kunne vente højest, omkring 56. Man anbefaler som rettesnor: 50.

Det er uheldigt, når tekster i domme viser sig at have lix på 67, 73, 87, 92, 94, 96 eller endog 116 som nævnt af *Blume* i U 1985 B. 316-319. Det er nok overdrevet, når man regner alle ord over 6 bogstaver for svære, jfr *Spleth* i U 1985 B. 350, der mener, at man forudsætter en ret lav læsefærdighed hos den, der skal læse en dom. Men det kan man roligt gøre. Selv om jurister og andre er vant til at læse, er det en kendsgerning, at læsefærdigheden i almindelighed ligger lavt. Omend domme måske nok i første række skrives for at kunne læses af personer med betydelig læsefærdighed, kan man meget vel ofre nogen opmærksomhed på dem, der ikke er i besiddelse heraf og derfor eventuelt kommer til at nøjes med en »oversættelse« foretaget af de mere læsevante.

Det betones stærkt fra alle sider, at man ikke skal overvurdere betydningen af lixtælling. Man skal ikke for enhver pris sigte mod en lav lix. Men en optælling efter dette system kan i hvert fald betyde et varsko, således at det kan give anledning til en revision af teksten. Trods alt ligger der en ret betydelig erfaring bag ved dette tællesystem. Den, der har formuleret teksten uden tanke på, hvad en lixoptælling kan vise af formidable talstørrelser, kan blive noget overrasket over at se resultatet heraf.

F. Eksemplifikation

Hvad der er anført om periodestilen skal nu søges illustreret ved en række praktiske eksempler, taget fra love, retsafgørelser, administrative afgørelser, kontrakter og testamenter. Det er vanskeligt at skille eksemplerne i deres bestanddele på en sådan måde, at de kan placeres inden for hver af de ovenfor nævnte grupper. Koncipisten benytter sig ofte af flere af de skildrede muligheder. Eksemplerne bliver derfor forkerte, hvis man udelader, hvad der ikke vedkommer den gruppe, man beskæftiger sig med. Når man ser hvert eksempel i den fuldstændige form, er det ikke svært at få øje på, at koncipisten har benyttet sig af forskellige træk, der hver for sig karakteriserer periodestilen.

1° Sproget i *love og bekendtgørelser* er i de senere år undergået betydelige ændringer. Dette må ses i sammenhæng med den påvirkning, som er udgået fra Justitsministeriets vejledning og den hjælp og kritik, som er kommet fra Statens Informationstjeneste. Dette blev også konstateret af *Karker*.204-205.

Trods alt viser en gennemgang af Lovtidende og Ministerialtidende for 1987 adskillige eksempler på anvendelse af periodestilen med de indskudte led og overdreven anvendelse af participer. Også dette blev konstateret af *Karker*: Festskrift til W E von Eyben, 1982.191-205 på grundlag af et genemsyn af Lovtidende og Ministerialtidende 1979, der viser, at forbedringer kan opnås ved en ombygning af leddene i sætningerne.

»Det i § 1 nævnte frikommuneregulativ indebærer endvidere, at amtsrådets kompetence i henhold til § 39 i Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 492 af 25. juli 1986 af lov om styrelsen af kommunernes skolevæsen og af virksomhed efter lov om fritidsundervisning m.v. til at godkende lærere ved fritidsundervisning for voksne efter aftale med kommunalbestyrelsen i frikommunerne i Holmegård, Langebæk og Næstved kan overføres til lederne af fritidsundervisning for voksne i disse kommuner«. (Bekendtgørelse om godkendelse af frikommuneregulativ for Storstrøms amtskommune om godkendelse af ledere og lærere ved fritidsundervisning for voksne. Nr. 4, 6. 1. 1987). (Her er der 48 ord mellem grundled og udsagnsled).

»Forinden registrering af et skib kan finde sted, skal det endvidere, for så vidt ejeren ikke allerede er registreret som ejer af dansk skib, godtgøres, at de i sølovens § 1 fastsatte nationalitetsbetingelser er opfyldt, og at ejeren er myndig. Dette kan ske ved, at ejeren eller ejerne, for foreningers og selskabers vedkommende bestyrelsens medlemmer, ved henvendelse til skibsregistret eller på et distriktstoldkammer, efter at have legitimeret sig, på tro og love underskriver en på anmeldelsesblanketten eller på særlig blanket affattet nationalitetserklæring, af hvilken også underskriverens fødested og fødselsdato skal fremgå. For så vidt ejeren ikke giver personligt møde i skibsregistret eller på distriktstoldkammeret, skal underskriftens ægthed og underskriverens myndighed bekræftes af notarius publicus, en advokat eller af to vitterlighedsvidner. I alle tilfælde skal dåbsattest, fødselsattest eller pas for underskriveren indsendes til skibsregistret til forevisning.« (Bekendtgørelse om skibsregistrering. Nr. 5, 6. jan. 1987 § 5, stk. 1).

»Efter erstatningsansvarslovens § 15, stk. 1, reguleres de i lovens § 3, § 4, stk. 1, § 7, stk. 3, og § 13, stk. 1, 2. pkt., nævnte beløb med samme procent, som ugelønnen for april kvartal er steget i forhold til april kvartal 1983. Reguleringen har virkning fra den følgende 1. april. Ugelønnen beregnes som den af Danmarks statistik offentliggjorte gennemsnitlige timefortjeneste (inkl. dyrtidstillæg, men bortset fra alle andre tillæg) for alle arbejdere inden for håndværk og industri i hele landet i april kvartal, ganget med det ugentlige antal arbejdstimer ved fuld sædvanlig arbejdstid. De herefter fremkomne beløb afrundes til nærmeste med 500 delelige kronebeløb, for de i lovens § 3, 1. pkt., nævnte beløb dog til nærmeste med 10 delelige kronebeløb.« (Bekendtgørelse om regulering af erstatnings- og godtgørelsesbeløb i henhold til lov om erstatningsansvar. Nr. 85, 23. febr. 1987, § 1, stk. 1).

»Opmærksomheden henledes endvidere på, at forbrændingsanlæg, der indgår som bivirkning ved virksomheder, der er omfattet af andre punkter på listen, behandles under det punkt på listen, hvorunder hovedvirksomheden hører, jfr herved godkendelsesbekendtgørelsens § 2, stk. 4-6. Forbrændingsanlægget vil derfor ikke være omfattet af reglerne om nedsættelse af beskyttelsesperioden i den nye bekendtgørelse, på samme måde som de ældre anlæg i disse tilfælde heller ikke har været omfattet af godkendelsespligten efter bekendtgørelsen om godkendelse af ældre affaldsforbrændingsanlæg.« (Cirkulære om ændring af miljøgodkendelser vedrørende affaldsforbrændingsanlæg. Nr. 218, 14. december 1987, pkt. 3, stk. 6).

»Afdragsbidrag for boliger efter § 6, stk 1 og 2, udgør et beløb, der svarer til afdraget på den del af indeksslånet, der ved lånets optagelse har pantsikkerhed ud over 75 pct af ejendommens værdi. For boliger efter § 6, stk 3, svarer afdragsbidraget til afdraget på den del af indeksslånet, der tilsvarende har sikkerhed ud over 75 pct af ombygningens værdi. Afdragsbidrag til lån som nævnt i § 6, stk 1, 2. pkt. beregnes, som om indeksslån var optaget efter § 7, stk 2,

1. pkt. eller § 7, stk 3, 1. pkt.« (Lov om boliger for ældre og personer med handicap. Nr 378 af 10. juni 1987).

Lignende komplicerede bestemmelser findes f eks i lov nr 778 af 19. dec. 1987 § 1, stk 2, lov nr 306 af 25. maj 1987 § 10, stk 1, lov nr 377 af 10. juni 1987 § 14, stk 7 og § 66, stk. 5.

Der bliver ofte skudt med skarpt på udformningen af *skattelove*. Men årsagen til de komplicerede bestemmelser må i vid udstrækning søges i, at reglerne i sig selv er komplicerede. Det må blive vanskeligt at gengive regler af denne art i en let forståelig form. Der sigtes mod at skabe socialt afbalance-rede regler, der trækkes fra forskellig politisk side i forskellige retninger, bestemmelserne ændres under folketingsbehandlingen, ofte under et voldsomt tidspres, og man skal søge at dække alle huller, som kan tænkes udnyttet af skatteplagede borgere.

En tilfældig valgt bestemmelse fra Afskrivningslovens § 29 P, stk 5, illustrerer vanskelighederne:

»Såfremt samtlige bestilte eller planlagte anskaffelser sker inden udløbet af det fjerde indkomstår efter bestillings- eller planlægningsåret, men den samlede faktiske anskaffelsessum bliver mindre end den samlede aftalte eller beregnede anskaffelsessum, kan der alene godkendes forskudsafskrivninger på grundlag af den samlede faktiske anskaffelsessum. Hvis den samlede faktiske anskaffelsessum bliver 700.000 kr eller derunder, skal skatteansættelserne forhøjes med de forskudsafskrivninger, der er foretaget i de enkelte indkomstår. Hvis den samlede faktiske anskaffelsessum bliver over 700.000 kr., skal de foretagne forskudsafskrivninger nedsættes efter reglerne i 4.-6. pkt. Forskellen mellem den samlede aftalte eller beregnede anskaffelsessum og den samlede faktiske anskaffelsessum opgøres. Derefter beregnes den procent, som forskelsbeløbet udgør af det beløb, hvormed den samlede aftalte eller beregnede anskaffelsessum overstiger 700.000 kr. De for de enkelte indkomstår foretagne forskudsafskrivninger nedsættes med denne procent, og skatteansættelserne forhøjes under hensyn hertil.«

Koncipisten har endda bestræbt sig for at dele den komplicerede regel op i forskellige punkummer, og bestemmelsen beskriver logisk, hvorledes hele beregningen skal foregå. Sætningsopbygningen og ordvalget kan ikke kritiseres, kun til sidst har koncipisten ikke kunnet undgå den traditionelle konstruktion: »De for de enkelte indkomstår foretagne. . . .«

En særlig vanskelighed i skattelove er, at de forskellige bestemmelser skal hænge sammen og supplere hinanden. Dette illustreres af Renteafgiftslovens § 6:

»Anvender en person med selvstændig erhvervsvirksomhed ikke reglerne i virksomhedsskatte-loven, beregnes et kapitalafkast af virksomheden efter stk 2-4.

Stk. 2. Kapitalafkastet beregnes som afkastsatsen efter § 9 i virksomhedsskatte-loven gange den formueskattepligtige værdi af de erhvervsmæssige fysiske aktiver med tillæg af eventuelt nedslag efter ligningslovens § 18 A. Værdien opgøres ved udgangen af det forudgående år.

Stk. 3. For fast ejendom beregnes kapitalafkastet på grundlag af værdien af ejendommen som opgjort efter reglerne i virksomhedsskatte-lovens § 8, stk. 2.

Stk. 4. Det efter stk 3 beregnede kapitalafkast nedsættes med renteudgifter vedrørende lån mod pant i ejendommen efter § 3, stk 4, nr 2 og 3. § 5, stk 2, 2. pkt finder tilsvarende anvendelse. Kapitalafkastet kan dog ikke nedsættes med lavere beløb end 0 kr.

Læseren skal holde sig fast i stolen for at forstå denne bestemmelse. Der skal jongleres med de forskellige bestemmelser i selve loven, men yderligere skal læseren have Virksomhedsskatteoven og Ligningsloven parat. Hertil kommer den særlige vanskelighed, som opstår ved, at visse bestemmelser i loven »finder tilsvarende anvendelse«, en tilføjelse til grundbestemmelserne, som ikke er umiddelbart forståelig. Det er altså ikke lykkedes koncipisten – på samme måde som ved bestemmelsen i Afskrivningsloven – at give en beskrivelse, som kan stå alene, uden at læseren skal skele til andre love og sammenholde forskellige bestemmelser i samme lov med hinanden.

Det samme gælder følgende eksempel, hentet fra Skattereformen. Koncipisten har forsøgt at blødgøre det vanskelige stof ved anvendelse af flere hovedsætninger. Alligevel er resultatet blevet en lovtekst, som kun er forståelig for de indviede:

Udgør de indkomst- og formueskatter, der beregnes efter stk. 4, mere end 78 pct. af skatte-
loftsindkomsten, der opgøres efter stk. 3, nedsættes ægtefællernes samlede formueskat og ind-
komstskat til staten med det overskydende beløb. Er ægtefællernes samlede skattepligtige ind-
komst mindre end skatte-
loftsindkomsten, nedsættes de nævnte skatter dog med det beløb, hvorved indkomst- og formueskatterne overstiger 78 pct. af ægtefællernes samlede skattepligtige indkomst. Først nedsættes formueskatten, dog højst med 60 pct., og derefter nedsættes indkomstskatten til staten. Det samlede nedslag kan ikke overstige ægtefællernes samlede formueskat. Nedsættelserne i formueskatten og statsindkomstskatten fordeles mellem ægtefællerne efter forholdet mellem deres skattepligtige formuer. Uudnyttet nedslag i statsindkomstskatten hos den ene ægtefælle nedsætter den anden ægtefælles statsindkomstskat. (Lov om ændring af forskellige skatte-
love. Nr. 36, 29. januar 1988. § 1, pkt. 5 – om indsættelse af nyt stk. 5 i § 19 i personskatteloven.)

2° Fra en *kontrakt* kan tages et eksempel, der viser hvilke besværligheder koncipisten har haft for at beskrive, at en nærmere bestemt attest er hos sælgeren af en ejendom. Han vil forklare, hvad attesten går ud på, hvem der har udfærdiget den, hvilke rettigheder den angår, hvilken ejendom disse rettigheder oprindeligt var knyttet til, hvad der er sket med denne oprindelige ejendom, og hvor i lovgivningen attesten er omtalt. Derfor skriver han:

»Den i Tinglysningslovens § 22 foreskrevne attest fra dommeren om, på hvilke af de grundstykker, hvori ejendommen matr nr . . . . . ved udstykningen er delt, de den oprindelige ejendom påhvillende servitutter og grundbyrder er lagt, forefindes i sælgerens besiddelse . . . . .«. Man kunne nøjes med at skrive: »Servitutattest er hos sælgeren«. Vil man være meget nøjagtig, kan man efter »servitutattest« tilføje »efter Tinglysningslovens § 22«. Så har man ydet den service, at enhver, der har adgang til denne lovtekst, umiddelbart kan finde ud af, hvad en sådan attest nærmere går ud på, og i øvrigt også, hvem der udfærdiger den. Efter hele indholdet af dokumentet, som angår en ejendom, udstykket fra en oprindeligt større ejendom, kan der

ikke være nogen fornuftig tvivl om, hvilke matr nr den oprindelige ejendom bestod af, og hvilke den nu solgte er sammensat af.

I sædvanlige kontrakter kan man finde sætninger som: »Køberen er, så længe sælgeren ikke har efterkommet den foran nævnte betingelse, berettiget til at tilbageholde de i § . . . . . omtalte 10.000 kr og det i § . . . . . nævnte pantebrev«. Men *afstanden mellem de forskellige dele af et verbum eller verbet og dets faste bestemmelser* (prædikat, objekt) bliver ofte endnu større: »Afgår forpagteren ved døden i forpagtningstiden og efterlader sig enke, kan denne, dersom arv og gæld er vedgået i boet, eller hun sidder i uskiftet bo, og dersom hun inden 4 uger efter dødsfaldet skriftligt meddeler ejeren, at hun ønsker at overtage forpagtningen, samt imod (?), at den for kontraktens opfyldelse stillede sikkerhed opretholdes, og hun i øvrigt i enhver henseende prompte opfylder kontraktens bestemmelser, fortsætte forpagtningen til det tidspunkt, til hvilket den i henhold til de foran fastsatte bestemmelser skulle ophøre, dog således at forholdet efter et prøveår er opsigelig fra begge sider med et halvt års varsel til en 1. april«.

3° I *domme* lever *periodestilen* med de mange indskudte led i led trods al kritik videre. Der er derfor ingen grund til at gentage domme fra de tidligere udgaver af denne bog, idet et gennemsyn af UfR for 1986 og 1987 giver rigeligt stof til eftertanke. En række eksempler hentet herfra viser rigtigheden heraf:

»Da nu sagsøgeren må antages på intet tldspunkt at have tilstået tyveriet, og da han på tidspunktet for afskedigelsen den 27. april 1983 ikke var fundet skyldig deri ved endelig dom, finder landsretten, at sagsøgeren uanset, at han var ansat i en privat institution, og uanset dennes behov for at skaffe arbejdskraft til bestridelse af stillingen i sagsøgerens fravær, ikke på dette tidspunkt burde have været afskediget som sket, men at endelig afgørelse om hans fortsatte ansættelse i stillingen burde have været udsat, indtil det viste sig, at uroen på institutionen ikke fortog sig.«

»Under denne forhåndsjustifikationssag, der er anlagt den 15. juni 1983, har sagsøgeren (X) påstået sagsøgte (Y) tilpligtet at anerkende, at det af fogeden i retten . . . den 8. juni 1983 nedlagte forbud er lovlig nedlagt, således at sagsøgte tilpligtes at anerkende, at der ikke fra ejendommen (XX), hvilken ejendom ejes af sagsøgte, i tiden fra den 1. juni 1983 til den 1. januar 1988 har måttet eller må oplagres, drives handel med eller reklameres for motorbrændstoffer, smøreolie eller andre produkter til fremdrift af motorkrøtøjer end (Xs) . . . «

»Det anses derfor ikke at være nødvendigt at betragte hver kvie som solgt på en kontrakt, da der, heller ikke om forholdet var afviklet normalt, og dyrene ikke var angrebet af sygdom, ikke findes at være nogen tilvækst i form af værdistigning, hvorfor fordringerne kan gøres gældende for deres fulde beløb, idet de på ejendommen tilbageværende og identificerede dyr hæfter solidarisk for restfordringen på hver enkelt kontrakt.«

»Efter den på ejendommen tinglyste overenskomst er rekvirenten berettiget til at kræve det udlånte materiel tilbage, og denne ret kan ikke anses for begrænset til tilbagegivelige (!) genstande, idet der ikke, som forudsat i »Retningslinier for vilkår for salg af motorbrændstoffer m.v.«, er vedtaget et tillæg herom til den mellem parterne gældende overenskomst.«

»Med tiltaltes under hele faderskabssagens forløb klart tilkendegivne vilje til med alle mid-

ler at opnå en frifindelse finder retten det dernæst ubetænkeligt at fastslå, at tiltalte, selv om han havde vidst eller bestemt havde formodet, at en sådan underskrift ville blive krævet, dog ikke ville have afholdt sig fra at lade sin kammerat fremstille sig hos lægen i sit sted.«

»De i anklageskriftet omtalte ord, som i de ovenfor fremhævede udtalelser er citeret i den sammenhæng, hvori de fremtræder, må vurderes i disse sammenhænge såvel som i deres indbyrdes sammenhæng sammenholdt med det øvrige indhold af brochuren.«

»Da det må lægges til grund, at sagsøgtets retlige status heller ikke i arbejdsløshedslovens forstand kan ligestilles med en gift persons, findes det, idet der herved tillige er lagt vægt på Direktoratets fremhævelse af forsømmelse fra sagsøgerens side, ganske overvejende betænkeligt at statuere, at det var indlysende for sagsøgte, at han skulle have fortiet nogen afgørende omstændighed over for sagsøgeren.«

»På denne baggrund findes boligreguleringslovens § 8, sammenholdt med lejelovens § 58 at måtte forstås således, at der, når lejeforhøjelse i henhold til § 58 fuldt ud dækker forrentning af den investerede kapital og afskrivning, herudover alene som af appellanterne hævdedt kan foretages henlæggelse til fornyelse efter boligreguleringslovens § 8, beregnet på grundlag af den forventede prisstigning på et nyt anlæg på udskiftningstidspunktet.«

»Under hensyn til, at et af formålene med forældelsesreglerne er, at anklagemyndigheden skal fremme straffesager med den nødvendige hurtighed, samt til, at straffelovens § 94, stk. 4, må fortolkes som forudsættende en aktivitet fra anklagemyndighedens side, finder retten, når også henses til, at reglen om forsvarerbeskikkelse er senere end straffelovens forældelsesregel, at en begæring om forsvarerbeskikkelse fra en person som sigtet ikke er et rettergangsskridt, der bør afbryde den strafferetlige forældelse, hvorfor sagen, da retsmødebegæringen først er modtaget efter forældelsesfristens udløb xx, i medfør af retsplejelovens § 842 jfr § 927, jfr straffelovens § 93 sammenholdt med § 94, vil være at afvise.«

»Henset hertil, til det oplyste om garnspillet størrelse og vægt, anbringelsesmåde og mobilitet, og idet det – efter det oplyste om prisen for garnspillet – ikke kan antages, at dets værdi som pantsætningsobjekt sammenholdt med værdien af det fartøj, hvorpå spillet måtte være eller blive monteret, kan have væsentlig betydning for långivere, der yder lån mod pant i fartøjet, findes det pågældende almindeligt anvendte tilbehør til nutidens garnfiskeri at være et »fiskeredskab«, der er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i skibsregistreringslovens § 48, stk 3.« Afgørelsen betegnes af *Spleth* i U 1986 B 249-251 som »et sprogligt misfoster«.

Også den *overdrevne anvendelse af participier* findes i domssproget, således som det tager sig ud i UfR 1986 og 1987. Ganske vist er man nu tilbøjelig til at skrive »Af de grunde, som er anført i dommen, stadfæster landsretten denne« – altså ikke som tidligere »Af de i dommen anførte grunde vil den være at stadfæste«. Argumentet med, at participiet forskønner rytmen har altså ikke gjort indtryk. Og modalverberne, jfr nedenfor under afsnit VI, undgår reterne. Men ellers er der eksempler nok på den overdrevne anvendelse af participier:

»Den som byrde på ejendommen matr. nr. .. den 4.1.1968 tinglyste bestemmelse i § 5 i skøde af den 2.11.1967 mellem ,, og ,, er ikke til hinder for afholdelse af den af konkursboet begærede tvangsauktion og kan ikke medføre, at auktionskøber er pligtig til at sælge ejendommen til .. for et mindre beløb end budsummen med tillæg af omkostninger ud over budsummen i henhold til auktionsvilkårene.«

»Ved den i sagen omhandlede lov . . . .«

»Den af sagsøgeren udsendte varslings af lejeforhøjelsen er udfærdiget på en af Københavns Grundejerforening udarbejdet, trykt blanket og ledsaget af et – ligeledes på en trykt blanket – opstillet driftsbudget samt . . . .«

»Den i skrivelsen nævnte båndlæggelse af ejendommen er sket ved en den 22. april 1986 tinglyst deklaration ...«

»Det af vurderingsmyndigheden udøvede skøn ...«

»Det sagsøgerne herefter tilkommende erstatningskrav ...«

»Der ses ikke ved de momsnavnet i momsloven tillagte beføjelser at være noget til hinder for ...«

»De ved garantierklæringerne påtagne forpligtelser ...«

»Det i overenskomsten nævnte firma ...«

»Den for dyrkningen nødvendige dybde ...«

»Den for sagsøgerens ansættelsesforhold gældende aftale ...«

»Nogen fra det anførte afvigende bestemmelse ...«

»Benævnelsen af de uisolerede dørprofiler ved deres af sagsøgeren anvendte tekniske betegnelse ...«

»Under de i denne sag foreliggende omstændigheder ...«

»De øvrige i det sagsøgende konkursbo anmeldte kreditorer ...«

»Det i sagen omhandlede vejkrjds ... ligesom det henset til karakteren af det skete færdselssuheld ...«

»Den som følge af en fejltagelse indgåede hyrekontrakt ...«

»Den af sagsøgte fremstillede kofte ...«

»Sagsøgerens i sagen omhandlede kofte ...«

»De af sagen omfattede beklædningsgenstande ...«

»Der findes heller ikke i det om sagsøgerens forhold i øvrigt oplyste at være grundlag for at antage, at ...«

»Den af sagsøgte hævdede indskrænkende fortolkning ...«

Selv om adskillige af disse eksempler er uskyldige, fordi der kun er anvendt enkelte participier, som let glider ned, er der andre med så skruede sætningsbygninger, at domsproget virker antikveret. Og det kunne med lidt omtanke let undgås, således som det påvises af *Karker* i *Festskrift til W E von Eyben*, 1982. 198-200.

Af en eller anden grund er der en tilbøjelighed til at indføje en procesoplysning om selve retssagen i en lidt skruet facon: »Under denne ved retten i ..... forberedte sag .....«. »Ved den den ..... af retten ..... pådømte sag .....«. »Under denne ved stævning af ..... mod finansministeriet anlagte sag .....«. Den slags oplysninger kan mest praktisk anbringes i et punktum eller måske endda i et lille afsnit for sig.

Undertiden bliver koncipisten træt af at gentage et sagsforhold, som lige er omtalt, og er bange for, at læseren ikke sætter den videre omtale heraf i forbindelse hermed: »Efter de om de omhandlede solisters engagementsforhold oplyste findes det mellem dem og appellanten bestående retsforhold ikke at kunne anses som et sådant egentligt tjenesteforhold, som Kildeskattelovens § 43, stk 1, efter det anførte tager sigte på, og det findes således ikke omfattet af denne bestemmelse.«

Frygten er ubegrundet. Der kunne uden nogen som helst fare for misforståelse helt enkelt skrives: »Efter oplysningerne om solisternes engagementsforhold består der ikke et egentligt tjenesteforhold mellem solisterne

og appellanten. Forholdet omfattes derfor ikke af Kildeskattelovens § 43, stk 1.«

4° *Participiumsformen* kombineret med et *hensynsled* har dannet en række standardudtryk, som allerede er nævnt ovenfor. Vendingen: »N N tilhørende« kan ofte undgås. I *testamenter* ser man ofte formuleringen ». . . . . kr skænker jeg NN som en hende personlig uden for formuefællesskab med hendes nuværende eller tilkommende ægtefælle tilhørende kapital«. Her er sætningsbygningen blevet kompliceret derved, at »hende personlig« og »tilhørende« er blevet adskilt ved to præpositionsled. Ved oplæsning må der gøres ophold efter »personlig« og »ægtefælle«, for at man kan følge med i tankegangen. Eller man må sænke tonelejet i indskuddet. Men man kan uden skade og med godt udbytte hugge sætningen over: ». . . . . kr skænker jeg N N. Denne kapital tilhører hende personlig og holdes uden for formuefællesskab med hendes nuværende eller tilkommende ægtefælle«. Men det er ikke tilstrækkeligt blot at omskrive lange perioder ved at hugge dem i punktummer. Det bliver let til »hakkemad«, jfr *Erik Hansen*.⁴⁷ f.

5° Hvad der ovenfor er anført om *infinitivkonstruktioner* kommer særlig frem i *anklageskrifter*. Man anvender denne metode, fordi man i en enkelt sætningskæde vil beskrive det forhold, som anses for strafbart. Man sætter under tiltale for overtrædelse af nærmere angivne straffebestemmelser og beskriver så gerningsindholdet, idet man indleder med »ved«:

»Under denne sag er N N ved statsadvokatens anklageskrift af . . . . sat under tiltale til straf for overtrædelse af Straffelovens § 237 for manddrab ved natten mellem d . . . . på hovedvej . . . . mellem . . . . og . . . . i nærheden af 5,4 km-stenen i den tiltalte N N tilhørende varemotorvogn . . . . at have dræbt . . . . ved at tildele ham talrige slag i hovedet med en demonteret mortérgranat, hvorved der fremkom talrige kranie- og hjernelæsioner, som medførte dødens indtræden.«

Et gennemsyn af landsretsdomme i UfR 1986 og 1987 viser, at traditionen i vid udstrækning fastholdes. Først beskriver anklageskriftet, hvorledes den tiltalte ved kørsel havde gjort sig skyldig i spirituskørsel og tilsidesættelse af væsentlige hensyn til færdselssikkerheden. Derefter fortsættes:

»b. færdselslovens § 15, stk 1 og § 67, stk 3 ved at have foretaget den foran beskrevne kørsel uden at holde så langt til højre på kørebanen som muligt, og til trods for at lastbilen ikke var i forsvarlig stand, idet ratakslen var behæftet med sådanne fejl, at det ikke med normale ratbevægelser var muligt at korrigere kørselsretningen, hvilket alt bevirkede, at tiltalte ca ud for 55,5 km punktet kørte så langt over i vejens østlige vognbane, at føreren af personbil . . . . , der kørte ad hovedvej A 13 i nordlig retning, for at undgå påkørsel måtte vige ud i rabatten, hvorved . . . . mistede herredømmet over bilen, der fortsatte over i vejens vestlige vognbane og her påkørte lastbil . . . . , der af . . . . førtes i sydlig retning, med skade på person og materiel til følge.«

Derefter fortsættes med to nye anklagepunkter, nemlig for overtrædelse

af Straffelovens § 241 og § 249, stk 1. Man er næsten åndeløs, indtil forløsningen kommer i de sidste få ord: »med skade på person og materiel til følge«.

Men dette er ikke et enestående eksempel fra disse 2 årgange. Der kan også henvises til U 1986.572, 718, 1987.216, 365, 404, 588, 742 og 867, 1988.86, 95. Det er særligt færdselssager, der medfører denne ophobning uden afbrydelser, fordi anklagemyndigheden nøje skal beskrive handlingsforløbet. Dette krav skal naturligvis opfyldes. Men dels er der momenter, som uden skade kan udelades, dels kan beskrivelsen ske naturligt i en jævn beskrivelse af handlingsforløbet.

Et særligt grelt eksempel er gengivet af *Ib Eichner-Larsen* i Advokaten 1982.25-26, hvor anklageskriftet indledes med et punktum med ca 400 ord, ligesom *Sand* i J 1969.370 fremdrog et anklageskrift i en drabssag, hvor 10 bisætninger med ialt ca 190 ord blev sammenklumpet i ét punktum.

Samme kritik anføres også om norsk praksis, jfr *Andenæs* i Lov og Rett 1986.408-418 og *Christian Borchsenius* i Lov og Rett 1980.211-222.

Som et herostratisk berømt eksempel på ophobning af præpositionsled anføres fra svensk sprogbrug: »Vid sammenträde den 30. mars tillsattes en delegation för utrönande av möjligheterna för förhandenvaron av förutsättningar för uppnående av en enig samling kring en gemensam ståndpunkt i problemet om anknytningen.« *Wellander*: Kommitté-svenska, 1950.77-78.

I tysk retssprog kæmper man med de samme vanskeligheder: »Die Regelung ist in einer den Interessen aller im Verfahren nach billigem Ermessen entsprechenden Weise unter Berücksichtigung der Bedürfnisse des gemeinen Gebrauchs vorzunehmen«. »Für die beim Inkrafttreten dieses Gesetzes bestehenden, mit einer Staumarke nicht versehenen sowie für solche nach dem Inkrafttreten des Gesetzes errichteten Stauanlagen, für die es keiner Verleihung bedarf.« – »Vorschriften der Ausführungsbehörden über das Verhalten, dass die Versicherten zur Verhütung von Unfällen zu beobachten haben, sind, sofern die Strafbestimmungen enthalten sollen, vor dem Erlasse mindestens drei Vertretern der Arbeiter zur Beratung und gutachtlichen Äusserung vorzulegen.«

Det er vanskeligt at undgå denne ophobning, da der kræves en nøjagtig opregning af alle de faktiske forhold, som anklagen angår, jfr Retsplejelovens § 831. Tiltalte skal vide præcist, hvilken anklage han skal forsvare sig imod. Men man må også tage i betragtning, at nævninger eller domsmænd bagefter skal dechifrere de sætninger, som man sindrigt har opbygget. Det er højst uheldigt, hvis der sker en domfældelse som følge af en sproglig misforståelse. I en domsmandsret kan fejltagelser forventes hindret ved de juridiske dommers vejledning under den fælles votering. Men i en nævningesag er lægmændene overladt til sig selv, hvorfor fejltagelser kan blive skæbnesvangre. Ganske vist kan retsformanden i sin retsbelæring udlægge teksten, og ganske vist kan de juridiske dommere altid forhindre en domfældelse ved selv at gå ind for frifindelse. Alligevel er der en risiko for, at resultatet af processen kan blive et andet som følge af nævningernes misforståelse, og dette må man i hvert fald så vidt muligt søge at undgå. Og selv om

der ikke indtræder ligefrem katastrofale følger af sproglige misfostre, må man kunne lette forståelsen for dem, der skal bruge rettens dokumenter, således at arbejdet ikke på urimelig måde besværliggøres. Vel kræver Retsplejeloven meget i retning af, hvad der skal stå i et anklageskrift, men der står ikke noget om, at hele indholdet så vidt muligt skal placeres i et enkelt punktum, jfr *Erik Mikkelsen* i J 1965.501. Det lader sig gøre at dele i flere punktummer, se f eks U 1965.434 H(N).

IV. Verbalsubstantiver

Som en arv fra latin og tysk har vi også overtaget anvendelse af de såkaldte verbalsubstantiver, der kan dannes af de fleste verber ved at tilføje -ing, -else, -eri, -tion. Hermed betegnes en handling i substantivisk form.

Disse afledninger er langt hyppigere i latin og tysk end i ældre nordisk sprog (f eks i landskabslovene), og er mere nødvendige i disse sprog, fordi man ikke på samme måde som i de nordiske sprog kan lade en præposition styre en infinitiv eller en bisætning.

De fleste af sådanne ord er da også dannet i den litterære stil efter udenlandske forbilleder. De bidrager til at gøre stilen fyndig og prægnant. »Rygning forbudt« eller »Rygning forbydes« menes at være fyndigere end »At ryge er forbudt« eller »Det forbydes at ryge«. Men: »Forbudt at ryge« lyder dog også temmelig kategorisk. Når man siger, at man »gør noget til genstand for en undersøgelse«, bibringer man ligesom et indtryk af, at undersøgelsen er mere indgående, end hvis man blot siger, at »noget undersøges«. Når »noget tager sin begyndelse« får man måske også et stærkere indtryk af, at der sker noget afgørende nyt, end hvis man blot siger, at »noget begynder«.

I det store og hele kan man dog vist sige, at denne substantivering i de fleste tilfælde er overflødig og derfor kun kan have betydning som en variation i sprogbrugen, der har sin eksistensberettigelse netop i kraft af, at man foretager en variation, se kritikken heraf *Blume* i U 1985 B. 318, *Spleth* i U 1985 B. 349.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 udtaler herom følgende:

»*Abstrakte substantiver* (navneord), især afledt af verber (udsagnsord).

Eksempler: *redskaberne kan konfiskeres* bør foretrækkes for: *der kan foretages konfiskation af redskaberne; anvendes* bør foretrækkes for *finder anvendelse*«.

Også på dette punkt bør man nævne de danske anklageskrifter, der ved hjælp af verbalsubstantiver undertiden kommer til at virke let humoristiske. Om indbrudstyve siger man undertiden, at de er kommet ind på gerningsstedet »ved ituslagning af en rude«, uanset at man ligesåvel kunne have

skrevet »ved at slå en rude itu«. Forskellige standardudtryk i administrative skrivelser har man måske i den grad vænnet sig til, at endog ikke-jurister ikke reagerer imod dem. Når der vedlægges et bilag, skriver man, at skrivelseren fremsendes »under vedlæggelse af« bilagene. Men man kunne undgå denne noget unaturlige form ved at skrive: »3 bilag vedlægges«. Man behøver end ikke at forstyrre den løbende tekst ved at indflette denne oplysning i selve teksten. Den kan stå foroven eller forneden på skrivelseren, ja, man kan måske endda klare sig ved at skrive »+ 3 bilag« eller endnu kortere: »3 bilag«.

I denne forbindelse bør man gøre en bemærkning om vendingerne: »Med fremsendelsen af . . . . .«, »Ved tilbagesendelsen af . . . . .«, »Ved oversendelsen af . . . . .«. Det gør det ikke bedre, selv om disse substantiver erstattes af tilsvarende verber: »Ved at fremsende (tilbagesende, oversende) . . . . .«. Man kan vel i det hele undgå at dyrke det delikate problem om, hvorvidt en sag skal fremsendes, oversendes, tilbagesendes eller tilstilles, ved ganske enkelt at udelade disse fyldeord. Man undgår herved at skulle foretage placeringer på den administrative rangstige og tilføje andre myndigheds personer unødvendige lidelser ved at understrege, hvor lavt de er placeret.

Et grelt eksempel på et kunstigt dannet verbalsubstantiv findes i Skattedepartementets cirkulære af 7/4 1965: »Meddelelse om *berostillelse* i visse tilfælde af opkrævning af særlig indkomstskat«, jfr J 1965.318. En del svenske eksempler findes i SvJT 1966.286-87.

Det synes, som om man i *Norge* er mere på vagt mod tilbøjeligheden til at danne substantiver af verber, og i *Sverige* taler man om »substantivsygdommen«. I »Søkelyset mot språkformen«.12 nævnes et grelt eksempel: »Senere har handelsflåten vært gjenstand for en gjennomgripende utvikling. Det har således funnet vesentlige strukturendringer i og med overgangen til motorfartøyer, utbygningen av tankflåten, bygningen av større skip enn tidligere og utnyttelsen av alt det nye tekniske utstyr tiden har brakt«. Dette eksempel omskrives således: »Senere har utviklingen av handelsflåten vært gjennomgripende. Flåtens struktur er blitt vesentlig endret ved at de norske rederier har gått over til motorfartøyer, har bygd større skip enn før og tat i bruk alt det nye tekniske utstyr som tiden har brakt«, se hertil *Gjelsvik: Von og veg, 1950.27-28, 68-69, 96-97, 102*. Ganske tilsvarende kritik fremføres i *Sverige*, jf *Wellander.29-30, 41-54* (»åga tillämpning i stedet for »tillämpas«, »verkställa undersökning« i stedet for at »undersöka«, »framstår som en nödvändighet« i stedet for »är nödvändig«), *samme* i SvJT 1966.261-62, *Birger Wedberg: Lagstil, 1928-42: »möjligheterna för förhandenvaron av förutsättningar för uppnående av enig samling kring en gemensam ståndpunkt i problemet om anknytningen«.*

Men der findes dog også noget tilsvarende i dansk sprogbrug. Man synes at foretrække formuleringen »med det formål at yde lån« frem for at skrive

»for at yde lån«, og man finder næsten altid i love vendingen » . . . . . ministeriet fastsætter de til gennemførelse af denne lov nødvendige forskrifter« (med »den i forhold til talesproget omvendte ordstilling«) i stedet for: » . . . . . ministeriet fastsætter de forskrifter, der er nødvendige for at gennemføre denne lov«.

En standardvending er udtrykket »finder anvendelse« i stedet for »anvender«, »træffer afgørelse« i stedet for »afgør«, »foretager indkaldelse« i stedet for »indkalder«, »foretager bekendtgørelse« i stedet for »bekendtgør«, »skal indkaldelse ske« i stedet for »skal indkalde«, »tidspunktet for forbedringens ibrugtagelse« i stedet for »det tidspunkt da forbedringen tages i brug« – se således opregningen hos *Karker*.196-198.

Der bør altid være en særlig grund til at anvende substantivering. Dels kan der undertiden opnås en vellydende variation i en opregning, dels kan man knytte beskrivende tillægsord eller relative sætninger til substantiverne, ikke til verberne, jfr *Wellander*: Kommitté-svenska, 1950.42.

I tysk retssprog advares på ganske tilsvarende måde mod substantiveringer. Man nikker genkendende til advarsler mod udtryk som: »der geplante Umbau kommt zur Durchführung«, »der Zinsfuss hat eine Erhöhung erfahren«, »die Pflichten zur Erfüllung der Bestimmungen der Satzungen über die Betriebsinstellung«, »im Fall einer Wiederholung der Abstimmung sind Änderungen in der Abgrenzung der Stimmbezirke unzulässig«, »Störungen und Beeinträchtigungen des Unterrichts durch Herausrufen der Lehrer oder einzelner Kinder aus den Lehrerzimmern wie auch der Eintritt Unberechtigter in die Schulräume sind möglichst hintanzuhalten«.

V. Henvisningsord

I et dokument, hvor der omtales mange personer og genstande, er det vigtigt at benytte ord, der nøjagtigt præciserer *hvem* eller *hvad* der på hvert sted hentydes til.

Det er karakteristisk for kancellistilen at gøre en overdreven brug af den slags tydeliggørende ord, og de bidrager til at tynde stilen og undertiden endda til at tilsløre meningen i stedet for at gøre den tydelig.

Man taler i domme om »det omprocederede krav«, uanset at ingen kan være i tvivl om, at der hentydes til »kravet i denne sag«. Man kan derfor som regel nøjes med blot at skrive »kravet«, og i hvert fald er vendingen »kravet i denne sag«, »sagsøgerens krav« e l mere mundret end den traditionelle.

A. Hvis man vil føje en bemærkning til noget *forudgående*, kan det ske på to forskellige måder. Man kan enten henvise til det foregående med et *påpegende stedord* eller *biord* som »denne«, »dette« »hermed«, »derved« (i ældre tid »derhos«), »desuden«. Tilføjelsen får da karakter af en selv-

stændig hovedsætning. Eller man kan henvise med et *henvisende stedord* som »hvilken«, »hvilket«, »hvorved« (i ældre tid »hvorhos«), eller benytte ordet »idet«. Gør man det, får tilføjelsen form af en bisætning og slutter sig nærmere til det foregående. Går man den sidste vej, har man mulighed for at gøre en tydeliggørende tilføjelse i bisætningen, placeret efter det relative ord. Herved lades al tvivl ude. Opregner man i en dom nogle beløb, som indstævnte skal betale, kan man kæde disse beløb sammen med det følgende ved at sige: »hvilket beløb skal indbetales . . . . .«. Når man omtaler et forbud, som politiet har nedlagt, og derpå vil udtale, at dette forbud har haft fornøden hjemmel, kan man kæde de forskellige led sammen ved at sige: »hvilket forbud . . . . .«. Når man i en dom opregner en række færdselsmæssige forhold, som kan kritiseres, og til sidst udtaler, at faren for et trafikuheld kunne være afværget ved at sætte farten ned og ved at holde mere til højre, kan man kæde dette sammen med det følgende ved at sige: »hvilket sidste . . . . .«.

Det er forståeligt, at man i ældre stil foretrak den tydeligste skrivemåde. Det må også erkendes, at der kan være tilfælde, hvor det er på sin plads at bruge denne metode, selv om stilen bliver tung og omstændelig. Men kan der ikke være nogen fornuftig tvivl om, hvad det relative ord går på, bør man foretrække den lettere flydende udvej. Når man alligevel ser den omstændelige metode anvendt, skyldes det vel nok traditionen og ønsket om at undgå enhver misforståelse, men det skyldes vel også trangen til i den juridiske stil at kitte alle led i dokumenterne sammen, selv om de nok så meget indeholder forskellige led, der klart kan holdes ude fra hinanden.

B. Efter traditionen må man ikke bruge et substantiv i bestemt form eller ordet »denne«, medmindre man herved hentyder til noget, som har været omtalt tidligere i teksten. Dette er imidlertid en tradition, som volder den skrivende større ulemper end den læsende. Konsekvensen af denne opfattelse er, at man ikke i en lovtekst tør bruge ordet »denne« som sigtende til selve den tekst eller den paragraf, man befinder sig i, eller i en retsafgørelse til den domstol, som træffer afgørelsen. Teksten, paragraffen og retten har jo ikke været omtalt tidligere i teksten. Med knivskarp logik finder man derfor ud af, at der må benyttes et andet ord. Man bruger da i stedet det meget tunge »nærværende«. I kontakter skriver man altså: »For de i nærværende paragrafs 5., 6. og 7. stk omhandlede udvidelser ydes et tillæg til medlemsbidraget«. – »De forsikringer, som er tegnede i medfør af nærværende paragrafs 1. stk, indgår i en afdeling for sig . . . . .«. Tilsvarende udtryk findes til stadighed i lovsproget: »Overtrædelse af nærværende lov straffes med bøder«. Mange vil vel mene, at udtrykket ikke blot er forældet, men også ildeklingende. I hvert fald bruges det ofte, uden at der er nogen som helst grund til det, jfr *Rehling*.45. Den samme ubegrundede frygt for

misforståelser fører til, at skribenter benytter ordene »pågældende« og »vedkommende« i mange tilfælde, hvor tilføjelsen kun vanskeliggør læsningen. Udtryk som »ommeldte« og »bemeldte« er forlængst gået af brug.

C. Skal man henvise til noget *efterfølgende*, bruger man ganske jævnt ordet »følgende«. Dette er særlig nyttigt, hvor man vil undgå en lang række bisætninger: »Sagsøgeren har forklaret følgende«, »Sagsøgeren har gjort følgende gældende«, »Retten anser følgende for bevist«.

D. En særlig variant af de lige berørte problemer forekommer i den form, at man indleder sætninger med ordene: »hvorved bemærkes«, »hvorved fremhæves«, »idet bemærkes«, »det bemærkes herved«. Man finder dem ustandselig i kontrakter:

»Fastsættelsen af de nærmere regler for legatets anvendelse og bortgivelse samt dets administration, ønsker jeg, at selskabets bestyrelse vil påtage sig, idet jeg endnu kun bemærker, at såfremt legatrenten i nogle år ikke kan tildeles en kvinde, der uddanner sig til . . . , kan legatet bortgives til danske kvinder, som ellers uddanner sig i videnskabelig retning.«

»Undertegnede bestemmer herved, at der i vor datters arv skal afkortes . . . kr, hvorved jeg bemærker, at hun allerede i nogle år har oppebåret hævnning fra klosteret.«

»Undertegnede . . . , der som eksekutorer behandler boet efter afdøde . . . , tillader os herved at anholde om konfirmation på vedlagte fundats for . . . Det bemærkes, at afdøde ved sin død havde bopæl . . . «

»Idet undertegnede . . . anmelder, at min hustru . . . er afgået ved døden den . . . , tillader jeg mig at meddele, at afdøde kun har været i ægteskab med mig, at hun ikke efterlader sig andet arveberettiget afkom end . . . , samt at jeg agter at hensidde i uskiftet bo med vore nævnte børn. Det bemærkes, at afdøde ikke havde særformue, og at hun ikke har efterladt noget testamente . . . «

»Ejendommen . . . med bygninger . . . sælges som den nu forefindes, uden ansvar for sælgeren for mangler, derunder . . . hussvamp og husbukkeangreb, hvorved bemærkes, at sælgeren aldrig har erfaret, at der er fundet tegn på, at der er hussvamp eller husbukkeangreb i ejendommen, og med de byrder og forpligtelser, hvormed den nu tilhører sælgeren, hvorved bemærkes, at der d . . . er lyst deklaration, hvorefter der ikke kan . . . « (to gange »hvorved bemærkes«, »og hvormed« og »hvorefter« benyttet i samme punktum).

»I forpagtningstiden vedligeholder forpagteren ejendommen i god og forsvarlig stand . . . , hvorved særlig skal fremhæves, at forpagteren er pligtig til at holde paptagene vedlige med tjære og pap . . . «

»Undertegnede . . . der har erhvervet skøde på ejendommen . . . bl a på vilkår, at jeg erhverver fornøden adkomst til fortsættelse af hotellets drift, tillader mig at ansøge om bevilling til . . . Det bemærkes herved, at jeg er afskåret fra at opnå adkomst af bevillingsnævnet, da . . . «

Tilsvarende udtryk findes stadig i domme, også i domme fra UfR 1986 og 1987:

»Med bemærkning, at . . . må kunne støtte sit krav direkte på loven, vil der herefter være at give dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand.«

»Idet bemærkes, at sagsøgte ikke i øvrigt har fremsat indsigelser mod sagsøgerens påstande, tager landsretten herefter sagsøgerens påstande til følge.«

»Idet bemærkes, at der ikke ved fastsættelsen af forsørgertabserstatning til en efterlevende ægtefælle tages hensyn til afdødes køn, fastsættes erstatningen for tab af forsøger til . . . . .«

En anden, men bedre variation er udtrykket: »Med denne bemærkning . . .«

»Overdragelsen af detailvirksomheden skete til et af . . . s broder og fader stiftet anpartsselskab, hvis formål var at fritage . . . for en del af dennes arbejde. Med denne bemærkning stadfæster Højesteret landsrettens dom af de i dommen anførte grunde.«

»Højesteret finder, at rykningsklausulerne må forstås således, at reglerne i tinglysningslovens § 40 ikke giver grundlag for at anse omprioriteringen for uberettiget i forhold til appellanten. Med denne bemærkning stadfæster Højesteret af de grunde, der i øvrigt er anført i den.« Her bruges en relativsætning, hvor der i det umiddelbart forudgående eksempel benyttes et participium: »de i dommen anførte grunde«.

I de senere år har der dannet sig en bestemt formel, som anvendes mere og mere i domsproget. Man anfører en vis argumentation, men denne argumentation skal suppleres med en yderligere argumentation for at nå frem til resultatet. Man kæder da de to led sammen ved at bruge vendingen: »Herefter, og idet . . . . .«. Udtrykket kan varieres lidt, men princippet er det samme. Eksempler er der nok af, også i UfR 1986 og 1987.

»Herefter og efter det i øvrigt oplyste . . .«

»Herefter og af de grunde . . .«

»Herefter og idet færdselsuheldet efter det forklarede ikke kan være ganske hændeligt . . .«

»Herefter, og idet appellanten efter det oplyste om tilrettelæggelsen af ordningen med forskudsvis udbetalinger af bidrag, jfr herved bekendtgørelse nr 350 af 25. juni 1981, findes at måtte bære risikoen for, at den bidragsberettigede undlader løbende at afgive de fornødne oplysninger, findes . . . . .«

»Under hensyn hertil, og idet det findes godtgjort . . .«

»Som følge heraf, og i øvrigt af de af sagsøgte anførte grunde . . .«

»Henset hertil og til optagelsernes systematiske karakter . . .«

»Herefter og idet indstævntes brev af . . . alle vedrører den foreliggende prioritetskonflikt . . .«

»Herefter, og da . . .«

»Som følge heraf og da . . .«

»Efter sagens omstændigheder, herunder . . .«

»Under disse omstændigheder, og idet . . .«

»Når henses hertil, samt til at . . .«

»Herefter og under hensyn til . . .«

»Under disse omstændigheder, og henset til . . .«

»Herefter, og efter de foreliggende oplysninger . . .«

»Som følge heraf, og da heller ikke . . .«

»Herefter, og af de i øvrigt i dommen anførte grunde . . .«

Det er ikke alene domstolene, som anvender denne form. Den findes f.eks også i en advokatnævnskendelse fra 1986: »Herefter, og således som sagen i øvrigt foreligger oplyst, må nævnet lægge til grund, at tilbageholdelsen har været juridisk uholdbar . . .«

Om de fleste af de anførte eksempler må det siges, at sprogbugen virker stærkt stødende på dem, der ikke har vænnet sig til en formulering, der afviger så stærkt fra talesproget. Det er svært at finde en virkelig rationel be-

grundelse for denne sprogbrug. Med lidt opfindsomhed og omhu kunne alle de nævnte eksempler være fremstillet på en sådan måde, at alle argumenter fik den plads, der tilkommer dem. Det er måske nok lettere først at beskrive et sæt betragtninger, som afgør sagen delvis, derefter sætte punktum og så ved hjælp af et enkelt ord – »herefter« – gentage alt det foregående og tage fat på en frisk med nye argumentationsled. Men det er en uhøflighed over for den, der skal læse og forstå afgørelsen, at man ikke klart og enkelt redegør for alle afgørende betragtninger og klart tager stilling til, hvilken betydning de har for slutresultatet. De tilfældigt udplukkede eksempler kan med udbytte benyttes som udgangspunkt for en bedre formulering, idet man forsøger at beskrive tankegangen på almindeligt, men lige så klart og tydeligt dansk. Hvad der bør sættes i stedet for de anvendte formuleringer, giver sig næsten af sig selv. De enkelte argumentationsled kan angives i punktummer, der følger efter hinanden. Konklusionen kan så indledes med vendinger som: »Som følge heraf . . . . .«, »Herefter . . . . .« eller »Af disse grunde . . . . .«.

Som et særligt argument for i visse tilfælde at anvende den kritiserede formulering anfører *Trolle* i U 1962 B.293, at man før »herefter« kan anføre de positive grunde, der taler for resultatet, og at man derefter kan anføre de modgrunde, der ikke er tilstrækkelige til at ændre dette resultat. Naturligvis kan man vedtage at anvende konstruktionen på en sådan måde. Man kan blot ikke regne med, at denne vedtagelse vil blive fulgt almindeligt, endsiges forstået af alle læsere. Det er ikke lykkedes for koncipisterne, heller ikke i de seneste domme, at gennemføre denne metode konsekvent. Det eneste rationelle er at skrive umiddelbart, hvorledes det forhold sig. Man kan anføre de positive grunde, der taler for resultatet, derefter sætte punktum og til slut anføre, at en række andre grunde ikke kan anføres herimod. Så kan det forstås af enhver.

VI. Modalverber (ville, skulle)

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 siger herom følgende:

»*Modalverber (mådeudsagnsord) i præterium (datid), f eks skulle, bør kun anvendes, når det hypotetiske skal fremhæves. I stedet kan man bruge enten omvendt ordstilling eller ordene hvis eller dersom. Eksempler: overtræder den prøveløsladte vilkårene bør foretrækkes for: skulle den prøveløsladte overtræde vilkårene; hvis det bliver nødvendigt bør foretrækkes for: måtte det vise sig nødvendigt.*«

A. Vendingen »vil være at« er en fortsættelse af det latinske gerundiv (observandum est). Loven siger f eks, »at et eventuelt patent vil være at udfærdige som hemmeligt patent«. Meningen er jo blot, at patentet skal udfærdiges sådan. Et beløb, der pålægges ved dom »vil være at indbetale til Overformynderiet«. Et beløb, der ifølge en kontrakt skal betales senest en vis

dag »vil være at betale til kreditor«. For nutidsdanskeren føles disse vendinger blot som seriøse udtryk for, at beløbet skal betales.

I visse forbindelser benyttes i domssproget næsten stereotyp modalverber. I appelinstanter siges det næsten altid, at »dommen vil herefter være at stadfæste«, »af de i dommen anførte grunde vil afgørelsen være at stadfæste«, »da der ikke findes grundlag for at ændre den påkærede afgørelse, vil den være at stadfæste.« *Spleth* foreslår i U 1985 B. 349 som eks »stadfæster landsretten dommen«.

Hvis der er forskellige opfattelser i dommerkollegiet om, hvordan afgørelsen skal træffes, bruges lige så stereotyp vendingen: »Der vil være at give dom efter stemmeflertallet«. Men nu kan der jævnt og ligeud skrives: »Afgørelse træffes efter stemmeflertallet«, U 1988.515 H.

Det retsvidenskabelige Studienævn anvender stadig konsekvent i stillingsannoncer udtrykket, at der »vil være at besætte« den og den ledige stilling. Med denne ligegyldighed over for ønsket om at bruge et nutidigt sprog kan man ikke forvente, at de studerende tillægger det nogen vægt.

Bag ved ønsket om at fastholde disse forældede udtryk ligger nok ønsket om, at dommen skal virke noget mere højtideligt. Og hvorfor i alverden må sproget ikke være højtideligt? spørger *H G Carlsen* i J 1971.396. Det må det selvfølgelig gerne, men det ubehagelige er, at sådanne vendinger nu virker pudsigt på almindelige mennesker. I næste generation, som ikke benytter udtrykket, vil det virke på samme måde selv på jurister, der er vant til at holde på gamle former.

Det vender sig sikkert i de fleste jurister, hvis man erstattede den traditionelle vending: »Tiltalte bør i denne sag for anklagemyndighedens tiltale fri at være« med »Tiltalte frifindes«. Men hvorfor egentlig ikke ændre?

Med den korte form er der sagt, hvad der skal siges. Tiltalte er sikkert lige lykkelig over frifindelsen. Og han vil dog ikke tro på, at frifindelsen er resultatet af nogle overvejelser, som ligger hinsides almindelig menneskelig vurdering og derfor bør serveres i en form, som ingen almindelige mennesker, men nok guddommelige væsener bruger. Det lykkedes dog at få fjernet den gamle slutning på domme: »At efterkommes under adfærd efter loven«, uden at der skete nogen skade ved det. Det er vel en selvfølge, at dommen skal efterkommes. Ligesom man fik fjernet »Intet stempelforbehold«, som i hvert fald var helt uforståelig for almindelige mennesker. Tilføjelsen kunne højst erindre dommeren om, at han skulle huske at påse, om der var ustemplede dokumenter i sagen, men da tilføjelsen stod i de faste koncepter, hjalp det nok ikke meget.

B. Vendingen »vidnet vil have gjort . . . . .« bruges stadig af mange jurister, når man skal gengive et vidnes forklaring. Som angivet i Ordbog over

Det danske sprog, bd 26 sp 1585 bruges sådanne vendinger oprindeligt som udtryk for en fremsat (hævdet) mening eller påstand. Men i juridisk stil bruges vendingen i virkeligheden i flæng, hvad enten der er tale om en sådan påstand eller blot en simpel skildring af, hvad en part eller et vidne har oplevet.

Disse formuleringer er ofte blevet påtalt inden for juristers kredse, navnlig af *Hartvig Jacobsen* i U 1951 B.100, og de anvendes vel nu kun af den ældre generation. I lægeerklæringer ser man ofte ordet »angiveligt« benyttet for at dække over, at det fremførte alene er et referat af, hvad andre (»obs« f eks) har sagt. Denne formulering efterlader hos mange almindelige læsere – med rette eller urette – fornemmelsen af, at man må stille sig noget skeptisk med hensyn til rigtigheden.* Undertiden ser man endog ordet »angiveligt« brugt i forbindelse med »vil«-konstruktionen.

I svensk sprogbrug har man i udstrakt grad benyttet *konjunktiv* for dermed at angive, hvad der blot er et referat af, hvad andre har sagt eller skrevet. Men denne metode virker forældet i forhold til almindelig sprogbrug, og den er ikke hensigtsmæssig, fordi man ikke herved tilstrækkelig klart adskiller referatet og den skrivendes egne refleksioner, jfr *Björn Kellin*: Kan våra myndigheters språk moderniseras? 9-11, *Erik Wellander* i SvJT 1961.656-57.

Om anvendelse af modalverber i svensk juridisk stil se *Sven Benson* i SvJT 1963.499 f.

C. Vendingen »*Skulle det ske . . . . .*« er en reminiscens fra den latinsk-tyske brug af imperfektum eller pluskvamperfektum konjunktiv med »irreal« betydning (»irrealis«). Den bruges, når man fremsætter en betingelse, der strider mod en tidligere anført eller almindeligt antaget hypotese (Ordbog over det danske sprog, bd 19, sp 1139 (pkt 5.2)). Gennemgangen af Lovtidende 1979 viste, at formen »skulle« tilsyneladende er forsvundet ved lovsproget, hvorimod formen »måtte« stadig findes, undertiden med rette, men også uden at der foreligger en fremhævelse af det hypotetiske, jfr *Karker* i Festskrift til W E von Eyben, 1982. 200-201.

I testamenter må man fastslå, hvad der skal ske, når underskriveren afgår ved døden, og også andres dødsfald er kendsgerninger, som man må operere med: »Skulle nogen af mine efternævnte søskende være afgået ved døden før mig og have efterladt sig livsarvinger, træder disse i den afdødes sted«. »Skulle nogen af mine søskende være død før mig uden at have efterladt sig livsarvinger, deles min forannævnte formue i stedet for i 9 dele i så mange lige store dele, som der lever søskende eller søskendes afkom af mig«. – »Skulle vi, når en af os afgår ved døden, ikke have børn eller andre livsarvinger, da skal den længstlevende være den førstafdødes universalarving og

* Se også Ordbog over Det danske Sprog, bd 1, sp 596, hvorefter »angive« især benyttes om meddelelser eller oplysninger, der (i øjeblikket) unddrager sig kontrol.

som sådan være berettiget til uden skifterettens mellemkomst at overtage hele den førstafdødes bo til fri rådighed«.

I kontrakter overvejer man den triste mulighed, at en part ikke opfylder sine forpligtelser, hvad man høfligst går ud fra, at han gør: »Skulle lejeren overtræde det således foreskrevne, eller skulle han flytte med møblerne til en anden bolig uden forud at underrette ejeren derom, eller skulle han ellers tilsidesætte sine forpligtelser, er ejeren i ethvert sådant tilfælde berettiget til straks uden opsigelse at fordre lejeforholdet hævet . . . . .«. – »Skulle mit bo komme under konkursbehandling, eller skulle jeg nogensinde udeblive over 8 dage med de skyldige afdrag eller renter, er hele gælden eller dens rest straks forfalden«. – »Skulle nogen af interessenterne dø . . . . .«, (noget, der er ret sikkert), »skulle nogen af os blive umyndiggjort . . . . .«.

Hvis koncipisten behersker det grammatiske, kan man ikke indvende noget væsentligt mod formuleringen, som meget vel forstås af alle. Men faren ligger i, at koncipisten ikke altid gør det eller ikke har tid til de fornødne overvejelser. Undertiden ser man, at koncipisten foretrækker at indlede med »hvis«, »såfremt«, »ifald«, »dersom«. Men den omvendte ordstilling er fuldt tilstrækkelig til at markere, at det drejer sig om et hypotetisk forhold, jfr ovenfor under III om sprogbrugen på landskabslovenes tid. Nyere lov-sprog viser da også, at man mere og mere slår ind på denne linie. »Ophæves en i henhold til § 2 truffet bestemmelse . . . . .«, »Opnås der ikke anerkendelse af faderskabet . . . . .«, »Er den fastsatte mindstekapital ikke tegnet senest på den konstituerende generalforsamling . . . . .«, »Sker der ændring i selskabets vedtægter eller noget andet forhold . . . . .«, »Sker forhøjelse af aktiekapitalen ved konvertering af gælden . . . . .«, »Er lånene undergivet de før . . . . . gældende vilkår . . . . .«.

Om det tilsvarende spørgsmål i svensk juridisk stil se *Sven Benson* i SvJT 1963.504.

VII. Den upersonlige stil

Det er karakteristisk for den juridiske stil i modsætning til de fleste andre stilarter, at den er kølig, upersonlig og almen.

A. Selv om hvert dokument er affattet af en enkelt person eller nogle enkelte personer, fremtræder det *ikke* alene som en *udtalelse fra koncipisten*. For loves vedkommende er dette indlysende. Formelt fremtræder de som givet af konge og folketing i forening, men i realiteten er de produkter af samarbejde mellem politikere og tjenestemænd og bygger ofte på sagkyndiges forarbejder, jfr bd 1 § 2. Den personlige form er altså udelukket. Det er noget specielt, at *dronningen*, når hun udfærdiger anordninger eller bekendtgør en lov, benytter 1. person, og det i flertal: »Vi Margrethe den Anden,

af Guds Nåde Danmarks Dronning . . . . .«. Ministrene og deres tjenestemænd udtaler sig upersonligt på ministeriets vegne. Heri ligger den realitet, at den administrative udtalelse ikke blot er udtryk for koncipistens personlige mening, men udslag af den opfattelse, der har dannet sig i vedkommende ministerium. Generationer har nedfældet deres visdom i tidligere afgørelser, og disse virker ind på den foreliggende. For så vidt er den upersonlige form vel motiveret. Det kan derfor ikke anbefales, at man i almindelige ministerielle skrivelser benytter jegformen, og man bør ikke slutte »Med venlig hilsen«. Denne slutning er i hvert fald ikke den naturlige afslutning på skrivelser, som er ubehagelige for modtageren; den vil måske endda undertiden føles noget ironisk. Det bliver da vanskeligt at sondre mellem skrivelser, der skal udstyres med venlig hilsen, og sådanne, hvor det er så som så med venligheden. Noget helt andet er, at en personlig skrivelse fra en minister eller en tjenestemand naturligt bør afsluttes med de almindelige høflighedsfraser. I disse tilfælde er skrivelser netop udtryk for den skrivendes personlige mening.

Stoud.6 udtalte i sin tid: »Det er en stor Feil i Embedsskrivt at vække Lidenskaberne. Som der ikke er strøed mange Roser på Embedsvejen, saa maa ogsaa meget sparsomt strøes Roser paa Embedsstilen.«

Erik Hansen.24 ff fremhæver betydningen af, at man ikke bruger den upersonlige stil, hvis en bestemt person i realiteten er den, der udtrykker sin mening. Dette er netop sagen.

Retsafgørelser er ligeledes udtryk for en mening, som har rod i hele retssystemet, og det vil derfor føles naturligt, at man i dommen benytter det personlige udtryk: »Retten antager . . . . .«. Noget andet gælder i de tilfælde, hvor dommerne optræder hver for sig, altså i dissenser. I dem må dommeren naturligvis udtale sig i 1. person. Men netop herved får man en modsætning frem mellem de skriftlige udtalelser, som er udtryk for rettens mening i almindelighed, og de bemærkninger, som alene står for en enkelt eller nogle enkelte dommeres regning.

Den upersonlige form kan navnlig opnås på en af tre forskellige måder. Enten lader man udtalelsen komme fra *institutionen* (Ministeriet, Direktoratet, Universitetet, Fakultetet – af mærkelige grunde ynder man dog ikke at omtale sig som Kontoret), eller udtalelsen fremsættes af »*man*«, eller skrivelserne affattes i *passivformer*, jfr *Ulla Albeck: Dansk Stilistik 1963.58*. Alle former er vel principielt lige acceptable, og ved at veksle mellem de forskellige metoder kan der opnås en passende variation.

Nogle ofte anvendte *passivformer* fremgår af eksempler som: »Appellanterne findes at være ansvarlige . . . . .«, »Der findes at foreligge afsætning . . . . .«, »Det kan ikke antages . . . . .«.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 indeholder følgende om de såkaldte *passivformer*:

»Når det handlende led er nævnt i sætningen, bør aktivformen normalt

foretrækkes. Eksempel: *ministeren kan pålægge tjenestemænd at* bør foretrækkes for: *det kan af ministeren pålægges tjenestemænd at*«.

Medens disse stereotype passivformer blot kan betegnes som uheldige og unødvendige, er der andre, som ligefrem klinger ilde. Dette gælder bl a formen »Der må gås ud fra«: »Idet der således må gås ud fra, at det skyldes postvæsenets forhold, at forsendelsen først kom frem d . . . . ., findes appellanten ikke i anledning af forsinkelsen at kunne kræve resthovedstolen betalt«. »Efter alt foreliggende må der gås ud fra, at ejerne af . . . . . ikke blot har villet sikret sig færdselsret over de på det solgte areal udlagte veje, men også har ønsket at blive friholdt for deltagelse i udgifterne til vejenes vedligeholdelse. . . .«.

Den gamle passivform »når henses til« er ganske vist ved at glide ud af domssproget. Men passivformen »ses« lever stadig videre: »der ses ikke at være. . . .«, »efter det foreliggende ses . . .«, »det ses ikke at burde tillægges betydning«. Rent bortset fra, at der uden grund anvendes en passivform, som kunne være undgået, virker formen ofte unødigt sårende. En part har gjort et eller anden gældende, men retten kan ikke få øje på rigtigheden heraf. Det er, som om der tildeles parten en mild form for næse.

Det stammer måske fra det gamle udtryk, at retten »finder for ret«. Det leder tanken hen på, at retten på en eller anden mystisk måde henter retsafgørelser ned fra et i det blå eksisterende retssystem. I hvert fald bør den ikke benyttes af den dissentierende dommer, jfr *Spleth* i U 1985 B. 349, der i øvrigt anser det for en smagssag, om retten vil bruge udtrykket »retten finder« eller »det findes.«

Denne forelskelse i disse udtryk er nærmest uforståelig. Forklaringen på den stærkt overdrevne brug heraf hænger nok sammen med, at den så let glider i pennen hos koncipisten, der slipper for at skrive på en mere naturlig måde. Lad gå med, at udtrykket kommer med engang imellem, men man kan ofte støde på en række forskellige »fund«, som retten har gjort, alle kørt ind i samme sætningskæde. Undertiden skal man slå knude på tungen for at klare en oplæsning som f eks af følgende sætning:

» . . . findes der at have fundet en overdragelse af virksomheden sted«. Det har ikke stødt koncipisten, at der i samme sætning er tale om to forskellige slags »fund«.

I de almindelige fremstillinger om skriftlig form fremhæves, at der kan opstå tvetydigheder ved at gentage ord med nyt indhold, og at dette særlig let hænder med ordet, »man«.

Følgende formulering er altså ikke vellykket: »Man anser det for rettest, at man først retter henvendelse til vedkommende politimester.«

Undertiden kan en udeladelse af »den agerende« give anledning til misforståelser, se herom *Zahle* i J 1973.309-310.

Der er blevet rettet kritik, navnlig i Norge, mod at bruge de upersonlige former. Det virker »hyggeligere« at sige »jeg« og »vi«, Søkelyset mot språk-

formen.²² se også kritikken af at bruge »man« hos *Wellander*.¹⁹ *Björns-son*.¹⁴⁸ jfr 157 om at undgå den personlige form i kundgørelser, love m v.

B. Kancellistilen bliver også upersonlig, fordi man i vid udstrækning undgår at omtale personer ved deres *egennavne*. Man bruger forskellige »rollebetegnelser«: »andrageren«, »ansøgeren«, »sagsøger«, »sagsøgte«, »appellanten«, »appelindstævnte«, »kærende«, »indkærede«, »rekvirenten«, »rekvisitus« (»rekvisita«), »testator« (»testatrix«), »låntageren«, »kautionssten«, »forsikringstageren«, »sikrede« o s v.

Det har altid vakt en vis munterhed, når man – navnlig i politirapporter – lader »komparenten« (person, som »komparerer«, d v s indfinder sig, f eks for politiet) eller »komparentinden« udtale sig, se *Kaj Bom*.⁷¹ eventuelt endog lader dem »fremstå«, tilmed hvis de er sengeliggende. Det må også indrømmes, at den stadige brug af ord som »sagsøger«, »sagsøgte«, »appellanten« og »indstævnte« virker noget forstyrrende. Men det er vanskeligt at undgå, og det er måske også praktisk at bruge disse ord i stedet for at bruge navn. Det ses undertiden, at koncipisten løber sur i betegnelserne og forveksler »sagsøger« og »sagsøgte, men en brug af navne – særlig, hvis der er mange »...sen«-navne – vil føre til endnu større forvirring. Anvendelsen af disse »procesbetegnelser« kan nu motiveres med den rent praktiske betragtning, at koncipisten ikke behøver at bekymre sig om de personnavne, som optræder i sagen. Noget andet er, at man også her burde kunne tillade sig en vis frihed, og navnlig bruge personlige pronominer, hvor enhver misforståelse er udelukket. Samtidig kunne man henstille til lægerne at undgå brugen af udtrykket »observanden« eller »obs« i alle deres erklæringer.

Der er næppe grund til at opstille en for alle tilfælde gældende regel om, hvorledes domme skal formuleres for at få en hensigtsmæssig betegnelse af de personer, som optræder i dommen, jfr *Blume* i U 1987 B. 313, der gør opmærksom på, at en overgang til udelukkende at anvende personnavne også kan volde vanskeligheder. Men i mange tilfælde volder det kvaler for læseren, hvis dommen konsekvent og altid bruger procesbetegnelserne, særlig når en ankedom skal sammenholdes med den indankede dom. I særlig vanskelige tilfælde kan retten i dommen kombinere de to former for betegnelser (sagsøgte Nielsen), men også dette kan virke kluntet (»appellanten Petersen«, »appelindstævnte Hansen«). Det må være op til den gode koncipist at vælge den form, som i det konkrete tilfælde giver den bedste forståelse.

VIII. Gentagelser og variationer

Det er et almindeligt stilprincip, at man så vidt muligt ikke bruger samme ord flere gange i træk, jfr *Ulla Albeck*: Dansk Stilistik, 1963.173 f. Der må

være en passende afstand, før man kan bruge det samme ord igen. Dette princip, som tilstræber vellyd i sprogbrugen, gælder principielt også den juridiske stil. Men netop på dette område optræder et modhensyn. Hvis det drejer sig om juridiske begreber, kan man fristes til at tro, at synonymmer hver betegner sin nuance af begrebet, se *B Wedberg*: Lagstil, 1928.16 ff, *Wel-lander* i SvJT 1966.286-88. Dette særlige hensyn må tillægges betydelig vægt. Men hvor det drejer sig om ord uden speciel juridisk betydning, må man variere: »nævnte«, »anførte«, »omtalte«, »omhandlede«, »fastsatte«, – »regel«, »bestemmelse«, »forskrift«.

Men princippet om variation fører længere endnu. Det er gentagne gange fremhævet i det foregående, at visse vendinger vel hver for sig kan betragtes som acceptable, men virker irriterende og trættende, når man uafsladeligt bruger dem i retlige dokumenter. Også i denne retning kan man ønske variation. Det samme gælder om sætningernes længde, som bør variere. »Lapidarstilen«, »telegramstilen« virker besværlig og irriterende, jfr *Björns-son*.143, 197. På den anden side kan det ikke være meningen, at den kølige og nøgterne stil i retlige dokumenter skal brydes derved, at man pludselig henfalder til jargon og slang. I denne retning må der tværtimod snarere tilstræbes en vis ensartethed.

Man har fremhævet, at læsning af et retsdokument ikke må komme til at ligne vandring i en engelsk park, »hvor man uden noget forud fastsat mål føres frem på slingrende veje gennem duftende blomster for at blive beredt nye overraskelser ved hvert trin«, *Louis de Geer*: Om den juridiska stilen, 1853.6.

IX. Terminologi

A. Fremmedord

Juristen må nødvendigvis bruge fagudtryk, som har fået en speciel betydning. Undertiden benyttes et fremmedord, som ikke forstås af almindelige læsere, undertiden har et ganske almindeligt nationalt ord fået en speciel betydning, som fagligt ligger nogenlunde fast. Hvis der ikke findes en dansk betegnelse, kan der ikke indvendes noget imod, at juristen benytter sig af et fremmed ord, som dækker. Juristen er ikke bedre stillet end botanikeren, der skal omtale en blomst, som ikke har noget dansk navn, og lægen, der skriver om en sygdom, som ikke kendes i det danske sprog. Der vindes normalt ikke meget ved en oversættelse til dansk.

Om fremmedord kan man vel kun opstille den hovedregel, at de bør undgås, hvis et dækkende hjemligt ord findes, jfr således Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969, der som eksempler nævner »irrelevant« i stedet for »uvæsentlig«, »uden betydning«, og »obligatorisk« i stedet for »tvungen« og »fakultativ« i stedet for »frivillig«, »valgfri«. Man taler nu altid om »forældelse«, ikke om »præscription«, men der savnes et dansk udtryk for

»prækclusion«, at erklære noget for »dødt og magtesløst« virker noget forældet, måske endda lidt for dramatisk. Men fremmedord kan være så indarbejdede i sproget, at det er fuldt forsvarligt at anvende dem i juridiske dokumenter. Der må imidlertid tages et rimeligt hensyn til, hvem der er adressat. Er modtageren en offentlig myndighed, må man kunne tillade sig at anvende fremmedord i større udstrækning, end hvis dokumentet er stilet til privatpersoner. Man må også kunne tage rimelige hensyn til ønsket om at variere udtryk. Derfor kan der f.eks. veksles mellem »adressat« og »modtager«. I en juridisk afhandling er det praktisk at tale om »culpa«, men det er naturligvis uheldigt at bruge denne vending i love, bekendtgørelser, breve fra administrationen og i retsafgørelser, og dette sker da vist også kun meget sjældent. I juridisk litteratur kan man tale om »eksstinktion« og »vindikation«, men det går naturligvis ikke, når der skal udformes lovregler herom. Derfor kaldes de øvrige nordiske love herom da også love om godtroserhvervelse.

Det er velbegrunderet, at man i selve den danske Grundlov lægger større vægt på et purt dansk sprog, end hvis det f.eks. drejer sig om en skrivelse fra et ministerium. I Grundloven af 1849 fik man ordet »finanslov« i stedet for »budget«, »forretningsorden« i stedet for »regulativ«, »flertal«, i stedet for »pluralitet«, »andragende i stedet for »petition«, og disse udtryk er faktisk blevet accepteret i almindelig sprogbrug. Derimod har man ikke haft succes, når man skrev, at Folketinget »sættes« i stedet for, at det »konstitueres«, og når man i 1915 indførte »årpenge« i stedet for »apanage«, se herom i det hele *Sven Clausen* i Juridisk Forenings Årbog 1940/41.19-21. Når samme forfatter går stærkt ind for anvendelsen af nordiske fællesord og opstiller lister over ord, som er forsvundet i dansk, men lever i svensk og er genoptaget i norsk, se Årbogen.26-48, må man vist sige fra. I hvert fald er det ikke ønskeligt, at lovgivningen griber så stærkt ind for at lede sprogudviklingen i bestemte baner. Noget andet er, at man under nordiske forhandlinger om reformer i lovgivningen tænker på den fællesnordiske sprogbrug. Man er således under de nordiske forhandlinger blevet enige om at anvende »omstødelse« i stedet for »afkræftelse« (»återvinning«) og udtrykket »ophavsret« og »ophavsmand« eller dertil svarende udtryk for at dække retten til litterære og kunstneriske frembringelser og deres ophavsmænd. Dette synes efterhånden at være trængt ind i almindelig sprogbrug. Men alligevel skal man ikke være sikker på, at det bliver forstået.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 fremhæver navnlig, at tekniske ord og udtryk, dvs. ord og udtryk, som er udviklet og overvejende anvendes inden for en snævrere fagkreds, ikke uden nærmere forklaring bør bruges i love, der henvender sig til en større kreds. Eksempel: *policedag* (den dag, da policen blev oprettet; dagen for policens oprettelse). Gennemgangen af Lovtidende for 1979 viste, at fremmedord ikke gav noget iøjnefaldende problem, jfr *Karker*. 201-202.

I bkg nr 750 af 12. nov 1987 om folkeskolens afsluttende prøver findes i § 19, som angår faget *dansk* en bestemmelse om, at oplægget skal kunne »relateres til dele af det opgivne stof, såvel kortere tekster og andre materialer som større skønlitterære værker«.

B. Lange ord

Der advares ofte mod at bruge lange ord. Der kan herom navnlig henvises til, hvad er anført om beregning af det såkaldte »lix«, hvor der navnlig lægges vægt på, om ordet er på over 6 bogstaver, hvilket efter undersøgelser giver anledning til visse vanskeligheder ved læsbarheden.

Også i Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 advares mod at bruge lange ord. Man nævner som eksempler »byggemodningsforanstaltninger« og »valgretsfortabelse«, idet der henvises til, at sådanne ord normalt kan omskrives til flere ord: foranstaltninger til byggemodning, grund til fortabelse af valgret, men der tales stadig om »ikrafttrædelsestidspunkt«, »oprettelsestilladelse«, »godkendelsesindehaver« og »byggningsbevaringsinteresser«, jfr *Karker*. 202. I Amerika har man frarådet at bruge mere end 147 stavelser pr 100 ord i gennemsnit, og den norske fremstilling: Søkelyset mot språkformen.¹⁹ finder en sætning med 65 stavelser fordelt på 21 ord for tung.

Det drejer sig om et rent teknisk problem. Det volder vanskeligheder for læserens øjne at klare det meget lange ord. Der er ingen grund til at medvirke til disse vanskeligheder, hvis der er en mulighed for at undgå dem. Men det kræver omtanke ved formuleringen.

Man taler undertiden om »bændelormsmetoden«, *Erik Hansen*.⁶² ff, idet de lange ord kan opstå ved, at der føjes led til led i en uendelig række for at indkredse betydningen: oplysninger, bogholderioplysninger, lønbogholderioplysninger, feriebogholderioplysninger, sommerferiebogholderioplysninger o s v. Fra barndommen mindes man det dejlige udtryk for en vordende organisationsperson: »sporvognsskinneskidtskrabersangforeningsbestyrelsesmedlem«.

Fingerzeige.¹¹ nævner som et afskrækkende eksempel på et langt ord: »Eheunbedenklichkeitsbescheinigung«.

C. Danske ord i speciel betydning

Der opstår for almindelige læsere et vanskeligt problem, når man bruger jævne danske ord i en *speciel betydning*. »Uagtksomhed«, »forsæt« og »hensigt« har en nogenlunde fast betydning i juridisk sprogbrug, som ikke kan forudsættes almindeligt bekendt. Alligevel bliver man nødt til at anvende disse udtryk i det juridiske sprog og da i den specielle betydning, som juristerne har fastlagt. Er der nogen væsentlig tvivl om betydningen, vil det na-

turligvis være hensigtsmæssigt, om man i loven eller kontrakten kan fastlægge denne betydning nærmere.

Ordene »antages« og »anses« benyttes i domme med forskellig betydning, men forskellene fastholdes dog ikke konsekvent. Ordet »antages« skal udtrykke, at visse faktiske omstændigheder efter rettens mening har foreligget, medens ordet »anses« skal udtrykke, at retten på grundlag af faktiske omstændigheder har udøvet et (retligt) skøn.

Mange udtryk bruges af jurister i speciel betydning, jfr *Tamm* i J 1963.479 (der som eksempel nævner forskellen mellem »uanset om det antages, at . . . « og »selv om det antages, at . . . «). Dette kan som anført være rigtigt og nødvendigt, forudsat at den juridiske tradition ligger fast, men netop det nævnte eksempel viser, hvor farligt det kan være, når kun skribenter og læsere med meget sikker sprogfornemmelse kan se forskellen. Sådanne distinktioner bør i hvert fald undgås, hvis afgørelsen er rettet til almindelige mennesker, der ikke kan forudsættes at have forståelse heraf. Selv et udtryk som »forestilling«, der i kancellisproget betegner en indstilling til en overordnet myndighed, forstås ikke af dem, der er ukendt hermed. Se også *Wellander* i SvJT 1966.257 om anvendelsen af udtryk som »bestrida« og »övertyga«, *Holmgaard* i Samrådet 1965.136 om vendingen »ses ikke at . . . «.

D. Abstrakte udtryk

Man har ofte advaret imod at benytte unødvendige abstraktioner, Søkelyset mot språkformen.¹⁰ *Wellander*: Kommitté-svenska, 1950.25. Rettledning om utformning av lovtekster, 2. udg, Oslo, 1979.20-24.

Det må imidlertid erkendes, at abstraktioner er særlig nødvendige i juridiske dokumenter. Hvis man giver generelle regler eller udtaler sig om omfattende retssætninger, er der ingen vej uden om den abstrakte form. I gamle love nøjedes man ofte med at udtale sig om meget konkret foreliggende spørgsmål og overlod til retsanvendelsen at udstrække sætningen ved hjælp af analogier. Nu anses det for rigtigt, at sætningen formuleres, således at den i hvert fald i hovedsagen passer på alle de tilfælde, som kan tænkes at skulle ind under reglen. Alligevel kan man foretage en vis konkretisering ved at fremhæve nogle konkrete tilfælde og derpå i en efterfølgende generel form angive, at sætningen har en generel karakter. Man forstår undertiden bedre det abstrakte udtryk, hvis man først leder tanken ind på de rigtige baner ved at nævne nogle praktisk forekommende eksempler.

Da der kan opstilles en række fælles regler for alle præstationer, hvadenten præstationen er penge, varer, arbejdsydelser eller andet, er der trang til at bruge et verbum, som omfatter alle former for præstationer. Man har da valgt udtrykket »erlægge«. Det dækker ikke blot betaling af penge, men også levering af varer, ja, vel egentlig også udførelse af arbejde o s v. I obligationsretten har man derfor – måske særligt i nyere tid – bevidst brugt udtrykket »erlægge« for dermed at indbefatte en række forskellige situationer, som juridisk skal behandles ens eller dog i hovedsagen ens. I konsekvens heraf bruger man verbalsubstantivet »erlæggelse«, og da det negative fæno-

men er det juridisk set mest interessante, får man også brug for udtrykket »ikke-erlægelse«. Om alt dette kan man sige, at de almindelige verber – »betale«, »levere« o s v – i mange tilfælde er fuldt tilfredsstillende, nemlig hvis man ikke har brug for at benytte overbegrebet. Men skal dette benyttes, tvinges man til at bruge et noget kunstigt ord, og det må læseren da finde sig i.

I juridiske værker kan man vel uden skade bruge udtrykket »ikke-erlægelse«, men ellers er det mere forståeligt for alle og fuldt tilstrækkelig at bruge ord som »betaling«, »levering« e l. I mange tilfælde kan det blive vanskeligt at finde et almindelig forståeligt udtryk. Det er svært at finde en anden betegnelse for »vanhjemmel«. Man må imidlertid være opmærksom på, at tærsklen for, hvad der kan forstås af de fleste, ligger betydeligt lavere, end hvad jurister forestiller sig. Det viser sig f eks, at udtryk som »at søge sig fyldestgjort« bliver misforstået eller blot slet ikke forstået. »At søge sig fyldestgjort« i pantet går altså ikke. Men det behøves heller ikke at bruge denne vending. At gøre udlæg i pantet bliver derimod forstået. Men udtrykket »brugspant« volder vanskeligheder. »At tage til brugeligt pant« er heller ikke godt, men kan vanskeligt omskrives.

At der hæftes »solidarisk« forstås vel nogenlunde af de fleste, men juristernes forskellige variationer inden for solidaritetsbegrebet kan man ikke forvente forstået. I øvrigt heller ikke altid af jurister. Men sådan kan det gå, når man kommer ind på enkeltheder inden for ethvert fag. At hæfte »en for alle og alle for en« leder nærmest tanken på musketerernes stolte optræden.

Der må imidlertid vises forsigtighed med at erstatte juridisk præcise udtryk med dagligdags vendinger. Når det svenske PM 1979:2.9 anbefaler at erstatte udtrykket »förfaller till betalning« med »skall betalas genast«, er det uheldigt, jfr *Hellner* i Julskrift, 1980.12-13. »Forfaldsdag« og dermed »at forfalde« er nogle helt præcise udtryk, som man skal være varsom med at udrydde. Procesudtrykket »anbringende« er helt uforståeligt for andre end jurister – og måske også for mange jurister. Afgørelsen i U 1986.143 H (Holte-Midtpunkt) anvendte dette udtryk, og det viste sig, at selv sprogkyndige misforstod dommen allerede af denne grund.

Undertiden kan juridiske udtryk, selv om de er helt kurante, være ikke blot uforståelige, men for mange virke ulogiske. I processen tales der ofte om »at tage bekræftende til genmæle«. Selv de almindelige danske ordbøger kender ikke dette udtryk. »At tage til genmæle« er det samme som at protestere, gøre indsigelse. Derfor føles det ulogisk – selv om der er en gammel sproglig forklaring herpå – at man samtidig protesterer og erklærer sig enig.

Dette er et velkendt fænomen; meteorologer bruger ordet »nedbør« for at dække over underbegreber som »regn«, »hagl«, »sne«, »slud«, postfolk taler om »forsendelse«, jernbanefolk om »rejseshjemmel« og juristerne bru-

ger udtryk som »afkom«, der omfatter børn, børnebørn o s v. Man skriver »køretøj« for – som det siges i Færdselsloven – at dække over »enhver indretning, som kan køre på vej uden skinner, hvadenten den er forsynet med hjul, bæltter, valser, meder eller andet«. Et »motordrevet køretøj« er »ethvert køretøj, der er forsynet med motor som drivkraft«, et »motorkøretøj« er »motordrevet køretøj, der hovedsagelig er indrettet til selvstændigt at benyttes til person- eller godsbefordring eller som, såfremt det er indrettet til andet formål, er konstrueret til eller uden væsentlig konstruktiv forandring kan ændres til en hastighed af over 30 km i timen«.

Men i øvrigt viser udviklingen af bestemmelser i lovgivning og i retspraksis på dette område, hvorledes man – med betydelig forsinkelse – efterhånden har accepteret dagligdagsudtryk.

Det varede længe, vel omtrent et halvt århundrede, før man dristede sig til at anvende udtrykket »bil«. Det virkede ligefrem chokerende, da man i 1960 fik en bekendtgørelse om »Statens biltilsyn«. Men i den nugældende Færdselslov taler man lige ud om biler, knallerter, busser, knallertførere og kørekort. Og selv om man ikke ligefrem taler om, at en bilist – et udtryk, som dog ikke er sat til højboards endnu – har været beruset, endsige fuld, så har man dog erstattet de højtidelige udtryk, hvorefter »føreren på grund af nydelse af spiritus ikke har været i stand til at føre motorkøretøjet på fuldt betryggende måde« med formuleringer, der alene lægger vægt på alkoholkoncentrationens størrelse. Dette hænger sammen med, at man i denne relation er gået over til at lægge vægt på noget, som rent objektivt kan konstateres. Men tilbage er dog blevet en særbestemmelse om den, der »på grund af sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, påvirkning af opstemmende eller bedøvende midler eller af lignende årsager befinder sig i en sådan tilstand, at han er ude af stand til at føre køretøjer på fuldt betryggende måde.« Man har dog undgået udtrykket »nydelse« i denne forbindelse, hvilket nok også kan virke noget odierst.

Også i anklageskrifter og domme har man fulgt trop, stort set, dog at det stadig hedder føreren af en bil eller et motorkøretøj, ikke bilisten. Men det hænger måske sammen med, at en passager også på en vis måde kan kaldes for en bilist.

UfR har indtil 1988 haft et rubrum, der hed »Automobiler og motorcykler«, men betegnelsen »biler« var ukendt. Nu bruges som systemudtryk »motordrevet køretøj«, men det hænger sammen med, at der skal benyttes et overbegreb. Der veksles mellem »førerret« og »kørekort«.

I jernbanetrafikken har man i DSB-loven erstattet det tidl udtryk »rejse hjemmel« med »billet eller kort«. Også der har sprogdudviklingen sat sig spor, men også med betydelig forsinkelse.

Norsk vejlov nævner »innretninger anbrakt utenfor veg av hensyn til denne« og sigter herved til sneeskærme, se *Inge Lorange Backer* i Lov og Rett 1981. 213.

E. Gammeldags og højtidelige udtryk

Der vil naturligt være en tendens til at fastholde udtryk, som er blevet forældede eller dog i daglig sprogbrug har fået en seriøs betydning. Det juridiske sprog bliver herved forsiret med en række højtidelige vendinger.

I kontrakter får man ikke et beløb udbetalt, man »erholder« beløbet, man »erholder« fri bolig og ret til at benytte »en tilliggende havelod«, i testamenter »erholder« arvingerne forskellige beløb, i ægtepagter »erholder« man som særeje indbo eller forretning, i ansøgninger til myndigheder anfører man, at man ikke tidligere har »erholdt« navneforandring ved øvrighedsbevis. I alle disse tilfælde kan man i hvert fald uden skade benytte simple verber.

I en kvittering »tilstår« man at have modtaget beløbet. At det juridisk kan være nødvendigt at fastslå, om en kvittering er en »saldokvittering« eller en »à conto-kvittering« er derimod en anden sag. I ansøgninger til administrationen »anholder« man om at opnå en bevilling. Det lyder nu som en henvendelse til en myndighed, der står højt hævet over det almindelige folk, uanset at henvendelsen måske kun ses af en underordnet kontorist. Andre føler sig måske hensat til en frierscene. Høflighed er en god ting, men udtrykket virker, som om man ikke har sans for proportioner, hvis det, der søges om, er noget, der tillades ganske kurant efter bestemte retningslinier.

Medens ord som »ihvorvel«, »omendskønt«, »såsom«, »bemeldte«, »oftnævnte«, »tjenstlig«, »tjenstligst« er gået af mode, også i retlige dokumenter, og vendingen »Man undlader ikke at meddele . . .« ligeledes er forsvundet, ser man stadig anvendt udtryk som »ej«, »ej heller«, »i så henseende«, skønt de ikke bruges i dagligt sprog: »I henhold til de i dommen i så henseende anførte grunde tiltrædes det, at forældremyndigheden . . . . . er tillagt indstævnte«. »Idet de i sagen omhandlede erklæringer efter det af anklagemyndigheden i så henseende anførte må anses afgivet til brug i retsforhold, der vedkommer det offentlige . . . . . må tiltalte anses skyldig . . . . .«. Det er vel uden videre indlysende, at det kun kan være de grunde, der er anført til støtte for resultatet, som man tiltræder. Man behøver altså ikke forbeholdet »i så henseende«. Hvis der er grunde, som man ikke kan tiltræde, må man hellere sige det lige ud. Den meget anvendte formulering: »Direktoratets skr af 11/1 1974 er sålydende« virker også gammeldags. Man kan lige så godt sige, at skrivelsen (brevet) »lyder således«.

Enkelte ellers forældede udtryk er så velkendte og så mundrette, at der ikke er nogen grund til at bekrige dem. Domskonklusionerne kan meget vel indledes med de pompøse ord: »Thi kendes for ret«, selv om næppe mange ved, at »thi« betyder »derfor«, eller ser forbindelsen mellem »at kende« og at »frikende«. »Thi eragtes« kniber det mere med, »eragtes« kendes ikke i alm nudansk. »Bestemmes« går i hvert fald bedre. Når en dom stadfæstes i overinstansen, siges det nu ligeud, ikke som tidligere med vendingen, »at

dommen bør ved magt at stande«, jfr *Spleth* i U 1985 B.349. Når den domfældte i domskonklusioner stadig ofte »anses« med fængsel i et vist tidsrum, virker det måske på nogle ukyndige som ironi. Særlig »anset« bliver domfældte jo ikke af den grund. I stedet foretrækkes da også at bruge formelen: »N N straffes med fængsel i . . .«, men med reverens for sædvanen slipper den gamle form med i parentes i præmisserne.

En række udtryk anvendes uden tøven af jurister, men uden at de er klar over, at de ikke uden videre forstås af ikke-jurister. Det kan måske gå an med de stereotype vendinger: »Efter det foreliggende. . .«, »Efter sagens omstændigheder. . .« Men hvis der broderes videre herpå, bliver det uforståeligt: »Det bemærkes herved, at det, som sagen foreligger oplyst, ikke findes med tilstrækkelig klarhed at fremgå. . . at de. . . viste dørprofiler var uisolerede«, hvor den tilstræbte forsigtige sprogbrug fører til den uheldige anvendelse af dobbelte negationer. Og helt galt går det, når der bruges vendinger som »være beføjet til«, »være til hinder for«, »tage til følge«, eller hvis retten bruger den højtidelige indledning: »Under denne den. . . anlagte sag har sagsøgeren. . . efter sin endelige påstand påstået sagsøgte. . . tilpligtet at anerkende, at . . .«, hvorefter så følger en smukt opbygget påstand. Hvorfor ikke i stedet: »Denne sag er anlagt af. . . mod. . . Sagsøgers endelige påstand: . . .«? Noget i retning af denne klare formulering ses dog nu undertiden i domme.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 advarer mod anvendelsen af en række gammeldags og højtidelige udtryk. Som eksempler nævnes: *erholde* (få), *andragende* (ansøgning), *begæring* (anmodning), *besværing* (klage), *erlægge* og *udrede* (betale), *fornævnte* og *bemeldte* (ovennævnte), *omhandlede* (kan ofte erstattes af: nævnte), *hvorhos* og *derhos* (ligesom, ligeledes, samtidig eller anden omskrivning), *nærværende lov* (kan ofte erstattes af: loven eller denne lov), *angående* og *vedrørende* (om), *vil være at* (skal), *er pligtig at* (skal), *er bemyndiget til at* (kan), *tilstille* (sende til), *samtlig* (alle), jfr *Karker* i Festskrift til W E von Eyben, 1982.202-203, der viser, at advarslen ikke altid har virket.

Erik Hansen nævner 28 f på tilsvarende måde en række ord, som er gledet ud af daglig tale: »angående« i stedet for »om«, »dersom«, »såfremt« i stedet for »hvis«, »finde sted« i stedet for »ske«, »indeværende« i stedet for »dette«, »nærværende« i stedet for »denne«, »tilstille« i stedet for »sende«, »vedrørende« i stedet for »om«.

I svensk diskussion har man berørt, om »icke« skal erstattes med »inte« og »ej«, »blott« og »endast« med »bara«, »erhålla« og »bekomma« med »få« etc, og det fremhæves, at disse former må kunne veksle med hinanden, jfr *Björn Kjellin*: Kan våra myndigheters språk moderniseras? 11-12, *Wellander* i SvJT 1961.654, *samme* i SvJT 1966.273, 282, *Sven Benson* i SvJT 1963.505. Nu er »icke« og »ej« forsvundet til fordel for »inte«, se *Wellander* i SvJT 1967.619 og hertil *Ålund* i SvJT 1981.314-316. I Språkvård, Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden, 1978. 14-17 findes en række forældede svenske udtryk fra retssproget.

I stedet for de tidligere vanskeligt forståelige angivelser af, hvordan der skal forholdes med sagsomkostningerne, jfr *Blume* i U 1985 B.315 og *Spleth* i U 1985 B. 349 (»Sagens omkostninger ophæves«), bruges nu jævne udtryk herfor (»Ingen af parterne betaler omkostninger til den anden part eller til statskassen«).

Som en særlig gruppe af tilfælde må man fremhæve dem, hvor man bruger et gammelt udtryk, uanset at der findes et noget nyere, som forstås almindeligt. Man behøver ikke at tale om »håndfået pant«, når man har ordet »håndpant«. Lægfolk kan endda få indtrykket af, at man med »håndfået pant« sigter til en særlig variant af håndpant. Det udtales i kontrakter, at en person »kan fordre sig indsat i besiddelsen ved fogdens foranstaltning uden lovmål og dom«, skønt det ville lette forståelsen, om man blot sagde, at man kan fordre sig indsat i besiddelsen ved en umiddelbar fogedforretning. Lægfolk forstår måske ikke fuldt ud, hvad der ligger i, at det er en »umiddelbar« fogedforretning, og Retsplejeloven kender heller ikke udtrykket. Den taler om en fogedforretning »uden at sædvanligt eksekutionsgrundlag er til stede«. Men den almindelige juridiske litteratur har efterhånden dannet udtrykket »umiddelbar fogedforretning«, og dette udtryk har en ganske præcis betydning.

Værre er det dog med forældede og ikke helt klare udtryk, som med lethed kunne have været omskrevet, så alle kunne forstå dem. Det siges f.eks. i et skøde, at køberen har ret til at hæve forsikringssummen »dog uden præjudice for panthaverne«. Meningen må være noget i retning af, at panthavernes retsstilling ikke på denne måde forringes. Men hvis tanken helt præcis er, at forsikringssummen ikke kan udbetales »uden panthavernes samtykke«, så burde det siges lige ud. I nyere autoriserede lejekontrakter har man fjernet udtrykket: »uden præjudice for . . .«, og de findes heller ikke i Juridisk Formularbog. Undertiden har man endog indtryk af, at koncipisten ikke selv ved, hvad han taler om. Når det siges i en fuldmagt til at inddrive fordringer, at dette kan ske »ved alle judicielle og ekstrajudicielle midler«, må det vel i hvert fald være underforstået, at man kun kan benytte lovlige midler. Men koncipisten tager ikke stilling til, hvilke midler der er lovlige.

I ældre kontrakter finder man en konstruktion, som har holdt sig længe i handelssproget: inversion efter »og«, jfr *Ulla Albeck: Dansk Stilistik*, 1963.238. Nu er den vist forladt i juridisk stil, men selv i nye formularbøger lever den endnu: »Det hidtil mellem os bestående formuefællesskab ophæves, og skal herefter alt, hvad enhver af os fremtidig erhverver, være sig . . . ., være dens særlige ejendom og udelukkende rådighed undergivet, som har erhvervet det«. Man kan i stedet sætte punktum efter den første sætning og derpå fortsætte: »Herefter skal alt . . . .«.

Vi har forlængst afskaffet verbernes flertalsformer, men først i de senere år er man begyndt at afskaffe dem i svensk kancellistil, uanset at de er forsvundet i talesproget. Men kampen går videre, jfr *Sven Benson* i SvJT 1963.505 f og *Bjørn Kjellin: Kan våra myndigheters språk moderniseras?*, der .5 slutter: »Och struntprat förblir struntprat i alla stilarter, även med verben i pluralis«.

F. Moderne og uhøjtidelige udtryk

Selv om man må tage afstand fra en for udstrakt anvendelse af højtidelige, særlig ældre ord, må man på den anden side advare imod uden videre at acceptere udtryk, som indtil videre nærmest må betegnes som slang. Det, der støder, er vel egentlig, at slang-udtryk virker uægte, når de sættes ind i en nøgtern, juridisk fremstilling. Man tror ikke rigtig på, at lovgiveren eller retsudøveren selv bruger disse ord i sin tale. Der må gå et vist stykke tid, før ord, der er begyndt som slang, er blevet så almindeligt accepteret, at de virker naturlige i et juridisk dokument. Noget andet er, at man ved referat af en forklaring i retten ofte må benytte netop de vendinger, som parten eller vidnet har brugt. Det bliver da en fornemmelsessag, om man vil referere med benyttelse af anførelsestegn eller uden. Hvis en person er blevet ført bag lyset, og dette er blevet forklaret af et vidne, vil man f eks referere vidnets udtalelse om, at noget var »fup«, »gas« eller »dobbelstrøm«, altså med anførelsestegn, jfr om svensk praksis *Wellander*.27, *samme* i SvJT 1966.280-81. Men hvis vidnets ordvalg stemmer med almindelig sprogbrug, er anførelsestegnene ikke på plads, medmindre man af særlige grunde netop vil understrege de ord, som parten eller vidnet har brugt. En speciel advarsel må fremsættes over for tendensen til at anvende modeord i tide og utide, jfr også *Rehling*.62-63 om »de halvdøde metaforer«. Søkelyset mot språkformen.³⁰ advarer mod plagsomme udtryk som »front« (is-, silke-, skole-, sprog- og endog fredsfronten), »mørklægge« (»det passerede er mørklagt af myndighederne«), »målsætning«, »problem«, (»problemstilling«, »problematik«) (se om disse udtryk *Wellander*.38-39), »være på bølgelængde«. Verber som »skabe«, »tilgodese«, »indebære« hærger lige meget i dansk og svensk kancellistil, *Wellander*.74-75. Man kan beklage, at disse udtryk »er kommet ind i billedet«, en anden af nutidens fraser.

G. Overflødige ord

I næsten alle kategorier af juridiske dokumenter, kontrakter, domme og forvaltningsakter finder man indgangsordene: »Det bemærkes, at . . . .« (eventuelt »hvorved bemærkes, at . . . .«), jfr *Karker* i Festskrift til W E von Eyben, 1982.203-204. Når man befinder sig i en lang række af bemærkninger, kan denne indledning ikke være nødvendig. Men man synes måske, at selve bemærkningen: »N N var 34 år gl, da ulykken skete« er for kort og nøgen. Den skal kædes sammen med alt andet, og den skal virke lidt mere pompøs: »Det bemærkes, at N N, da ulykken skete, var 34 år gl«.

På tilsvarende måde finder man i domme og meddelelser fra myndigheder vendingen: »På anledning . . . .« eller »på given anledning . . . .«.

Man vil måske i offentlige meddelelser hermed understrege, at man ikke udsender meddelelsen, uden at der har være motivering herfor. Men det kan man vel altid gå ud fra, at der har været, og hvad enten der nu har været en anledning eller ej, bliver det vedkommende myndigheds egen sag. I domme kan man midt i en partsforklaring finde det samme udtryk: »På anledning oplyser han, at han har hævet de forfaldne kuponer, der medfulgte obligationen, da han erhvervede den«. Her betyder »på anledning« vel nærmest, at han er blevet spurgt herom. Men hele forklaringen er jo fremkommet ved en udspørgen, så det kan ikke være nødvendigt at fremhæve dette specielt ved disse dele af forklaringen.

I Matrikeldirektoratets standardformuleringer, har man helt strøget vendingen. Efter sagsfremstillingen indledes nu med: »Ministeriet skal herefter meddele . . . . Ministeriet kan derfor ikke tillade . . . .«.

Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969 har fremhævet en del ord og udtryk, som i sammenhængen er overflødige og derfor bør undgås. Der nævnes vendinger som: *det bemærkes*, *det tilføjes* og ordene: *pågældende* og *vedkommende*. Er de sidstnævnte ord ikke overflødige, vil de ofte med fordel kunne erstattes af et mere præcist ord eller udtryk, siges det.

Man ser ofte anvendt udtryk, som givet er helt overflødige, men som formodentlig har til formål at give en passende afslutning på et brev eller en retsafgørelse. Man har kritiseret formuleringen: »Hvilket herved meddeles til efterretning, iagttagelse og videre fornøden foranstaltning«. Det anses for overflødigt at sende en besked og yderligere oplyse, at man ikke skal blæse den et stykke, siger *Kaj Bom*.⁷⁰ Så galt er det nu ikke. Der er trods alt en mening med formuleringer af denne art. Skriver man: »Hvilket herved meddeles«, eller »Hvilket herved meddeles til efterretning«, ved modtageren – hvis det er en myndighed – at han ikke skal foretage sig andet end at konstatere afgørelsen. Hvis meddelelsen derimod sker til iagttagelse eller videre fornøden foranstaltning, er dette udtryk for, at myndigheden skal foretage sig noget for at få afgørelsen omsat i realiteter. Meddelelsen kan også ske til »videre bekendtgørelse«, idet den myndighed, der har truffet afgørelsen, ikke selv vil meddele afgørelsen til de interesserede parter (hvilket i øvrigt er en uting). – Disse finesser, som ikke opfattes af ikke-jurister, og måske heller ikke altid af de modtagende myndigheder (og åbenbart heller ikke altid af sprogkyndige), kunne man vel komme ud over. Hvis man blot vil meddele afgørelsen, behøver man overhovedet ikke at give nogen tilføjelse. Skal modtageren foretage sig noget, kan man sige dette klart og tydeligt, således at modtageren præcist ved, hvad han skal gøre.

Om forkortelse af en længere tirade til »Godkänd 18/11 1963, Patentverket«, se *Wellander* i SvJT 1966.261.

En stående udtalelse i »høringsskrivelser« er, at man anmoder om svar »efter omstændighederne snarest belejligt«. Det er uforståeligt, hvorfor der

skal indføjes »efter omstændighederne«. Der må vel altid være en fornuftig grund til, at man ønsker sagen ekspederet hurtigt. Ingen er vist klar over, om man med »omstændighederne« sigter til sagens omstændigheder, som gør en hurtig ekspedition påkrævet, eller til modtagerens forhold, der kan gøre det vanskeligt at svare hurtigt. Det er i hvert fald en tom vending, når en dom »efter omstændighederne« nøjes med betinget straf, da det altid må være sagens særlige omstændigheder, der er motiveringen.

Derimod kan der være en fornuftig grund til i domme at indlede en argumentation, som afgøre en del af sagen, med et: »Foreløbig bemærkes . . . . .«:

»Foreløbig bemærkes, at den af sagsøgerne nedlagte principale og subsidiære påstand findes at være for ubestemt og ubetinget til at kunne tages under påkendelse af domstolene, hvorfor sagen i overensstemmelse med sagsøgtets påstand for så vidt vil være at afvise. Derimod findes sagsøgerne ikke at kunne være afskåret fra for domstolene at indbringe spørgsmålet om lovligheden af den trufne beslutning om at udelukke sagsøgerne fra at deltage i radioens vælgermøde aftenen før valget d . . . . , hvorfor sagsøgtets påstand om afvisning også af denne del af sagen ikke kan tages til følge.

Retten skal i øvrigt udtale . . . . «

»Foreløbig bemærkes, at der, således som sagen ligger oplyst, ikke findes at være grundlag for at statuere, at appellanten og indstævnte i avlingstiden har haft andet kønsligt forhold end det d . . . . passerede.

Ved det i sagen nu oplyste findes det tilstrækkelig godtgjort, at appellanten ikke kan være fader til barnet, og hans frifindelsepåstand vil herefter være at tage til følge«.

Der skal altid vises forsigtighed med at stryge ord, som tilsyneladende er overflødige. Det kan forekomme unødvendigt at anføre i en dom om de faktiske forhold: »Som sagen foreligger oplyst. . .«, jfr *Blume* i *U* 1985 B.317, men det kan have den særlige betydning, at sagen er dårlig oplyst, hvorfor vendingen kan være på sin plads, jfr *Spleth* i *U* 1985 B.350-351. Hertil kan så indvendes, at dommen netop kunne præcisere dette, således at også uindviede blev klar over, hvad retten har villet understrege.

Undertiden bruges tomme verber, som sættes ind, fordi selve prædiketet er gjort til substantiv. Man danner verbalsubstantiver ved at tilføje -ing, -ning og -else og benytter i forbindelse hermed tomme verber som »finde sted«, »foregår«, »foreligger«, »gennemføre«, »udføre«, »tilvejebringe«, »gøre til genstand for«, jfr *Søkelyset* mot *språkformen*.¹³, hvor det tilsvarende problem omtales for norsk sprogs vedkommende.

Den overdrevne tilbøjelighed til – for tydelighedens skyld – stadig at bruge ord som »fornævnte«, »ovenberørte«, »herommeldte« o l er nogenlunde forsvundet fra moderne juridisk sprogbrug, se om et drastisk eksempel fra en ældre dom *E Tybjerg* i *U* 1919 B.228.

I tysk retssprog giver skrækken for misforståelse sig ofte udtryk i stadige gentagelser af samme ord, se *Fingerzeige*.⁴⁵, 73: »Auf jeder Zugmeldestelle ist . . . die Erlaubnis zur Weiterfahrt einzuholen. Die Erlaubnis wird erteilt . . . . « – »Der Leichenbeschauerstellvertreter hat dem

Leichenbeschauer die vollzogene Leichenschau zu melden, dieser die vom Leichenbeschauerstellvertreter vollzogene Leichenschau in das Leichenschauregister des Leichenschaubezirks einzutragen. Die Leichenschaustellvertreter führen kein eigenes Leichenschauregister«.

X. Afsluttende bemærkninger

Som det fremgår af det foregående, er der vel flere formuleringer, som man kan fremdrage som karakteristiske for juridisk stil og sprogbrug. I mange tilfælde er det ret simple sproglige konstruktioner, man må fremhæve som karakteristiske for den juridiske stil. Man vil endda se, at de eksempler, der fremdrages til illustration af ét spørgsmål, meget ofte belyser et andet eller endog flere andre.

Konklusionen må vel blive, at man i virkeligheden med ret simple ændringer i forhold til det tilvante er i stand til at gøre den juridiske sprogbrug væsentlig mere letlæselig. Tilbage bliver da det gode i den juridiske stil: den skal tjene sit formål, den skal være bærer af udtalelser på en sådan måde, at modtageren lettest muligt bliver klar over indholdet af udtalelsen og undgår misforståelser og fejl. Når alt kommer til alt, adskiller juridisk stil sig ikke meget fra anden klar og koncis sprogbrug. Af tekniske grunde må der gøres afvigelser, og man bør ikke fjerne alle forsiringer på sproget, således at det bliver helt farveløst. Det kan let blive gråt nok endda.

En gennemlæsning af domme fra de senere år viser, at der er sket ændringer i retssproget, men i forskellig grad. Lovsproget er i mange ministerier blevet præget af den kritik, som er blevet fremført, og det samme gælder til en vis grad domstolene, mest de overordnede domstole og i særlig grad Højesteret. Meget vigtige domme som U 1978.315 H (Christianiasagen) og U 1983.705 H (Glistrupsagen) blev skrevet på en sådan måde, at de næppe kunne være skrevet mere forståeligt selv af en dygtig journalist, og det uanset at det drejede sig om komplicerede problemer. Og endog således at de kunne læses uden hjælp af de indankede domme. Sø- og Handelsretten er meget muligt påvirket af, at der sidder ikke-jurister som dommere, som dermed får indflydelse på domsformuleringen.

Sammenfattende kan man benytte den anvisning, som for mange år siden er givet de svenske tjenestemænd:

I Kungl Maj:ts nådiga cirkulære af 22/3 1907 anbefales det förvaltningsmyndigheterna att affatta »sina skrifter i klara, korta meningar och således undvika invecklade satsbyggnader och onödiga upprepningar samt att i övrigt söka tillägna sig ett klart och enkelt skrivsätt«.

Akkurat det samme udtrykkes i den almindelige indledning til Justitsministeriets vejledning af 15/10 1969:

»Ved den sproglige udformning af love og andre retsfor skrifter må man have for øje, at enhver, som teksten henvender sig til, let skal kunne læse og forstå den.

Formen skal være enkel og præcis og sætningerne korte og klare.

Et begreb bør overalt i samme tekst betegnes med samme udtryk.«

§ 2.

Domme i borgerlige sager i første instans

Af landsdommer Poul Sørensen

Denne fremstilling bygger i væsentlig grad på de tidligere bidrag til Juridisk Grundbog fra *Frost og Bangert*, hhv. 2. udg. s. 162 ff og 3. udg. s. 325 ff, men er omskrevet under indtryk af den senere udvikling i retspraksis med hensyn til, hvorledes en dom kan eller bør skrives.

I de sidste 10-15 år er der bl.a. som følge af en stigende sagsmængde udfoldet store bestræbelser ved retterne på at forenkle domsskrivningen. Det har især ved byretterne været en simpel nødvendighed at rationalisere arbejdet med affattelse af domme, navnlig således at enkle småsager afgøres ved enkelt affattede domme. Må man på forhånd regne med, at en dom ikke vil blive anket, og er sagen ikke af betydning for andre end parterne selv, er det væsentlige for disse – foruden en fastlæggelse af sagsgenstanden (påstande og anbringender) – dommens resultat med dertil hørende begrundelse. Det procesmateriale, der er forelagt retten i form af dokumenter og forklaringer, er parterne jo bekendt med, når dommen afsiges. Disse rationaliseringsbestrebelse ved byretterne blev i 1984 fremmet ved indførelsen af retsplejelovens § 366 a, stk. 2, og for udeblivelsesdommes vedkommende blev der allerede i 1979 givet hjemmel til at udfærdige dom ved en påtegning på stævningen, jfr § 354, stk. 5. Om affattelse af § 366 a, stk. 2-domme m.v. henvises til fremstillingen i § 3, hvor affattelse af domme i særlige borgerlige byretssager også behandles. – Ved landsretterne har der på grund af sagernes beskaffenhed og det relativt faldende antal 1. instanssager været mindre behov for forenklinger i så henseende.

Fremstillingen i det følgende angår affattelse af *1. instansdomme* i »almindelige« borgerlige sager, der afgøres efter bevisførelse og procedure; det være sig dels de byretsdomme, hvor sagens beskaffenhed ikke gør affattelse efter § 366 a, stk. 2, hensigtsmæssig, dels landsretsdomme.

Også affattelsen af disse domme er undergået forandringer. Der ses i sprog og systematik søgt nye veje for domsaffattelsen, ligesom ønsket om forenkling og rationalisering har givet sig praktiske udslag på forskellig vis. Der er da også grund til at understrege, at der i dag ikke kan gives nogen almenyldig anvisning på, hvorledes den ideelle borgerlige 1. instansdom bør affattes. Der er vel enighed om det ønskelige i, at dommen så *klart og kort* som muligt skal give en fremstilling af den forelagte retstvist, det procesmateriale, der har været relevant for afgørelsen, samt begrundelsen og resultatet. Men hvorledes dette mål bedst nås, og i hvilken grad ressource-

mæssige hensyn – koncipering, renskrivning m.v. – må gives fortrin, er der mindre enighed om. (En forenklet domsskrivning blev anbefalet i en betænkning i 1981 fra et udvalg under Den danske Dommerforening.) Den følgende fremstilling kan med grundlag i retstradition, reformforsøg og personlig opfattelse derfor kun være en anvisning på, hvorledes en dom *kan* affattes.

Om emnet se i øvrigt:

Nellemann: Den ordinaire civile Procesmaade (1892) s. 892 ff, *Tamm*: U 1947 B s. 241 ff og J 1963 s. 469 ff, *Frost*: Fuldmægtigen 1947 s. 136 ff og J 1956 s. 195 ff, Det attende nordiske juristmøde (1948), *Spleth*: Fuldmægtigen 1948 s. 73 ff, U 1969 B s. 1 ff og U 1985 B s. 345 ff, *Gatzsche*: J 1956 s. 283 ff, *Victor Hansen*: Retsplejen ved Højesteret (1959) s. 189 ff, *Ekelöf*: SvJT 1947 s. 214 ff, v *Eyben*: TJFF 1962 s. 83 ff og Tilkendegivelser (1987) s. 98 ff, *Betænkning 994/1983* s. (135 og) 144 ff, *Gomard*: Civilprocessen (1984) s. 392 ff, *Blume*: U 1985 B s. 313 ff, *Riis*: U 1988 B s. 181.

I. Disposition for dommen

Retsplejeloven giver fortsat begrænset vejledning med hensyn til affattelsen af domme. § 366 a, stk. 1, omtaler nok, hvilke elementer der skal indgå i en dom, nemlig »parternes påstande og en fremstilling af sagen, herunder en gengivelse af parternes anbringender og i fornødent omfang af deres og vidners forklaringer, samt . . . de faktiske og retlige omstændigheder, der er lagt vægt på ved sagens afgørelse« (domsbegrundelsen eller præmisserne, jfr § 218, stk. 1). Endelig skal dommen indeholde en domsslutning (*konklusion*), jfr § 219, stk. 2. Loven siger derimod intet om, i hvilken form eller rækkefølge disse bestanddele nærmere skal indgå i dommen, og dette kan kun anses som en fordel. Det betyder, at der kan tages hensyn til de enkelte sagers forskellige karakter, og at der er givet den fornødne plads for en fortsat retsudvikling (og for dommerindividualiteten).

Ved affattelse af domme taler man typisk om følgende *hovedbestanddele*, der også begrunder opdelingen af de følgende afsnit II-VI, nemlig 1) et referat af sagens faktiske omstændigheder (»*narratio*«), 2) parternes påstande og anbringender, 3) gengivelse af parts- og vidneforklaringer m.v., 4) rettens præmisser og resultat og 5) dommens konklusion. Denne opdeling har traditionelt også været anbefalet som disposition for domsaffattelsen. Den er imidlertid forbundet med flere, ofte afgørende ulemper. En indledende samlet *narratio* gør det ofte alt for svært for læseren at nå frem til, hvad dommen egentlig drejer sig om. Dommen indledes derfor oftest bedre med en »*mini-narratio*«, der ganske kort gengiver sagens helt centrale faktum som baggrund for dommens hovedproblemer. Herved bliver det muligt meget tidligt i dommen, nemlig allerede efter denne indledning, med mening

at gengive de nedlagte påstande og de anbringender, der er gjort gældende, hvilket letter forståelsen af den følgende sagsfremstilling m.v. Anbringenderne gengives ofte bedst ved, at parternes hovedanbringender medtages i tilslutning til deres påstande, mens anbringendernes videreudvikling i proceduren kan gemmes til efter gengivelsen af bevisførelsen. For at forstå meningen med påstandene og disses rækkevidde er det oftest nødvendigt at medtage parternes hovedanbringender i umiddelbar tilslutning til påstandene. Dette gælder i hvert fald for de anbringenders vedkommende, der umiddelbart begrundes proceskravet, mens indsigelser i form af rene bestridelser af disse anbringender ofte i indledningen til dommen kan anses for underforstået alene ved en påstand om frifindelse. Videreudviklingen og uddybningen af anbringenderne kan oftest med fordel vente til efter gengivelsen af den bevisførelse m.v., som anbringenderne bl.a. bygger på. Oftest kan således allerede gengivelse af hovedanbringenderne efter oplysning om det centrale faktum give læseren den fornødne indføring i sagens problemstilling.

Følges dette mønster, bliver dommen affattet efter følgende *disposition*: 1) indledning med indføring i sagens problemstilling, 2) parternes påstande og hovedanbringender, 3) et uddybende referat af sagens faktiske omstændigheder m.v., den egentlige narratio, 4) parts- og vidneforklaringerne og diverse erklæringer, 5) proceduren, 6) begrundelsen og domsresultatet og 7) domskonklusionen.

Afgørende for rækkefølgen bør imidlertid altid være, hvorledes dommen kan gøres mest *overskuelig* og dermed lettest at læse og forstå.

Det kan således undertiden give en bedre oversigt at dele sagen op i flere led. F.eks. kan det måske være en fordel at dele en sag om erstatning for personskade i en del om skyldspørgsmålet og en del om erstatningskravets størrelse. I så fald kan narratio, anbringender, bevisførelse og præmisser i første omgang begrænses til det, der vedrører skyldspørgsmålet. Derimod bør parternes påstande gengives fuldt ud, sagsøgerens dog uden specificifikation af erstatningskravet. Når erstatningspligten derefter er blevet fastslået i dommen, bringes specificifikationen af erstatningskravet og parternes anbringender og bevisførelsen herom, hvorefter der i dommen tages stilling til erstatningens størrelse. I sager, der består af mange enkelte poster, f.eks. sager om byggeri, der påstås at være behæftet med mangler, kan det også være en fordel med en vis opdeling. Her kan det ofte være mest praktisk, hvis man efter påstandene for hvert enkelt punkt for sig gengiver forklaringer, skønserklæring, anbringender og præmisser. I nogle tilfælde kan måske også bevisførelsen gengives samlet, således at der først derefter opdeles på de enkelte mangler.

Det gælder i det hele, at det er godt at have en bestemt disposition som udgangspunkt for domsskrivningen. Men man skal ikke føle sig mere bun-

det af den, end at man fraviger den, hvis en anden systematik kan gøre dommen mere overskuelig.

II. Sagsfremstillingen

Enhver dom indledes med en oplysning om, *hvilken ret* der har afsagt dommen, hvilken *dato* dommen er afsagt, samt et »hoved«, der angiver *parterne* – sagsøger, sagsøgte, eventuelt adciterede og gerne også biintervenienter – *navne og bosted*.

Herefter følger den egentlige domstekst, der indledes med overskriften »*Dom:*«, og hvor man i den fornævnte *indledende »mininarratio«* med så få og korte sætninger som muligt opridser det centrale begivenhedsforløb som baggrund for retssagens hovedproblemer.

Indledningen kan ofte alene bestå i oplysning om nogle ganske få fakta og i tilslutning hertil om nødvendigt et par sætninger om, hvad retstvisten angår. Indledningen kan f.eks. formuleres med oplysning om, at sagsøgeren, A, ved slutseddel af en given dato købte en nærmere angivet ejendom af sagsøgte, B, for en købesum af x kr., og med oplysning om overtagelsesdagen. Kort tid efter indflytningen bemærkede sagsøgeren, at der trængte vand ned gennem taget. Under anbringende af, at sagsøgte har været bekendt med, at taget var utæt, men har undladt at oplyse sagsøgeren herom under salgsforhandlingerne, har sagsøgeren på en given dato anlagt denne sag, hvorunder han har nedlagt påstand om . . . I dette eksempel bruges anbringenderne til efter indledningen at beskrive, hvad sagen angår. I mere komplicerede sager vil det naturligvis være nødvendigt at medtage en del flere faktiske oplysninger for at kunne give den fornødne indledende præsentation af sagens faktiske baggrund og af, hvad tvisten angår, og i så fald kan det måske være mest praktisk at indlede med en mere abstrakt beskrivelse af tvistens karakter – f.eks. »Denne sag angår en revisors ansvar for skatterådgivning,« – inden de centrale fakta refereres.

Er der forud for retssagen gået en administrativ behandling, jfr. retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 2, vil man kunne indlede dommen med helt eller delvist at referere den administrative afgørelse, der som regel udmærker sig ved et koncentreret sagsreferat.

Efter gengivelse af parternes *påstande og hovedanbringender* (se afsnit III) nås derefter frem til den *egentlige sagsfremstilling, narratio*, der kan defineres som rettens samlede fremstilling af sagens faktiske omstændigheder. Denne sagsfremstilling kan f.eks. – da de indledende oplysninger jo ikke skal gentages – indledes med ordene: »Det fremgår af sagen, at . . .« eller, hvis de indledende oplysninger har været mere detaljerede: »Af sagen frem-

går nærmere, at . . .«, eller »Sagens nærmere omstændigheder er følgende:« – I det omfang faktiske oplysninger er givet i dommens indledning, skal de naturligvis ikke gentages i den senere sagsfremstilling.

At skrive en dom indebærer for koncipisten en grundig efterprøvelse af, om det resultat, som man umiddelbart er kommet til, er holdbart. Det er derfor nødvendigt at have de mange detaljer i sagen samlet som grundlag for den senere bedømmelse af beviserne og de juridiske slutninger, som kan udledes deraf. For læseren har narratio den fordel, at han får et overblik over, hvad sagen nærmere drejer sig om, og naturligt ledes frem til de bevismæssige og juridiske problemer, som dommen tager stilling til.

Narratio bør om muligt og praktisk indeholde de faktiske omstændigheder, hvorom der er *enighed mellem parterne*, og som derfor kan lægges oprøvet til grund. For at give narratio den fornødne sammenhæng og opbygning kan det dog undertiden være hensigtsmæssigt også at oplyse om visse bestridte fakta, men vel at mærke således, at det klart fremgår, at der ikke er enighed mellem parterne herom.

Stoffet gengives i *kronologisk rækkefølge*, hvilket giver den bedste oversigt. Helt kan dette dog ikke overholdes. I nogle sager skal flere handlingsforløb refereres. Om det da er bedst at gengive dem under ét eller hver for sig, beror på et skøn over, hvad der er mest overskueligt.

I narratio indgår en *væsentlig del af beviserne*. Dette gælder navnlig med hensyn til det skriftlige grundlag (*dokumentbevis*). Angår striden forståelsen af en kontrakt, må dennes indhold gengives med ordret citat i det omfang, der er brug for det. Det samme gælder skrivelser, som parterne har udvekslet inden sagens anlæg, såfremt skrivelserne indeholder oplysninger af betydning for sagens navnlig bevismæssige afgørelse. Skrivelser, især advokaternes brevveksling, efter tvistens opkomst kan almindeligvis udelades, medmindre de indeholder andet end proceduremæssige betragtninger; parternes standpunkter og begrundelsen herfor vil jo fremgå af påstandene, anbringenderne og proceduren. For så vidt angår skrivelser, der ikke hidrører fra private, bør man som regel i narratio i nødvendigt omfang medtage i hvert fald det, der hidrører fra tiden før retstvistsens opståen, f.eks. i erstatningssager de oplysninger fra en politirapport, som er af betydning. Om også erklæringer, der er tilvejebragt til brug for sagen, f.eks. skønserklæringer og andre sagkyndige erklæringer, bedst anbringes i kronologisk fortsættelse af narratio eller bedst anbringes efter parts- og vidneforklaringerne, må helt afhænge af, hvad der er mest hensigtsmæssigt. Det er i hvert fald væsentligt, at f.eks. gengivelse af en skønserklæring og skønsmændens supplerende udtalelser under afhjemlingen holdes samlet, og hvis gengivelsen heraf ikke forudsætter kendskab til omstændigheder, der først fremgår af parts- og vidneforklaringerne, kan skønserklæringen m.v. ofte med fordel placeres i umiddelbar fortsættelse af sagsfremstillingen og inden parts- og vidneforklaringerne. (Se om skønserklæringer nærmere i afsnit IV.)

Det vil kunne være en fordel allerede i narratio at medtage det faktum fra forklaringerne, som der er enighed om mellem parterne. Dette kan betyde, at gengivelsen af forklaringerne og dermed hele dommen bliver kortere. Det kan dog ofte være forbundet med et uforholdsmæssigt stort arbejde for koncipisten således at skulle udskille alle ubestridte fakta fra det samlede procesmateriale. Det er almindeligvis lettere fortrinsvis at koncentrere narratio om det skriftlige grundlag med de fornødne sammenknyttede bemærkninger og så gengive øvrige ubestridte fakta fra forklaringerne som led i disse. I de omfang parterne m v forklarer samstemmende, er det almindeligvis tilstrækkeligt for så vidt at gengive disse fakta som led i én af forklaringerne.

At der ikke er fuldstændig enighed på et punkt, behøver som nævnt ikke at udelukke det fra at blive medtaget i narratio, hvis det i øvrigt er af betydning for fremstillingen. Afgørende herfor er naturligvis først og fremmest, om uenigheden angår et forhold, der overhovedet har betydning for sagen. Er det uden betydning, kan oplysningerne helt udelades. Sådant uenighed vil ofte foreligge med hensyn til tidspunkter. Er der efter forklaringerne enighed om, at der har været et møde, som har betydning for sagen, men uenighed om tidspunktet, kan dette gengives enten således, at man helt undlader at give oplysning om tidspunktet, f.eks: »Der blev derefter afholdt et møde mellem parterne«, eller således at man medtager det omtrentlige tidspunkt, f.eks: »Nogle dage senere blev der afholdt et møde« eller: »En af de første dage i maj blev der afholdt et møde«. Udtryk som »vistnok« og »formentlig« o.lign. bør derimod kun helt undtagelsesvis benyttes. Er der for at tage det lige nævnte eksempel tvivl om, hvorvidt der har været et møde, bør man ikke skrive, at der herefter »vistnok« fandt et møde sted. Enten er det ligegyldigt, om der var noget møde, og så bør det udelades, eller også er det af betydning, om parterne havde det møde, og så bør de modstridende forklaringer gengives, således at retten kan tage stilling til, om det fandt sted, og i narratio skrives om nødvendigt, at der er uenighed om, hvorvidt der fandt et møde sted omkring det nævnte tidspunkt.

Narratio bør i sin form være ganske *neutral*, og det må undgås at blande forklaringer, der bestrides, og skrivelser sammen.

Hvor meget der skal medtages i narratio beror på et skøn inden for rammerne af *dels*, at der skal medtages *alle* de oplysninger, som har *betydning* for sagens afgørelse, *dels* at *ingen* oplysning, der er *uden betydning* for afgørelsen, bør medtages.

I praksis er problemet i første række at prøve at begrænse mængden af de oplysninger, der skal medtages, og erfaringsmæssigt kan det ikke understreges kraftigt nok, at *overflødig stof bør udelades*. En væsentlig vejledning kan man få ved at se på proceduren. Det er almindeligt, at der under

en retssag er fremlagt en mængde bilag, som nok dokumenteres under forelæggelsen, men som ikke senere benyttes under proceduren og reelt er uden betydning for afgørelsen. Ofte sker det jo også, at parterne efter bevisførelsen bliver enige om nogle tvistepunkter. Oplysninger om sådanne forhold kan roligt udelades. Endvidere vil man ofte opdage, når man først har skrevet præmisserne, at der alligevel ikke blev brug for en del af de oplysninger, man i første omgang tog med i narratio. Det er derfor klogt, når proceduren og præmisserne er skrevet, at gennemgå narratio endnu en gang for at udskille overflødig stof.

Der er i den forbindelse god grund til at gøre nogle bemærkninger om *indklamninger* (citater). Det er jo meget fristende og i mange tilfælde en udmærket måde til at gengive oplysninger, der indeholdes i et dokument; men faren er desværre meget stor for, at man får alt for meget med. Den del af et dokument, der indeholder relevante oplysninger om et spørgsmål, som er omstridt, bør gengives in extenso. Dette udelukker tvivl om, at oplysningerne er korrekt gengivet. Derimod kan de øvrige oplysninger som oftest bedre og kortere gengives i referat. Er der f.eks. strid om fortolkningen af en rykningsklausul i et pantebrev, er det naturligvis nødvendigt at citere selve rykningsklausulen, ligesom relevante bestemmelser herom i slutseddel og/eller skøde m.v. bør gengives. Men det er helt unødvendigt at citere bestemmelserne i slutsedlen om købesummens berigtigelse m.v. Det er i det højeste tilstrækkeligt at oplyse om købesummens størrelse og udbetalingen m.v.; men måske er disse fakta også unødvendige. Det bør klart af fremstillingen kunne ses, hvornår der citeres, og i de tilfælde, hvor der kun citeres delvis, er det vigtigt at markere, hvor udeladelser har fundet sted. Det er langt fra alle skrivelser, som overhovedet behøver at refereres. Det kan være tilstrækkeligt at referere nogle, som oftest de første skrivelser. I det hele taget gælder det, at jo kortere narratio kan gøres uden at udelade relevante oplysninger, des lettere bliver dommen at forstå.

Det er vigtigt, at narratio fremstår som en samlet og *sammenhængende* fremstilling. Det letter derfor almindeligvis forståelsen, såfremt citater og referater fra dokumenter og breve m.v., der som nævnt gengives i kronologisk rækkefølge, i et vist omfang knyttes sammen med oplysninger om, hvad der måtte være passeret ind imellem, hvad der er baggrunden for et givet dokument, etc.

I nogle tilfælde kan der ikke skrives en egentlig narratio, fordi der ikke er tilstrækkeligt procesmateriale hertil. Det kan tænkes, hvis sagen drejer sig om en købeaftale, som der intet skriftligt foreligger om, og hvor afgørelsen derfor skal træffes på grundlag af parternes forklaringer og vidneudsagn. Hvis forklaringerne i et sådant tilfælde er stærkt divergerende, er der ikke andet at gøre end at begynde med en (eventuel) indledning og parternes på-

stande og anbringender og derefter gå direkte over til en gengivelse af forklaringerne.

Endelig forekommer der tilfælde, hvor det giver den bedste oversigt at *dele sagsfremstillingen*. Dette gælder navnlig, hvor sagen naturligt falder i flere afdelinger. Det klassiske eksempel herpå er sager om erstatning for personskade, hvor erstatningspligten bestrides. Her kan det være fordelagtigt at behandle erstatningspligten for sig og skadens omfang og erstatningens størrelse for sig, jfr. ovenfor under I. Hvor en sådan fremgangsmåde vælges, skal der i den indledende fremstilling alene medtages de oplysninger, som har interesse for afgørelsen af skyldspørgsmålet, og blot en omtale af, at sagsøgeren er kommet til skade og måske også en kort beskrivelse af, hvori skaden består. Derimod kan alle oplysninger om skadens omfang så som lægeattest, dokumentation for tabt arbejdsfortjeneste og fastsættelse af invaliditetsgrad m.v. udskydes til efter afgørelsen af skyldspørgsmålet. Denne opstilling af dommen virker udmærket, når sagsøgte findes erstatningspligtig. Derimod opstår der visse vanskeligheder, hvis sagsøgte skal frifindes. I så fald kommer dommen jo ikke til at indeholde noget til oplysning om skadens omfang, hvilket kan være uheldigt, hvis dommen ankes, og ankeinstansen kommer til et andet resultat med hensyn til skyldspørgsmålet. Det gør ikke så meget med hensyn til lægeerklæringer, der jo fortsat vil eksistere. Skal skadens omfang derimod belyses ved andet end lægeerklæringer, vil man i ankeinstansen mangle forklaringer herom, hvis de ikke er protokollet. Der sker dog næppe større skade ved at udelade de nærmere oplysninger om skadens omfang i frifindende domme, da bedømmelsen heraf kun sjældent er afhængig af forklaringer, men i praksis er det vist almindeligst, at de medtages i mere begrænset omfang.

III. Parternes påstande og anbringender

A. Påstande

Gengivelse af parternes *påstande* vil sædvanligvis ikke volde større besvær, navnlig ikke hvis der fra hver side kun nedlægges en enkelt påstand, og hvis påstandene, som de bør, er formuleret således, at de er egnet til gentagelse i domskonklusionen.

Der kan ofte foretages en vis *redigering* af påstandene. F.eks. kan en rentepåstand med gengivelse af rentesats og dato m.v. ifølge rentelovens § 5, jfr. § 4, stk. 4, uden skade omskrives til »sædvanlig procesrente fra sagens anlæg« (samt dato, hvis den ikke allerede er oplyst. Sætningen »til betaling sker« kan reserveres til domskonklusionen). Det kan måske også være hen-

sigtmæssigt at omskrive en påstand om tilkendelse af andet end penge eller en anerkendelsespåstand. Da retten ifølge retsplejelovens § 338 ikke kan tilkende en part mere end påstået – og heller ikke tilkende andet end påstået – må man imidlertid ved den rent sproglige omskrivning være omhyggelig med, at påstandens reelle indhold ikke ændres. Eventuelt kan en påstand gengives i citat, f.eks. når den er fremsat som resultat af en række poster, der er lagt sammen og/eller fratrukket.

Er der nedlagt *flere påstande* fra nogen af siderne, kan de være nedlagt for at opnå flere forskellige resultater, f.eks. at sagsøgte tilpligtes at betale et beløb, og at en foretagen arrest kendes lovlig gjort og forfulgt; *eller* de flere påstande kan tilsigte at opnå et enkelt resultat, hvilket hyppigst forekommer i form af en principal påstand tillige med en subsidiær påstand om tilkendelse af et mindre beløb.

Alle parternes påstande skal gengives i dommen. Selv om retten når til det resultat, at sagsøgeren skal have medhold i sin principale påstand om tilkendelse af et bestemt beløb, refereres også en eventuel subsidiær påstand om et mindre beløb. Hvis der i konsekvens af flere tvistepunkter nedlægges flere subsidiære påstande om bestemte mindre beløb, kan det dog efter omstændighederne være tilstrækkeligt at skrive i dommen f.eks., at sagsøgeren har nedlagt nogle subsidiære påstande om tilkendelse af mindre beløb. Samme forenkling anvendes ved en kompliceret, for så vidt ubestridt rentepåstand, hvor det er tilstrækkeligt at skrive, at sagsøgeren påstår sagsøgte dømt til at betale x kr. »med nærmere angivne renter«, der så først specificeret gengives i domskonklusionen. Endelig vil det være tilstrækkeligt, når sagsøgeren har nedlagt en subsidiær påstand om et mindre beløb (efter retens skøn) og tilsvarende sagsøgte en subsidiær påstand om betaling af et mindre beløb, alene at gengive den ene parts subsidiære påstand, da en sådan subsidiær påstand fra hver af siderne jo er helt overflødig.

Alle sagsøgers påstande gengives forud for sagsøgtes påstande. Undtagelse gælder med hensyn til sagsøgerens påstand om frifindelse for en af sagsøgte nedlagt påstand om selvstændig dom for et modkrav. Sagsøgers påstand herom anbringes efter sagsøgtes påstand.

Hvis der er *flere sagsøgte*, gengives sagsøgers påstande først i forhold til alle de sagsøgte. Det skal angives, om der nedlægges påstand om solidarisk hæftelse, hvilket er det almindeligste, eller om de sagsøgte hver for sig påstås dømt til at betale et givet beløb, eller om der påstås alternativ hæftelse. Nedlægges der påstand om beløb af samme størrelse over for de sagsøgte, slås det sammen i én sætning: »Sagsøgeren har påstået de sagsøgte dømt til (in solidum) at betale . . .«. Nedlægges der påstande om forskellige beløb over for flere sagsøgte, gengives først påstanden over for den, der står først

i dommens hoved. Det fremmer i det hele taget overskueligheden, hvis man hele vejen i dommen beholder samme rækkefølge for flere sagsøgte, der hver for sig kan benævnes »sagsøgte 1«, »sagsøgte 2« etc. Påstås der forskellige beløb, men solidarisk hæftelse, kan dette gengives således: »for et beløb på x kr in solidum med . . .«.

Er påstanden blevet *ændret* under domsforhandlingen, bør dette nok fremgå af dommen, hvilket sædvanligvis skrives således: »Sagsøgeren har (under domsforhandlingen) nedlagt endelig påstand om . . .«. Derimod er det unødvendigt at anføre den tidligere påstand, medmindre dette har særlig betydning for omkostningsafgørelsen. Det er normalt unødvendigt at oplyse, om en eller begge parter har fri proces (og eventuelt tillige retshjælpsforsikring), idet dette, hvis det har betydning, indirekte vil fremgå af omkostningsafgørelsen.

Er der biintervention, gøres der sædvanligvis en bemærkning herom lige efter gengivelsen af parternes påstande og anbringender. Det kan gøres i en enkelt sætning: »N N er indtrådt i sagen til støtte for sagsøgerens påstand.« Måske kan oplysningen blot gives i dommens »hoved«.

B. Anbringender

Ifølge retsplejelovens § 338 kan retten ved sin afgørelse kun tage hensyn til de *anbringender*, som parterne har gjort gældende (eller som parterne ikke kan frafalde). Endvidere gælder der begrænsninger i adgangen til at fremsætte nye anbringender under anke, jfr. retsplejelovens §§ 383 og 384. Derfor er det også i retsplejelovens § 366 a, stk. 1, bestemt, at anbringenderne ligesom påstandene skal gengives i dommen. Anbringender i form af rene bestridelser af modpartens anbringender kan dog udelades i det omfang, det f.eks. af en påstand om frifindelse sammenholdt med modpartens anbringender fremgår, hvad der er bestridt. Det gælder i hvert fald for den indledende gengivelse af anbringenderne. Selvstændige indsigelser, f.eks. at beløbet er betalt, at fordringen er forældet, at der er reklameret for sent, eller at parten skal frifindes for erstatning på grund af modpartens egen skyld, må derimod udtrykkeligt gengives i dommen.

Det volder ofte vanskeligheder at afgøre, hvor meget der skal med, når anbringenderne skal gengives i dommen. Dette hænger især sammen med, at »anbringender« ikke ligesom påstande er noget entydigt procesretligt begreb og ikke ligesom påstandene foreligger i nogen bestemt form under processen. Et anbringende (søgsmålsgrund, indsigelse) foreligger, når et bestemt forhold fremhæves som begrundelse for proceskravet. Anbringender, »*retsfakta*«, indeholder med andre ord den retlige kvalifikation af visse fak-

tiske omstændigheder, »*bevisfakta*«, og det er således gennem anbringenderne, at parten over for retten søger at begrunde sit proceskravs berettigelse. Anbringenderne afgrænses dels af de bevisfakta, hvis eksistens i det omfang, de er bestridt, søges godtgjort under bevisførelsen, dels af proceduren, dvs. parternes betragtninger over bevisførelsens resultater og deres argumentation af rent juridisk karakter.

I praksis kan det imidlertid være ret så vanskeligt at afgøre, om der foreligger *et anbringende i procesretlig forstand*. Mange af dagliglivets begivenheder betegnes ofte med udtryk, der tillige angiver en juridisk kvalifikation. Det gælder f.eks. køb, salg, leje, tilbud, handel, aftale etc. Men navnlig hvad man kan kalde anbringendernes specificationsgrad, gør det ofte vanskeligt præcist at afgrænse retsfakta over for bevisfakta. En part kan således til støtte for sit erstatningskrav gøre gældende, at modparten har handlet uagtsomt, og gennem bevisførelsen søge at oplyse modpartens hele adfærd i den givne situation; eller parten kan til støtte for erstatningskravet gøre gældende, at modparten på et ganske bestemt punkt i sin adfærd har handlet uagtsomt, og retten er da formelt afskåret fra bagefter at tage hensyn til andre punkter i modpartens adfærd som erstatningspådragende. *Bondo Svane* har rammende udtrykt det således, at »man kan skyde med hagl, eller man kan skyde med kugle« (Proceduren, 1980 s. 229 f).

Også den såkaldte *påberåbelsesbyrde* – hvad f.eks. modparten nærmere retter sine indsigelser imod – har betydning i så henseende. Problemerne med hensyn til rettens bundethed er nok væsentligt større i teorien end i praksis. I den konkrete sag er man kun sjældent i tvivl om, hvad der nærmere er gjort gældende under sagen, og det er netop disse anbringender, der skal medtages i dommen. Hvor meget mere af parternes argumentation, proceduren, der skal gengives, må så afhænge af sagens beskaffenhed. Vælger man den løsning at gengive hovedanbringenderne i umiddelbar tilslutning til påstandene og gemme videreudviklingen til proceduren, vil man således sidstnævnte sted få både uddybningen af anbringendernes nærmere indhold, dvs. specificationen, og parternes proceduremæssige betragtninger over bevisførelsens resultater og retsreglernes indhold.

Parternes anbringender bør gengives i *logisk rækkefølge*, der som regel også svarer til den rækkefølge, hvori påstandene er gengivet. Det er almindeligt at gengive alle sagsøgerens anbringender først, men det kan undertiden være mere naturligt at udskyde et eller flere af sagsøgerens anbringender til efter sagsøgtens anbringender. Der kan her tages hensyn til, hvem der skal fremsætte et anbringende, for at det kan tages i betragtning (påberåbelsesbyrden). Gør sagsøgte således gældende, at sagsøgerens krav er forældet, mens sagsøgeren gør gældende, at forældelsen er afbrudt, kan det give en mere logisk opstilling at referere sagsøgerens anbringende sidst. Det bør

endvidere fremgå, om en parts anbringender fremsættes som alternative, principale og subsidiære eller ligeordnede.

Der kan som nævnt tænkes to muligheder for, *hvor i dommen* anbringenderne bedst kan gengives: *enten* tidligt i dommen i umiddelbar forbindelse med parternes påstande *eller* senere efter bevisførelsen lige før dommens præmisser. Begge fremgangsmåder anvendes, og der kan anføres noget til støtte for begge. For som her foreslået som hovedregel at gengive en parts anbringender allerede i forbindelse med påstandene taler, at man på et tidligt sted i dommen får præciseret, hvad retstvisten angår. Herved bliver den efterfølgende sagsfremstilling og gengivelsen af forklaringerne og andre beviser lettere at forstå, og den, der læser dommen, bliver bedre i stand til at vurdere disse oplysninger. Rent praktisk kan det gøres på to måder. Man kan enten gengive anbringender i direkte sproglig forbindelse med påstanden f.eks. med ordene: »Under anbringende af, at . . ., har sagsøgeren påstået . . .«. Denne måde kan kun anvendes, hvis man kan gengive partens anbringender ganske kort. Man kan også efter påstanden eller efter begge parter påstande skrive: »Sagsøgeren har til støtte for sin påstand gjort gældende, at . . .«. Gengivelsen af proceduren kan så f.eks. indledes med: »Sagsøgeren har (til støtte for sin principale påstand) nærmere anført, at . . .«.

Det giver naturligvis ikke altid den bedste opbygning af dommen at gengive parternes anbringender i forbindelse med påstandene. I helt ukomplicerede sager kan anbringenderne måske bedst refereres efter bevisførelsen, fordi det umiddelbart er klart, hvad sagen angår. Hvis man har indledt dommen med en mere abstrakt angivelse af, hvad sagen drejer sig om, er det måske helt overflødigt at gengive anbringenderne i tilslutning til påstandene; i så fald vil det ofte være bedst at gemme anbringenderne til proceduren. Det samme gælder, hvis man har indledt dommen med et referat af en administrativ afgørelse, der ligger forud for dommen, og hvoraf tvistepunkterne klart fremgår. Hvis en part påstår frifindelse alene under bestridelse af modpartens anbringender, vil det ofte være overflødigt at referere hans indsigelser i tilslutning til hans påstand om frifindelse; det kan vente til proceduren. Anbringender kan undertiden også være så indviklede og bestå af så mange indbyrdes forbundne led eller have en så nær tilknytning til bevisførelsen og proceduren, at det er bedst at udskyde gengivelsen. Kan man i et sådant tilfælde kort antyde hovedindholdet af anbringenderne, bør dette ske i forbindelse med påstanden, således at anbringenderne i øvrigt udskydes til proceduren. Det gælder her som andre steder, at den sædvanlige opstilling bør fraviges, såfremt en sag giver rimelig anledning dertil.

Endelig skal nævnes de tilfælde, hvor *sagen deles op i flere led*. Med henvisning til det foran under I anførte skal her fremhæves, at det i sager om erstatning med kompliceret erstatningsberegning ofte kan være hensigtsmæssigt først at gengive sagsøgers påstand uden specifikation af erstat-

ningsbeløbet, sagsøgers anbringender om ansvarsgrundlaget samt sagsøgtes påstand og indsigelser vedrørende ansvarsgrundlaget. Først efter at der i dommen er truffet afgørelse om sagsøgtes erstatningspligt, bringes specifikationen af erstatningskravet og parternes anbringender vedrørende erstatningens størrelse.

C. Proceduren

Gengivelsen af *proceduren* har en så nær sammenhæng med gengivelsen af anbringenderne, at det er naturligt at behandle spørgsmålet her. I dommen anbringes *proceduren* normalt efter bevisførelsen lige inden præmisserne. Oftest indeholder parternes *procedure* en sådan nærmere udbygning af anbringenderne og en sådan argumentation for deres faktiske og retlige grundlag, at i hvert fald dele heraf bør gengives. Omvendt kan en sag efter gengivelsen af anbringender og bevisførelse være så oplagt og/eller *proceduren* måske så intetsigende, at der ikke er grund til at referere noget fra den.

Begge parter *procedure* bør refereres. Gengivelsen må opbygges logisk og i samme rækkefølge som parternes påstande og anbringender. Der benyttes samme systematik for hver af parternes *procedure*. Det betyder, at man ofte må bytte lidt om på den rækkefølge, hvori *proceduren* er holdt. Der må også ses på, hvorledes man har tænkt sig at opbygge præmisserne.

Fra *proceduren* skal der i dommen tages så meget med, som er nødvendigt for, at retten ved benyttelsen af det anførte kan nå til domsresultatet. Er der anført både en principal påstand, som der gives medhold i, og en subsidiær, behøver man måske kun at gengive *proceduren* vedrørende den principale påstand. Gives der kun medhold i den subsidiære påstand, må *proceduren* med hensyn til begge påstande gengives. I tilfælde, hvor sagsøgte – eller sagsøgeren med hensyn til sagsøgtes anbringender – alene har bestridt det af modparten anførte uden at anføre et selvstændigt anbringende, kan der måske være særlig grund til at gengive partens *procedure* om, hvorfor det anførte bestrides. Endelig bør man måske også se lidt på, hvad den tabende part har gjort særlig meget ud af. Hvis det ikke er helt irrelevant, kan der refereres så meget, at det kan ses, at man i hvert fald har været opmærksom på det.

Det er alt overvejende kun hovedpunkterne af *proceduren*, der er behov for at gengive i dommen. Det vil kun sjældent være ønskeligt, endsige nødvendigt at referere *proceduren* i dens helhed. Især er der grund til at fremhæve, at gengivelsen af parternes betragtninger over bevisførelsens resultater bør være yderst kortfattet. Det vil være fremgået af sagsfremstillingen og bevisførelsen, om et givet faktum er bestridt eller ej, og dommens be-

grundelse bør indeholde det fornødne om selve bevisbedømmelsen. Har proceduren (og afgørelsen) drejet sig om et helt centralt *præjudikat*, bør dette anføres. Er vedkommende afgørelse trykt i Ugeskrift for Retsvæsen, er en henvisning hertil oftest tilstrækkelig. Er det en utrykt afgørelse, der henvises til, bør præjudikatets indhold beskrives i nødvendigt omfang. Herudover er det almindeligvis helt overflødigt i dommen at nævne de retsafgørelser, som parterne måtte have henvist til i deres procedure.

I hvilket omfang, man i dommen bør nævne forarbejder o.lign., som parterne har henvist til i deres procedure, må naturligvis afhænge af forarbejdernes betydning for afgørelsen og af tvistens nærmere beskaffenhed. Drejer sagen sig om fortolkningen af en særlig lovbestemmelse, og indeholder forarbejderne et væsentligt bidrag til fortolkningen, er det hensigtsmæssigt i hvert fald at medtage en henvisning hertil ved at angive sidetallet i en given betænkning eller i Folketingstidende etc. Måske kan hovedindholdet gengives kort, og korte centrale udtalelser fra forarbejderne kan måske citeres. I det omfang, dommen skal indeholde en beskrivelse af forarbejder, gøres dette imidlertid oftest bedre i form af en »neutral« gengivelse i dommen inden proceduren end som et led i proceduren.

Om dommes henvisninger til lovmotiver og præjudikater se 1. bd. §§ 2 og 3.

IV. Bevismaterialet

Gengivelsen i dommen af den del af bevismaterialet, der består af salgsdokumenter, pantebreve, kontrakter, brevveksling eller lignende *dokumentbevis*, der vedrører tiden før sagens anlæg, sker som led i sagsfremstillingen og er behandlet i afsnit II.

Den del af bevismaterialet, der behandles i dette afsnit, udgøres dels af *forklaringer* afgivet af parter og vidner, dels af skriftligt materiale, navnlig *erklæring*er fra skøns mænd og offentlige myndigheder.

Traditionelt gengives forklaringerne vel almindeligvis før erklæringerne; men det giver ofte en mere klar og kontinuerlig fremstilling, når erklæring m.v. gengives i umiddelbar fortsættelse af den kronologiske sagsfremstilling inden forklaringerne. Det kan også tænkes, at forklaringerne til dels har taget deres udgangspunkt i skønserklæringen. I så fald er det i hvert fald bedst at gengive skønserklæringen m.v. først.

A. Parts- og vidneforklaringer

Det forekommer overflødigt at indlede gengivelsen af de afgivne forklaringer med en samlet angivelse af, hvem der har afgivet forklaring under sagen. Man kan derfor også helt udelade enhver oplysning om en forklaring, som har vist sig at være uden betydning for afgørelsen. Skulle man i helt særlige tilfælde senere få behov for oplysning om, hvem der har afgivet forklaring, vil oplysning herom kunne hentes i retsbogen.

Der skal her først gøres nogle bemærkninger om *benevnelsen af parter*. Parternes navne medtages i dommens »hoved« og i domskonklusionen, men ellers kun første gang parten nævnes i selve domsteksten. I øvrigt betegnes sagens parter som henholdsvis »sagsøger« og »sagsøgte«. Det gælder også for kvindelige parter. Flertalsform skal ikke anvendes om selskaber og andre juridiske personer, men forbeholdes tilfælde, hvor der er flere sagsøgere eller sagsøgte. Da et selskab o.lign. jo ikke i dommen kan betegnes som »han«, og da idelig gentagelse af »sagsøgeren«/»sagsøgte« virker tungt – måske især når selskabets repræsentant afgiver forklaring – kan man gerne variere med »selskabet«, når der er en personlig modpart, og ellers med selskabets (kalde)navn. Er der flere sagsøgere eller sagsøgte, er det oftest nødvendigt at supplere partsbetegnelsen med et navn eller måske efter den indledende partsbetegnelse helt undlade denne; sagsøgte Hans Jensen og Erik Poulsen kan således betegnes som henholdsvis sagsøgte Jensen og sagsøgte Poulsen, eller de kan betegnes blot ved deres navne, og i deres respektive forklaringer m.v. kan den anden omtales som medsagsøgte. – Er der *adcitation* under sagen, betegnes denne part »*adciterede*«.

Hvis en part er *umyndig*, tilkommer partsbeføjelsen værgen; men det er den umyndige, der er den materielle part. Det er således vel værgen, der som den processuelle part anlægger sag, nedlægger påstand og anfører anbringender; men skal der afgives forklaring, afgiver den umyndige forklaring som part og værgen forklaring som vidne. Det er derfor også den umyndige, der kan betegnes sagsøger/sagsøgte, ligesom det er den umyndige, der bør stå først i den indledende kollektive partsbetegnelse, f. eks. Niels Poulsen ved værgerne Karen og Jens Poulsen.

Optræder en *forening som mandatar* for et medlem, er det vist sædvanligt at anbringe mandataren først i den kollektive partsbetegnelse; men det er medlemmet, der er part, og som enten alene eller sammen med mandataren kan betegnes sagsøger/sagsøgte.

Sagsøger eller sagsøges et firma F ved dets personlige indehaver A, kan på samme måde såvel F v/A som A alene betegnes sagsøger/sagsøgte. Direktøren for et A/S eller ApS er vidne og kan, uanset om han tillige måtte være eneindehaver af selskabet, ikke betegnes sagsøger/sagsøgte.

Det forekommer i øvrigt overflødigt at indlede gengivelsen af forklarings-

gerne med en angivelse af den forklarendes processuelle stilling som *vidne*, f.eks. typisk: »N N har som vidne forklaret, . . .« Når vedkommende ikke i dommen er anført som part, må man vel regne med, at han har været vidne. Derimod kan det ved gengivelsen af vedkommendes forklaring for at undgå personforveksling være praktisk at omtale den forklarende som »vidnet«, f.eks.: »Da vidnet forlod mødet, var sagsøgeren endnu til stede.«

Det gælder med hensyn til forklaringer som med alt andet stof, der har været forelagt under sagen, at man må skønne, i hvilket omfang det er *nødvendigt* at referere dem. Gengivelse af overflødig stof tynger kun dommen.

Visse forklaringer kan *helt udelades*. Der kan være indkaldt vidner, fra hvem advokaterne havde håbet at kunne få oplysninger, men som under afhøringen viser sig at være uden nærmere kendskab til sagen. Sådanne forklaringer skal slet ikke medtages i dommen. Det sker desværre også, at et vidne indkaldes for at forklare om en omstændighed, som det viser sig, at modparten slet ikke vil bestride. En sådan forklaring skal også udelades. Eller det sker, at modparten efter vidnets og andres forklaringer erkender den omhandlede omstændighed. I så fald kan omstændigheden måske bedre medtages i *narratio*, således at forklaringen helt udelades. Der kan også være tilfælde, hvor en forklaring er så åbenbart urigtig, at den bør forbigås i tavshed.

Endelig sker det ikke sjældent, at en part efter bevisførelsens afslutning drager den konsekvens, at han frafalder en del af sit krav eller for en del anerkender modpartens krav. Når der så skal skrives dom vedrørende det omtvistede restmellemværende, kan der luges ud med hård hånd ved gengivelsen af forklaringerne og det øvrige procesmateriale. – Det gælder i det hele taget såvel for gengivelsen af forklaringerne som for gengivelsen af den øvrige del af procesmaterialet, at dommen *ikke* skal være et *referat* af sagens gang, men alene skal fremstå som rettens *afgørelse* af den foreliggende retstvist.

De fleste forklaringer må naturligvis gives i dommen; men det vil være lige så forkert at gengive forklaringerne ord for ord som at reducere dem til det rene ingenting. Det første vil være overflødig, og det sidste vil forhindre, at dommen kan stå alene. Når man ser bort fra disse yderpunkter, bliver spørgsmålet, *hvor udførligt forklaringer skal gives*. Gengivelsen bør ikke gøres alt for kort. Forklaringer i civile sager er oftest ikke protokolleret. Det kan betyde meget for parterne, at de kan se, at der er gjort noget ud af denne del af dommen. Navnlig er det af betydning for den tabende part at kunne se, at intet af det, der er blevet forklaret, og som kunne støtte hans standpunkt, er blevet overset, så parten ikke tror, at han tabte sagen alene, fordi hans egen og egne vidners forklaring ikke er blevet forstået. Det kan eventuelt føre til, at han helt overflødig anker sagen. Endelig kan en

udførlig gengivelse af forklaringer bidrage til, at man bedre kan bedømme dommens rækkevidde og betydning som præjudikat. På den anden side kan der også anføres meget imod en for udførlig gengivelse af forklaringer. Det gør det sværere at læse dommen og at finde frem til, hvad der er væsentligt. Resultatet må være, at man må søge at nå frem til en passende mellemvej. Der må her lægges vægt på, hvis forklaring der er tale om, hvilket punkt i sagen forklaringen drejer sig om og sagens hele karakter. Under alle omstændigheder bør man undgå en sprogligt for bred fremstillingsform.

Parternes forklaringer må i almindelighed refereres *ret udførligt*. De er de direkte implicerede, og deres forklaringer bør ikke beskæres for meget. Er der tale om vidneforklaringer, kan man bedre være lidt hårdhændet med at skære ned. Alt overflødigt stof bør udelades. Ofte indledes en afhøring med en række spørgsmål for ligesom at sætte vidnet i gang. Denne del af forklaringen bør udelades. Det samme gælder forklaringer om omstændigheder, om hvilke der er (eller bliver) enighed, og som er optaget i narratio. Fremgår det f.eks. af sagsfremstillingen (eller af tidligere forklaringer), at et vidne ubestridt har deltaget i et møde, hvor den aftale blev indgået, hvis nærmere indhold der tvistes om, er det overflødigt at gentage vidnets forklaring om mødetidspunkt, deltagelse og forhandlingsemne. Man kan f.eks. blot skrive: »Under mødet i august udtalte sagsøgeren, at ...«.

Sagsøgeren er alt overvejende den første, der afgiver forklaring under sagen og oftest udførligt om, hvad der er passeret over et længere tidsrum. Herigennem oplyses ofte om en lang række af omstændigheder, som sagsøgte derefter i sin forklaring for en stor del er enig i. Det ideelle er vel i så fald, at man ved affattelsen af dommen flytter disse for så vidt ubestridte oplysninger frem til narratio; men jeg ser ikke større betænkeligheder ved i stedet at gøre det for koncipisten praktisk mere overkommelige, at man i dommen gengiver sagsøgerens forklaring, som den er afgivet, og så nøjes med at gengive den del af sagsøgte's forklaring, der ikke er en gentagelse eller vedkendelse af sagsøgerens forklaring. Bevisresultatet bliver jo det samme, og for sagsøgte må det blot være afgørende, at man har fået den del af hans forklaring med, som han ikke er enig med sagsøgeren om, eller som er ny i forhold til dennes forklaring. Den udenforstående læser véd, at ubestridte bevisfakta lægges til grund, og oplysningen om disse faktiske forhold tynger næppe mere i sagsøgerens forklaring end i sagsfremstillingen.

Er en vidneforklaring *selvmodsigende* eller *meget usikker* og i strid med det i øvrigt oplyste i en sådan grad, at der ikke kan bygges noget på den, kan den udelades eller i bedste fald refereres ganske kort. Også hvis en forklaring uden at være direkte overflødig – f.eks. yngre vidner i hævdsager – kun har *ringe betydning*, kan den refereres meget kort. Der kan også nævnes f.eks. vidner i færdselssager, som først er kommet til stede, efter at uheldet er sket, og derfor kun kan udtale sig om, hvorledes bilerne stod efter

uheldet. Endvidere kan man i tilfælde, hvor det er ret oplagt, hvorledes en skade er indtrådt, beskære vidneudsagn om, at skaden er sket på en anden måde, ret kraftigt; men man må selvfølgelig passe på, at man ikke kommer til at beskære vidneudsagn for kraftigt blot for lettere at kunne nå til det resultat, man mener, at sagen bør have. Forklaringer, der er uden særlig betydning for afgørelsen, bør så vidt muligt udelades; men forklaringerne må ikke skæres til efter dommens bevisresultat.

Undertiden kan *flere forklaringer* refereres samlet, f.eks.: »X og Y har (i det væsentlige) samstemmende forklaret, at . . .«, eller der kan i referatet af en forklaring henvises til en tidligere gengivet forklaring, f.eks.: »Vidnet har forklaret som sagsøgeren om omstændighederne vedrørende kontraktens indgåelse og har i øvrigt forklaret, at . . .«

Det er også af betydning, hvilket punkt i sagen der er afgivet forklaring om. Er det en *biomstændighed*, kan forklaringen gengives ganske kort. Det samme gælder, hvis det er en omstændighed, om hvilken der foreligger bedre beviser i det skriftlige materiale. En brevveksling mellem parterne, inden der er opstået strid, er et sikrere bevis end senere forklaringer.

Endvidere kan *sagens karakter* få betydning. Er det en sag om, hvorvidt en aftale, der ikke foreligger skriftligt, er indgået, må forklaringerne gengives meget detaljeret. Her kan de mindste nuancer få betydning, når det senere skal afvejes, hvad der kan lægges til grund som bevist. Det samme gælder ikke, hvis der foreligger en skriftlig aftale, medmindre det gøres gældende, at den skriftlige aftale ikke har fået det aftalte indhold. Udførlige forklaringer kan endvidere være nødvendige i sager, hvor spørgsmålet er, om en funktionær er blevet ulovligt bortvist. Også hensynet til, om sagen har betydning som præjudikat, kan efter omstændighederne føre til en ikke for kortfattet gengivelse af forklaringerne.

Der skal herefter gøres nogle bemærkninger om den *måde, hvorpå man kan gengive forklaringerne*. Det bør ofte i forbindelse med vidneforklaringer angives, hvis vidnet har tilknytning til parterne, f.eks.: »Sagsøgtens hustru N N har forklaret, at . . .« Det kan få betydning for bedømmelsen af det pågældendes udsagns bevisværdi. Det samme gælder, hvis et vidne helt undtagelsesvis har forklaret uden sædvanligt vidneansvar. Derimod behøver det almindeligvis ikke at blive nævnt i dommen, hvis et vidne har påberåbt sig en fritagelses- eller udelukkelsesgrund, men er blevet pålagt at afgive forklaring under sædvanligt vidneansvar. Rettens afgørelse herom tilføres retsbogen og er almindeligvis dommen uvedkommende.

Der er næppe i dag uenighed om, at udsagn skal *gengives i referat*, ikke med de pågældendes egne ord. Reglen i retsplejelovens § 185 stk. 1, om at gengive vidners udsagn så vidt muligt med deres egne ord gælder kun retsbogen. Hvis en forklaring undtagelsesvis måtte være protokolleret, vil den

hyppigt være uegnet til at blive klammet ind. Omskrivninger rummer imidlertid altid en fare. Enten kan en forklaring blive stærkere, end den egentlig er, eller den kan blive mere intetsigende. Begge dele må man søge at undgå, så der er al mulig grund til at være omhyggelig med gengivelsen. Forklaringerne må refereres i et jævnt, koncentreret sprog, og man bør stræbe efter at undgå en speciel juridisk terminologi.

Der kan under en afhøring fremkomme en så spontan udtalelse om et væsentligt punkt, at den fortjener at gengives i citat. I så fald bør man gøre det; men man skal ikke overdrive denne metode.

Forklaringerne skal så vidt muligt refereres kronologisk og sammenhængende og uden hensyn til, om den refererede udtalelse først måtte være fremkommet under kontraafhøringen.

Sagsøgerens og sagsøgte forklaring refereres først. Forklaringer af et »partsvidne« som f.eks. en selskabsdirektør kan gengives, hvor man ellers ville have gengivet partens forklaring. Vidneforklaringerne gengives i den rækkefølge, det findes mest hensigtsmæssigt. Man er ikke bundet af den rækkefølge, hvori forklaringerne måtte være afgivet i retten.

B. Skriftlige erklæringer

Sagkyndige erklæringer, der er afgivet til brug for sagen, har normalt betydning for rettens afgørelse og bør derfor refereres i dommen. Alt efter deres indhold og betydning bør gengivelsen ofte helt eller delvist ske i form af egentligt citat. Da erklæringerne er afgivet specielt med henblik på retstvisten, skal man vel være forsigtig med at beskære dem; men der er desværre en tendens til at gengive en del mere af erklæringerne end nødvendigt, og det bør undgås.

1° Er der tale om *lægeerklæringer*, vil der sjældent være brug for andet end konklusionen. Det kan dog tænkes, at et punkt i lægeerklæringen ud over konklusionen specielt påberåbes af en af parterne. I så fald bør det medtages. Har sagen været forelagt Retslægerådet, er det ofte tilstrækkeligt at gengive dettes udtalelse. Hvor i dommen en lægeerklæring skal gengives, må helt afhænge af, hvad den skal tjene som bevis for. Skal den under en funktionærsag bruges som dokumentation, f.eks. for lovligt fravær på grund af sygdom, hører den hjemme i dette afsnit af dommen. Skal den derimod tjene som dokumentation for varigheden af en tilskadekomst eller belyse en invaliditet, vil placeringen afhænge af, hvordan dommen i øvrigt er opbygget.

2° *Syns- og skønserklæringer* udgør ofte det vigtigste bevis i en sag. Erklæringerne er ofte meget lange, fordi de indeholder svar på alle de stillede

spørgsmål og tillægsspørgsmål. Da spørgsmålene er stillet, inden advokaterne har haft mulighed for endeligt at tilrettelægge sagen, og der derfor ofte er stillet spørgsmål, som senere viser sig at være overflødige, eller om punkter, der senere frafalder eller opnås enighed om, vil det oftest allerede her være muligt at skære en hel del spørgsmål og svar fra. Endvidere skal kun den del af erklæringen gengives, som er relevant efter afgørelsen.

Gengivelsen bør normalt ske ved *citat*. Det giver den bedste oversigt, når de enkelte spørgsmål og svar bringes i umiddelbar forbindelse med hinanden. Som oftest er skønserklæringer affattet således, at de kan klammes ind, men er de ikke det, er man nødt til selv at opstille spørgsmål og svar efter hinanden. Det må klart fremgå af citatet, hvor der er udeladt noget. Det kan gøres ved at skrive f.eks: »Under sagen har der været foretaget syn og skøn ved ingeniør X, der i erklæringer af (datoer) har udtalt bl.a.: »...«, og så derefter – med angivelse af »...« for udeladelser – citere de spørgsmål og svar eller den del heraf, som findes nødvendige.

Omskrivning af skønserklæringer må ske med største påpasselighed. Der kan være tilfælde, hvor det er nødvendigt, f.eks. fordi de for afgørelsen relevante vurderinger og konklusioner er indflettet i rent tekniske udredninger, men bør i så fald ske ved, at det relevante gengives med skønserklæringens egne ord.

Ofte er der stillet (en række) *tillægsspørgsmål* alene til uddybning af svarene på nogle af de oprindelige spørgsmål. Det kan da måske være tilstrækkeligt at gengive de oprindelige spørgsmål og under svarene herpå medtage også (udsnit af) svarene på tillægsspørgsmålene, der så ikke behøver at gives.

I andre tilfælde vil det af skønsmændens besvarelse umiddelbart fremgå, hvad der nærmere er spurgt om, og det er så *overflødigt også at gengive spørgsmålene*. Er der f.eks. spurgt om, hvorledes en mangel kan udbedres, og hvad det vil koste, er svaret almindeligvis så fyldestgørende, at spørgsmålene kan udelades.

I det hele taget kan der ofte, især når der foreligger en skønserklæring med tillægserklæring, med fordel foretages en *betydelig omredigering* af spørgsmål og svar. Således bør tillægsspørgsmål/svar oftest medtages i fortsættelse af det eller de oprindelige spørgsmål, som herved uddybes, ligesom spørgsmål/svar vedrørende de enkelte punkter måske kan refereres i samme rækkefølge, som de er behandlet i det øvrige procesmateriale.

Afgørende for, hvorledes skønserklæringer gengives, må først og fremmest være (alene) at få *det relevante* med på den *mest overskuelige måde*, således at det sagkyndige grundlag for rettens afgørelse umiddelbart er fyldestgørende refereret. Tekniske beregninger og redegørelser i skønserklæringer kan oftest udelades, i hvert fald hvis der ikke fra nogen af siderne er rejst berettiget tvivl om disses rigtighed, eller hvis de ikke under proceduren

er anvendt til at drage andre konklusioner eller til at hævde, at andre og billigere løsninger kan anvendes med deraf følgende konsekvenser for proceskravet. F.eks. ser man ofte i domme lange og for afgørelsen helt overflødige referater af, hvorledes skønsmanden foreslår en given mangel udbedret. For afgørelsen af mangelsbeføjelser kan det være væsentligt at medtage en nærmere beskrivelse af, hvori den omtvistede mangel består, eventuelt manglens konsekvenser (ulemperne), og hvad det vil koste at udbedre manglen. Men anvisningerne på, hvorledes udbedringsarbejderne skal foretages, er sædvanligvis uden betydning for rettens afgørelse af sagen. Vedkommende part kan naturligvis have nytte af de sagkyndige anvisninger, men han har jo allerede skønserklæringen.

Skønserklæringer uddybes og suppleres meget ofte ved *afhjemling* under domsforhandlingen. Det er unødvendigt at skrive i dommen, at skønsmanden har vedstået sin erklæring; men de supplerende mundtlige udtalelser bør i nødvendigt omfang gengives, og i så fald bør det ske i umiddelbar fortsættelse af gengivelsen af skønserklæringen, f.eks.: »Skønsmanden har under domsforhandlingen supplerende udtalt, at . . .« At det, som sædvanligt, er sket på forespørgsel og fra hvem, er det helt unødvendigt at nævne.

Fra de senere år ses undertiden alene en oplysning i dommen om, at der »under sagen har været foretaget syn og skøn ved X. Dennes erklæring(er) af (dato) er vedhæftet som bilag til dommen.« Personligt mener jeg, at denne fremgangsmåde bør forbeholdes § 366 a, stk. 2-dommene. I hvert fald bør det sikres, at skønserklæringen også i dombogen er vedlagt som bilag til dommen, således at den til enhver tid vil medfølge som bilag til en domsudskrift.

3° Med hensyn til *andre sagkyndige erklæringer* fra f.eks. tekniske institutter, brancheforeninger og lignende gælder det samme, som er anført om skønserklæringer. Somme tider fremlægges der under sagen erklæringer fra institutter, som har foretaget målinger el. lign., der er anvendt af en skønsmand som grundlag for hans erklæring. Sådanne erklæringer er det kun undtagelsesvis nødvendigt at gengive i dommen. Det vil som regel fremgå af skønserklæringen, at sådanne målinger har været foretaget, men skulle det ikke være tilfældet, må det i det højeste være nok blot at omtale, at erklæringen har været afgivet.

V. Præmisserne

Ved præmisserne forstås rettens afsluttende begrundelse for domsresultatet.

Præmisserne er sammen med det resultat, de leder frem til, både det vigtigste og det vanskeligste i dommen. For den, der skriver en dom, er det

sædvanligvis præmisserne, der volder det største besvær. Samtidig er det også det punkt, det er vanskeligst at give nogen generel vejledning for, da præmissernes udformning i den grad afhænger af den konkrete sag.

Det skal klart tilkendegives i dommen, *hvornår præmisserne begynder*. Præmisserne følger i almindelighed lige efter hver af parternes argumentation (proceduren), og alt for ofte markeres skillelinien mellem proceduren og begrundelsen alt for dårligt. Rent praktisk kan præmissernes begyndelse markeres på flere måder. Man kan f.eks. begynde med »Retten skal udtale (bemærke):«, og/eller der kan indsættes en ekstra linieafstand, inden præmisserne påbegyndes, eller der kan markeres med en streg eller prikker mellem proceduren og præmisserne. (I Vestre landsret er det almindeligt dér at indsætte oplysning om, hvilke dommere der har medvirket.) Jeg kan ikke anbefale eller argumentere for den ene løsning frem for den anden, men kun af erfaring understrege det praktiske behov for en klar markering i dommen af, hvor præmisserne begynder.

Som nævnt i indledningen *giver retsplejeloven begrænset vejledning* for, hvad præmisserne nærmere skal indeholde. § 218, stk. 1, siger kort, at domme (og kendelser) »skal ledsages af grunde«, og § 366 a, stk. 1, siger mere specifikt, at domme skal »angive de faktiske og retlige omstændigheder, der er lagt vægt på ved sagens afgørelse.« Jfr. betænkning 994/1983 s. 144 ff. Tilsvarende skal præmisserne i straffesager dels angive, hvad der bevismæssigt lægges til grund, dels anføre de lovbestemmelser, som efter resultatet af bevisførelsen finder anvendelse, jfr. § 929, stk. 2 og 3. På samme måde gælder det altså efter § 366 a, stk. 1, for borgerlige sager, at der skal gives en begrundelse i både faktisk og retlig henseende for domsresultatet. (For § 366 a, stk. 2-dommene, der ikke indeholder nogen egentlig sagsfremstilling og gengivelse af bevisførelsen, gælder det endog, at begrundelsen skal være »udførlig«; men dette særlige krav skyldes for så vidt kun, at der ikke i dommen er gengivet nogen bevisførelse, der kan henvises til. Jfr herom i § 3 A pkt. 3.)

I præmisserne skal retten som hovedregel *ikke tage stilling til andet og mere end nødvendigt* for at begrunde domsresultatet.

Med hensyn til *påstande* kan parterne i væsentlig grad binde retten, jfr. retsplejelovens § 338, stk. 1.

Er der kun nedlagt *én påstand* fra hver side, er der ikke større problemer. Retten skal tage stilling til de nedlagte påstande og ikke mere. Domsresultatet må, i det omfang parterne er rådige over processen, almindeligvis blive enten domfældelse af sagsøgte efter sagsøgerens påstand eller frifindelse. Selv om bevisførelsen kunne have ført til et andet resultat, kan retten ikke nå dette, og det er derfor overflødig i præmisserne at tage stilling til andre muligheder. Undertiden antyder retten dog, at der kunne være opnået et an-

det resultat ved at indføre f.eks.: »således som sagsøgerens påstand er nedlagt.« Dette bør imidlertid kun ske, hvis retten er kommet til den overbevisning, at resultatet med stor sandsynlighed kunne være blevet et andet, hvis påstanden havde været anderledes.

Man må imidlertid være opmærksom på, at påstandene under sagen i betydeligt omfang kan være defineret indholdsmæssigt gennem de anbringender, der er gjort gældende til støtte for påstandene. Retsplejelovens § 338, stk. 1, indeholder jo også kun forbud mod at tilkende en part »mere« (eller andet), end han har påstået. Selv om der fra hver side kun er nedlagt én påstand, og tvisten derfor umiddelbart kunne synes forelagt som et enten-eller, kan det af de anbringender, der er gjort gældende, følge, at der er både formel og reel mulighed for at *give dom til noget mindre*. Påstås der f.eks. i anledning af mangler ved et byggeri erstatning med et bestemt beløb, og er påstanden fremkommet ved sammenlægning af en række poster, der hver for sig har været omtvistet, kan retten naturligvis tage påstanden til følge med hensyn til kun en del af manglerne, uanset om ingen af parterne formelt har nedlagt nogen subsidiær påstand. Er erstatning i en sag alene påstået tilkendt med et bestemt beløb, men har anbringender og bevisførelse også angået kravets størrelsesmæssige fastsættelse, kan dommen lyde på et mindre beløb, selv om modparten formelt kun har påstået frifindelse. Er der i en erstatningssag om tilkendelse af et bestemt beløb påstået frifindelse under anbringende af, at der foreligger egen skyld, er påstandene ikke i sig selv til hinder for, at retten foretager en skyldfordeling. Situationen kan måske også være, at der for så vidt kan gives en part medhold i de anbringender, han har gjort gældende, men at disse blot ikke kan føre til, at der fuldt ud kan gives ham medhold i hans påstand; eller der kan kun til dels gives parten medhold i hans anbringender eller kun i et subsidiært anbringende med den konsekvens, at påstanden, det være sig kvantitativt eller kvalitativt, må reduceres til noget mindre. Afgørende for, at retten kan foretage den fornødne begrænsning af påstanden, må i det hele være, om proceduren har omfattet de i så henseende nødvendige momenter, jfr. U 1976.385 H (nedsættelse af påstanden som følge af en indsigelse om egen skyld). Hvis det som anført bliver nødvendigt at afsige dom, der ikke formelt er fuldt sammenfaldende med en af de påstande, der er nedlagt under sagen, kan man f.eks. efter selve begrundelsen af domsresultatet skrive: »Sagsøgerens påstand tages herefter til følge som nedenfor bestemt.«

Er der nedlagt *flere påstande*, kan parterne binde retten til at tage stilling til påstandene *i en bestemt rækkefølge* ved at nedlægge dem f.eks. som en principal, subsidiær, mere subsidiær og mest subsidiær påstand. Herefter bliver dommens resultat afgørende for, hvor meget retten skal tage stilling til i præmisserne. Skal sagsøgeren have medhold i den principale påstand, skal retten kun tage stilling til dennes begrundelse. Skal sagsøgeren kun ha-

ve medhold i den mere subsidiære påstand, må retten tage stilling til både den principale, subsidiære og mere subsidiære påstand. Skal sagsøgeren ikke have medhold i nogen af sine påstande, må retten i begrundelsen tage stilling til dem alle, medmindre der gives medhold i f.eks. en forældelsesindsigelse, der under ét afgør, at sagsøgte skal frifindes for alle sagsøgerens påstande.

Anbringender kan parterne i princippet *ikke* på samme måde som påstande binde retten til at behandle *i en bestemt rækkefølge*, men faktisk vil proceduren kunne få indflydelse på, i hvilken rækkefølge og i hvilket omfang retten tager stilling til de enkelte anbringender. Anbringender kan være selvstændige, således at hvert af dem kan føre til domsresultatet, eller de kan have en sådan sammenhæng, at samtlige de påberåbte omstændigheder, som modparten har bestridt, skal være til stede, for at påstanden kan tages til følge. (Som eksempel kan nævnes et krav mod en arbejdsgiver om erstatning i henhold til DL 3-19-2. Det er da nødvendigt for at give parten medhold, både at arbejdstageren har handlet uforsvarligt, og at han har handlet under udøvelse af tjenesten.)

Er to anbringender, som er gjort gældende til støtte for en påstand, *selvstændige*, er retten ikke bundet af, om parten har gjort dem gældende principalt og subsidiært. Finder retten, at blot et af de anførte anbringender fører til det påståede resultat, behøver den derfor ikke at tage stilling til, om det samme gælder med hensyn til det andet anbringende. Selv om retten ikke er bundet til nogen bestemt rækkefølge, vil den dog ofte rent faktisk bruge den rækkefølge, som parterne har angivet, og i særlige tilfælde synes det klart, at retten bør følge parternes ønske om rækkefølgen. Når visse indsigelser kun gøres gældende som subsidiære, kan det være på grund af deres særlige karakter, f.eks. indsigelser om forældelse eller manglende reklamation. Gør sagsøgte gældende, at han skal frifindes for en fordring, principalt fordi beløbet er betalt, subsidiært fordi fordringen er forældet, bør man prøve indsigelsen om betaling først, og kun hvis der ikke er bevis for betaling, tage stilling til spørgsmålet om forældelse.

Er de fremsatte *anbringender ikke selvstændige*, må retten behandle dem alle, hvis parten skal have medhold. Skal parten derimod ikke have medhold, er det for så vidt tilstrækkeligt at tage stilling til det ene anbringende, som retten ikke kan give parten medhold i, og retten vil naturligt da vælge at begrunde afgørelsen med det anbringende, som den finder mest utvivlsomt må forkastes. Findes arbejdstageren i det førnævnte tilfælde ikke at have handlet under udøvelse af tjenesten, er dette tilstrækkeligt til at afsige frifindelsesdom, og man behøver således ikke at tage stilling til, om han har handlet uforsvarligt eller ej. Imidlertid kan det ofte være utilfredsstillende, om retten i et sådant tilfælde ikke tager stilling til, om arbejdstageren har

handlet uforsvarligt. Retten har fået forelagt det fornødne grundlag herfor eller burde i hvert fald have fået det. Tages der ikke stilling, risikeres en ny sag anlagt mod arbejdstageren personligt. Retten bør derfor efter omstændighederne tage stilling hertil, i hvert fald når den har dannet sig en sikker mening herom. Kommer retten til det resultat, at arbejdstageren har handlet uforsvarligt, kan den lade dette fremgå af præmisserne f.eks. således: »Selv om det herefter må anses for bevist, at . . .«. Kommer retten til det modsatte resultat, vil det være overflødigt at medtage begge anbringender i præmisserne. Det vil være naturligst at fastslå, at »allerede fordi« arbejdstageren ikke har handlet uforsvarligt, skal arbejdsgiveren frifindes. I andre tilfælde kan der være en vis indbyrdes sammenhæng mellem de enkelte anbringender, som kan medføre, at det ene anbringende belyser et andet. I så fald kan det være rimeligt at tage stilling til samtlige anbringender, således at retten tilkendegiver det samlede resultat af bevisførelsen. Dette kan være vejledende for den tabende part i hans overvejelser af, om han bør anke.

Særligt i sager om erstatning, hvor der er fremsat indsigelse både mod erstatningspligten og kravets størrelse, gøres der almindeligvis ikke i præmisserne bemærkninger om erstatningskravets størrelsmæssige opgørelse, når der gives medhold i indsigelsen om, at der ikke er nogen erstatningspligt. Er indsigelserne mod erstatningskravet derimod selvstændige i den forstand, at de hver for sig kan føre til frifindelse – f.eks. indsigelse om, dels at der ikke er nogen erstatningspligt, dels at der ikke er lidt noget tab – har retten i det omfang, de tages til følge, valgfrihed mellem indsigelserne, men er naturligvis ikke afskåret fra at udtale sig positivt om dem begge og vil muligt også gøre det, når der ikke er tvivl om, at begge begrundelser ville føre til resultatet.

Ser man herefter på *den nærmere udformning* af præmisserne, er det vanskeligt at sige noget generelt. Præmisserne skal som allerede nævnt principielt indeholde så meget, som er nødvendigt for at begrunde dommens resultat og ikke mere; men det giver kun en begrænset vejledning. Endvidere er det selvfølgelig at understrege, at præmisserne skal være affattet i et så enkelt og forståeligt sprog som muligt, men at det også sker, er knap så selvfølgelig. Alt for lange sætninger med alt for mange led og indskud ses alt for tit.

Med hensyn til de *faktiske omstændigheder* må det overvejes, hvilket faktum der skal være til stede for at kunne drage de juridiske slutninger, som skal begrunde resultatet. I det omfang, de faktiske omstændigheder er ubestridt, kan de uden videre lægges til grund. Bestrides de derimod, må retten i sin begrundelse medtage sin bedømmelse af beviserne. Hvad enten en bevisbedømmelse er nødvendig eller ikke, bør det af dommen tydeligt fremgå, hvilke faktiske omstændigheder der er lagt til grund. Dette har navnlig be-

tydning, når en part skal vurdere, om der er grundlag for anke, og for bedømmelsen af dommens virkning som præjudikat. Er det muligt, bør bevisbedømmelsen anføres først, men meget ofte er der en så nær sammenhæng mellem bevisspørgsmålet og de retlige følger, at det falder naturligt at bringe dem i sammenhæng. Det er ønskeligt, at resultatet af en bevisbedømmelse begrundes, og det sker meget ofte i praksis, men er ikke altid muligt. Forholdet kan være det, at bevisbedømmelsen beror på så mange enkelte momenter, at det ikke vil være muligt at udtrykke dem i dommen, og at man derfor må skære igennem og indskrænke sig til i alt væsentligt blot at angribe bevisresultatet ved at sige f.eks.: »Retten finder, at det efter bevisførelsen må lægges til grund, at . . .«, eller: »Efter bevisførelsen lægges det til grund, at . . .« Har en enkelt omstændighed i et sådant tilfælde haft særlig betydning, kan denne fremhæves ved ordene: »navnlig under hensyn til (i betragtning af), at . . .«.

I præmisserne bør principielt også medtages rettens bevisvurdering, selv om det faktiske grundlag ender med at blive *afgjort efter en bevisbyrderegel*. Det bør almindeligvis ikke være tilstrækkeligt blot at give udtryk for, at en part ikke har løftet sin bevisbyrde – f.eks.: »Da det ikke er godtgjort (bevist), at . . .« Der bør i højere grad også gives udtryk for den bevisbedømmelse, der har ført til, at parten ikke med den fornødne bevisstyrke har løftet sin bevisbyrde. Det kan som det mest nødvendige ske ved f.eks. at sige: »Mod sagsøgtens benægtelse findes det ikke godtgjort, at . . .« Mere fyldestgørende kan fremhæves de mest betydningsfulde bevisfakta, der er fremkommet under bevisførelsen, og som hver for sig taler for og imod at anse bevisbyrden for løftet.

Efter bevisbedømmelsen fremkommer retten med sine *retlige betragtninger*. Det er ikke altid nok med en koncentreret juridisk og logisk gennemtænkning; den bør som nævnt også sprogligt give sig klart udtryk. De retlige betragtninger bør vel gengives kort, men ikke så kort, at der ikke er nogen reel begrundelse. Ved fortolkning af en lovbestemmelse bør man f.eks. ikke nøjes med at fastslå, at bestemmelsen findes at burde forstås på en bestemt måde; men man bør så vidt muligt anføre, *hvorfor* man er nået til, at den bør forstås således. Der kan her henvises til bestemmelsens ordlyd, formålet, forarbejderne, eller hvad der nu har været afgørende for, at retten har besluttet sig for den fortolkning, jfr. herom i 1. bd. §§ 1 og 2. Overflødige begrundelser bør undgås, jfr. det foran anførte eksempel om ansvar efter DL 3-19-2. En dobbelt begrundelse – der er ikke herved tænkt på tilfælde, hvor en begrundelse består af flere led – vil i reglen også være overflødig og bør derfor ligeledes undgås. Tager retten ikke stilling til et anbringende, kan det måske være hensigtsmæssigt at understrege dette ved f.eks. til begrundelsen at føje: »Herefter bliver det ikke nødvendigt at tage stilling til, om . . .«.

En begrundelse kan gøres *mere eller mindre konkret*. Selv om det ville være af betydning for retsanvendelsen og teorien, om domme fastslog mere principielle retningslinier, er langt de fleste domme ret konkret begrundet. Der kan også anføres gode grunde herfor. I de fleste sager spiller bevisspørgsmålet en afgørende rolle; men selv om dette ikke er tilfældet, vil der sjældent i det enkelte tilfælde, der forelægges retten, være et grundlag, som i tilstrækkelig grad sætter retten i stand til at overskue konsekvenserne, således at der kan gives en mere principiel udtalelse. Spørgsmålet skal ikke følges videre her. Præmisserne må imidlertid affattes på en sådan måde, at det står klart, hvor langt eller måske snarere hvor kort dommen rækker.

Henvises der i præmisserne til en *lov*, kan man bruge lovens gængse navn uden officiel titel, nr. og dato, når blot loven derved er identificeret. Hvis en lov er blevet ændret i tiden før dommen, må det fremgå, om afgørelsen er truffet efter den gamle eller den nye lov. Er hele loven blevet ændret, kan dette gøres ved at nævne lovens årstal; er kun enkelte bestemmelser i loven blevet ændret, er det nødvendigt også at citere ændringsloven, hvis denne har fundet anvendelse.

Præmisserne afsluttes med, at man anfører det *domsresultat*, som præmisserne leder hen til. (Domsresultatet må ikke forveksles med konklusionen, jfr. afsnit VI.) Resultatet gengives sædvanligvis ganske kort således: »Herefter tages sagsøgerens påstand til følge« eller: »Sagsøgtes påstand om frifindelse tages herefter til følge« eller, hvis domsresultatet er en følge af en begrundelse i flere led eller afsnit: »Som følge af det anførte skal sagsøgte til sagsøgeren i alt betale . . . kr. med renter som påstået.« Udtryk som »vil der være at give dom efter sagsøgerens påstand« el.lign. er heldigvis kraftigt på retur, jfr. ovenfor i § 1 VI.

Kun hvis der er fundet grund til at fravige det almindelige princip i retsplejelovens § 312, stk. 1, for *omkostningsfastsættelsen*, nævnes omkostningsspørgsmålet særskilt i præmisserne. Det sker da med kort anførelse af de grunde, der har været afgørende for omkostningsfastsættelsen, f.eks.: »Da sagsøgeren først under domsforhandlingen har frafaldet sit krav om . . . afgøres spørgsmålet om sagens omkostninger som nedenfor bestemt.« Det er sædvanligvis heller ikke her nødvendigt at gøre bemærkning om fri proces for nogen af parterne.

VI. Domskonklusionen

Dommens konklusion – der mere specifikt gentager det domsresultat, der afslutningsvis er anført i præmisserne – indledes efter gammel tradition med overskriften: »*Thi kendes for ret:*«

Da dommen i konklusionen fastlægger/fastslår parternes (fremtidige) indbyrdes retsstilling og forpligtelser, og da det er konklusionen, der i givet fald skal danne grundlag for tvangsmæssig fuldbyrdelse af dommen, er det vigtigt, at man er yderst omhyggelig med formuleringen, der skal være så klar, enkel og præcis som muligt. Det gælder såvel med hensyn til det hovedkrav, som sagen navnlig har angået, som med hensyn til eventuelle biforpligtelser: renter, modforpligtelser, tilbagebetalingskrav som følge af f.eks. en lejefastsættelse, renter, omkostninger etc.

Hvis parterne i alle led har formulereet deres påstande på ideel vis, nemlig således at hver af påstandene umiddelbart er egnet til gengivelse i konklusionen, er det let at føre denne i pennen. Har retten under sagen været i tvivl om en påstands egnethed i så henseende, bør spørgsmålet være blevet afklaret under processen, jfr. retsplejelovens § 339, stk 1. Erfaringsmæssigt bliver man imidlertid ofte først under sit arbejde med domsskrivningen opmærksom på dette problem; ingen af advokaterne har ofret det opmærksomhed under sagens behandling, og selv har man herunder været koncentreret om sagens hovedproblemer. Noget kan retten efterfølgende råde bod på ved inden for meget snævre grænser at omskrive påstandene – jfr ovenfor afsnit III – enten i gengivelsen af påstandene i dommen eller i formuleringen af konklusionen. I sjældne tilfælde kan det blive nødvendigt at genoptage sagsbehandlingen for under kontradiktoriske former at få afklaret problemet. (Se også afsnit III om den situation, at der ved dommen kun gives delvist medhold i en påstand.) Under alle omstændigheder må retten have en selvstændig pligt til at medvirke til, at dommens resultat kommer til at fremstå klart og entydigt.

Konklusionen angiver »*nettoresultatet*« for parterne. Har sagsøgeren påstået sig tilkendt et bestemt beløb, og har sagsøgte fremsat modkrav, eventuelt til selvstændig dom, bringes den mindre forpligtelse i præmisserne til fradrag i den større, således at konklusionen blot lyder på »saldobeløbet«, nemlig det beløb den ene part ender med at skulle betale til den anden part. Har sagsøgte f.eks. påstået »frifindelse mod betaling af . . .«, og har han for så vidt fået medhold, lyder konklusionen kun på det beløb, sagsøgte skal betale. Har sagsøgeren fremsat flere sideordnede påstande, og skal der kun gives ham medhold i nogle af kravene, lyder konklusionen alene på disse krav, og man kan om nødvendigt tilføje: »I øvrigt frifindes sagsøgte.«

Når dommen fastslår en forpligtelse for en af parterne, er det formulingsmæssigt mest enkelt og mundret at udtale, at parten »skal betale . . .«, »skal anerkende, at . . .«, etc. Dette udtrykker helt adækvat det imperativ, som en domskonklusion (også) er. Udtrykket »bør« er på retur, jfr. herom § 1 VI. Skal sagsøgte frifindes for sagsøgerens krav (påstand) under sagen, skrives alene, at sagsøgte »frifindes«. Af dommen fremgår jo, hvad han er

frifundet for, og dette bliver ikke tydeligere af f.eks. yderligere at skrive, at han frifindes »for sagsøgeren, A's, krav under denne sag.«

Det skal klart fremgå, *hvem* der ved dommen pålægges en forpligtelse, *hvilken* forpligtelse der er tale om, og *over for hvem* forpligtelsen pålægges. Alt overvejende angår konklusionen kun *parternes* forpligtelser over for hinanden. I tilfælde af fri proces nævnes dog, når dette måtte blive aktuelt, også statskassen som den, der i stedet for vedkommende part (helt eller delvist) skal betale eller have tilkendt et omkostningsbeløb. Biintervenienter kan undtagelsesvist tillægges eller pålægges omkostninger, jfr. retsplejelovens § 252, stk. 4.

Parterne angives i konklusionen med deres *processuelle stilling* under sagen (sagsøger, sagsøgte etc.), og første gang en part nævnes, medtages tillige hans *navn*. F.eks.: »Sagsøgte, Hans Poulsen, betaler til sagsøgeren, Erik Jensen, x kr. . . .«, jfr. herom i § 1 VIII B. Frifindes sagsøgte, bliver der som regel først anledning til at nævne sagsøgerens navn i omkostningsafgørelsen.

For så vidt angår *renter* anføres rentesatsen med angivelse af, fra hvilken bestemt dato renten beregnes. Beregnes alene sædvanlig procesrente, angiver dette udtryk tilstrækkelig klart rentens størrelse, og det er ikke nødvendigt at angive lovens nøjagtige rentesats.

Sagsomkostninger fastsættes i konklusionen med et samlet rundt beløb – eller samlede runde beløb, hvis f.eks. både parten og statskassen ved dommen tillægges/pålægges omkostninger. Det anføres ikke, om der i det nævnte omkostningsbeløb er tillagt moms eller ej. Er der flere parter på en af siderne, skal det fremgå, om omkostningsbeløbet tillægges/pålægges hver af dem eller i alt og i givet fald, om de hæfter solidarisk (»én for begge/alle og begge/alle for én«).

Fuldbyrdelsesfristen fremgår for så vidt af retsplejeloven, jfr. § 480, stk. 1. Af §§ (154, 160) 162, 219, stk. 3, og 480 fremgår også, hvornår fuldbyrdelsesfristen skal regnes fra. I domskonklusionen angives alene den sædvanlige fuldbyrdelsesfrist på 14 dage eller en undtagelsesvis fastsat kortere eller længere fuldbyrdelsesfrist, jfr § 480, stk. 1.

Som eksempel på domskonklusioner kan nævnes:

»Sagsøgte, Hans Poulsen, skal til sagsøgeren, Erik Jensen, betale 158.639,75 kr. med sædvanlig procesrente fra den 21. januar 1988, til betaling sker.

I sagsomkostninger skal sagsøgte betale 16.000 kr. til sagsøgeren.

Det idømte skal betales inden 14 dage.«

Frifindes sagsøgte, kan det formuleres således:

»Sagsøgte, Hans Poulsen, frifindes.

I sagsomkostninger skal sagsøgeren, Erik Jensen, inden 14 dage betale 12.000 kr. til sagsøgte.«

§ 3

Domme i særlige borgerlige byretssager

Af byretsdommer Leif Aamand

Fremstillingen i § 2 vedr. domme i borgerlige 1. instans sager dækker i princippet også byretternes domme i de tilfælde, hvor den korte domsform efter rpl. § 366 a, stk. 2, ikke anvendes.

Herudover behandler byretterne imidlertid en række specielle civile sager, der for hver gruppe giver anledning til en særlig domsaffattelse. Disse sager, som behandles i det følgende, er ægteskabssager m.m., IV, faderskabssager, V, sager om administrativ frihedsberøvelse og mortifikations-sager, VI og VII. Hertil kommer de to specielle domstyper, udeblivelsesdomme, I, og erkenderdomme, II, samt de foran nævnte korte domme efter rpl. § 366 a, stk. 2, III.

Afsnittet bygger på afdøde landsdommer *Erik Mikkelsens* fremstilling i værkets 3. udgave, men er revideret og omarbejdet i fornødent omfang.

I. Udeblivelsesdomme

Hvis en sagsøgt udebliver fra 1. retsmøde – eller, i tilfælde af, at der er anordnet skriftlig behandling efter rpl. § 352, ikke afgiver behørigt svarskrift – og formaliteten er i orden, kan der normalt afsiges udeblivelsesdom på grundlag af stævningen, jfr. rpl. § 354, stk. 3 og stk. 6. Sagsøgeren kan ned-sætte sin påstand og dermed få dom for et mindre beløb. Derimod kræver udvidelse eller ændring af påstanden, at sagen udsættes, og at der forkyn-des et nyt processkrift – i praksis som regel i form af en retsbogsudskrift – for sagsøgte, der samtidig indkaldes til et nyt retsmøde med sædvanligt stævnevarsel.

Selv om sagsøgte møder, kan sagsøgeren få udeblivelsesdom, hvis sagsøgte ikke over for sagsøgerens påstand fremkommer med en udtalelse, som i det mindste er egnet til at danne grundlag for sagens behandling, eller hvis han ikke fremlægger de dokumenter, som han påberåber sig, jfr. § 354, stk. 4. Har sagsøgte en blot nogenlunde acceptabel forklaring på, at han ikke har dokumenterne med, vil sagen dog normalt blive udsat i medfør af § 354, stk. 7. Det først anførte tilfælde er vist heller ikke særlig praktisk. Sagsøgte vil dog selv i sådanne særlige situationer kunne afæskes en påstand og i tilfælde af påstand om frifindelse have en mere eller mindre præciseret begrundelse herfor. Hvis hans indsigelser uden videre kan forkastes, kan sa-

gen straks optages til realitetsdom. Der kan dog være tilfælde – f.eks. når en sagsøgt møder beruset – hvor det må anses for mest forsvarligt at afsige udeblivelsesdom under hensyn til den deraf følgende adgang til genoptagelse.

Udeblivelsesdomme kan nu udfærdiges ved påtegning på stævningen, jfr. rpl. § 354, stk. 5. I Justitsministeriets cirkulære 1979/219 er anført den af ministeriet autoriserede formulering af en sådan »stempel-dom«.

Følgende formulering er fra Københavns byret, der ikke anvender stempel, men fortrykte, selvklæbende labels:

DOM:

Da sagsøgte er lovligt stævnet, men er udeblevet, afsiges der dom efter sagsøgerens påstand.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte skal inden 14 dage til sagsøgeren betale ★★★★★ kr. med procesrente ★★★★★ fra den ★★★★★ til betaling sker og ★★★★★ kr. i sagsomkostninger.

KØBENHAVNS BYRETS afdeling ★★★★★, den ★★★★★

Der kan vælges mellem denne og 3 andre labels, afhængig af renten og af, om sagsøgeren har fri proces.

I de sædvanlige tilfælde indskrænker affattelsen af udeblivelsesdommen sig således til påklæbning eller påstempling samt udfyldning af en standardtekst på et allerede foreliggende dokument, stævningen.

Det er dog langt fra altid, at der kan gives udeblivelsesdom i overensstemmelse med stævningen. Det er vist de fleste dommers erfaring, at der på hver eneste »ordinær ret« er problemer med nogle af stævningerne. Betingelsen i rpl. § 354, stk. 3 – at sagsøgerens påstand skal være »begrundet i sagsfremstillingen og det i øvrigt fremkomne« – kan svigte på forskellig måde.

Hvis det af sagsfremstillingen og eventuelle bilag kan ses, at kravet ikke (fuldtud) består, må der afsiges (delvis) frifindende dom. Ifølge praksis påhviler det retten ex officio at påse, om fordringen er forældet, og at bestemmelsen i forsikringsaftalelovens § 15 om, at sag skal anlægges inden 3 måneder efter første påkrav, er overholdt. Er denne frist sprunget, kan selskabet kun få dom for præmie til ophørstidspunktet. Kan det ses, at sagsøgte er umyndig, uden at det samtidig fremgår, at købet desuagtet var lovligt, frifindes han (afvigende m.h.t. forsikringsaftalelovens § 15, *Gomard: Civilprocessen*, 2. udg., s. 118).

Hvis påstanden eller sagsfremstillingen er uklar, eller sidstnævnte lider af væsentlige fejl og mangler eller er urigtig, f.eks. i strid med de fremlagte bilag, må sagen afvises, jfr. rpl. § 354, stk. 3, 3. pkt.

Afvisning er vel tidligere forekommet relativt sjældent, men er blevet aktualiseret ved forbrugerbeskyttelseslovgivningen. Da disse bestemmelser ty-

pisk er præceptive, bør retten, i det omfang det er muligt, påse, at sagsøgeren har overholdt bestemmelserne (afvigende *Gomard*: Civilprocessen, 2. udg., s. 118). Kan et foreliggende tvivlsspørgsmål i denne henseende ikke opklares gennem rettens udspørgen, jfr. rpl. § 339, stk. 2, kan sagen afvises.

Sager med ejendomsforbehold giver anledning til en række problemer. Eksempelvis kan nævnes de tilfælde, hvor et ejendomsforbehold i forbrugerkøb er gyldigt, men der ikke kan ske umiddelbar tilbagetagelse gennem fogedretten, fordi betingelserne i kreditkøbslovens § 20 ikke er opfyldt. Der har her været forskellige opfattelser af, hvad der kunne gives dom til. I Københavns byret gives der dom til tilbagetagelse således, at den endelige opgørelse skal ske ved fogedretten (jfr. U 1987.577 V, men heroverfor U 1987.741 Ø og *Rothe* i U 1987 B 305). – Der bør i disse sager ikke tilkendes sagsomkostninger, jfr. U 1987.699 V.

Foreligger der et ugyldigt ejendomsforbehold, gives der dom for restgælden, men det bør i dommen udtrykkeligt bemærkes, at ejendomsforbeholdet er ugyldigt. Derved får fogedretten mulighed for at anvende kreditkøbslovens § 16, stk. 2 (henviser til at tage det solgte tilbage). Heller ikke i disse tilfælde bør der gives sagsomkostninger.

Retten bør også være opmærksom på rentebestemmelsen i kreditkøbslovens § 38.

Renterne er vist generelt det punkt, der giver flest problemer i forbindelse med udeblivelsesdomme. Det gælder såvel i forbrugersager som i andre sager. Der er erfaringsmæssigt al mulig grund til at se kritisk på rentepåstanden. Kan sagsøgeren ikke dokumentere at have krav på en højere rente, gives alene sædvanlig procesrente (som oftest i overensstemmelse med sagsøgerens endelige, mundtlige påstand).

Om rentepåstande m.v., se *Karnovs Lovsamling*, Supplementsbind 1987 s. 4761, note 405 med deri anført litteratur.

Udeblivelse fra senere retsmøder forud for domsforhandlingen har samme virkning som udeblivelse fra 1. retsmøde, jfr. rpl. § 360, stk. 3. Da sagsøgte i disse tilfælde har været mødt, er det formelt rigtigt i udeblivelsesdommen at anføre hans påstand samt hans indsigelser kort. Da der imidlertid ikke kan tages hensyn til disse, når de ikke er bevist og bestrides af sagsøgeren, kan det forsvares at undlade at anføre dem i dommen. Man kan derfor i disse tilfælde anvende det foran anførte sædvanlige paradigme med eneste tilføjelse således: »... er udeblevet fra retsmødet den ★★/★★ 1987, ...«.

II. Erkenderdomme

Møder sagsøgte og tager bekræftende til genmæle, og kan han samtidig tilbyde en acceptabel afdragsordning, vil sagen normalt blive sluttet med et

forlig på domsvilkår til retsbogen. Ellers afsiges der dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand, en såkaldt »erkender-dom«. Retsplejeloven indeholder ikke længere nogen udtrykkelig regel herom, men det følger af den almindelige bestemmelse om forhandlingsprincippet i § 338 (*Gomard: Civilprocessen* 2. udg. s. 115 f).

Også ved disse domme anvender Københavns byret labels, der påklæbes stævningen:

DOM:

Da sagsøgte i retten har erkendt søgsmålets rigtighed, afsiges der dom efter sagsøgerens påstand.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte skal inden 14 dage til sagsøgeren betale ★★★★★ kr. med procesrente ★★★★★ fra den ★★★★★ til betaling sker og ★★★★★ kr. i sagsomkostninger.

KØBENHAVNS BYRETS afdeling, ★★★★★, den ★★★★★

Der er som ved udeblivelsesdomme 3 varianter ud over den viste.

Den vejledningspligt, som retten ifølge rpl. § 339, stk. 4, har over for selv-mødere, må i praksis føre til, at dommeren ex officio bør påse og gøre selv-møderne opmærksom på de forhold, som foran under udeblivelsesdomme er anført som grundlag for afvisning eller (delvis) frifindelse.

III. Korte domme

Adgangen til at skrive korte domme i civile byretssager blev indført ved lov nr. 298 af 6.6.1984, der indsatte § 366 a i retsplejeloven. Bestemmelsen bygger på et forslag fra Retsplejerådet i betænkning nr. 994/1983 s. 144 ff, der har haft et væsentligt grundlag i den betænkning, som et domskonkiperingsudvalg under Dommerforeningen afgav i 1981 (vedr. mulighederne for en generel forenkling af domme i borgerlige sager).

I § 366 a, stk. 1, er den praksis, som gennem årene har udviklet sig med hensyn til affattelsen af domme i første instanssager, blevet lovfæstet. Nyskabelsen findes i bestemmelsens stk. 2 og 3, idet der herved samtidig er givet hjemmel til at anvende en kort domsform i byretssager. Begrundelsen herfor har været den nærliggende – af hensyn til det stigende sagsantal (hvortil kan føjes sagernes tungere karakter) – at rationalisere arbejdet med domsskrivningen i byretterne.

§ 366 a, stk. 2 og stk. 3, har følgende ordlyd:

»Stk. 2. 1 domme, der afsiges ved byret, kan sagsfremstillingen begrænses til en kort angivelse af parternes anbringender, såfremt der samtidig gives en udførlig begrundelse for afgørelsen. Det skal i givet fald fremgå af dommen, at dommen ikke indeholder en fuldstændig sagsfremstilling.

Stk. 3. Ankes en dom, der er affattet efter reglen i stk. 2, skal retten afgive en supplerende redegørelse for sagen. Redegørelsen indsendes til landsretten snarest muligt, efter at retten har fået meddelelse om anken. Samtidig sendes en genpart af redegørelsen til parterne.«

Det, som efter bestemmelsens stk. 2 sammenholdt med stk. 1 kan udelades, er således *narratio*, herunder citering af dokumenter, og forklaringer (betænkningen s. 147). Til gengæld kræves det, at der anføres en udførlig begrundelse for afgørelsen. Når dette overholdes, vil den korte dom også i langt de fleste tilfælde kunne opfylde sine forskellige formål (se om disse betænkningen s. 145-147).

Det anføres i bemærkningerne til lovforslaget, at det er retten, der på grundlag af en vurdering af den enkelte sag, afgør, om dommen skal skrives i den korte form eller på traditionel vis, men at der herved skal tages hensyn til tilkendegivelser fra sagens parter. Sådanne tilkendegivelser er formentlig sjældne, og valget beror derfor normalt på dommerens egen vurdering af sagens karakter.

Betænkningen anfører – i forbindelse med omtalen af dommes funktion s. 147 – som vejledning, at »sager, som på grund af deres særlige betydning for parterne eller deres beskaffenhed iøvrigt klart adskiller sig fra andre typiske byretssager, bør dog som hidtil indeholde en fuldstændig fremstilling af sagen.«

På samme side anføres det, at ordningen »indebærer, at det *normalt* (fremhævet af mig) vil være tilstrækkeligt i dommen alene at medtage parternes påstande, en kort gengivelse af deres anbringender – søgsmålsgrunde og indsigelser – og endelig domsbegrundelse og konklusion.«

På denne baggrund må det kunne fastslås, at det er hovedreglen, at den korte domsform kan anvendes.

De tilfælde, hvor der ikke bør skrives en kort dom, eller hvor dommerens overvejelser må formodes at ende i valget af den traditionelle domsform, kan forsøges opregnet således:

1° De i betænkningen anførte sager, jfr. ovenfor.

Der tænkes herved formentlig på særligt *store og indviklede sager* og *sager af principiel karakter*.

Da dommen i de sidstnævnte sager skal være umiddelbar tilgængelig for andre end de i sagen involverede, kan en fuldstændig sagsfremstilling være nødvendig.

Derimod kan den omstændighed, at der er tekniske oplysninger, sagkyn-dige erklæringer m.v. ikke i sig selv nødvendiggøre, at der skrives en traditionel dom. Sådanne sager er ofte forekommende i byretterne (man kan blot

tænke på sager om mangler ved fast ejendom) og er således på ingen måde atypiske.

I begge de anførte sagsgrupper kan det imidlertid ofte være hensigtsmæssigt at vælge en mellemform, således at det hovedsagelig er forklaringerne, der udelades, jfr. nedenfor.

2° Sager, der *efter al sandsynlighed bliver anket*.

Hvis den korte domsform anvendes, må dommeren imødesee at skulle afgive redegørelse efter retsplejelovens § 366 a, stk. 3. Dette taler for at gøre sig færdig i første omgang med en traditionel dom. Heroverfor kan man anføre, at man ved at skrive en kort dom under alle omstændigheder sparer sagsfremstillingen (narratio med citering af bilag), idet denne ikke skal med i redegørelsen, jfr. nedenfor.

3° Sager, hvor *præmisserne bliver for lange og for indviklede* i en kort dom (overlapper til dels 1).

Der kan utvivlsomt anføres andre tilfælde end de nævnte, hvortil kommer, at tilbøjeligheden til at skrive korte domme givetvis er forskellig fra dommer til dommer. Nogle skriver altovervejende korte domme, andre i mindre omfang.

Om anvendelse af § 366 a, stk. 2, i ægteskabssager henvises til afsnit IV.

A. Dommen

Der er her medtaget 2 eksempler på en sådan dom.

Det skal fremgå af dommen, at den ikke indeholder en fuldstændig sagsfremstilling, og det bør anføres i begyndelsen af dommen.

Dommen skal ifølge rpl. § 366 a, stk. 2, jfr. stk. 1, (mindst) indeholde parternes påstande, en kort gengivelse af deres anbringender og en udførlig begrundelse for rettens afgørelse.

Selv om der således ikke skal medtages en egentlig sagsfremstilling, er det som regel praktisk indledningsvist at præcisere, hvad sagen drejer sig om (det kan det også være i en traditionel dom). Dette er i de viste eksempler gjort med få ord, i eksempel 1 i forbindelse med sagsøgerens påstand, i eksempel 2 efter påstandene.

Hvis det i den konkrete sag føles nødvendigt med en lidt mere udførlig indføring, anføres en sådan »*mini narratio*« efter påstandene.

Der er selvfølgelig intet i vejen for at vælge den mellemform, at man medtager en mere eller mindre traditionel sagsfremstilling, men med udeladelse af forklaringerne.

Det er hensigtsmæssigt at anføre, hvem der har afgivet forklaringer (parterne og eventuelle vidner).

1° Påstandene

Disse skal altid anføres. Når der ikke er nogen narratio, indledes dommen altid med påstandene.

2° Parternes anbringender

§ 366 a kræver kun en kort angivelse af anbringenderne. Begge de anførte domseksempler må siges at være i overensstemmelse hermed. I eksempel 2 er der anvendt korte, præcise sætninger og i eksempel 1 den opregnende at-form, der på samme måde gør det anførte let overskueligt. Der er i det væsentlige kun medtaget selve søgsmålsgrundene og indsigelserne heroverfor, således at procedurebemærkninger er indskrænket til det nødvendigeste.

Det er naturligvis vigtigt, at alle egentlige anbringender medtages.

Denne stramme form lægger op til det, som herefter skal følge:

3° Den udførlige begrundelse

§ 366 a, stk. 2, er i den vedtagne, gældende formulering en præcisering i forhold til lovforslaget, der ikke indeholdt tilføjelsen om en udførlig begrundelse og derved blot henviste til den almindelige bestemmelse i stk. 1.

Med denne præcisering har man ønsket at sikre, at parterne har tilstrækkelig mulighed for at overveje, om dommen bør ankes, (jfr. *Duus* og *Elmer* i J 1984 s. 343).

Det er også uden videre klart, at den korte domsform stiller særlige krav til præmisserne. Når dommen ikke indeholder forklaringer og som regel heller ikke narratio i traditionel form, vil det som regel være nødvendigt i forbindelse med præmisserne at fastslå, hvilke faktiske omstændigheder, der er lagt til grund. Der er ikke noget at henvise til. Eksempel 2 indeholder en sådan opregning. Når anbringenderne er gengivet kort, må den retlige udredning typisk også blive mere omfattende. Præmisserne bliver i særlig grad tyngdepunktet i den korte dom.

Det er derfor ikke altid, at denne medfører en væsentlig tidsbesparelse for dommeren. Tilbage er dog besparelsen ved renskrivningen. – Det står selvfølgelig altid dommeren frit for at vælge den traditionelle dom.

I enkelte særlige tilfælde kan en kort dom blive meget kort. Det gælder sager, hvor udløsningen af en bestemt retsvirkning er helt afhængig af de afgivne forklaringer. Skoleeksemplet herpå er sager om ophævelse af lejemål efter lejelovens § 83 e). Skrives en kort dom, udelades forklaringerne, og præmisserne kan – i tilfælde af domfældelse – udformes ganske kort, eksempelvis således:

Efter bevisførelsen findes sagsøgeren at have været berettiget til at ophæve lejemålet i medfør af lejelovens § 83 e), og sagsøgerens påstand om, at sagsøgte skal fraflytte lejemålet, tages herfter til følge som nedenfor bestemt.

Om fremgangsmåden i almindelighed ved gengivelse af anbringender og udformning af præmisser henvises til fremstillingen i § 2. Særligt om vedhæftelse af syns- og skønserklæringer se § 2 IV. B.2°.

B. Redegørelsen

En sådan skal udarbejdes, når der fra landsretten er tilsendt byretten meddelelse om, at dommen er anket.

Betænkningen anfører side 147-148:

»Redegørelsen, som retten skal afgive, hvis dommen ankes, skal navnlig indeholde en gengivelse af de under sagen afgivne parts- og vidneforklaringer. Derimod vil det normalt ikke være nødvendigt i redegørelsen at referere sagens dokumenter. Om parternes procedure - i det omfang den ikke er med i dommen - bør gengives i den supplerende redegørelse, må afhænge af sagens karakter.«

I overensstemmelse hermed forstås § 366 a, stk. 3, således, at redegørelsen skal indeholde en gengivelse af de afgivne forklaringer, hvorimod der ikke skal medtages nogen narratio.

Det er formentlig acceptabelt, at forklaringerne ikke fremstår helt så afpuddede, som hvis de var gengivet i dommen.

Der kan kun sjældent være anledning til i redegørelsen at supplere med hensyn til procedure. Det, som landsretten først og fremmest har brug for at kende, er parternes anbringender, og disse skal som foran nævnt være anført i dommen.

Det bør oplyses i redegørelsen, hvornår parterne har afgivet forklaring, eksempelvis således: Det er afgivet forklaringer under domsforhandlingen den ★★/★★ 1987.

Det bør endvidere oplyses sidst i redegørelsen, at genpart af redegørelsen er sendt til parternes advokater.

Eksempel 1

Kort dom efter retsplejelovens § 366 a, stk. 2

Dansk Funktionærforbund
 som mandatar for
 pilot .....
 mod
 .....

DOM

Under denne sag, hvor dommen i henhold til retsplejelovens § 366 a, stk. 2, affattes uden fuldstændig sagsfremstilling, har sagsøgeren, Dansk Funktionærforbund som mandatar for pilot ....., påstået sagsøgte, ..., tilpligtet at betale 15.263,75 kr. i feriegodtgørelse på grundlag af løn optjent under ansættelse hos sagsøgte fra den 13. november 1980 til den 31. januar 1982. Beløbet er påstået tilkendt med sædvanlig procesrente fra sagens anlæg den 7. januar 1984, til betaling sker.

Sagsøgte har nedlagt påstand om frifindelse.

Under sagen er der afgivet forklaring af pilot ..... samt vidneforklaring af regnskabschef hos sagsøgte ..... og forretningsfører hos sagsøgeren .....

Til støtte for sin påstand har sagsøgeren anført, at ferieloven, hvorefter ..... har krav på feriegodtgørelsen, må finde anvendelse på forholdet, da hans udstationering til tjeneste hos sagsøgte i Saudi Arabien ikke kan karakteriseres som varig ansættelse i udlandet, at ..... 's skatteretlige status som udlænding under udstationeringen ikke kan medføre, at der efter ferielovens § 16, stk. 1, skal ses bort fra hele lønnen med den følge, at der ikke beregnes feriegodtgørelse, samt at kravet på feriegodtgørelse ikke er forældet.

Sagsøgte har heroverfor til støtte for sin frifindelsespåstand gjort gældende, at det ikke vil være rimeligt, hvis der skal betales feriegodtgørelse til ....., der i 1981 modtog feriegodtgørelse fra sin tidligere arbejdsgiver samtidig med, at han hos sagsøgte havde ferie med løn, at ..... 's tjeneste i Saudi Arabien mere end et år som varig ansættelse i udlandet må medføre, at ferieloven ikke kan bringes til anvendelse, at det følger af ferielovens § 16, at sagsøgte som udlænding i skattemæssig henseende ikke kan kræve feriegodtgørelse, samt at ..... 's eventuelle krav på feriegodtgørelse er forældet både efter ferielovens § 21, stk. 1, og § 21, stk. 2.

Retten finder at måtte give sagsøgeren medhold i, at ..... 's udstationering for sagsøgte til Saudi Arabien i 5 måneder med mulighed for forlængelse af ansættelsen ikke kan anses for en sådan varig beskæftigelse i udlandet, at den danske ferielov ikke kan påberåbes, uanset udstationeringen faktisk blev forlænget. Det forhold, at ..... ved til folkeregistret at anmelde flytning til udlandet havde opnået fritagelse for at betale skat i Danmark, findes ikke at kunne medføre, at beregning af feriegodtgørelse bortfalder efter reglen i ferielovens § 16, efter hvilken bestemmelse den pågældende udbetalings karakter af arbejds løn og ikke modtagerens skattemæssige status er afgørende. Da der endelig ikke kan gives sagsøgte medhold i, at kravet om feriegodtgørelse, som sagsøgeren havde rejst, men ikke beregnet størrelsen af inden den 1. april 1983 skulle være forældet efter bestemmelsen i ferielovens § 21, stk. 1, da betingelserne for forældelse efter bestemmelsens stk. 2 ikke er opfyldt, samt da der ikke er fremsat indsigelse mod størrelsen af det rejste krav, tages sagsøgerens påstand herefter til følge.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte, ... betaler inden 14 dage efter denne doms afsigelse til sagsøgeren, Dansk Funktionærforbund som mandatar for pilot ..... 15.263,75 kr. med sædvanlig procesrente fra den 7. januar 1984, til betaling sker, samt sagens omkostninger med 4.100 kr.

*Eksempel 2**Kort dom efter retsplejelovens § 366 a, stk. 2*

Foreningen af Arbejdsledere i Danmark
som mandatar for .....

.....
.....

mod

Restaurant .....

ved .....

DOM

Under denne sag, hvor dommen i henhold til retsplejelovens § 366 a, stk. 2, affattes uden fuldstændig sagsfremstilling, har sagsøgeren, Foreningen af Arbejdsledere i Danmark som mandatar for ....., endeligt påstået sagsøgte, Restaurant ..... ved ....., dømt til at betale 99.459,18 kr. – subsidært 58.936,22 kr. – med sædvanlig procesrente fra den 18. juli 1986.

Sagsøgte har endeligt påstået frifindelse mod betaling af 33.614,47 kr.

Sagen drejer sig om sagsøgerens mandants tilgodehavende i anledning af ansættelse hos sagsøgte. Der er enighed om tilgodehavendet, for så vidt angår løn for december 1985 og feriegodtgørelse for 1985. Sagsøgerens påstande hviler på opgørelser henholdsvis efter funktionærlovens regler og efter Overenskomst mellem Arbejdsgiverforeningen af Hoteller og Restauranter og Hotel og Restaurationspersonalets Samvirke.

Sagsøgeren har gjort gældende, at dens mandant under ansættelsen måtte betragtes som funktionær, fordi hans arbejde i det væsentlige bestod i på arbejdsgiverens vegne at lede eller føre tilsyn med andres arbejde, jfr. funktionærlovens § 1, stk. 1, litra c. Der er indgået aftale om funktionærstatus. Under de foreliggende omstændigheder har sagsøgte bevisbyrden. Sagsøgerens mandant har krav på løn i opsigelsesperioden, altså også for januar og februar 1986.

Sagsøgte har bestridt, at arbejdsopgaverne kan beskrives som hævdet af sagsøgeren, og at der er indgået aftale på andet grundlag end den nævnte overenskomst. Sagsøgte har udbetalt løn for januar og februar 1986.

Der er afgivet forklaring af parterne.

Rettens bemærkninger:

Af sagsøgtes forklaring fremgår blandt andet, at restaurant ..... i maj 1985 beskæftigede 17-18 personer. Heraf var to restaurantchefer, 3-4 var tjenere og 2 elever. Restaurantcheferne var ansat i henhold til funktionærloven. Der var normalt en restaurantchef og to tjenere på arbejde ad gangen.

Sagsøgerens mandant blev ifølge ansættelsesbevis af 18. maj 1985 ansat som tjener.

Den 30. juli samme år bekræftede sagsøgte over for sagsøgeren blandt andet, at sagsøgerens mandant havde stilling som restaurationschef, og at ansættelsesforholdet var omfattet af funktionærloven.

Af forklaringen afgivet af sagsøgerens mandant fremgår blandt andet, at han blev antaget som restaurantchef i forbindelse med, at én af de hidtidige restaurantchefer fratrådte. Hver tjener havde visse borde i restauranten som sit arbejdsområde. Han bestemte, hvor hver tjener

skulle arbejde. Han traf bestemmelse om frihed for vedkommende personale. Han fastlagde menu sammen med køkkenchefen. Han traf aftale, når større selskaber skulle beværtes.

Efter det således foreliggende må det antages, at arbejdsopgaverne kan karakteriseres som hævdet af sagsøgeren, jfr. funktionærlovens § 1, stk. 1, litra c. Omfanget af de manuelle funktioner som tjener findes herved ikke at være afgørende.

Af sagsøgtets forklaring fremgår endvidere, at hun ikke udbetalte løn for januar og februar 1986 til sagsøgerens mandant. Hun blev anmodet om at refundere forskud på dagpenge og indbetalte efter aftale til vedkommende kommune et nærmere angivet beløb efter fradrag af skat.

Sagsøgerens påstand er opgjort med fradrag af de dagpenge, der er udbetalt af kommunen.

Som sagen foreligger oplyst, gives der sagsøgeren medhold i, at lønnen for de nævnte måneder ikke kan anses for udbetalt.

Herefter tages sagsøgerens principale påstand til følge.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte, Restaurant . . . . ., ved . . . . ., betaler inden 14 dage fra dato til . . . . . 99.459,18 kr. med sædvanlig procesrente fra den 18. juli 1986 til betaling sker, og i sagsomkostninger 9.100 kr. til Foreningen af Arbejdsledere i Danmark som mandatar for . . . . .

IV. Ægteskabsdomme m.v.

Sager om ægteskab eller forældremyndighed – de sager, der er omtalt i rpl. § 448 – behandles i første instans af byretterne, jfr. rpl. § 225 nr. 7. Reglerne om behandlingsmåden findes i rpl. kapitel 42.

Karakteristisk for behandlingen af disse sager er navnlig, at parternes påstande ikke i enhver henseende er bindende for retten, at processen normalt går ud på at opnå en konstitutiv dom, dvs. en dom, der fastlægger parternes familieretlige status og har retsvirkning over for alle, samt at indholdet af denne status på forhånd er bestemt ved loven og altså ikke beror på dommerens konkrete skøn. Selv i det omfang, det er overladt til dommeren at træffe afgørelse om visse vilkår, drejer det sig om »færdigsyede« vilkår, idet han f.eks. skønner over, hvem af parterne der skal have forældremyndigheden, men ikke kan give anvisninger med hensyn til udøvelsen. Disse karakteristiske træk er af betydning for domsaffattelsen.

A. Påstande

Dommen indledes altid med parternes påstande. I egentlige ægteskabsager gengives hovedpåstandene (separation, skilsmisse, frifindelse) og påstandene om eventuel vilkårsfastsættelse. I sager om forældremyndighed (rpl. § 448 nr. 2-5) er der i sagens natur kun påstandene vedr. denne. Påstandene gengives ligeså udførligt som i andre civile sager, da de uanset det foran i indledningen anførte dog i de fleste henseender afstikker grænserne for,

hvad sagen kan falde ud til. Hvis hustruen f.eks. påstår separation, kan hun ikke få skilsmisse, og hvis hun frafalder bidrag og retten til lejligheden, kan dommen ikke tilkende hende disse fordele.

B. Anbringender

I forbindelse med hoved(påstandene) anføres den påberåbte lovbestemmelse. Herudover medtager man normalt ikke parternes anbringender særskilt, idet de ofte er mere følelsesmæssigt end juridisk prægede. Parternes begrundelse for deres påstande – også vedr. vilkår – vil derimod typisk være indeholdt i deres forklaringer og i denne sammenhæng kunne fremgå af dommen, også selv om forklaringerne gengives kort. Hvis der skrives en kort dom efter princippet i rpl. § 366 a, stk. 2, eller en dom, der m.h.t. forklaringer henviser til retsbogen, jfr. nedenfor, kan det eventuelt være nødvendigt kort at anføre navnlig anbringender vedr. vilkårsfastsættelsen.

C. Bevisførelse

I sager om skilsmisse efter separation anfører man indledningsvis dato for separationsbevilling eller -dom samt vilkårene for separationen. Dette bør af ordensmæssige grunde ske også i de – mange – tilfælde, hvor vilkårene tillige gælder for tiden efter skilsmissen, jfr. ægteskabslovens § 45 og aftalte gennemgående vilkår i forbindelse med bevilling samt myndighedslovens § 11.

Det bemærkes i forbindelse med myndighedslovens § 11, at denne bestemmelse også medfører, at en aftale eller en afgørelse vedr. forældremyndigheden i anledning af samlivsophævelse (myndighedslovens § 10) er gældende ved separation eller skilsmisse, og derfor må nævnes indledningsvis.

Der er forskellige meninger om, hvor meget en ægteskabsdom iøvrigt bør indeholde m.h.t. sagens faktum. Nogle dommere sværger til rene »blanketdomme«, hvor man kan læse, at parterne har afgivet forklaring, men ikke hvad de har sagt. Andre gengiver forklaringerne lige så grundigt som ellers i civile sager. Atter andre forsøger en passende mellemvej.

Ægteskabssagernes særlige karakter taler for at indskrænke gengivelsen af *bevisførelsen* til det mindst mulige. Dette skyldes først og fremmest, at sagerne angår personlige forhold, der som udgangspunkt ikke bør opbevares på tryk. I retsmødet vil parterne ofte anse det for nødvendigt at forklare meget detaljeret om deres privatliv og herunder stærkt fremhæve den anden parts negative sider. Sådanne forklaringer bør de hver for sig skånes for senere at blive konfronteret med. Ikke mindre vigtigt er det, at dommen som konstitutiv også fastlægger deres familieretlige status over for omverdenen

og derfor kan passere gennem mange hænder. Der er ingen grund til at indvi tredjemand i, hvad der er gået forud. Det harmonerer også bedst med den objektiverende og skyldfortrængende tendens i den nugældende ægteskabslov og myndighedslov, at man såvidt muligt undgår at referere fordømmende forklaringer.

Skrives der en traditionel dom, kan man derfor som regel nøjes med at medtage navnlig, hvad der er forklaret om ophævelsen af samlivet og de skridt, denne har ført m.h.t. børnenes opholdssted og pasning, og oplysningerne om parternes erhvervsforhold og økonomiske forhold i det hele. Hvis sådanne oplysninger ikke bestrides af den anden part, kan de refereres som objektive oplysninger, f.eks. således: »Af bevisførelsen fremgår. . . .«.

I sager om skilsmisse på grundlag af separation vil der ofte ikke være tale om *vilkårsændring* (ægteskabslovens § 45 og myndighedslovens § 11, jfr. til-lige nedenfor), og der vil derfor normalt kun blive afgivet forklaring om, at parterne ikke har genoptaget samlivet. Denne oplysning indgår naturligt i præmisserne, således at det kun er nødvendigt at anføre, at der er afgivet forklaringer af parterne.

Specielt vedr. *utroskabsvidner* bemærkes, at man ikke i dommen bør nævne vidnets navn, men blot anføre, at der er afgivet forklaring af et vidne, der har erkendt at have haft kønsligt forhold til vedkommende part. Iøvrigt er det formentlig nu udgangspunktet, at det ikke kræves, at den på-gældende afhøres i retten, hvis den utro part erkender utroskab, og der ikke er grund til at betvivle rigtigheden heraf.

Hvis der er uenighed mellem parterne om tilstedeværelsen af et bestemt faktum, som er afgørende for sagens udfald, f.eks. om der foreligger ægte-skabsbrud, må forklaringerne herom medtages, også af hensyn til en eventuel ankebehandling.

Er der undtagelsesvis tale om, at retten skal foretage en skyldvurdering, f.eks. efter ægteskabslovens § 30, stk. 1, 2. pkt., kan det også være nødven-digt at medtage tilstrækkeligt af forklaringerne hertil.

Er der i en sag foretaget *børnesagkyndig undersøgelse* eller egentlig bør-nepsykologisk eller børnepsykiatrisk undersøgelse, skal dette naturligvis anføres. Derimod undgår man som hovedregel at citere fra erklæringen. Nogle børnesagkyndige undersøgelser munder ud i en udtalelse om, hvilken placering af forældremyndigheden der efter undersøgerens opfattelse må anses for bedst for barnet. Det er heller ikke normalt at referere denne ud-talelse i dommen. Den vil typisk fremgå indirekte af dommens præmisser, der på dette punkt eksempelvis kan indledes således: Efter bevisførelsen, herun-der indholdet af den børnesagkyndige undersøgelse . . . .

Har der i medfør af myndighedslovens § 26 fundet en samtale sted med barnet, bemærkes dette i dommen.

I det foran anførte er der talt om omfanget af gengivelsen af forklarin-

gerne. Der er imidlertid 2 fremgangsmåder, hvorefter der slet ikke medtages forklaringer i dommen. Nogle byretter foretager en egentlig protokollering af forklaringerne. Dette indebærer, at man i dommen kan indskrænke sig til at bemærke, at der er afgivet forklaringer af parterne og eventuelle vidner, og at forklaringerne fremgår af retsbogen. En udskrift heraf kan så medsendes til landsretten i tilfælde af anke. Ved denne fremgangsmåde har man fuldt ud taget de foran anførte hensyn til parterne.

Imidlertid må man alternativt kunne skrive en »kort dom« efter princippet i rpl. § 366 a, stk. 2 og stk. 3, selv om bestemmelsen næppe har haft domme i ægteskabssager for øje, idet den først og fremmest tager sigte på rationalisering af domsskrivning i almindelige civile byretssager, jfr. afsnit III. I ægteskabssager kan man imidlertid slå 2 fluer med ét smæk ved den korte domsform. Man opnår dels en – vis – arbejdsmæssig forenkling, dels at varetage hensynet til sagernes personlige karakter.

Den nænsomme og diskrete gengivelse af forklaringerne og bevisførelsen ivotrigt gælder i ikke mindre grad sagerne om forældremyndighed.

D. Præmisser

1° Hovedpåstandene

Efter gengivelsen af bevisførelsen følger præmisserne, der i de egentlige ægteskabssager begynder med, at retten tager stilling til hovedpåstandene. Ved dom til separation eller skilsmisse formuleres begrundelsen normalt i overensstemmelse med lovteksten: »Da parterne er enige om ikke at kunne fortsætte samlivet og er enige om at søge separation, vil sagsøgerens påstand om separation være at tage til følge«. Eller: »Da det må lægges til grund, at parterne efter opnået separation har levet adskilt i 1 år og ikke senere har genoptaget samlivet, tages sagsøgerens skilsmissepåstand til følge«. Eller: »Efter bevisførelsen tages sagsøgerens påstand om skilsmisse til følge i medfør af ægteskabslovens § 37«. (Denne og lignende formuleringer er mere nænsom end brugen af ordet »ægteskabsbrud).

I sager om separation efter ægteskabslovens § 30, stk. 1, 2. pkt. er det formentlig den mest anvendte fremgangsmåde at medtage begge led i lovteksten, eksempelvis således (jfr. de trykte domskoncepter fra Statens indkøb): »Efter bevisførelsen findes det godtgjort, at forholdet mellem parterne er ødelagt af grunde, der ikke hovedsagelig beror på sagsøgerens eget forhold, hvorfor separationspåstanden tages til følge«. Denne formulering er i særlig grad en standardformulering, idet det i langt de fleste sager ikke er lagt op til retten at foretage nogen skyldvurdering.

Hvis sagsøgte frifindes, må det naturligvis anføres, hvilken separations- eller skilsmissebetingelse det er, som svigter.

2° Vilkår

Når der gives dom til separation eller skilsmisse, skal der ofte samtidig tages stilling til ét eller flere af de vilkår, som er omhandlet i ægteskabslovens kapitel 5: ægtefællebidrag, boliglejemaal og særejekompensation. Der skal ligeledes tages stilling til forældremyndigheden til fællesbørnene, hvis der ikke allerede er truffet aftale eller afgørelse herom, jfr. myndighedslovens § 11. Ved skilsmisse på grundlag af separation skal der kun ske vilkårsfastsættelse, dels hvor der ved separationsdommen er truffet afgørelse vedr. bidragspligten alene gældende for separationstiden (ægteskabslovens § 45), dels hvor der ved en separationsbevilling ikke er aftalt gennemgående vilkår (ægteskabslovens § 45, 1. pkt. modsætningsvist).

Efter forarbejderne til ægteskabsloven er der intet til hinder for, at der under en retssag om skilsmisse på grundlag af separation kan fremsættes påstande om ændring af tidligere aftalte eller fastsatte vilkår, som enten ifølge aftalen eller § 45 (m.h.t. forældremyndighed nu myndighedslovens § 11) skulle gælde for en senere skilsmisse (jfr. *Danielsen: Ægteskabsloven*, 2. udg. s. 181), og det sker ikke sjældent i praksis. Det beror på retten, om man, for at forhindre forsinkelse af skilsmissesagen, vil udskille behandlingen af påstanden om ændring af vilkår i medfør af rpl. § 253, stk. 2. Mest ubetænkelig er samtidig behandling af ændring vedr. bidragspligten (ægteskabslovens §§ 52 og 53). Derimod vil man normalt nægte samtidig behandling af en påstand om ændring af placeringen af forældremyndigheden efter myndighedslovens § 17, da dette typisk vil medføre en urimelig forlængelse af selve skilsmissesagen (sml. *Erik Mikkelsen* i dette værks 3. udg.).

Ligesom ved gengivelsen af bevisførelsen bør der ved udformningen af præmisserne tages vidtgående hensyn til sagernes meget personlige karakter. Man må først og fremmest undgå fordømmende bemærkninger. Ikke mindst i forbindelse med afgørelsen af spørgsmålet om forældremyndigheden er det vigtigt, at dommen holder sig til almindelige vendinger og ikke indlader sig i nogen moralisering. Begrundelserne vil derfor sædvanligvis blive meget standardprægede. Dette giver normalt ikke problemer. Bliver dommen anket, sker der en grundig behandling ved landsretten af alle sagens beviser. De økonomiske dele af dommen, bidragspligt og eventuel § 56-godtgørelse, er af mindre personlig karakter og indebærer derfor ikke de samme hensyn. Her nævnes de relevante faktorer.

Efter ægteskabslovens § 54 er det lovgivningens almindelige regler, der gælder for retten til enkepension efter skilsmisse. Spørgsmålet skal derfor ikke afgøres ved dommen. Hvis der er anledning til det, kan det i skilsmisdommens præmisser indføjes, at der er taget forbehold om eller givet afkald på rettighederne vedr. en pensionsordning, herunder ATP.

Retten tager stilling til spørgsmålet om bidragspligt, men ikke bidragets størrelse (ægteskabslovens §§ 49 og 50). Hvis det i en separationsdom be-

stemmes i medfør af § 45, 2. pkt., at afgørelsen om bidragspligt kun skal gælde for separationstiden, må det ikke formuleres som bidragspligt »i separationstiden«, idet dette betyder, at der ikke skal svares bidrag efter skilsmisse. Det skal derimod anføres i dommen, at spørgsmålet om bidragspligten skal tages op til fornyet behandling ved eventuel senere skilsmisse (jfr. *Danielsen: Ægteskabsloven*, 2. udg., s. 184).

Det må også fremgå af dommen, om spørgsmålet om bidragspligten er fastlagt ved parternes aftale eller rettens afgørelse, idet ændringsreglerne er forskellige for aftalte vilkår (§§ 52 og 58) og domsvilkår (§ 53).

Til sidst i præmisserne anføres det som regel, om parternes eventuelle fællesbo er delt.

E. Domskonklusionen

Om udformningen henvises til de anførte domskoncepter.

Specielt for så vidt angår sager, hvori der af parterne aftales (fortsat) fælles forældremyndighed, bemærkes, at aftalen skal godkendes af retten (myndighedslovens § 11, stk. 2). Dette kan ske i forbindelse med præmisserne, hvor ordningen nævnes med bemærkning om, at den findes at kunne lægges til grund. Aftalen medtages endvidere i domskonklusionen.

Om udformning af ægteskabsdomme se endvidere *Anne Kjær* i Dommerforeningens informationsudvalg: Praktisk proces s. 37.

Separationsdom efter ægteskabslovens § 29

DOM

Under denne sag har sagsøgeren . . . . ., der den 20. august 1983 indgik ægteskab med sagsøgte . . . . ., født . . . . ., påstået dom til separation i medfør af § 29 i lov om ægteskabsindgåelse og opløsning på vilkår,

at forældremyndigheden over parternes børn B1 , født den 4. april 1978, og B2 , født den 10. februar 1984, tilfalder sagsøgeren, og at ingen af parterne bidrager til den andens underhold.

Der er meddelt sagsøgeren fri proces under sagen.

Sagsøgte har erklæret sig enig i, at påstanden om separation tages til følge, samt i det med hensyn til underholdsbidrag foreslåede vilkår, men har i øvrigt påstået lagt til grund som vilkår, at forældremyndigheden over B1 tilfalder sagsøgeren og forældremyndigheden over B2 tilfalder sagsøgte.

Sagsøgeren er født den 7. februar 1956 i København, og sagsøgte er født den 7. september 1955 i København.

Der er afgivet forklaring af parterne, og psykolog . . . . ., der efter rettens bestemmelse har foretaget en børnepsykologisk undersøgelse i sagen, har den 4. april 1988 afgivet erklæring herom.

Det fremgår af sagen, at parterne boede sammen ca. 12 år før ægteskabets indgåelse, og at de ophævede samlivet i april 1987, da sagsøgte flyttede hjemmefra. Begge børn blev hos sagsøgeren, sammen med hvem de nu bor i et hus i . . . . ., hvor han er kirkegårdsgraver.

B1 går i . . . . . skole, og B2 går i børnehave. Sagsøgte, der bor i en lejlighed i . . . . . sammen med en anden, har for nylig fået aftenarbejde som sygehjælper på . . . . . Plejehjem. Hvis hun får forældremyndigheden over B2 , vil hendes moder kunne passe ham om aftenen.

Da parterne er enige om ikke at kunne fortsætte samlivet og om at søge separation, tages sagsøgerens separationspåstand til følge.

Efter en samlet bedømmelse af sagens oplysninger og det i øvrigt fremførte, herunder indholdet af den børnepsykologiske erklæring, må retten anse det for bedst for B2 , at han fortsat opdrages hos sagsøgeren sammen med B1 . Forældremyndigheden over B2 findes derfor at burde tilfalde sagsøgeren.

De separationsvilkår, hvormed der er enighed mellem parterne, findes at kunne lægges til grund.

Fællesboet er delt.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgeren M og sagsøgte H separeres. Forældremyndigheden over parternes børn B1 , født den 4. april 1978, og B2 født den 10. februar 1984, tilfalder sagsøgeren.

Ingen af parterne betaler bidrag til den andens underhold.

Sagens omkostninger ophæves.

Separationsdom efter ægteskabslovens § 30

DOM

Under denne sag har sagsøgeren, ... , der den 28. januar 1987 indgik ægteskab med sagsøgte, ... , påstået dom til separation i medfør af § 30 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning på vilkår,

at ingen af parterne betaler bidrag til den andens underhold, og at retten til lejligheden . . . . . tilkendes sagsøgeren.

Der er meddelt sagsøgeren fri proces under sagen.

Sagsøgte, der menes at opholde sig i Tyrkiet, men hvis nærmere adresse er ukendt, er stævnet gennem Statstidende, men har ikke givet møde under sagen. Den for ham beskikkede advokat har påstået frifindelse og subsidiært erklæret sig enig i de angivne vilkår.

Sagsøgeren er født den 7. oktober 1961 i . . . . . og sagsøgte er efter det oplyste født den 5. maj 1967 i Kenya, Tyrkiet.

Sagsøgeren har forklaret, at parterne efter ægteskabets indgåelse bosatte sig i . . . . . Han kunne kun enkelte danske ord, men hun havde en ordbog, så hun kunne finde nogle tyrkiske ord frem, og på den måde kunne de kommunikere. Han var sjældent hjemme, men tilbragte det meste af tiden hos sin familie i København. I juni 1987 sagde hun til ham, at hun ville skilles, og han forlod hende straks derefter. Et par måneder senere kom han tilbage, og han opholdt sig i . . . . . et par dage for at forsøge at få sin opholdstilladelse forlænget. Da talte han om at gifte sig med en anden dansk pige. Hun har ikke hørt fra ham siden og ved ikke, hvor han bor. Formentlig er han taget tilbage til Tyrkiet. Han medtog sit tøj, og fællesboet er derefter delt.

Efter bevisførelsen findes det godtgjort, at forholdet mellem parterne er ødelagt af grunde, der ikke hovedsagelig beror på sagsøgerens eget forhold, hvorfor separationspåstanden tages til følge.

De angivne separationsvilkår findes at kunne lægges til grund.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgeren . . . . . og sagsøgte . . . . . separeres.
 Ingen af parterne betaler bidrag til den andens underhold.
 Retten til lejligheden . . . . . tilkendes sagsøgeren.
 Sagens omkostninger ophæves.

Separationsdom efter ægteskabslovens § 32

DOM

Under denne sag har sagsøgeren, ..., der den 28. oktober 1973 indgik ægteskab med sagsøgte, ..., påstået dom til skilsmisse i medfør af § 32 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, idet hun har henvist til, at parterne blev separeret ved bevilling af 12. juni 1986, og idet hun har anført, at de ikke senere har genoptaget samlivet.

Ved den nævnte bevilling, der er udfærdiget af Sønderjyllands Statsamt, blev parterne separeret på vilkår,

at forældremyndigheden over deres barn B , født den 27. marts 1974, tilkommer parterne i forening, og

at sagsøgte bidrager til sagsøgerens underhold, foreløbig i separationstiden, således at spørgsmålet om parternes indbyrdes underholdspligt optages til fornyet prøvelse i forbindelse med skilsmisse.

Sagsøgeren har påstået lagt til grund som vilkår, at sagsøgte bidrager til hendes underhold indtil videre.

Der er meddelt sagsøgeren fri proces.

Sagsøgte har erklæret sig enig i, at skilsmissepåstanden tages til følge, men har påstået lagt til grund som vilkår, principalt at ingen af parterne bidrager til den andens underhold, subsidiært at sagsøgte bidrager til sagsøgerens underhold i et af retten fastsat tidsrum.

Der er afgivet forklaring af parterne.

Det fremgår heraf, at parternes barn bor hos sagsøgeren, der som badeassistent med en arbejdstid på 20 timer ugentlig har en årlig bruttoindtægt på ca. 77.000 kr., hvortil kommer en pension på ca. 30.000 kr. årlig og renterne af ca. 220.000 kr. Sagsøgte er mejerist med en årlig bruttoindtægt på ca. 170.000 kr.

Da det må lægges til grund, at parterne efter opnået separation har levet adskilt i ét år og ikke senere har genoptaget samlivet, tages sagsøgerens skilsmissepåstand til følge.

Efter det, som er oplyst om parternes erhvervsmuligheder og økonomiske situation, findes det at burde pålægges sagsøgte at bidrage til sagsøgerens underhold i et tidsrum af yderligere 3 år fra dommens afsigelse.

Parterne har haft fuldstændigt særeje.

THI KENDES FOR RET:

Ægteskabet mellem sagsøgeren . . . . . og sagsøgte . . . . . opløses.

Der pålægges sagsøgte bidragspligt over for sagsøgeren i 3 år fra dommens dato.
 Sagens omkostninger ophæves.

Skilsmisседom efter ægteskabslovens § 37

DOM

Under denne sag har sagsøgeren, ..., der den 5. august 1983 indgik ægteskab med sagsøgte, ..., påstået dom til skilsmisse i medfør af § 37 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning på vilkår,

at der pålægges sagsøgte bidragspligt over for sagsøgeren i 5 år, og

at sagsøgte tilpligtes at yde sagsøgeren et beløb i henhold til ægteskabslovens § 56.

Der er meddelt sagsøgeren fri proces under sagen.

Sagsøgte har erklæret sig enig i, at påstanden om skilsmisse tages til følge, men påstået lagt til grund som vilkår,

at ingen af parterne svarer bidrag til den andens underhold, og

at der ikke udredes noget beløb efter ægteskabslovens § 56.

Sagsøgeren er født den 18. oktober 1949 i Svenstrup sogn, og sagsøgte er født den 27. april 1941 i Haderslev.

Der er afgivet forklaring af parterne og af et vidne.

Det fremgår af bevisførelsen, at sagsøgeren, der ikke har nogen uddannelse, under ægteskabet har haft forskelligt arbejde, hvorved hun almindeligvis tjente 80.000-100.000 kr. årlig. Med sine to døtre af tidligere ægteskab på 15 og 12 år bor hun nu i en lejlighed, og hun oppebærer som arbejdsløs kontorassistent en understøttelse på cirka 110.000 kr. årlig, hvortil kommer cirka 34.000 kr. i børnetilskud m.v. Da hun i november 1979 flyttede ind hos sagsøgte, medbragte hun noget indbo, og hun havde en del løs gæld, som hendes mor og sagsøgte imidlertid betalte. Under samlivet havde parterne fælles økonomi, og da hun i april 1987 flyttede hjemmefra, fik hun noget indbo med. Hun har senere optaget lån på cirka 70.000 kr. for at indrette sig i den nye lejlighed. En ferierejse til Spanien med børnene er derimod finansieret af sagsøgerens mor.

Sagsøgte, der er kriminalassistent med en bruttoindtægt på cirka 200.000 kr. årlig, og som har en mindreårig søn af tidligere ægteskab, bor stadig i et parcelhus, som han lod opføre i 1973, som er hans særeje, og hvori han har beholdt noget indbo.

Kort før ægteskabets indgåelse oprettede parterne den 1. august 1983 en ægtepagt, hvori bl.a. er anført:

.....
I sagsøgtes selvangivelse for 1983 er hans skattepligtige formue opgjort således:

.....
I sagsøgtes selvangivelse for 1986 er hans skattepligtige formue opgjort således:

.....
Parterne er enige om, at de aktiver, som er medtaget i opgørelserne, er sagsøgtes særeje.

Efter bevisførelsen findes sagsøgerens skilsmissepåstand at burde tages til følge i medfør af ægteskabslovens § 37.

I betragtning af ægteskabets varighed og længden af det forudgående samliv, findes der hen- set til det om parternes indtægtsforhold og erhvervsøve n oplyste at burde pålægges sagsøgte bidragspligt over for sagsøgeren i 3 år fra dommens dato.

Uanset ægteskabets korte varighed, og selv om den tilsyneladende forøgelse af sagsøgtes særeje under ægteskabet må tilskrives den ændrede ejendomsværdi vurdering, finder retten under hensyn til særejets størrelse sammenholdt med sagsøgerens formueforhold og til sagsøge- rens behov for hjælp til etablering i den nye lejlighed, at sagsøgte i medfør af ægteskabslovens § 56 bør betale 20.000 kr. til sagsøgeren.

Fællesboet er ikke delt.

THI KENDES FOR RET:

Det mellem sagsøgeren, ..., og sagsøgte, ..., indgåede ægteskab opløses.

Der pålægges sagsøgte bidragspligt over for sagsøgeren i 3 år fra dommens dato.

Sagsøgte betaler i henhold til ægteskabslovens § 56 20.000 kr. til sagsøgeren.

Sagens omkostninger ophæves.

Dom efter myndighedslovens § 17

DOM

Ved bevilling udfærdiget den 13. december 1984 af Sønderjyllands Statsamt blev sagsøgeren, ..., og sagsøgte, ..., separeret på vilkår blandt andet, at forældremyndigheden over parternes barn B , født den 5. august 1977, blev tillagt sagsøgte.

Ved statsamtets bevilling af 25. juni 1986 blev parterne skilt på grundlag af separationen.

Under denne sag har sagsøgeren påstået forældremyndigheden over B overført til sig i medfør af myndighedslovens § 17, stk. 1.

Sagsøgte har efter sin endelige påstand erklæret sig indforstået med den påståede overførsel af forældremyndigheden.

Der er afgivet forklaring af parterne.

Det fremgår af forklaringerne, at B efter separationen opholdt sig hos sagsøgte indtil sommeren 1987. Efter en ferie hos sagsøgeren blev B den 21. juli 1987 afleveret til sagsøgte, der imidlertid kort efter ringede og bad sagsøgeren om at hente B igen, fordi han ønskede at bo hos hende. Siden har B boet hos sagsøgeren, der har købt hus på Sjælland. Han trives godt og ønsker at forblive hos sagsøgeren.

Når henses til, at B har opholdt sig hos sagsøgeren siden juli 1987, og at B der nu er 11 år gammel, ikke ønsker at flytte tilbage til sagsøgte, findes forholdene at være så væsentligt forandrede, siden forældremyndigheden i 1984 blev tillagt sagsøgte, at det er påkrævet af hensyn til, hvad der er bedst for B , at forældremyndigheden over ham overføres til sagsøgeren, jfr. myndighedslovens § 17, stk. 1. Retten tager derfor sagsøgerens påstand til følge.

THI KENDES FOR RET:

Forældremyndigheden over B , født den 5. august 1977, overføres til sagsøgeren . . . . .

Sagens omkostninger ophæves.

V. Faderskabsdomme

Faderskabssager er ligesom ægteskabssager præget af standardiserede præmisser og domsresultater. Hertil kommer en egentlig officialvirksomhed hos retten og sagernes helt igennem indispositive karakter, jfr. rpl. § 456 m.

De gældende regler om faderskab findes i lov nr. 200 af 18.5.1960, seneste lovbkg. nr. 634 af 15.9.1986. Den processuelle side af sagen er behandlet i rpl. § 225, nr. 8 (byretsbehandling) og navnlig i kapitel 42 a.

Officialvirksomheden er omfattende. Når faderskabssagen er anlagt – som regel ved det offentliges foranstaltning – er det retten, der skal drage omsorg for alle skridt under sagens behandling til og med dommens afsigelse og eventuelle forkyndelse. Retten iværksætter den fornødne bevisførelse og foretager i almindelighed selv afhøringerne. Parterne har pligt til at møde under vidnetvang. Ved sagens afgørelse er retten ikke bundet af parternes påstande. Sagen kan ikke hæves uden rettens samtykke. Retten træffer bestemmelse om inddragelse af sagsøgte i sagen. Og det er retten, der sørger for stævning eller den tilkendegivelse, som kan træde i stedet for stævning.

Officialvirksomheden medfører, at påstande og anbringender ikke spiller den samme rolle som i almindelige civile sager. Parternes påstande bør dog anføres særskilt i dommen, hvorimod deres eventuelle anbringender ofte lige så hensigtsmæssigt indgår i gengivelsen af deres forklaringer.

For barnets vedkommende er der kun undtagelsesvist tale om en selvstændig påstand. Det praktiske eksempel herpå foreligger, når der er spørgsmål om, hvorvidt barnet er ægtebarn, og der derfor i medfør af rpl. § 456 g er beskikket advokat for barnet.

De væsentligste bestanddele i en faderskabsdom er således en gennemgang af bevismaterialet og rettens bedømmelse af sagen.

Omfanget af den fortrykte tekst i de trykte domskoncepter, der er til rådighed for byretterne, er udtryk for dommenes standardpræg. Følgende domskoncept viser opbygningen af en faderskabsdom:

(Sagsøgerens navn)
mod
(Sagsøgtes navn)
DOM:

Under denne sag er der rejst spørgsmål om faderskabet til det barn, som sagsøgeren . . . . . har født den 15. november 1985. Efter Retslægerådets (embedslægens) erklæring kan barnet være avlet i tiden fra kort før midten af januar til kort før midten af marts 1985.

Sagen var oprindelig anlagt mod en mand, hvis faderskab ved blodtypebestemmelse viste sig at være uforeneligt med Rh-systemet. Sagsøgeren har derefter oplyst, at hun inden for avlingstiden tillige har haft samleje med sagsøgte . . . . . Med rettens samtykke har hun hævet sagen, for så vidt angår den først sagsøgte mand.

Sagsøgerens endelige påstand går ud på, at sagsøgte . . . . . anses som fader til barnet.

Sagsøgte har nedlagt påstand om frifindelse. Han har indrømmet at have haft samleje med sagsøgeren i avlingstiden. Men han har anført, at der ikke bør tillægges sagsøgerens forklaring om faderskabsmulighederne afgørende betydning.

Sagsøgeren har forklaret, at hun i avlingstiden ikke har haft samleje med andre end de to nævnte mænd. Hun har kun haft samleje med sagsøgte én gang. Det var omkring den 25. januar 1985. Når hun til at begynde med undlod at omtale forholdet, var det, fordi hun anså det for udelukket, at sagsøgte kunne være fader til barnet. Sidste menstruation indtraf nemlig i begyndelsen af februar, men forløb ikke helt normalt.

Sagsøgte har tiltrådt sagsøgerens forklaring om deres indbyrdes forhold.

Efter blodtypebestemmelse foretaget af retsmedicinsk institut (nu Retsgenetisk institut) er der hverken efter AB₀, A₁A₂-, MN-, Rh-, K- eller Hp-systemet noget til hinder for, at sagsøgte kan være fader til barnet.

Retten må efter det oplyste anse det for godtgjort, at sagsøgeren i avlingstiden har haft samleje med sagsøgte. Da der ikke findes at foreligge omstændigheder, som gør hans faderskab lidet sandsynligt, anses han herefter som fader til barnet, jfr. lov nr. 200 af 18. maj 1960 § 6, stk. 1.

THI KENDES FOR RET:

Sagsøgte . . . . . anses som fader til det barn, som sagsøgeren . . . . . har født den 15. november 1985.

Sagens omkostninger ophæves.

Gengivelsen af bevisførelsen omfatter således parternes og eventuelle vidners forklaringer, resultatet af blodtypebestemmelse, og i de enkelte tilfælde, hvor en sådan har været nødvendig, konklusionen af en antropologisk undersøgelse. Også andre lægelige erklæringer, f.eks. vedrørende en sagsøgte fertilitet, må anføres. Er der ikke foretaget blodtypebestemmelse, bør dommen indeholde en bemærkning herom.

Forklaringerne bør i sagens natur ikke gengives mere detaljerede end nødvendigt. Erfaringsmæssigt protokolleres der også i faderskabssagerne efter denne devise, og forklaringerne til retsbogen kan derfor som regel med små rettelser indklammes til brug for dommen.

Grundbetingelsen ifølge lovens § 6, stk. 1, for, at en sagsøgt kan dømmes som fader til et barn født uden for ægteskab er – selvsagt – at han har haft samleje med barnemoderen i avlingstiden. I alle domme, der fastslår faderskab til børn født uden for ægteskab, skal det derfor fremgå af præmisserne, at dette efter bevisførelsen anses godtgjort.

I de fleste sager er der ikke uenighed mellem parterne på dette punkt. Hvis sagsøgte bestrider samleje inden for avlingstiden eller overhovedet at have haft samleje med sagsøgeren, og der ikke i sagsøgerens og eventuelle vidners forklaringer er oplyst omstændigheder, som er tilstrækkelige til at forkaste hans forklaring, er det i nogle tilfælde muligt at føre beviset indirekte gennem blodtypebestemmelse og eventuelt antropologisk undersøgelse.

Er samleje i avlingstiden bevist, fører § 6, stk. 1, til, at sagsøgte må anses som fader, med mindre der foreligger »omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at han er barnets fader«.

Sådanne omstændigheder er først og fremmest resultatet af blodtypebestemmelse og andre arvebiologiske undersøgelser samt sikre oplysninger om avleudygtighed. Pålidelige oplysninger om samlejetidspunktet og moderens efterfølgende menstruation kan eventuelt også komme i betragtning, i hvert fald som supplerende bevis, hvor tillige andre omstændigheder gør faderskabet mindre sandsynligt.

Selv om den negative formulering i § 6, stk. 1, 2. led, kan virke tyngende og formentlig er ret forståelig for ikke-sagkyndige, bør man som hovedregel i domme, der fastslår faderskab efter § 6, stk. 1, anvende lovens ord. I tilfælde, hvor der er tale om ugifte samlevende parter, der blot ikke har fået ordnet faderskabet hos overøvrigheden, og hvor der ikke er rimelig tvivl om, at manden er faderen, må det være naturligt og forsvarligt at gå mere direkte til sagen, eksempelvis således:

Retten lægger efter parternes forklaringer til grund, at sagsøgeren i avlingstiden kun har haft samleje med sagsøgte. Som følge heraf anses sagsøgte i overensstemmelse med parternes påstande som fader til barnet.

Med virkning fra den 1. januar 1988 er der indført en udvidelse af omfanget af blodtypebestemmelser i faderskabssager. Standardblodtypebestemmelserne er herefter af samme omfang og effektivitet som de hidtidige udvidede blodtypebestemmelser og medtager således også en blodtypestatistisk vurdering. De fremtidige udvidede blodtypebestemmelser – som kan anvendes, hvor der efter standardtypebestemmelse stadig er mere end én faderskabsmulighed, eller hvor retten ønsker muligheden for en sagsøgt faderskab yderligere belyst – omfatter typebestemmelse efter ét vævstypesystem samt andre supplerende serologiske typebestemmelser. Det fremgår af Retsgenetisk instituts redegørelse til Justitsministeriet forud for igangsættningen, at med standardtypebestemmelsen udelukkes faderskab for 94% af de undersøgte ikke-fædre, og det anføres, at der således samtidig tilvejebringes vægtig positiv sandsynliggørelse af faderskabet for hovedparten af de biologiske fædre. Ved den udvidede blodtypebestemmelse udelukkes faderskab for 92% af de resterende ikke-fædre, og samtidig tilvejebringes en vægtig positiv sandsynliggørelse af faderskabet for næsten alle de biologiske fædre. Der er endda mulighed for typebestemmelse efter op til ialt 10 yderligere blod-, serum- og enzymtypesystemer samt evt. kromosomundersøgelse.

Hele denne udvikling inden for de arvebiologiske bevismidler medfører, at der i et betydeligt antal tilfælde vil foreligge en sådan høj sandsynliggørelse af en sagsøgt faderskab, at det må betragtes som et positivt, direkte bevis herfor.

I en sådan situation, men også kun da, vil det være naturligt – som i det foran anførte eksempel med samlevende par – ikke at anvende den negative formulering i § 6, stk. 1, men positivt fastslå, at sagsøgt faderskab anses bevist ved de foretagne undersøgelser. Det gøres formentlig allerede i sager, hvor sandsynligheden for en sagsøgt faderskab gennem antropologisk undersøgelse har fundet udtryk i et overordentligt højt procenttal.

Den skete udvikling kan muligvis på længere sigt give anledning til ændring eller supplerung af § 6, stk. 1.

Der bør ikke ske frifindelse med henvisning til moderens tvivlsomme vandel. Sådanne oplysninger får kun betydning, hvis det derigennem kan anses bevist, at moderen har haft samleje med flere mænd i avlingstiden, og så kommer § 6, stk. 2 til anvendelse, jfr. *Bitsch og Ekstrand: Lov om børns retsstilling* (3. udg.) s. 80 f.

Man bør derfor heller ikke i en fældende dom i en sag med én sagsøgt anføre noget om, at spørgsmålet om moderens vandel har været overvejet.

Situationen er i dag nok mere teoretisk end praktisk, idet man som dommer – hvis man har en fornemmelse af, at moderens forklaring ikke er helt dækkende – vil iværksætte blodtypebestemmelse, om fornødent også udvidet blodtypebestemmelse.

Når det ikke er muligt at få oplyst en identificeret sagsøgt opholdssted her i landet eller i udlandet, indstævnes han gennem Statstidende.

I disse sager mangler man således den sædvanlige blodtypebestemmelse af den udlagte faderskabsmulighed. Det må derfor bero på dommerens vurdering af sagsøgerens forklaring og eventuelle andre oplysninger, om det findes forsvarligt at lægge til grund, dels at der har været samleje med sagsøgte i avlingstiden, dels at der ikke er nogen konkret formodning for andre faderskabsmuligheder. Er dette opfyldt, vil sagsøgte kunne dømmes som fader til barnet efter § 6, stk. 1.

Der må altid skrives dom, hvis sagsøgte har anerkendt faderskabet for udenlandsk myndighed eller ambassade og konsulat.

§ 6, stk. 2, angår de tilfælde, hvor det er godtgjort, at moderen har haft samleje med flere mænd i avlingstiden. Efter bestemmelsens ordlyd finder den anvendelse, selv om én eller flere af disse allerede efter bestemmelsen i stk. 1 ikke kan anses som fader til barnet, jfr. *Bitsch* og *Ekstrand* s. 82. I praksis vil man i disse tilfælde normalt kun stå tilbage med den eller de sagsøgte, som ikke er udelukket, idet moderen med rettens samtykke, eller snarere på rettens opfordring, har hævet sagen mod sagsøgte, som er udelukket ved blodtypebestemmelse. Er der herefter kun én sagsøgt, bedømmes han efter § 6, stk. 1, og er der flere, foretages der en sandsynlighedsvurdering efter kriteriet i § 6, stk. 2.

Vurderingen efter § 6, stk. 2, vil i endnu højere grad end tidligere være præget af de arvebiologiske bevismidler, der som foran anført ofte vil levere et direkte bevis for faderskabet. I nogle tilfælde vil domfældelse nok stadig ske på grundlag af et significant, men ikke overvældende højt faderskabsindex kombineret med andre oplysninger, navnlig sikre oplysninger om samlejetidspunkter. Iøvrigt vil der være en tendens til at søge at opnå den optimale sikkerhed i afgørelsen gennem udvidet blodtypebestemmelse og dermed typisk afgørende indices for de sagsøgte (hvis denne undersøgelse da ikke fører til udelukkelse). I enkelte tilfælde vil det stadig være nødvendigt at foretage antropologisk undersøgelse.

Selv om formuleringen af kriteriet for domfældelse i § 6, stk. 2, i modsætning til § 6, stk. 1, er udtrykt positivt, kan det også her være mest naturligt i tilfælde, hvor der – typisk ved antropologisk undersøgelse – foreligger en meget høj grad af sandsynliggørelse af en sagsøgts faderskab, direkte at anføre, at det må anses bevist, at han er faderen.

Et praktisk spørgsmål er, om man i præmisserne i en dom efter § 6, stk. 2, (hvor formuleringen i bestemmelsens 2. led anvendes) – i overensstemmelse med § 6, stk. 1, som jo gælder alle sager – forinden skal anføre, at den sagsøgtes faderskab ikke er lidet sandsynligt. Strengt taget bør det gøres, men i praksis undlades det formentlig for det meste ud fra den betragtning, at det er underforstået, at der ikke er grundlag for udelukkelse efter stk. 1. De fortrykte domskoncepter har da også følgende formulering:

(Domfældelse)

Retten må efter det oplyste anse det for godtgjort, at sagsøgeren i avlingstiden har haft samleje med de sagsøgte . . . . .

Da der skønnes at være væsentlig større sandsynlighed for, at barnet er avlet af sagsøgte . . . . . end af (de øvrige) sagsøgte . . . . ., anses sagsøgte . . . . . i medfør af § 6, stk. 2 i lov om børns retsstilling for at være fader til barnet, medens (de) sagsøgte . . . . . frifindes.

Sammenligningen med hensyn til sandsynlighed for faderskab efter § 6, stk. 2, skal principielt foretages mellem den sagsøgte, om hvis domfældelse der er spørgsmål, og enhver anden mand.

Ved den blodtypestatistiske vurdering kan der imidlertid netop tages hensyn til eventuelle ikke-erkendte faderskabsmuligheder. Det er vigtigt at fremhæve, at en sagsøgt ikke bør frifindes, med mindre der foreligger konkrete holdepunkter for andre faderskabsmuligheder. Den rent teoretiske mulighed er selvsagt ikke nok.

Hvis det til trods for gennemførelse af de retsgenetiske undersøgelser ikke kan fastslås, at nogen af de sagsøgte opfylder sandsynlighedskravet i § 6, stk. 2, må de alle frifindes. Det er dog nok efterhånden vanskeligt at forestille sig denne situation ud over tilfælde, hvor der ikke kan foretages undersøgelse af en sagsøgt – og hvor den blodtypestatistiske vurdering heller ikke er afgørende.

I ægtebørnssager fraviges det, der er anført foran, på væsentlige punkter. I processuel henseende gælder der det, at den ægtemand, som vil bestride sit faderskab til hustruens barn, inden 3 år fra barnets fødsel må anlægge retssag om spørgsmålet, jfr. børnelovens § 5, stk. 2, og at retssagen med de undtagelser, der fremgår af rpl. § 456 a, stk. 2, behandles som en ordinær civil sag. Derimod behandles sagen som en egentlig faderskabssag, hvis den begæres rejst af hustruen, og hun er ikke bundet af fristen i § 5, stk. 2.

Hvad angår realiteten, er ægtebørnssagerne karakteriseret ved pater-est-reglen, jfr. børnelovens § 2.

Der kan opstilles følgende forskelligheder i forhold til sager om børn uden for ægteskab:

Domfældelse af ægtemanden forudsætter ikke, at samleje inden for avlingstiden er bevist; men kan han bevise, at han ikke i avlingstiden har haft samleje med hustruen, må han selvfølgelig frifindes.

Der gælder i forvejen en formodning for ægtemandens faderskab.

Hvis det kan anses som sikkert, at ægtemanden ikke er barnets fader, bliver han frifundet, jfr. børnelovens § 2, stk. 1. Allerede efter formuleringen er det klart, at de krav, der stilles til udelukkelsesbevisets styrke, må være mindst lige så strenge som ved en § 6, stk. 1-udelukkelse.

Når valget står mellem ægtemanden og en anden mand, skal ægtemanden

dømmes, med mindre det må antages, at barnet er avlet af den anden mand, jfr. børnelovens § 2, stk. 1. Denne regel har en vis parallel i § 6, stk. 2, men bevisafvejningen er forskellig i de to grupper af sager, og ægtemanden slipper kun for at blive dømt, hvis der foreligger en stærk sandsynliggørelse af den andens faderskab.

Præmisserne i en sag, hvor ægtemanden frifindes, og den anden mand dømmes, kan eksempelvis udformes således:

Efter en af Retsgenetisk institut foretaget blodtypebestemmelse er der efter . . . . (de i standardblodtypebestemmelsen anvendte systemer) ikke noget til hinder for, at sagsøgte I kan være fader til barnet, hvorimod sagsøgte II's faderskab er uforeneligt med AB0- og Hp-systemet.

Retten må efter det oplyste anse det for godtgjort, at sagsøgeren i avlingstiden har haft samleje med begge de sagsøgte.

Da der ikke findes at foreligge omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at sagsøgte I er barnets fader, og da det efter det foreliggende må anses for sikkert, at sagsøgte II ikke er barnets fader, vil sagsøgte I i medfør af § 6, stk. 1, i lov nr. 200 af 18. maj 1960 være at anse som fader til barnet, mens sagsøgte II vil være at frifinde, jfr. samme lovs § 2, stk. 1, 2. pkt.

Det kan måske diskuteres, om § 6, stk. 1, bør anvendes i denne sammenhæng, når henses til formuleringen » . . . . og det må antages, at barnet er avlet af denne« i § 2, stk. 1. Da det imidlertid må antages at være fast praksis, at det citerede er opfyldt, når ægtemandens faderskab er udelukket i forbindelse med bevis for anden faderskabs*mulighed*, forekommer formuleringen rigtig, jfr. U 1970.645.

I tilfælde, hvor der foreligger et højt index for den anden mand, vil det være rigtigst at udforme præmisserne i overensstemmelse med lovens ord og alene citere § 2, stk. 1:

Retten må efter det oplyste anse det for godtgjort, at sagsøgeren i avlingstiden har haft samleje med begge de sagsøgte.

Efter erklæringen fra Retsgenetisk institut må det antages, at sagsøgte I er barnets fader. Sagsøgte I vil herefter være at anse som fader til barnet, medens sagsøgte II (ægtemanden) vil være at frifinde, jfr. § 2, stk. 1, i lov om børns retsstilling.

Uden positiv lovregel er det i domspraksis antaget, at en ægtemand, der med viden eller formodning om, at han ikke er fader til barnet, alligevel har anerkendt det som sit, ikke senere kan anfægte dets status som ægtebarn. Denne anerkendelseslære kan i særlige tilfælde også anvendes på moderen, jfr. U 1984.162 H med kommentar i U 1984 B 292 f.

Der skal altid skrives dom i en ægtebørnssag.

Litteratur:

Bitsch og *Ekstrand*: Lov om børns retsstilling (1981).

Taksø-Jensen: Person- familie- og arveret (1987) s. 208-225.

Jørgen Gravesen m.fl.: Familieret (1986) kap. 2 med henvisninger (navnlig s. 28).

VI. Domme om administrativ frihedsberøvelse

Reglerne om denne procesart findes i grundlovens § 71, stk. 6, og i retsplejelovens kapitel 43 a, sammenholdt med de forskellige love, der indeholder hjemmelen til frihedsberøvelsen.

Som specielle træk ved sagsbehandlingen kan fremhæves: Der udtages ingen stævning, men administrationen forelægger på den frihedsberøvedes begæring sagen for byretten. (Prøvelse af frihedsberøvelse truffet af den sociale ankestyrelse – hjælpeforanstaltninger uden samtykke over for unge – hører dog under landsretten som første instans, jfr. bistandslovens § 129). Sagens videre behandling foregår under rettens officialvirksomhed. Sagens tema er begrænset. Der tages stilling til »frihedsberøvelsens lovlighed« og eventuelt til krav om erstatning af det offentlige for ulovlig frihedsberøvelse. Andet kan retten ikke beskæftige sig med under en kapital 43 a-sag. F.eks. kan en sindssygepatient ikke få påkendt et krav om en bestemt lægebehandling.

Udlændingelovens § 37 fastsætter specielle regler for rettens prøvelse af politiets frihedsberøvelse af udlændinge efter lovens § 36. Hvis den pågældende ikke løslades, skal politiet ex officio inden 3 døgn fremstille ham for retten, der ved kendelse tager stilling til frihedsberøvelsens lovlighed og fortsatte opretholdelse. Ifølge § 37, stk. 6, finder rpl. kapitel 43 a i øvrigt anvendelse, dvs. i det omfang regulering ikke er sket i § 37, stk. 1-5. Den følgende fremstilling omhandler ikke disse sager. (Se hertil Dommerforeningens informationsudvalg: Praktisk proces I, s. 236 ff med bilag F 20).

Vedr. litteratur om kapitel 43 a sagerne henvises til retsplejelovskommentaren bind I s. 540 ff og den i *Karnov* 11. udg. 1986 s. 4790 note 866 anførte.

Det er formentlig de fleste dommers erfaring, at det faktisk er relativt sjældent, at der skal skrives en dom om administrativ frihedsberøvelse. Dels indbringes der ikke ret mange sager, dels frafaldes dom i betydeligt omfang – ikke mindst når frihedsberøvelsen på tidspunktet for prøvelsen er ophørt – når dommeren har tilkendegivet sit standpunkt efter sagens gennemgang, og den pågældende har haft en drøftelse med den beskikkede advokat. Det er klart, at man, navnlig ved frihedsberøvelse efter sindssygeloven, må være meget opmærksom på, at afkaldet kan tages som udtryk for patientens oprigtige mening og ikke blot er afgivet, fordi vedkommende har følt sig presset hertil.

En udførlig gennemgang af, hvad en dom skal indeholde, er foretaget af *M. Johs. Mikkelsen* i J 1960.72 ff, især s. 89-99.

Parterne, normalt den frihedsberøvede og den besluttende myndighed, betegnes ikke som sagsøger og sagsøgt. Den frihedsberøvede betegnes enten ved navn eller som »patienten«, »bidragsafsoneren« osv. Den besluttende myndighed figurerer under sædvanlig betegnelse, Justitsministeriet, Københavns overpræsidium osv.

Dommen kan passende indledes med et afsnit, hvor det kort anføres, hvem den frihedsberøvede er, hvilken slags frihedsberøvelse der er tale om, og at han vil have lovligheden prøvet ved retten. Der bør straks i indledningen henvises til rpl. kapitel 43 a. Med dette indledningsafsnit er procesarten og den frihedsberøvedes påstand tilkendegivet.

I mange kapitel 43 a-sager er den frihedsberøvedes forhistorie af interesse. Har sindssygepatienten hidtil kunnet klare sig på egen hånd? Eller har han tilbragt sin tid på hospitaler? Eventuelt som tvangsindlagt? Har bidragsafsoneren tidligere vist manglende betalingsvilje? Hvis forhistorien har betydning i den aktuelle sag, vil det være naturligt at anbringe den umiddelbart efter indledningen. Beskrivelsen bør være så kortfattet som muligt. Tidligere kapitel 43 a-sager bør nævnes. I tilfælde af flere tidligere sager kan anføres antallet og nærmere vedr. den sidste.

Efter forhistorien kommer den aktuelle sag. Det angives nærmere, hvilken administrativ beslutning det er, som foreligger til prøvelse. Det må også af dommen kunne ses, om sagens formalitet er i orden, herunder om de frister, der gælder, er overholdt fra den frihedsberøvedes side og fra administrationens side.

Dommen skal indeholde oplysning om parternes fremmøde i retten.

Det næste afsnit er parternes anbringender, i det omfang de overhovedet refereres. Når en sindssygepatient vil udskrives, siger det sig selv, at han føler sig rask og ufarlig. Det behøver ikke at stå i dommen. I en dom om bidragsafsoning må det derimod kunne ses, hvad det er, den bidragspligtige har gjort gældende, typisk at hans erhvervsforhold er afgørende forringet, at han er ramt af sygdom, og at han har forsørgelsespligt over for sin nye hustru og deres børn.

Vigtig er naturligvis et referat af sagens faktum. Hvad der her er relevant, kan variere fra sag til sag og efter sagstypen. Der kan derfor næppe opstilles fælles retningslinier for alle de grupper af sager, der falder ind under kapitel 43 a.

Specielt for så vidt angår sindssygesagerne og andre sager med psykiatrisk baggrund er det vigtigt at fremhæve, at bevisførelsen af hensyn til patienten må gengives så kortfattet som muligt. Man plejer derfor ikke at foretage nogen detaljeret gennemgang af lægeerklæringerne under sagens behandling, jfr. også rpl. § 471, stk. 2. Det bør heller ikke ske i dommen og vil også være unødvendigt. Overlægens erklæring ligger i sagen, og patientens advokat er bekendt med den. I cirkulære nr. 133 af 1/9 1958 har landsretspræsidenterne henstillet, at man i dommen nøjes med at gengive konklusionen. Også denne kan som regel udelades, idet der i praksis altid foreligger en udtalelse fra Retslægerådet. Når Retslægerådet er enigt med overlægen, må det være tilstrækkeligt at citere rådets udtalelse, eventuelt kun i uddrag.

Det kan af og til være påkrævet eller i alt fald hensigtsmæssigt, at en læge fra det pågældende hospital afhøres som vidne. Det er retten, der træffer afgørelse herom (rpl. § 471, stk. 1, og cirkulære nr. 125 af 9/7 1982). Også gengivelsen af vidneforklaringen bør indskrænke sig til det absolut relevante.

Det er klart, at der kan foreligge undtagelsestilfælde, hvor dommen bliver nødt til at gå nærmere ind på erklæringsmaterialet, f.eks. hvis overlægen og Retslægerådet ikke er enige i deres vurdering, eller hvis dommeren mener at måtte gå imod deres skøn.

Om præmisserne bemærkes, at der skal tages stilling til frihedsberøvelsens lovlighed. Hvis afgørelsen falder ud til stadfæstelse, formuleres begrundelsen bedst med lovens egne ord, det vil sige teksten i den lov, der indeholder hjemmelen for frihedsberøvelsen. I en sindssygesag vil begrundelsen derfor kunne lyde på, at patienten er »farlig for sig selv«, eller (og) at han er »farlig for andre«, eller at »udskrivning væsentlig vil forringe udsigterne for patientens helbredelse«. Hvis afgørelsen falder ud til ophævelse af den aktuelle frihedsberøvelse eller af den administrative beslutning om, at frihedsberøvelse skal ske, må det tilkendegives, hvorfor man ikke kan opretholde forvaltningsakten. Navnlig bør det af dommen fremgå, om det er »legalitetsskønnet« eller andre sider af det administrative skøn, der underkendes.

Om de forskellige former for skøn, se *M. Johs. Mikkelsen*: J 1960. 482 ff. Det er et omtvistet spørgsmål, i hvilket omfang administrationens skøn overhovedet kan anfægtes, jfr. fremstillingen det anførte sted, *Tyge Haarlov*: J 1960.659 ff og *rplkomm.* s. 543 f.

Det kan tænkes, at retten ikke har noget at indvende imod den administrative afgørelse, men alligevel ophæver frihedsberøvelsen, fordi forholdene har ændret sig i det tidsrum, der er forløbet mellem administrationens beslutning og domsafsigelsen. I så fald bør det fremgå af præmisserne, at forvaltningsakten er fundet lovlig.

Domskonklusionen formuleres i overensstemmelse med teksten i rpl. § 472: Hvis frihedsberøvelse godkendes, kommer der til at stå, at den administrative beslutning som lovlig bør stå ved magt. I modsat fald kommer der til at stå, at frihedsberøvelsen ophæves. Hvis det er en besluttet, men ikke iværksat frihedsberøvelse, der skal bortfalde, kommer der til at stå, at den administrative beslutning ophæves.

Om fremgangsmåden ved forkyndelse af dommen henvises til Justitsministeriets cirkulære nr. 178 af 15/12 1958.

I oktober 1987 blev der fremsat forslag til »lov om frihedsberøvelse og anden tvang i psykiatrien« til afløsning af den nugældende sindssygelov fra 1938. Ifølge forslaget, der er genfremsat den 26/10 1988, skal sygehushmyndigheden efter anmodning fra patienten eller patientrådgiveren indbringe

afgørelser vedr. tvangsindlæggelse og tvangstilbageholdelse direkte for byretten efter reglerne i rpl. kapitel 43 a, det vil sige uden forudgående administrativ klagebehandling (forslagets § 34). Dette må, så vidt ses, medføre, at der ikke medsendes nogen udtalelse fra Retslægerådet. Retten må dog efter rpl. § 471, stk. 1, altid kunne foranledige en sådan erklæring fremskaffet, såfremt det findes nødvendigt til sagens afgørelse.

Dom om administrativ frihedsberøvelse

DOM

NN, der tilbageholdes på Augustenborg Sygehus, har begæret frihedsberøvelsens lovlige prøvet ved retten, jfr. retsplejelovens kapitel 43 a.

Patienten, der er 36 år gammel, og som 30 gange tidligere har været hospitalsindlagt under diagnosen skizofrenia, de fleste gange efter hans egen begæring, er nu den 9. august 1986 genindlagt ved tvang i medfør af lov nr. 118 af 13. april 1938 § 2, stk. 5, jfr. stk. 2.

Ved skrivelse af 8. oktober 1986 til patienten meddelte Justitsministeriet, at ministeriet fandt, at lovgivningens betingelser for tvangsindlæggelsen havde været opfyldt, samt at ministeriet kunne tiltræde, at overlægen havde nægtet at efterkomme patientens begæring om udskrivning, jfr. § 8 stk. 1, jfr. § 9, stk. 2, i lov nr. 118 af 13. april 1938.

Overlægen har ved skrivelse af 14. oktober 1986 til Justitsministeriet oplyst, at patienten ønsker sagen indbragt for retten, og ved skrivelse af 20. oktober 1986 har ministeriet anmodet retten om at træffe afgørelse i sagen.

Patienten har været til stede i retten og redegjort for sine forhold.

Justitsministeriet har ikke været repræsenteret.

Overlæge . . . . . har som vidne blandt andet forklaret, at patientens tilstand som følge af medikamentel behandling er bedret efter indlæggelsen, men at patienten ved fortsat behandling vil kunne få det betydelig bedre, og at en udskrivning stadig må siges at ville forringe udsigterne til hans helbredelse væsentligt.

I en udtalelse af 2. oktober 1986 fra Retslægerådet hedder det blandt andet, at patienten lider af skizofreni, og at udsigterne til en betydelig og afgørende bedring i tilstanden ville forringes væsentligt ved udskrivning nu.

Retten finder at måtte lægge til grund, at udskrivning af NN væsentlig vil forringe udsigterne for hans helbredelse. Efter § 8, stk. 1, i lov nr. 118 af 13. april 1938 er tilbageholdelsen derfor lovlig. I konsekvens heraf stadfæstes Justitsministeriets beslutning.

THI KENDES FOR RET:

Justitsministeriets beslutning af 8. oktober 1986 om tilbageholdelse af NN som patient på Augustenborg Sygehus bør som lovlig stå ved magt.

Sagens omkostninger ophæves.

VII. Mortifikationsdomme

Et tilintetgjort eller bortkommet værdipapir kan mortificeres i henhold til lov nr. 145 af 13/4 1938 (seneste lovebekg. nr. 639 af 16/9 1986). Det sker som hovedregel ved dom, men normalt uden nogen retstvist. Rekvirenten

skal indgive begæring til retten – dvs. den pågældende byret, jfr. rpl. § 225, nr. 6, og mortifikationslovens § 3 – om indkaldelse af den eller dem, som måtte have indsigelser mod dokumentets mortifikation. Begæringen skal så vidt muligt være bilagt kopi (eller afskrift) af dokumentet og indeholde de i § 4, stk. 2, anførte oplysninger. Der berammes et indledende retsmøde, om hvilket rekvirenten skal underrette alle, der kan tænkes at være interesserede i sagen. I retsmødet eller et senere retsmøde foretages efter rettens bestemmelse afhøring af rekvirenten og eventuelt af vidner, jfr. § 5, stk. 2. I de fleste tilfælde vil skriftlig(e) erklæring(er), typisk indhentet af den mødende advokat, imidlertid være tilstrækkeligt. Hvis retten herefter finder grundlaget i orden, gives der ved kendelse tilladelse til offentlig indkaldelse, som udfærdiges og bekendtgøres efter reglerne i lovens § 6. (I praksis udfyldes den fortrykte indkaldelsesblanket af rekvirenten, der sender den til retten, som så, efter at den er underskrevet af dommeren, ekspederer den videre til Statstidende). Indkaldelsen skal bl.a. indeholde tid og sted for et senere retsmøde, der berammes med det i loven nærmere angivne varsel. Fremkommer der i dette retsmøde ingen relevante indvendinger, og er formaliteterne i orden, optages sagen til dom.

Indholdet af dommen er ganske kortfattet, idet man blot konstaterer, at den foreskrevne fremgangsmåde er fulgt, og at der ikke er noget til hinder for, at dokumentet nu erklæres dødt og magtesløst. Oplysninger om, fra hvem der foreligger erklæring(er), og om, hvordan dokumentet må antages at være gået tabt, medtages normalt kun, hvis der er særlig anledning hertil. Det bør angives, af hvem der eventuelt er afgivet forklaring. Forklaringens indhold kan angives kort.

Mortifikationskendelse

KENDELSE:

Under denne sag har N N fremsagt begæring om offentlig indkaldelse af den eller dem, der måtte have indsigelser mod mortifikation af ejerpantebrev, udstedt af N N den 24. maj 1974, tinglyst den 26. juni 1974, stort 30.000 kr., rente 10%, med pant i matr. nr. . . . . . og med meddelelse i henhold til retsplejelovens § 561 til . . . . .

Da betingelserne for at tillade offentlig indkaldelse i medfør af mortifikationsloven nr. 145 af 13. april 1938 efter de foreliggende oplysninger skønnes at være opfyldt, vil begæringen være at tage til følge.

THI BESTEMMES:

Offentlig indkaldelse må finde sted med henblik på mortifikation af ejerpantebrev, udstedt af N N den 24. maj 1974, tinglyst den 26. juni 1974, stort 30.000 kr., rente 10%, med pant i matr. nr. . . . . ., og med meddelelse i henhold til retsplejelovens § 561 til . . . . .

Retsmøde er berammet til onsdag den 14. januar 1987 kl. 12.00, og varslet er fastsat til 1 år.

Mortifikationsdom

DOM:

Ved kendelse af 4. december 1985 blev på begæring af N N tilladt, at offentlig indkaldelse måtte finde sted med henblik på mortifikation af ejerpantebrev, udstedt af N N den 24. maj 1974, tinglyst den 26. juni 1974, stort 30.000 kr., rente 10%, med pant i matr. nr. . . . . . og med meddelelse i henhold til retsplejelovens § 561 til . . . . .

Da offentlig indkaldelse har været indrykket i Statstidende for den 2. januar 1986 med lovligt varsel, og da der ikke er fremkommet indsigelser eller oplysninger, der kan hindre mortifikation, vil nævnte dokument være at mortificere.

THI KENDES FOR RET:

Ejerpantebrev, udstedt af N N den 24. maj 1974, tinglyst den 26. juni 1974, stort 30.000 kr., rente 10%, med pant i matr. nr. . . . . . og med meddelelse i henhold til retsplejelovens § 561 til . . . . . skal være dødt og magtesløst.

§ 4

Domme og kendelser i straffesager

Af byretsdommer Lene Pagter Kristensen

Affattelsen af straffedomme og -kendelser må ske under hensyntagen til, at afgørelsen skal give såvel anklagemyndigheden som tiltalte og dennes forsvarer det fornødne grundlag for deres appelovervejelser. Appelleres afgørelsen, er det dernæst vigtigt, at afgørelsen er formuleret således, at vedkommende appelret gives det rette grundlag at træffe afgørelse på. Afgørelsen vil endvidere kunne få betydning i andre relationer f.eks. under en senere straffesag mod den pågældende, ligesom retsafgørelser kan være med til at skabe præcedens. Også af disse grunde er det derfor af betydning, at afgørelsen er godt skrevet og klart begrundet.

I denne fremstilling vil der med baggrund i disse mere almene betragtninger og i tilknytning til de foranstående afsnit om civile domme blive søgt opstillet nogle retningslinier for affattelsen af afgørelser i de forskellige typer straffesager. I forbindelse hermed vil der blive givet en del formuleringseksempler, hvoraf nogle er optaget i særlige tillæg. Fremstillingen vil blive begrænset til afgørelser (domme og kendelser) i første instans-sager, og herunder vil den alt-overvejende hovedvægt blive lagt på byretssagerne.

Fremstillingen bygger i et vist omfang på landsdommer *Henning Krogs* udførlige og instruktive bidrag til Juridisk Grundbogs 3. udg. side 376-431. Der er dog siden 3. udgavens fremkomst i 1975 sket en hel del i domsskrivningspraksis bl.a. ved, at man i vidt omfang er gået over til at anvende en kortere domsform, se herom især punkt 6 nedenfor i afsnit I.A.¹. Endvidere har ikke mindst de senere års mange ændringer af retsplejelovens regler vedrørende strafferetsplejen nødvendiggjort en række ajourføringer.

En stor del af de problemer, der knytter sig til emnet, har tidligere været behandlet i litteraturen, men kun enkeltvis og for mindre områders vedkommende. En samlet fremstilling findes ikke. Foruden den litteratur, der er nævnt i indledningsafsnittet til § 2, kan der henvises til: *Hurwitz*: Strafferetsplejen 3. udg. s. 295-296, 311-313, 343-344 (jfr. 2. udg. 493-496) og 353-354, *Scharling og Hurwitz* U 1940 B, henholdsvis .77-81 og 105-106, *Fritz Møller*: J 1960. 346-356, *Waaben*: Det kriminelle forsæt, 1957, 55-80, *von Eyben*: Strafudmåling, 1950, s. 297-300, *Götzsche*: U 1963 B. 54-56, *Foighele*: J 1965. 267-274, Forhandlingerne ved det 24. nordiske Juristmøde i Stockholm 1966. 211-239 med bilag 8, *Gammeltoft-Hansen*: J 1972. 244-257, *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 99, 208, 244 ff, 325 ff, 348 f, 394 f, 480 f og 483 ff, *Koktvedgaard og Gammeltoft-Hansen*: Lærebog i strafferetspleje, 1978, s. 258 f, 265, 278 f og 290, Dommerforeningens årsberetning 1979/80, s. 13, betænkning 994/1983 s. 144-145 og *Waaben*: Strafferettens ansvarslære, 1987, s. 14-15 og 108. Se også § 1 om juridisk stil og sprogbrug samt bind I § 3 om dommen som retskilde.

Som udgangspunkt for fremstillingen er det naturligt først at se på de lovbestemmelser, der findes om affattelse af domme og kendelser i førsteinstansstraffesager.

I § 218, stk. 1, der er fælles for straffesager og borgerlige sager, udtales det, at »domme og kendelser skal ledsages af grunde«. Reglen uddybes ikke nærmere, men i motiverne (spalte 37 i »Udkast til Lov om den borgerlige retspleje«, udarbejdet af Proceskommissionen af 11/5 1892) findes der et vist fortolkningsbidrag, idet det her siges, at »der kræves kun en så vidt muligt kortfattet begrundelse af dommen med forbigåelse af alt, hvad retten anser for uvæsentligt«. I straffesager suppleres § 218, stk. 1, af en række bestemmelser om den del af domsgrundene, der indeholder rettens egne overvejelser, jfr. nedenfor, men § 218 har dog den betydning, at der med støtte i denne regel stilles krav om en fyldestgørende gengivelse af sagen, jfr. *Hurwitz*: Strafferetsplejen, 2. udg. s. 494 og Højesterets dom i U 1944.491, der hjemviste en sag til landsretten, fordi »der ikke i dommen fyldestgørende er gjort rede for sagens faktiske omstændigheder«. Se også U 1966.871, der påtalte manglende gengivelse i dommen (eller retsbogen) af to vidners forklaringer under domsforhandlingen, og U 1986.9 H, som påtalte, at byretsdommen ikke havde indeholdt en sammenfattende beskrivelse af, hvad tiltalte var domfældt for (byretsdommen havde herom blot henvist til de i en vedhæftet forholdsfortegnelse gengivne forhold).

§ 911, der udelukkende omhandler domme i nævningesager, lyder således:

»I det omfang, hvori dommen er grundet på nævningernes erklæring, indskrænker domsgrundene sig til den fornødne henvisning til denne. I øvrigt skal, såfremt tiltalte frifindes, de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres. Domfældes tiltalte, skal de strafbestemmelser anføres, som bringes i anvendelse.«

Som det vil ses, indeholder denne bestemmelse for nævningesagerens vedkommende en vis begrænsning af de krav, der ellers stilles til indholdet af domsgrundene, jfr. nedenfor under I.B.

§ 929, stk. 2 og 3, der i medfør af § 939 også finder anvendelse på domme i politisager, fastsætter følgende regler om domsgrundene i domme i statsadvokatsager ved byret:

»Domfældes tiltalte, skal i domsgrundene de omstændigheder nøjagtig angives, der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og det eller de lovbud anføres, som bringes i anvendelse.

Frifindes tiltalte, skal de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle eller ikke være bevist, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres.«

Hvad angår kendelser vedrørende straffeprocessuelle tvangsindgreb, er begrundelseskravet med hensyn til rettens egne overvejelser i de senere år blevet uddybet gennem præciserende regler, som foreskriver, at retten i kendelsen skal anføre de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for strafindgrebet er opfyldt, jfr. § 764, stk. 4, om varetægts-

fængsling (indsat ved lov nr. 243 af 8/6 1978), § 770 c om isolation (indsat ved lov nr. 299 af 6/6 1984), § 783, stk. 1, om indgreb i meddelelshemmeligheden (indsat ved lov nr. 227 af 6/6 1985) og § 754 c, stk. 2, vedrørende politiets anvendelse af agenter (indsat ved lov nr. 319 af 4/6 1986).

I de eksisterende lovbestemmelser på området findes der altså dels en generel regel om begrundelsespligt, dels nogle supplerende regler om et enkelt afsnit, de egentlige præmisser. Derimod findes der intet om dommens eller kendelsens indre opbygning eller om dens indhold. De retningslinier, for hvilke der vil blive redegjort i det følgende, vil derfor hovedsageligt have deres grundlag i den formuleringspraksis, der har udviklet sig siden retsplejelovens ikrafttræden. Af samme grund kan der kun være tale om at angive retningslinier – ikke faste regler. Det må ved læsningen af fremstillingen erindres, at juridisk sprog og form på samme måde som andre sproglige meddelelsesmidler er undergivet udviklingens lov, selv om udviklingen inden for juraen utvivlsomt foregår væsentligt langsommere end på så mange andre af livets områder. Det efterfølgende er derfor kun ment som et billede af den nuværende situation. Det må endvidere erindres, at fremstillingen må tages med det forbehold, at det på ingen måde er sikkert, at det selv i øjeblikket er sådan, at alle er enige i formuleringen af alle enkeltheder i de eksempler på affattelse af domme og kendelser, der senere vil blive anført. Visse af de ord eller vendinger, der bruges i eksemplerne, vil nok af nogle blive opfattet som værende for moderne, medens andre læsere, der måske selv gør brug af netop disse udtryk, finder andre formuleringer forældede eller i alt fald ude af takt med tidens sprog.

Hvorledes formuleringspraksis vil udvikle sig i de kommende år er svært at sige. Der er dog næppe tvivl om, at den indførelse af ny teknik, som må påregnes at ville ske efterhånden, vil komme til at sætte sit præg på udviklingen. Ved Københavns byret gøres der således allerede nu brug af elektroniske tekstbehandlingsanlæg (ETB) såvel i afdelingen for grundlovsforhør som i alle de kriminelle afdelinger. I afdelingen for grundlovsforhør, hvor ordningen har fungeret længst, er der i anlægget indlagt en lang række tekstmoduler dækkende de fleste af de situationer, som dommeren vil kunne komme ud for at skulle tage stilling til under en grundlovsvagt. En stor del af de formuleringsforslag, som gives i afsnittet nedenfor vedrørende affattelse af kendelser, bygger på de nævnte tekstmoduler. Også tekstmoduler til brug for domsskrivning er nu ved at blive indlagt i anlæggene, og en intern arbejdsgruppe bestående af nogle af byrettens dommere overvejer i den forbindelse for tiden disse tekstmodulers mest hensigtsmæssige formulering. Anvendelsen af tekstmoduler må påregnes at ville medføre en vis standardisering af domme og kendelser i hvert fald indenfor det enkelte embede og vil i vidt omfang kunne lette koncipistens arbejde. Tekstmodulerne har især deres værdi ved at angive et skema for dommens eller kendelsens op-

bygning samt ved at give en model for konklusionens affattelse. Den del af domsgrundene, der indeholder rettens egne overvejelser, er derimod i almindelighed så tæt forbundet med sagens konkrete omstændigheder, at denne del normalt altid bør udarbejdes individuelt for den enkelte sag. Tekstmoduler bør derfor udarbejdes således, at afsnittet for de egentlige præmisser lades åbent. Koncipisten bør endeligt være opmærksom på, at et tekstmodul normalt vil være udarbejdet til brug for et typetilfælde, hvorfor det ofte må modificeres eller suppleres, hvis den konkrete sag ikke helt svarer til typetilfældet.

Fremstillingen i det følgende af gældende formuleringspraksis vil blive opbygget således, at der først foretages en gennemgang af affattelsen af domme (inddelt efter tiltaltes stilling til tiltalen) og derefter en behandling af affattelsen af kendelser (med inddeling i løbsblads-kendelser og andre kendelser).

I. Affattelse af domme

A. Domme i byretssager

Straffesager ved byretten opdeles i statsadvokatsager og politisager, alt efter om det er statsadvokaten eller politimesteren, som har påtalekompetencen, se om denne kompetencefordeling retsplejelovens §§ 720 og 721. En række sager, hvori politimesteren har påtalekompetencen, skal dog behandles efter samme regler som sager, der påtales af statsadvokaten, jfr. § 721, stk. 2, og færdselslovens § 119, stk. 3.

Er der tale om en statsadvokatsag, behandles sagen som domsmandssag (eller nævningsesag ved landsretten, hvis betingelserne herfor efter retsplejelovens § 687 er til stede), med mindre betingelserne for at fremme sagen som tilståelsessag efter retsplejelovens § 925 er opfyldt.

Er der tale om en politisag, skal domsmænd medvirke, hvis tiltalte nægter sig skyldig, såfremt der bliver tale om højere straf end bøde, eller såfremt sagen i øvrigt skønnes at være af særlig indgribende betydning for tiltalte eller af særlig offentlig interesse, jfr. retsplejelovens § 688, stk. 2 og 3.

Uanset om den pådømte sag er en statsadvokatsag eller en politisag, og uanset om domsmænd har medvirket eller ikke, gælder imidlertid i vidt omfang de samme retningslinier for, hvorledes dommen bør affattes. Inddelingen i det følgende er derfor ikke sket efter sagens art, men derimod efter tiltaltes stilling til tiltalen (nægtelse, tilståelse, udeblivelse). For domme af enhver art gælder det dog, at man ved udarbejdelsen må søge at finde frem til en fornuftig balance imellem på den ene side sagens art, omfang og be-

tydning og på den anden side de krav, der følger af de almindelige principper for domsaffattelse. Den typiske politisagsdom i en sag behandlet uden medvirken af domsmænd vil som konsekvens af disse sagers simple karakter og mere summariske behandlingsmåde således som oftest blive mere kortfattet og koncentreret end en domsmandsdom.

Som afslutning på dette indledningsafsnit skal knyttes nogle bemærkninger til dommens hoved. Det er her sædvanligt – foruden sagsnummeret – at anføre følgende:

»Anklagemyndigheden
mod
NN
Cpr. nr. . . . .«

Er der rejst tiltale mod et selskab, anføres i stedet for cpr.nr. selskabets cir.nr. Sidder tiltalte varetægtsfængslet, angives dette ved f.eks. i parentes at tilføje »arrestant«.

Er retten bekendt med tiltaltes adresse, f.eks. fra anlageskriftet, bør også denne anføres i dommens hoved, idet retten i forbindelse med domsforhandlingen bør have sikret sig, at adressen fortsat er gældende. At den aktuelle adresse er anført i dommens hoved, er af betydning ikke alene for de tvangsfuldbyrdende myndigheder, men også for en eventuelt erstatningsberettiget, som får tilstillet en ekstraktudskrift af dommens bestemmelse vedrørende erstatning.

1° Domme i sager, hvor tiltalte har nægtet sig skyldig

Disse domme vil selvfølgelig blive mere omfattende og komplicerede end domme i tilståelsessager, men som nævnt nedenfor i afsnit 2° gælder der dog i vidt omfang de samme principper for domsaffattelsen.

Domsconcipisten må ved affattelsen sikre sig, at de fornødne oplysninger kommer med i dommen. Nedenfor opregnes de forhold, som domme normalt bør belyse, angivet i skemaform i den rækkefølge, de sædvanligvis forekommer i dommen:

1. Sagens behandlingsform.
2. Tiltalen.
3. Anklagemyndighedens eventuelle påstande.
4. Tiltaltes personlige data (med mindre disse fremgår af dommens hoved) og relevante forstraffe.
5. Tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet.
6. Bevisførelsen.
7. Tiltaltes personlige forhold af relevans for sagen.

8. Rettens stillingtagen til skyldspørgsmålet.
9. De anvendte straffebestemmelser og rettens stillingtagen til strafudmålingen.
10. De perioder, i hvilke tiltalte har været frihedsberøvet.
11. Rettens stillingtagen til eventuelle påstande om konfiskation, rettig-hedsfrakendelse m.v.
12. Civilretlige krav nedlagt under sagen og stillingtagen hertil.
13. Dommens konklusion.

Er der rejst tiltale for en række forhold, som er uden indbyrdes sammenhæng, vil dommen som oftest vinde i klarhed, såfremt redegørelsen for pkt. 5 (tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet), 6 (bevisførelsen) og 8 (rettens stillingtagen til skyldspørgsmålet) gøres færdigt under ét for hvert af tiltalepunkterne for sig. Nedenfor i tillæg 1 er givet et eksempel på, hvorledes en sådan dom kan formuleres.

Det opstillede skema for dommens opbygning vil antagelig være dækkende i de fleste sædvanlige sager. I mere specielle tilfælde kan der dog være behov for at modificere eller udbygge skemaet. Har en sag f.eks. givet anledning til begrundet tvivl vedrørende et lovfortolkningspørgsmål, kan det være på sin plads at udbygge dommen på den måde, at man forud for præmisserne refererer hovedpunkterne i anklagemyndighedens og forsvarers procedure, herunder deres stilling til problemets løsning. Endvidere vil det i mere indviklede bedragerisager og sager om økonomisk kriminalitet kunne være praktisk at indlede med en objektiv *narratio*, som det kendes fra borgerlige sager, jfr. ovenfor i § 2 II., ligesom det i de nævnte typer af sager også efter omstændighederne kan være på sin plads i dommen at gengive i hvert fald en vis del af parternes procedure. Det kan i sådanne tilfælde lette domskonciperingen, såfremt retten har gjort brug af sin adgang efter retsplejelovens §§ 927 b og 928 a, stk. 3, til i særlige tilfælde at pålægge anklagemyndigheden forinden domsforhandlingens påbegyndelse at fremsende en skriftlig forelæggelse af sagen til retten eller har pålagt anklageren og forsvareren i forbindelse med proceduren at give en skriftlig oversigt over procedurernes indhold med en angivelse af de hovedsynspunkter, der gøres gældende.

Hovedformålet med denne fremstilling er imidlertid at give anvisninger på, hvorledes domme kan affattes i de almindeligt forekommende typer af sager, og det ovenfor opstillede skema vil derfor danne grundlag for de følgende bemærkninger.

For den, som søger vejledning i, hvorledes en dom vedrørende erstatning for strafferetlig forfølgning kan affattes, henvises til det i tillæg 4 givne eksempel.

I retsplejelovens § 219, stk. 2, stilles krav om, at dommen skal være skriftligt udarbejdet i sin helhed, før den bliver afsagt. Det vil imidlertid medføre betydelige ulemper, såfremt dette krav fastholdes fuldt ud i straffesager, hvor dommen normalt afsiges umiddelbart efter voteringen, mens parterne stadig er til stede i retten. Bestemmelsen er da heller ikke blevet fortolket bogstaveligt i retspraksis, hvor dom normalt afsiges, når dommens begrundelse er bragt på det rene i hvert fald i dens hovedtræk, og konklusionen foreligger. Se om spørgsmålet også *Gomard: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 481-482.*

Ad punkt 1, sagens behandlingsform

Er en sag behandlet under medvirken af domsmænd, bør dette udtrykkeligt anføres i dommen. Domsindledningen kan f.eks. se således ud: »Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltales NN ifølge anklageskrift af . . . fra . . .«

Er sagen fremmet som tilståelsessag uden medvirken af domsmænd, bør det anføres, hvorvidt sagen er fremmet i medfør af retsplejelovens § 925 eller § 935, stk. 1, sammenholdt med § 688, stk. 3, jfr afsnit 2° nedenfor om dommes affattelse i tilståelsessager.

Ad punkt 2, tiltalen

Uanset den nærmere karakter af sagen indledes dommen med en gengivelse af anklageskriftet, idet det ved domskonciperingen er sædvanligt efter den under punkt 1 nævnte domsindledning at indklamme en genpart af anklageskriftet. Det er dette dokument, der er domsforhandlingens udgangspunkt, og det er naturligt straks at slå fast, hvad sagen drejer sig om.

Man må ved indklamningen af anklageskriftet være opmærksom på, om der er foretaget ændringer i tiltalen under domsforhandlingen. I bekræftende fald rettes anklageskriftet i overensstemmelse hermed, og i indledning til dommen indføres en bemærkning om den stedfundne ændring, f.eks. med ordene: »således som dette er ændret under domsforhandlingen«. Har ændringen i en statsadvokatsag karakter af en udvidelse af tiltalen, forudsætter det dog, at tiltalte og retten har samtykket i tiltalens udvidelse, jfr. retsplejelovens § 833.

Er der tale om et forhold, som er undergivet reglerne om behandling af politisager, kan tiltale med rettens tilladelse rejses mundtligt til retsbogen, blot tiltalte er til stede i retssalen, jfr. retsplejelovens § 930, stk. 2. At tiltalen er rejst mundtligt, kan f.eks. angives således i dommens indledning: » . . . tiltales NN i henhold til mundtlig tiltale fra politimesteren i . . . til denne rets bog den . . . for«, hvorefter følger en gengivelse af retsbogstilsførslen.

Ad punkt 3, anklagemyndighedens eventuelle påstande

Har anklagemyndigheden nedlagt en særlig påstand under sagen, anføres dette umiddelbart efter gengivelsen af tiltalen.

Påstande, som alene vedrører strafudmålingen, gengives normalt ikke, men der kan dog være anledning hertil, hvis påstanden har haft betydning for sagens behandling, f.eks. i politisager, hvor anklagemyndigheden kunne

have nedlagt påstand om frihedsstraf, men hvor sagen alligevel er behandlet uden medvirken af domsmænd, fordi retten har fulgt en påstand fra anklagemyndigheden om alene at idømme bødestraf. Selv om retten ikke er bundet af anklagemyndighedens sanktionspåstand, er dommere i almindelighed utilbøjelige til at træffe en strengere afgørelse, end anklageren kræver. Er dommens resultat påvirket af denne betragtning, kan der også være anledning til at anføre anklagerens påstand med hensyn til strafudmålingen. Det samme gælder, hvis retten udmåler en straf, som ligger væsentligt under, hvad anklageren har krævet.

Har anklagemyndigheden nedlagt påstand om andre retsfølger end straf, skal dette anføres i dommen. Det kan være en påstand om en foranstaltning, som træder i stedet for straf, jfr. straffelovens §§ 68-70, eller en påstand om eventuelt supplerende retsfølger, f.eks. om konfiskation, rettigheidsfortabelse, førerretsfrakendelse eller udvisning.

Ved førerretsfrakendelse regnes frakendelsen fra politiets inddragelse af kørekortet, jfr. færdselslovens § 130, stk. 3. Nedlægges påstand om førerretsfrakendelse, bør det derfor tillige oplyses, hvorvidt førerretten har været administrativt inddraget og i bekræftende fald fra hvornår. At førerretten har været inddraget kan f.eks. formuleres således: »førerretten er midlertidigt inddraget den . . . .«.

Ad punkt 4, tiltaltes personlige data og relevante forstraffe

Som næste punkt i dommen er det sædvanligt at anføre oplysningerne om tiltaltes personlige data og relevante forstraffe. Disse oplysninger skal være strengt korrekte. Oplysningerne om forstraffe bør derfor tages fra den eller de tidligere domme – ikke fra straffeattesten, der kan være unøjagtig (særlig med hensyn til citeringen af de overtrådte lovbestemmelser).

Som tidligere nævnt anføres tiltaltes cpr.nr. sædvanligvis i dommens hoved, og det er i så fald unødvendigt at medtage yderligere oplysninger vedrørende tiltaltes personlige data. Fremgår cpr.nr. ikke af dommen, må dommen indeholde oplysning om tiltaltes fødselsdato og fødested.

Tiltaltes forstraffe bør kun medtages i dommen i det omfang, de har betydning for den aktuelle sag, jfr. herved Justitsministeriets cirkulære nr. 177 af 8/10 1952, hvori det refereres, at Dommerforeningens bestyrelse har udtalt, »at det for alle straffesager bør være praksis, at tidligere domme kun citeres, når de har betydning for den pågældende sag, således at tidligere domme, der ikke findes at have betydning for afgørelsen, lades uomtalt«. I forlængelse heraf bemærkes det i cirkulæret, at »det kan forventes, at domstolene i almindelighed vil følge den således angivne retningslinie, som er tiltrådt af præsidenterne for Højesteret og landsretterne«.

Bliver der på grund af en tidligere dom tale om at anvende straffelovens §§ 40, 61 eller 89, skal den tidligere dom refereres uanset dommens karakter.

I øvrigt bør en tidligere afgørelse kun omtales, hvis den vedrører ligeartet kriminalitet. I domme i sager om overtrædelse af straffeloven, bør der derfor ikke gives referat af tiltaltes fortid, for så vidt angår uvedkommende særlovsovertrædelser, og på tilsvarende måde bør tiltaltes tidligere straffelovsovertrædelser normalt ikke citeres i sager om særlovsovertrædelser. I domme vedrørende overtrædelse af straffeloven bør man endvidere undlade at referere straffelovsovertrædelser, der angår en helt anden gerningstype (f.eks. berigelsesforbrydelser contra sædelighedsforbrydelser), ligesom man i domme vedrørende en bestemt særlovsovertrædelse bør undlade at omtale tidligere afgørelser vedrørende helt andre særlovsovertrædelser.

I dommen i U 1951.692 blev det af Højesteret påtalt, at byretten i sin dom i en værnemagersag havde optaget bemærkning om de mod tiltalte tidligere rejste sager, der omfattede dels to fri-findelsesdomme, dels to domme om overtrædelse af henholdsvis motorloven og apotekerloven.

Særligt i politisager bør man være varsom med at referere tiltaltes tidligere domme, da et unødvendigt referat netop her – hvor der typisk er tale om småforseelser – let kan komme til at gøre skade.

Selv om tiltalte tidligere er dømt for ligeartet kriminalitet, bør den tidligere afgørelse alligevel ikke omtales, hvis den ligger så langt tilbage i tiden, at det er klart, at den tidligere afgørelse ikke kan have haft betydning for den nu trufne.

Er tiltalte straffet adskillige gange tidligere af betydning for den foreliggende sag, bør ofte kun det seneste par domme refereres, mens eventuelle yderligere domme af betydning kan antydes ved anvendelse af udtryk som »senest ved« eller »tidligere straffet gentagne gange for . . . , senest ved«.

Har anklagemyndigheden påberåbt sig tidligere afgørelser som begrundelse for at bringe f.eks. straffelovens § 70 (i så fald er sagen dog normalt en nævningesag) eller § 81 i anvendelse, bør de påberåbte afgørelser refereres. Dette gælder normalt også, selv om retten faktisk ikke har tillagt en sådan forstraf betydning, jfr herved U 1974.271 Ø. Begrundelsespligten efter retsplejelovens § 218 indebærer nemlig, at tvivlsspørgsmål, som har været rejst under sagen, bør omtales, selvom spørgsmålet efter den afgørelse, retten har truffet, ikke har fået indflydelse på slutresultatet.

Skal kun en enkelt eller enkelte af tiltaltes forstraffe citeres, kan man antyde den stedfundne udskillelse ved at anvende udtrykket: »tiltalte er af betydning for denne sag straffet . . . «.

Er tiltalte ikke tidligere straffet eller ikke tidligere straffet af betydning for den aktuelle sag, er det overflødigt at anføre noget herom i dommen. En dom, som ikke nævner tiltaltes forstraffe, fordi disse er uden betydning for sagen, bør heller ikke lade ane, at tiltalte har været straffet tidligere. Den tidligere ikke sjældent brugte vending, at tiltalte »ikke tidligere er straffet af betydning for denne sag«, er således uheldig og bør undgås.

Forstraffe refereres som oftest ved at citere de paragraffer, som tiltalte er

dømt efter, sammen med en angivelse af dommens resultat. Ofte vil det dog være mere oplysende at redegøre for, hvad den tidligere sag angik, således at de tidligere overtrædelser benævnes ved deres almindelige navn, f.eks. tyveri eller bedrageri, fremfor ved angivelse af de anvendte paragraffer.

Dommens referat af tiltaltes forstraffe kan eksempelvis formuleres således:

- a. »Tiltalte er tidligere straffet mange gange for berigelsesforbrydelser, senest . . . . (citater af domme, eventuelt de sidste par domme)«.
- b. »Tiltalte er tidligere straffet ved . . . . rets dom af . . . . for fire indbrudstyverier i private hjem med et samlet udbytte på . . . . kr. Fængsel i . . . . måneder, betinget, prøvetid 2 år.«
- c. »Tiltalte er siden . . . . straffet fire gange for spirituskørsel og fem gange for kørsel i frakendelsestiden, senest ved Københavns byrets dom af . . . ., ved hvilken tiltalte blev idømt fængsel i . . . . og frakendt førerretten for bestandig.«
- d. »Tiltalte er ikke tidligere straffet for indbrudstyveri, men har den 15. januar 1988 og den 30. september 1988 i Københavns byret vedtaget dagbøder for butikstyverier.«

Om omtale af forstraffe i domme, se endvidere *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 244-248.

Ad punkt 5, tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet

Som overgang til dommens afsnit om bevisførelsen refereres tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet. Formuleringen er normalt således: »Tiltalte har nægtet sig skyldig«. Det er ofte praktisk at uddybe denne bemærkning med en kortfattet oplysning om tiltaltes begrundelse for påstanden om frifindelse. En sådan uddybning betyder, at opmærksomheden straks koncentrerer sig om det væsentlige, og medvirker til at forkorte dommen.

Eksempler på begrundede frifindelsespåstande:

- a. (I sag med tiltale efter færdselslovens § 53, stk. 1, om spirituskørsel) »Tiltalte har nægtet sig skyldig under henvisning til, at den konstaterede alkoholpromille først og fremmest hidrører fra alkohol indtaget efter kørslen« eller »Tiltalte har nægtet sig skyldig under henvisning til, at det ikke var ham, som var fører af bilen ved den omhandlede lejlighed«
- b. (I sag med påstand om betinget frakendelse efter færdselslovens § 126, stk. 1, nr. 1) »Tiltalte har erkendt at have overtrådt færdselslovens §§ . . . . som beskrevet i anklageskriftet, men har bestridt, at han herved har tilsidesat væsentlige hensyn til færdselssikkerheden.«
- c. (I sag med tiltale efter straffelovens § 216) »Tiltalte har nægtet sig skyldig. Han erkender at have haft samleje med F, men denne indlod sig frivilligt med ham uden, at der fra tiltaltes side har været anvendt vold eller trussel herom.«

Ad punkt 6, redegørelse for bevisførelsen

Dommen skal indeholde en udtømmende redegørelse for, hvori bevisførelsen har bestået. Det må således anføres, hvem der har afgivet forklaring under sagen (tiltalte, vidner, sagkyndige vidner, syn- og skønsmænd), ligesom det må fremgå hvilke dokumenter, der har været dokumenteret, om retten har foretaget besigtigelse af gerningsstedet o.s.v.

Vidner o.l. skal angives ved deres navne og må ikke anonymiseres, jfr. *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 394, og nu reglen i retsplejelovens § 848, stk. 2, indført ved lov nr. 321 af 4/6 1986, om forbud mod førelse af anonyme vidner. Derimod bør det normalt undgås i dommen at anføre et vidnes adresse eller tilsvarende personlige oplysninger vedrørende vidnet, for så vidt oplysningerne er uden betydning for sagen. Har vidnet en særlig stilling i forhold til tiltalte eller sagen, kan det efter omstændighederne være hensigtsmæssigt at anføre dette, f.eks. ved i en parentes efter vidnets navn at oplyse, at der er tale om tiltaltes samlever, den forurettede i sagen, leverandøren eller en aftager (i narkosager), o.s.v., idet læseren herved gives bedre mulighed for at forstå, på hvilken baggrund og eventuelt med hvilken interesse i sagens udfald vidnet har udtalt sig, men fremgangsmåden bør selvfølgelig kun anvendes i det omfang, den er forenelig med en neutral sagsfremstilling.

Det har tidligere været det almindelige at medtage et referat af de afgivne forklaringer i dommen. Det er i så fald fristende at opbygge bevisgengivelsen ved hjælp af hel eller delvis indklammering af retsbogstiltførlerne. Der er dog herved en fare for, enten at der – bevidst eller ubevidst – ved dikteringen til retsbogen finder en vis bearbejdelse eller tilskæring af forklaringen sted med henblik på dennes direkte anvendelse i dommen, hvilket formentlig er i strid med retsplejelovens § 928, jfr. § 876, eller at gengivelsen – ud over at den let kommer til at omfatte en del betydningsløst stof – bliver mindre sammenhængende, idet afhøringerne og dermed protokollaterne til retsbogen jo ikke altid følger en strengt kronologisk eller logisk linie. Medtages forklaringerne i dommen, er det rigtige derfor, at bevisgengivelsen fremtræder som resultatet af dommerens selvstændige bearbejdelse af bevisstoffet, det vil sige som en ekstrakt, der for hver forklarings vedkommende på grundlag af retsbogen indeholder de væsentlige – og kun de væsentlige – dele af forklaringen. En sådan domsskrivningspraksis er imidlertid tidkrævende og derfor svær at fastholde med det stigende sagsantal og den eksisterende personalepolitik ved domstolene.

Frem for det nævnte indklammeringssystem er det i så fald bedre i dommen at undlade at medtage et egentlig referat af de afgivne forklaringer, da det må være unødvendigt i dommen at gentage, hvad der allerede står i retsbogen. Da en dom imidlertid så vidt muligt skal kunne læses alene, bør det samtidig sikres, at det udtrykkeligt kommer til at fremgå af dommen, hvad sagens problem har været, f.eks. ved referat af begrundelsen for tiltaltes påstand eller af de mest afgørende punkter i forklaringerne, og dommens præmisser bør indeholde en udførlig begrundelse for, hvordan retten er nået til sit resultat. En udeladelse af forklaringerne vil således indebære, at der stilles større krav til præmissernes udformning, se om udformningen af disse nedenfor under punkt 8 og 9.

Det her anførte er i overensstemmelse med en praksis, som indenfor de senere år har udviklet sig indenfor vel nok de fleste dommerembeder. Spørgsmålet har endvidere været drøftet i en arbejdsgruppe på Dommerforeningens årsmøde i 1979, jfr. Den danske Dommerforenings årsberetning 1979/80 s. 13 f, hvor det refereres, at der i arbejdsgruppen var stor tilslutning til kun at gengive forklaringerne i retsbogen, men til gengæld gøre mere ud af begrundelsen. Drøftelserne på årsmødet resulterede i, at der af præsidenterne for Højesteret, landsretterne og Københavns byret i forening med Dommerforeningens bestyrelse blev nedsat et domskonciperingsudvalg, som afgav betænkning i oktober 1981 (utrykt). I betænkningens afsnit vedrørende affattelse af domme i straffesager gives udtryk for, at udvalget, i det omfang der ikke gør sig særlige forhold gældende, kan anbefale den forkortede domsform forudsat, at det af dommen kommer til at fremgå, hvad sagens hovedproblem har været, at der i dommens præmisser udførligt redegøres for, hvordan retten er nået frem til sit resultat, samt at anklagemyndighed og forsvarer, såfremt de ønsker det, kan få retsbogsudskrifter med de afgivne forklaringer i rimelig tid inden ankefristens udløb af hensyn til deres overvejelser om anke.

Medtages der ikke i dommen et selvstændigt referat af de afgivne forklaringer, er det imidlertid vigtigt, at retsbogen indeholder et korrekt og dækkende referat heraf. Den sikreste fremgangsmåde til at opnå dette – og også den almindeligvis anvendte – er at tilføre forklaringerne til retsbogen i henhold til et diktat til protokolføreren eller diktafon, som foretages i retten efter, at afhøringen af den pågældende person er afsluttet, og som påhøres og vedstås af denne.

Udelades forklaringerne, kan dommens redegørelse for de afgivne forklaringer f.eks. se sådan ud (der er i eksemplerne tale om tiltale for overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 4):

a. »Tiltalte har nægtet sig skyldig i overfald under henvisning til, at han alene har forsøgt at forsvare sig imod A, som antastede tiltalte uden grund.

Der er foruden af tiltalte afgivet forklaring af vidnerne A, B, C og D.

De afgivne forklaringer fremgår af retsbogen for d. ... og d. ....«

b. »Tiltalte har nægtet sig skyldig i overfald.

Der er under sagen afgivet forklaring af tiltalte samt af vidnerne A, B, C og D. De afgivne forklaringer er gengivet i retsbogen.

Det fremgår af forklaringerne, at tiltalte var godt beruset, og at A rettede henvendelse til tiltalte for at få ham til at opføre sig med at genere vidnerne B og C.«

I politisager, som afgøres uden medvirken af domsmænd, er det som oftest praksis kun at protokollere forklaringerne, hvis der er en særlig grund her til. Hjemmelen herfor er måske tvivlsom, jfr. *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 209-210, men – for at citere Gomard – »bør småsager ikke forsinkes af unødvendigt skrivi«. Skal der afsiges dom i en sådan sag, hvor forklaringerne ikke fremgår af retsbogen, er det altså nødvendigt i dommen at medtage et referat af de afgivne forklaringer. I alle tilfælde,

hvor forklaringerne medtages, skal referatet heraf imidlertid være så kortfattet, som det efter sagens beskaffenhed skønnes muligt og rigtigt, og bør kun medtage, hvad der er af betydning for den rette afgørelse af skyldspørgsmålet og af straffastsættelsen. Referatet bør således koncentreres omkring de faktiske forhold, som er bestridt, eller som har betydning for strafudmålingen.

Vedrører tiltalen eksempelvis hæleri med hensyn til tyveri, og er tiltaltes frifindelsespåstand udelukkende begrundet i subjektive forhold, kan referatet af tiltaltes forklaring gives følgende form:

»Tiltalte har erkendt at have købt uret som beskrevet i anklageskriftet af NN, som han ikke kendte i forvejen. Tiltalte fandt imidlertid ingen grund til at betvivle NN's oplysninger om, at denne havde arvet uret fra sin onkel.«

Har flere afgivet forklaringer, der på de afgørende punkter er overensstemmende, kan referatet heraf slås sammen i en fælles gengivelse. Eventuelle forskelligheder kan så fremdrages efter det fælles referat.

En sådan sammenfattende gengivelse kan f.eks. formuleres således (der er rejst tiltale for overtrædelse af færdselslovens § 4, stk. 1, men tiltalte har gjort gældende, at han er kørt frem for grønt lys): »Vidnerne X og Y, der begge befandt sig på fortovet ud for . . . , da sammenstødet skete, har samstemmende forklaret, at de med sikkerhed så tiltalte køre ind i lyskrydset for rødt lys.

X har yderligere forklaret, at han hørte, at tiltalte efter uheldet overfor . . . meget beklagede, at han havde bemærket det røde lys for sent.«

Vedrører en forklaring et spørgsmål, som har betydning for bevisførelsen, skal de relevante dele af forklaringen refereres, selv om der ikke er taget hensyn til forklaringen ved sagens afgørelse på grund af forklaringens utroværdighed. Det hører således hjemme i præmisserne at tage stilling til troværdighedsspørgsmålet. Som nævnt nedenfor i punkt 8 er det i mange tilfælde at foretrække, at rettens stillingtagen hertil alene fremgår indirekte.

For så vidt angår den del af bevisførelsen, som har bestået i dokumenter, f.eks. lægeerklæringer, udtalelser fra politiets tekniske afdeling, kontrakter, regnskaber eller lignende, kan man vælge enten at gengive de mere væsentlige dele af dokumentet i dommen eller i dommen blot at nævne hvilke dokumenter, der har været fremdraget som bevis i sagen, eventuelt med angivelse af de mest afgørende punkter herfra.

Vælger man at gengive dele af et dokument, bør man, hvis dokumentet slutter med en konklusion, normalt nøjes med at gengive denne eller eventuelt blot dele heraf. Kan kvintessensen af et dokument uddrages blot ved at citere nogle få linier, bør man normalt indskrænke sig hertil. I andre tilfælde kan det være mest hensigtsmæssigt i få sætninger at referere hovedindholdet af erklæringen (evt. kombineret med et »indbygget« citat af enkelte vigtigere passager eller ord).

Har man i referatet af bevisførelsen blot oplyst hvilke dokumenter, som

har været fremdraget under sagen, f.eks. bestemte regnskaber eller revisionsberetninger, må der i præmisserne redegøres for, hvad retten har anset for bevist ved det således førte bevis, jfr. punkt 8 nedenfor.

For mentalerklæringer og lignende vedrørende tiltalte gælder, at disse udskydes til afsnittet vedrørende tiltaltes personlige forhold, jfr. punkt 7, eventuelt til afsnittet om straffastsættelsen, jfr. punkt 9.

Ved gengivelse af dokumenter eller oplysninger fra dokumenter kan eksempelvis anvendes følgende formuleringer:

- a. »Sporene fra gerningsstedet har været undersøgt af Rigspolitechefens tekniske afdeling. Om resultatet af denne undersøgelse foreligger en erklæring af . . . , hvoraf bl.a. fremgår . . . .«
- b. »Ifølge en politiattest fra . . . . skadestue blev der ved en lægeundersøgelse foretaget den . . . . konstateret sådanne skader på forurettede, som er nævnt i anklageskriftet.«
- c. I spiritussager vil der normalt foreligge en erklæring fra Retsmedicinsk Institut vedrørende resultatet af en alkoholanalyse af en prøve af tiltaltes blod. Oplysningen herom kan gengives således: »Ved alkoholanalyse af en prøve af tiltaltes blod udtaget den . . . . klokken . . . . fandtes en mindsteværdi på . . . . o/oo alkohol«.

Er der i bevisførelsen indgået en besigtigelse, afspilning af bånd eller lignende, skal også dette nævnes under redegørelsen for, hvori bevisførelsen har bestået. Er der ikke i forbindelse hermed i hovedtræk redegjort for, hvad der er fremgået af denne bevisførelse, må det i dommens præmisser oplyses, på hvilke punkter den pågældende bevisførelse har haft indflydelse på den trufne afgørelse, jfr. punkt 8 nedenfor. For så vidt angår foretagne besigtigelser vil resultatet heraf i øvrigt skulle fremgå af retsbogen, jfr. retsplejelovens § 822, stk. 4, hvorefter retsbogen skal indeholde så meget, at den giver et fuldstændigt og tro billede af det besigtigede.

Ad punkt 7, tiltaltes personlige forhold af relevans for sagen

Ofte er det for at kunne forstå baggrunden for sanktionsfastsættelsen nødvendigt at kende lidt til tiltaltes personlige forhold. Er dette tilfældet, bør dommen (eller retsbogen) indeholde de fornødne oplysninger herom. Det vil som oftest være mest hensigtsmæssigt at redegøre for disse oplysninger umiddelbart efter dommens afsnit om bevisførelsen, men der kan dog tænkes tilfælde, hvor det vil være mere naturligt at udskyde omtalen heraf til afsnittet om straffastsættelsen.

Foreligger der i sagen en personundersøgelse foretaget af Kriminalforsorgen i henhold til retsplejelovens § 808, bør dette normalt nævnes med en kort omtale af undersøgelsens konklusion. En sådan undersøgelse vil ofte foreligge, hvis der under sagen er rejst spørgsmål om anvendelse af betinget dom eller retsfølger, som træder i stedet for straf. Retten kan endvidere ikke idømme en betinget dom med vilkår om samfundstjeneste (se om denne sanktionsform, som indtil videre er indført som en forsøgsordning, *Waage og Abildtrup* i J 1986 s. 16 ff), uden at der foreligger en erklæring fra Krimi-

nalforsorgen vedrørende tiltaltes egnethed i forhold til denne sanktionsform.

I sager, hvor der er rejst spørgsmål om idømmelse af samfundstjeneste, bør det også af dommen fremgå, hvorvidt tiltalte er villig til at undergive sig et sådant vilkår, da forsøgsordningen er baseret på en forudsætning om, at samfundstjeneste kun kan idømmes, når den tiltalte har givet sit samtykke hertil.

Eksempler på affattelse af afsnit om tiltaltes personlige forhold, hvor der er rejst spørgsmål om betinget dom:

- a. »Tiltalte har om sine personlige forhold blandt andet forklaret, at han har været narkoman siden 1980. Han har i de sidste 3½ år levet af bistandshjælp. For et par måneder siden begyndte han på eget initiativ en lægeligt ledet behandling mod narkotikamisbrug. Tiltalte har passet behandlingen, hvilket er bekræftet af overlæge på . . . .«
- b. »Kriminalforsorgen har til brug for sagen foretaget en personundersøgelse af tiltalte. Af oplysningerne heri fremgår, at tiltalte i de senere år har været ude i et større spiritusmisbrug, samt at han i en kortere periode har været indlagt på . . . . hospitals psykiatriske afdeling. I undersøgelsens konklusion anbefales, at der til en eventuelt betinget dom knyttes vilkår om, at tiltalte undergiver sig en lægeligt ledet behandling mod misbrug af alkohol samt undergiver sig ambulante psykiatriske behandling efter tilsynsmyndighedens nærmere bestemmelse.«

Eksempler på afsnittets affattelse, hvor der er rejst spørgsmål om idømmelse af samfundstjeneste:

- a. »Tiltalte har om sine personlige forhold blandt andet forklaret . . . . Kriminalforsorgen har til brug for sagen foretaget en personundersøgelse af tiltalte, hvori det konkluderes, at tiltalte skønnes egnet til at modtage en betinget dom med vilkår om samfundstjeneste. Tiltalte har erklæret sig villig til at underkaste sig et sådant vilkår.«
- b. Rejses spørgsmålet om idømmelse af samfundstjeneste først under domsforhandlingen, må retten, hvis den finder, at denne sanktionsform kan komme på tale, normalt udsætte sagen med henblik på at indhente en erklæring fra Kriminalforsorgen om tiltaltes egnethed i forhold til denne sanktionsform. Er der en repræsentant fra Kriminalforsorgen til stede i retten, og er tiltaltes personlige forhold blevet klart belyst under sagen, kan Kriminalforsorgens repræsentant dog efter omstændighederne afgive den fornødne udtalelse på det således foreliggende grundlag. Et sådant forløb kan eksempelvis gengives således: »Under domsforhandlingen er spørgsmålet om idømmelse af samfundstjeneste blevet rejst. I den anledning har en repræsentant fra Kriminalforsorgens afdeling for samfundstjeneste været tilkaldt. Denne har efter en gennemgang af sagen og på baggrund af en samtale med tiltalte udtalt, at tiltalte skønnes egnet til at modtage en dom til samfundstjeneste på nærmere vilkår. Tiltalte har om sine personlige forhold blandt andet forklaret . . . . «

Har tiltalte under sagen været underkastet mentalundersøgelse, må dommen indeholde de fornødne oplysninger herom, herunder om undersøgelsens konklusion.

I en dom, hvor der er rejst spørgsmål om anvendelse af særforanstaltning i medfør af straffelovens §§ 68-70, kan afsnittet om tiltaltes personlige forhold f.eks. være udformet således:

»Tiltalte har været mentalundersøgt under sagen. I erklæring af . . . . fra Justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklínik står i konklusionen blandt andet følgende: » . . . . «.

Retslægerådet har i tilslutning hertil den . . . . blandt andet udtalt: » . . . . «.

I en af forsvareren indhentet erklæring udstedt den . . . . af overlæge, spec. i psykiatri, ..., står blandt andet: » . . . « «.

Har anklagemyndigheden under en straffesag mod en udlænding nedlagt påstand om udvisning, følger det af udlændingelovens § 26, at der ved afgørelsen af dette spørgsmål skal tages hensyn til udlændingens personlige forhold, herunder vedkommendes tilknytning til Danmark, og der vil ikke sjældent have fundet en særskilt bevisførelse sted vedrørende dette spørgsmål. Dommen må derfor indeholde de nødvendige oplysninger herom enten ved at referere oplysningerne eller ved at henvise til, at tiltalte og eventuelle vidners forklaringer herom fremgår af retsbogen. Vælges den sidste løsning, må rettens præmisser vedrørende udvisningsspørgsmålet udbygges tilsvarende, således at det klart fremgår, hvad retten har baseret sin afgørelse på. Angår sagen en udlænding med opholdstilladelse i medfør af udlændingelovens §§ 7-8, skal anklagemyndigheden ifølge lovens § 57, forinden påstand om udvisning nedlægges, have indhentet en udtalelse fra Flygtningenævnet. I en sådan sag bør det derfor af dommen udtrykkeligt fremgå, at der har foreligget den af loven forudsatte udtalelse fra nævnet.

Et afsnit om tiltaltes tilknytning til Danmark kan f.eks. være formuleret således: »Tiltalte har forklaret, at han er født og opvokset i Jugoslavien. Han har opholdt sig i Danmark i 2 år fra begyndelsen af 1984 og igen fra oktober 1986. Den 23.10.1986 blev han gift med en dansk kvinde, men samlivet med denne blev kun kortvarigt. Siden sommeren 1987 har han boet sammen med . . . ., som er dansk statsborger, i hendes lejlighed.«

I sager, hvor en eventuel bøde skal udmåles under hensyntagen til tiltaltes økonomiske forhold, må de fornødne oplysninger om tiltaltes indtægtsforhold m.v. fremgå af dommen eller af retsbogen. Dette er f.eks. nødvendigt, hvis tiltalte skal dømmes efter færdselslovens § 117, stk. 1, 1. punktum, jfr. § 53.

De fornødne oplysninger herom kan f.eks. refereres således: »Tiltalte har om sine økonomiske forhold forklaret, at han driver selvstændig virksomhed, og at hans gennemsnitlige nettoindtægt før skat ligger på omkring 180.000 kroner årligt.«

Afsluttende om dette punkt skal anføres, at et referat vedrørende tiltaltes personlige forhold under alle omstændigheder bør gøres så kort som muligt med udeladelse af alle unødvendige oplysninger. Især er det vigtigt at undgå at medtage oplysninger, som ikke er strengt nødvendige for at forstå dommen, hvis offentliggørelsen heraf kan være skadelig for nogen, herunder tiltalte.

Ad punkt 8, rettens stillingtagen til skyldsspørgsmålet

Herefter følger det afsnit af dommen, der indeholder rettens redegørelse for resultatet af bevisbedømmelsen, og som munder ud i sagens afgørelse. Sædvanligvis kaldes dette afsnit *præmisserne*.

Af hensyn til overskueligheden tilrådes det at formulere overgangen fra det foregående afsnit på en sådan måde, at det tydeligt og hurtigt kan ses, hvor præmisserne begynder. Er præmisserne relativt omfattende, kan det være hensigtsmæssigt at markere overgangen med en slags overskrift, f.eks. formuleret således »Retten skal udtale:« eller »Rettens bemærkninger«. I andre tilfælde kan markeringen f.eks. ske typografisk ved et ekstra linjemellemrum eller ved at give indledningsordene til præmisserne en sådan formulering, at der ikke kan herske tvivl om, at det nu er retten, der taler. Der tænkes på formuleringer som f.eks.: »Efter indholdet af bilinspektørens erklæring af . . . lægger retten ved sagens afgørelse til grund, at . . .«. Eller: »Efter de af vidnerne . . . afgivne forklaringer anser retten det for bevist, at . . .«. Eller: »Efter den stedfundne bevisførelse anser retten det for bevist, at . . . . Der er herved i særlig grad lagt vægt på . . .«.

Om det nærmere indhold af præmisserne findes der som tidligere nævnt ret udførlige regler i retsplejelovens § 929, stk. 2 og 3.

§ 929, stk. 2, der omhandler *de fældende domme*, lyder således:

»Domfældes tiltalte, skal i domsgrundene de omstændigheder nøjagtig angives, der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og det eller de lovbud anføres, som bringes i anvendelse.«

§ 929, stk. 3, om de *frifindende domme* har følgende ordlyd:

»Frifindes tiltalte, skal de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle eller ikke være bevist, eller de strafudelukkende omstændigheder, som antages at foreligge, angives, og de anvendte lovbestemmelser anføres.«

De krav til præmisserne i en straffedom – fældende eller frifindende – der direkte fremgår af retsplejeloven, indskrænker sig med andre ord til at være en pligt til at angive resultatet af bevisførelsen vedrørende de fakta, der har været relevante for henholdsvis domfældelsen og frifindelsen, og til at anføre de lovbestemmelser, der herefter finder anvendelse. Fremstillingen i det følgende koncentrerer sig om, hvilke krav der må stilles til præmissernes angivelse af, hvilke faktiske omstændigheder der er anset for bevist, idet der nedenfor i punkt 9 er redegjort for den del af rettens præmisser, som vedrører retsanvendelsen og strafudmålingen.

Selv om der ikke i retsplejeloven stilles krav om, at dommen skal redegøre for, hvordan retten er kommet til bevisresultatet, går man i praksis ofte det skridt videre, at man i præmisafsnittet også redegør herfor. Som nævnt foran i punkt 6 er dette tillige en forudsætning for at kunne undlade i dommen at medtage en nærmere gengivelse af bevisførelsen. I forbindelse med fastlæggelsen af det enkelte faktum bør retten således henvise til eller redegøre for den del af bevisførelsen, der har bibragt retten overbevisningen om, at det forholder sig på denne måde. Herved opnås en logisk styrkelse af domsbegrundelsen, ligesom det vil give et bedre grundlag for appelovervejelserne.

Man kan med en vis ret sige, at formuleringen af bevisbedømmelsesafsnittet er prøvestenen på, om retten har overholdt grundsætningen for al fri

bevisbedømmelse, nemlig at den overbevisning, som bevisførelsen har fremkaldt, og som er lagt til grund ved afgørelsen, skal hvile på holdbart påviste objektive omstændigheder (ikke blot på et subjektivt begrundet helhedsindtryk), og at de slutninger, der er draget herfra, skal stemme med almindelige tankelove og erfaringsætninger. Grundsætningen kan også formuleres således, at bevisresultatet skal hvile på et objektivt kommunikabelt og kontrollabelt grundlag. Der kan herom henvises til *Hurwitz*: Strafferetsplejen 3. udg s. 323, samme forfatter i Nordisk kriminalistisk Årsbok 1952/53 s. 233 samt *Foighel* i J 1965 s. 267-274. Om denne bevisgrundsætning faktisk er blevet overholdt, kan i sager, der ikke er ganske simple, ofte kun kontrolleres, hvis præmisserne er formuleret på en sådan måde, at der gøres rede også for bevisresultatets forudsætninger. Formuleringsmæssigt skulle fremgangsmåden ikke frembyde vanskeligheder, og almindeligvis skulle det være overflødigt at anvende mere end en kort sætningsforbindelse for hvert enkelt af de omstridte punkter. Det bør dog naturligvis påses, at begrundelsen ikke gøres så kortfattet, at den reelt bliver indholdsløs.

Som eksempel på en begrundelse, der virker indholdsløs, og som derfor normalt ikke bør anvendes, kan anføres: »Efter den stedfundne bevisførelse anser retten det for godtgjort, at det var tiltalte, der . . . . .«. Udtrykket er derimod anvendeligt, hvis der f.eks. fortsættes således: »Retten har herved lagt vægt på den forklaring, der er afgivet af vidnet X, og på tiltaltes vanskeligheder ved at huske enkeltheder fra den pågældende lejlighed«. Sædvanligvis vil det dog være at foretrække, at man i form af et indskud blot henviser til den eller de afgørende vidneforklaringer eller andre relevante bevisdata. Begrundelsen kan da formuleres således: »Efter de af vidnerne X og Y afgivne forklaringer finder retten det bevist, at . . . . .«.

Ved formuleringen af begrundelsen for et bevisresultat kan der opstå det særlige problem, om retten bør give udtryk for sin bedømmelse af en forklarings troværdighed. Der tænkes ikke på de sager, hvor det netop er troværdighedsspørgsmålet, der er processens egentlige genstand (tiltale for falsk forklaring for retten), men på den situation, at man i en almindelig straffesag skal tage stilling til, om man kan tro på en bestemt forklaring, der er afgivet under sagen, og lægge den til grund ved afgørelsen af det pågældende faktum. Der kan ikke opstilles generelle regler om dette problem, men visse hovedsynspunkter kan dog anføres. En begrundelse, hvor forkastelsen af rigtigheden af forklaringen kun sker indirekte, d.v.s. ved at fremhæve de modstående beviser som de afgørende, er hævet over kritik. Der kan heller ikke med rette rejses indvendinger mod en begrundelse, hvor forkastelsen sker alene ved henvisning til et påviseligt ydre grundlag (f.eks. ved at anføre, at vidnet som følge af manglende synsevner eller for lang afstand fra gerningsstedet ikke har kunnet gøre de angivne iagttagelser). Der må derimod udvises overordentlig stor varsomhed med direkte at karakterisere en forklaring som utroværdig, dels fordi det normalt er overflødigt, dels fordi en sådan fremgangsmåde forudsætter en meget sikker dømmekraft og

– hvis den udøves forkert – kan få vidtrækkende utilsigtede skadevirkninger. Især hvor sagsforholdene er komplicerede, kan det dog være nødvendigt med en nærmere redegørelse for at undgå at efterlade tvivl om, hvilken vægt retten har tillagt de enkelte beviser. Problemet er udførligt behandlet af *Fritz Møller* i J 1960.346-356. Se om spørgsmålet også *Gomard: Studier i den danske straffeprocess*, 1976, s. 484.

I straffesager er det som bekendt anklagemyndigheden, som har bevisbyrden. Består der efter bevisførelsen en rimelig begrundet tvivl om tiltaltes skyld, skal tiltalte derfor frifindes, men har bevisførelsen ikke rensset tiltalte for mistanke, kan frifindelsen begrundes således:

»... På dette grundlag finder retten ikke, at der er ført det for domfældelse fornødne bevis, hvorfor tiltalte frifindes.« eller »... mener retten ikke, at det med den for domfældelse fornødne sikkerhed er godtgjort, ... «

Finder retten, at der efter det førte bevis er tilstrækkelig grundlag for at domfælde tiltalte, bør retten nøjes med at fastslå dette ved at anvende formuleringer som »finder retten det bevist«, »anser retten det for godtgjort«, »lægger retten til grund«, o.s.v. Derimod bør formuleringer som »finder retten det overvejende sandsynligt« undgås, da sådanne formuleringer er egnet til at give en forkert forestilling om beviskravene, jfr. *Waaben: Det kriminelle forsæt*, 1957, s. 64.

Uanset om bevisførelsen er helt eller delvist gengivet i dommen, indebærer retsplejelovens § 929, stk. 2 og 3, at præmisserne skal indeholde en præcis angivelse af de faktiske omstændigheder, som retten har lagt til grund for pådømmelsen. Indeholder anklageskriftet en tilstrækkelig klar og detaljeret fremstilling af de forhold, som omfattes af tiltalen, og svarer de omstændigheder, som efter bevisførelsen lægges til grund, i det hele hertil, er det imidlertid tilstrækkeligt i dommen at skrive, at tiltalte findes skyldig i det i anklageskriftet beskrevne forhold, jfr. U 1962.487 H.

I U 1962.467 udtalte Højesteret således følgende: »Det foreliggende anklageskrift indeholder en klar og i enkeltheder gående fremstilling af de forhold, der omfattes af tiltalen, og der er, når disse ved dommen er anset bevist, fornødent grundlag for en prøvelse af rigtigheden af den stedfundne lovanvendelse og af strafudmålingen. Idet det herefter ikke findes at kunne statuere, at retsplejelovens krav til domsaffattelse er tilsidesat, vil påstanden om dommens ophævelse og sagens hjemvisning til landsretten ikke kunne tages til følge.«

Begrundelseskravet i § 929 indebærer imidlertid, at det skal fremgå af præmisserne, såfremt retten har lagt andre data til grund end dem, som fremgår af anklageskriftet. Det samme gælder, hvis retten har lagt vægt på supplerende omstændigheder, som ikke er beskrevet i anklageskriftet. Overholdes reglen om nøjagtig angivelse af de beviste fakta ikke, vil der kunne blive tale om at ophæve dommen og hjemvise sagen til fornyet behandling.

Se U 1948.517, der bl.a. drejede sig om hæleri med hensyn til nogle autobildæk. Tiltalte hævdede under domsforhandlingen for byretten, at han ikke var klar over, at dækkene var stjå-

let, men blev fundet skyldig med følgende præmisser: »Det må anses for bevist, at dækkene var stjålet. Under de foreliggende omstændigheder findes tiltalte at have gjort sig skyldig i hæleri, Straffelovens § 284.« Dommen blev kun anket af anklagemyndigheden, der påstod skærpelse (specielt således at tiltalte blev idømt en fællesstraf omfattende en tidligere betinget dom). Vestre Landsret begrundede hjemvisningen således: »Da den indankede dom for så vidt angår forhold I (hæleriforholdet) ikke i overensstemmelse med retsplejelovens § 929, stk. 2, indeholder nogen nøjagtig fremstilling af de kendsgerninger, der som beviste er lagt til grund for afgørelsen, og da der ikke under nærværende ankesag, der ikke omfatter bevisbedømmelsen, vil kunne tages stilling hertil, således at forudsætningerne for udøvelse af den retten ved retsplejelovens § 965, jfr. § 959 tillagte beføjelse ikke foreligger, findes dommen at burde opheves og sagen at burde hjemvises til fornyet behandling ved underretten.«

Se endvidere U 1973.848, hvor der skete hjemvisning i en sag vedrørende overtrædelse af momsloven, da det i byretsdommen blot var angivet, at forholdet »til dels« var begået med forsæt. Dette var ikke en tilstrækkelig præcis angivelse af, hvilke omstændigheder der var lagt til grund som bevist. I U 1970.812 H hjemviste Højesteret en sag vedrørende overtrædelse af momsloven til landsretten, fordi landsretten imod anklagemyndighedens påstand havde fastslået, at der ikke forelå forsætligt forhold, uden at det af landsrettens dom fremgik, hvilke nærmere omstændigheder landsretten byggede sit resultat på. Højesteret kunne derfor ikke på det foreliggende grundlag tage stilling til, hvorvidt landsretten – som af anklagemyndigheden påstået – havde anvendt en for snæver forståelse af begrebet »forsæt« i momslovens § 35, stk. 3.

I det følgende gives en række eksempler på, hvorledes præmisser kan udformes, således at de belyser såvel bevisresultatet, som hvordan retten er nået dertil.

- a. (Tiltalte har nægtet sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 4, under henvisning til, at han ingenting kan huske): »Ved de afgivne vidneforklaringer, som i det væsentlige er overensstemmende, findes tiltalte skyldig i det i anklageskriftet beskrevne forhold, idet det dog ikke anses for bevist, at forurettede som følge af forholdet pådrog sig et blåt øje.«
- b. (Tiltalte har nægtet sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 4, jfr. stk. 3, under henvisning til, at episoden alene bestod af verbale uoverensstemmelser, og har derudover gjort gældende, at skadelidte i hvert fald ikke var sagesløs): »Henset til de forklaringer, som er afgivet af vidnerne ....., samt til den lægelige udtalelse i sagen, finder retten det godtgjort, at tiltalte har slået skadelidte som beskrevet i anklageskriftet med den dér nævnte skade som en påregnelig følge. Denne skade findes efter sin karakter omfattet af straffelovens § 244, stk. 3. Det lægges endvidere til grund, at slaget faldt efter, at tiltalte havde spurgt skadelidte om, hvad denne lavede i tiltaltes have, og fået til svar, at »det rager ikke dig«. Selv om dette ikke kan anses for at være en rimelig anledning til at udøve vold som beskrevet i anklageskriftet, findes der dog at have foreligget forhold af undskyldende karakter, således at forholdet må henføres under straffelovens § 244, stk. 4. 2. punktum.«
- c. (T.1-3 er tiltalt for at have planlagt at begå et røveri og for at have været i gang med at forberede dette, da de sent om natten tilfældigt standses i en bil af politiet. De tiltalte har med forskellige begrundelser nægtet sig skyldige): »Det lægges efter de afgivne forklaringer til grund, at T.3 ikke har været så påvirket af spiritus som af ham påstået. Endvidere lægges det til grund, at der i den bil, som T.1 rådede over, samt i T.2's lejlighed samlet befandt sig et røveriudstyr beregnet på flere personer bestående blandt andet af to oversavede jagtgeværer med tilhørende ammunition, to tåregasspray, en løs nummerplade samt beklædningsgenstande beregnet til maskering. Retten har dernæst lagt vægt på, at de tiltalte har afgivet indbyrdes modstridende forklaringer, som også henset til tidspunktet og stedet for de tiltaltes anholdelse forekommer mindre sandsynlige, samt på, at T.1 efter den af politiassistent

A afgivne forklaring må antages overfor denne at have indrømmet, at de tiltalte havde planlagt at begå røveri mod et socialkontor eller et posthus, og at de i den forbindelse var ude at lede efter en bil, som de ville brugsstjæle med henblik på at bruge den som flugtbil. Dette er i god overensstemmelse med, at der spredt rundt i den bil, som de tiltalte blev anholdt i, befandt sig en hel del bilnøgler. Under hensyn til det således anførte finder retten det ubetænkeligt at lægge til grund, at de tiltalte er skyldige i overensstemmelse med anklageskriftet.«

Angivelsen af de fakta, der anses for bevist, vil normalt i sig selv indebære en direkte beskrivelse af lovens strafbarhedsbetingelser. Det hænder imidlertid, at det er nødvendigt at undergive den pågældende lovbestemmelse en fortolkning for at fastslå, om de beskrevne fakta har realiseret det strafbare gerningsindhold. I en sådan situation er det rigtigst – og det er også det almindelige – at man i præmisserne i korthed redegør for baggrunden for den retlige subsumtion, hvis der har været rejst tvivl herom under sagen.

Tilfælde af denne art kan bl.a. forekomme ved afgørelser vedrørende sjældent anvendte straffelovsparagraffer, eller hvor der er tale om fortolkning af særlige begreber som f.eks. »anden kønslig omgængelse end samleje« (straffelovens § 224), »uterligt forhold« (§ 232), »skade på legeme eller helbred« (§ 244, stk. 3, og § 245), »sagesløs person« (§ 244, stk. 4) eller »fremmed rørlig ting« (berigelseskapitlet). Om omfanget og karakteren af de retlige betragtninger i sådanne tilfælde må der i princippet gælde det samme som for tilsvarende fortolkningsovervejelser i en civil dom. Ved straffelovens § 224 kan fortolkningsbetragtningerne f.eks. udtrykkes på denne måde: »Da den af tiltalte foretagne handling efter det oplyste, herunder hans egen forklaring, var af en samlejelignende karakter, findes den efter sin art at måtte henføres under straffelovens § 224«.

I sager, hvor der har været rejst fortolknings tvivl, ser man undertiden, at der enten i et særligt procedureafsnit eller i præmisserne er optaget henvisninger til præjudikater og eventuelt tillige til litteratur som støtte for proceduren eller den trufne afgørelse. Retsplejelovent er ikke til hinder for en sådan fremgangsmåde, og det kan heller ikke udelukkes, at det kan være rimeligt i ganske særlige tilfælde at gå frem på denne måde, f.eks. hvor proceduren i realiteten kun har drejet sig om spørgsmålet om rækkevidden af en ganske bestemt højesteretsdom. Den altovervejende hovedregel må imidlertid være, at doms- og litteraturhenvisninger skal undgås; straffesager er jo i almindelighed af udpræget konkret karakter.

Principielt skal der i præmisserne tages stilling både til den objektive og til den subjektive side af tiltalen. I praksis er det dog sjældent, at det er nødvendigt at behandle mere end det ene af disse problemer. Ofte erkender tiltalte det objektive, således at det kun er den subjektive side, der volder tvivl. Præmisserne indskrænkes i så fald tilsvarende. Hvis det er gerningsvirksomheden, der bestrides, vil bevis for, at det er tiltalte, der har foretaget den pågældende handling, hyppigt i sig selv indebære bevis også for det nødvendige forsæt. I en sådan situation behøver man derfor ikke at udtale sig om det subjektive, men kan nøjes med en ren objektiv begrundelse.

Ved et indbrudsforsøg kan begrundelsen f.eks. lyde således: »Efter indholdet af erklæringen af . . . fra Rigspolitehens tekniske afdeling, sammenholdt med den af vidnet X's afgivne forklaring anses det for godt gjort, at det er tiltalte, der har begået det i anklageskriftet omhandlede tyveriforsøg«.

På denne baggrund kommer en opdeling af præmisserne i en objektiv og en subjektiv del i praksis normalt kun frem ved forbrydelser, hvor opfyldelsen af de objektive betingelser ikke i sig selv siger noget om de subjektive (hæleri, kønsligt forhold til mindreårige o.l.), hvor tiltaltes benægtelse har relation til begge sider, og hvor dommen går ud på domfældelse eller på frifindelse af subjektive grunde. Den nævnte opdeling af præmisserne vil dog også kunne være nødvendig i sager om medvirkensansvar, hvor der kræves bevis for, såvel at der har fundet en medvirken sted i form af »tilskyndelse, råd eller dåd«, som at der har foreligget den fornødne tilregnelser. Dette kan stille store krav til præmissernes udformning i sager om gruppeoptræden, se herom *Waaben: Strafferettens ansvars lære*, 1987, s. 226-227.

Ved formuleringer vedrørende forbrydelsens subjektive side må man i første række være opmærksom på, at bevisresultatet også på dette punkt skal have sit grundlag i faktiske omstændigheder, som retten anser for holdbart påvist. Derefter må man have for øje, at de udtryk, man på denne baggrund vælger for at betegne, at tiltalte havde det fornødne forsæt, er adækvate efter den gældende forsætslære.

Om forståelsen af forsætsbegrebet og om den rette formulering af de udtryk, der anvendes for at beskrive forsættet, kan henvises til *Waaben: Det kriminelle forsæt*, 1957, *Hurwitz: Kriminalret, almindelig del*, 4. udgave, 225-236, *Greve m.fl.: Kommenteret straffelov, almindelig del*, 3. udgave, 1984, s. 172-174, og *Waaben: Strafferettens ansvars lære*, 1987, s. 144-154. Om den laveste grad af forsæt »dolus eventualis« se endvidere *Waaben* i Lov og frihet, Festskrift til Johs. Andenæs (1982) 401 ff (om forståelse af dommen U 1979.576 H) og *Lars Bo Langsted* i U 1988 B s. 131-139.

Den subjektive side af præmisserne i en hæleridom kan f.eks. formuleres således: »Efter tiltaltes egen forklaring om købsprisen og om iagttagelserne med hensyn til banderolen på de i anklageskriftet omhandlede cigaretter og efter hans og vidnet X's forklaringer om deres samtale om cigaretternes oprindelse anser retten det bevist, at tiltalte ved købet af cigaretterne var klar over eller i alt fald havde en sikker formodning om, at de var stjålet.«

Har tiltalte i en overfaldssag påstået frifindelse af subjektive grunde, kan begrundelsen f.eks. lyde således: »Ved vidnernes forklaringer om placeringen af forurettedes stol og om tiltaltes udtalelser til forurettede, findes det godtgjort, at tiltalte forsætligt og ikke kun ved et uheld stødte sin albue i ansigtet på forurettede som beskrevet i anklageskriftet.«

I frifindelsestilfælde kan man undertiden komme ud for, at der er dobbelt grundlag for frifindelsen. Det kan i en sag efter straffelovens kapitel 24 f.eks. tænkes, at der mangler bevis både for selve det kønslige forhold og for forsæt (eller uagtsomhed) vedrørende en relevant aldersbetingelse. Det kan også tænkes, at frifindelse må ske, allerede fordi det eventuelle strafansvar er forældet, men således at der samtidig mangler bevis for, at det er tiltalte, der er gerningsmanden til det påtalte forhold. Det kan diskuteres, om man i sådanne tilfælde i præmisserne skal nøjes med at påberåbe sig det ene af frifindelsesgrundlagene, eller om begge bør medtages. Spørgsmålet er ikke løst i retsplejeloven, men det fremgår af § 869, stk. 2, at der i alt fald i visse situationer kan ske frifindelse, uden at der tages stilling til

realiteten i sagen. Bortset fra dette specielle tilfælde (præliminær frifindelse) må det som hovedregel være det rigtigste at anføre begge begrundelserne. Kun på denne måde skabes der et tilfredstillende grundlag for appelovervejelserne. Endvidere taler hensynet til tiltaltes person i høj grad herfor, specielt hvis den af frifindelsesgrundene, som man ellers kunne tænke sig at anføre som den eneste, er forældelse. Såfremt man efter en konkret bedømmelse alligevel foretrækker kun at angive den ene af begrundelserne – vel oftest den, der er af objektiv karakter – må det tilrådes, at man tilkendegiver, at der også er mulighed for frifindelse på et andet grundlag, ved f.eks. at anvende et udtryk som: »Allerede som følge heraf . . . . .«.

Sker en frifindelse på grund af tiltaltes utilregnelighed, kan retten ikke nøjes med at tage stilling til denne frifindelsesgrund, men må nødvendigvis også tage stilling til sagens objektive omstændigheder, da der ellers mangler grundlag for at kunne afgøre, om der skal træffes bestemmelse om anvendelse af foranstaltninger i medfør af straffelovens § 68. Nedenfor i tillæg 3 er medtaget et eksempel på, hvorledes en sådan dom kan affattes.

Er en frifindelse begrundet i anklagemyndighedens manglende påtalekompetence eller i, at påtalen er frafaldet, jfr. retsplejelovens §§ 728 og 908, stk. 2, vil begrundelsen i dommen normalt blot bestå i en henvisning hertil, jfr. *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 67, og U 1974.623.

Sammenfattende skal om præmisserne anføres, at man ved affattelsen heraf bør bestræbe sig på, at det væsentlige og kun det væsentlige medtages, og at bemærkningerne herom fremsættes i en klar og koncis form. Man bør undgå såvel at gøre præmisserne så kortfattet, at de bliver klichépræget, som at forfalde til vidtløftighed. Præmissernes nærmere omfang må i øvrigt afhænge af det konkrete tilfælde, herunder af sagens art og graden af bevisnivå. Argumenter, som er uden betydning, eller som ikke er nødvendige for resultatet, bør som hovedregel udelades, med mindre der er tale om et argument, som kan have betydning for parternes appelovervejelser, eller som vil kunne gøre det lettere for en af sagens parter at forlige sig med afgørelsen, jfr. *Gomard*: Studier i den danske straffeprocess, 1976, s. 487.

Omfatter anklageskriftet mere end ét forhold, og har der været selvstændig bevisførelse for hvert af disse, gør man klogt i at placere præmisserne for hvert enkelt forhold særskilt i umiddelbar sammenhæng med omtalen af, hvilken bevisførelse forholdet har givet anledning til, se som eksempel på en sådan domsaffattelse tillæg 1. Dette simplificerer udarbejdelsen af dommen og – hvad der er ulige vigtigere – gør den mere overskuelig og derfor lettere at forstå, når den senere skal læses som et led i appelovervejelserne og under en eventuel ankebehandling.

Såfremt der ikke kan opnås enighed om domsresultatet, har det medlem af retten, der er kommet i mindretal, adgang til at afgive *dissens* uden angivelse af navn. I retsplejelovens § 214, stk. 1 i. f., er der endvidere tale om

en vis dissenteringspligt, nemlig for retsformanden, når tiltalte kendes skyldig mod dennes stemme. Der skal i dette tilfælde tilføres retsbogen en bemærkning om afstemningen. Det vil være naturligt, at denne dissens også optages i selve dommen, således at der kan gives en nærmere begrundelse for den. En dissens er efter nugældende praksis en bestanddel af selve dommen og placeres derfor ikke – som det tidligere har været almindeligt – efter dennes konklusion, men umiddelbart i forbindelse med flertalspræmisserne. Affattelsen sker efter samme retningslinier som for præmissen i almindelighed. I tilfælde af dissens for frifindelse deltager den dissenterende dommer i den efterfølgende afstemning om strafudmålingen, jfr. retsplejelovens § 928 b, jfr. § 216, stk. 1, og U 1969 . 438 (landsrettens afgørelse). Denne deltagelse sker nok oftest på den måde, at den dissenterende stiltiende accepterer flertallets udmåling.

Ved formuleringen af en dom med dissens kan der anvendes følgende udtryk:

»Efter den stedfundne bevisførelse, herunder særligt de af X og Y afgivne forklaringer, anser to af rettens medlemmer det for bevist, at ..... Disse voterende stemmer derfor for .....

Et af rettens medlemmer finder det betænkeligt at anse det for godtgjort, at tiltalte havde den for domfældelse nødvendige viden eller formodning om, at de pågældende effekter var stjålne. Han har herved i særlig grad lagt vægt på, at ..... Dette medlem stemmer derfor for .....

Der afsiges dom efter stemmeflertallet.«

Ad punkt 9, de anvendte straffebestemmelser og rettens stillingtagen til strafudmålingen

I tilfælde af domfældelse følger der herefter et kort afsnit om straffehjemmelen og straffastsættelsen, det vil sige en angivelse af, efter hvilke lovbestemmelser tiltalte dømmes, og hvad straffen skal være.

At de anvendte straffebestemmelser skal anføres, følger som tidligere nævnt udtrykkeligt af retsplejelovens § 929, stk. 2. Ved angivelsen heraf bør det normalt foretrækkes at anføre lovens almindeligt benyttede navn, f.eks. kildeskatteloven, momsloven, restaurationsloven, våbenloven o.s.v., fremfor at anføre lovens nummer, dato og officielle titel.

Indeholder loven flere bestemmelser vedrørende strafferammen for en lovovertrædelse, bør det normalt af citeringen fremgå, hvilken af de flere mulige bestemmelser retten har anvendt. Ved tyveri bør det således anføres, hvorvidt straffen fastsættes efter straffelovens § 285, stk. 1, § 286, stk. 1, eller § 287, jfr. § 276. Er tiltalte fundet skyldig i forsøg på en lovovertrædelse, skal straffelovens § 21 citeres. Domfældes der for medvirkensansvar, vil citat af straffelovens § 23 normalt kun være påkrævet, når denne bestemmelse er benyttet som grundlag for strafnedsættelse eller -bortfald, jfr. *Waaben*: Strafferettens ansvarslære, 1987, 221-222. Er tiltalte allerede dømt

for forhold, som ligger forud for et forhold, som nu er til pådømmelse, skal straffelovens § 89 citeres (med mindre der skal fastsættes en samlet straf efter straffelovens § 61, stk. 1, se herom nedenfor)

Ved Københavns byret er det i politisager ret almindeligt blot at henvise til anklageskriftets angivelse af straffehjemmelen med formuleringen »Straffen fastsættes efter de ovennævnte bestemmelser til . . .«. Denne fremgangsmåde bør dog kun anvendes, hvis der ikke efter bevisførelsens resultat kan herske tvivl om, hvilke bestemmelser det drejer sig om. Fremgangsmåden er blandt andet hensigtsmæssig, hvor en citering af straffehjemmelen forudsætter henvisning til bestemmelser såvel i loven som i diverse bekendtgørelser. En fuldstændig gengivelse af straffehjemmelen vil i sådanne tilfælde næppe gøre dommen mere overskuelig, snarere tværtimod.

Domfældes tiltalte f.eks. i overensstemmelse med et anklageskrift, i hvilket der i forhold 1 er rejst tiltale for et indbrudstyveri og i forhold 2 er rejst tiltale for »lov om euforiserende stoffer § 3, stk. 1, jfr. § 1, stk. 2, jfr. Indenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 559 af 9. november 1984 § 27, jfr. § 2, jfr. bilag I liste A nr. 1 ved . . .«, kan angivelsen af de anvendte straffebestemmelser f.eks. se således ud: »Straffen fastsættes efter straffelovens § 285, stk. 1, jfr. § 276, og de i forhold 2 nævnte bestemmelser vedrørende lov om euforiserende stoffer . . .«.

Det er ikke i retsplejelovent udtrykkeligt foreskrevet, at rettens begrundelse for strafudmålingen skal angives i præmisserne. Følges ved strafudmålingen den normale praksis, vil en begrundelse i øvrigt vanskelig kunne bestå i andet end en henvisning til praksis eller i en stereotyp formel. Da en sådan begrundelse ikke kan antages at have nogen særlig værdi, vil det her være fuldt tilstrækkeligt blot at skrive: »Som følge af det anførte straffes tiltalte efter . . . med . . .« eller »Straffen fastsættes efter . . . til . . .«. I sager med mange tiltalepunkter kan det dog være praktisk, at man i den forbindelse foretager en slags opsummering af sagen ved udtrykkeligt at anføre, for hvilke af anklageskriftets forhold domfældelse sker, eller ved kort at redegøre herfor i ord, f.eks. ved at opsummere, at »straffen blandt andet omfatter 16 indbrud med et samlet udbytte på ca 300.000 kroner, 4 indbrudsforsøg og 33 brugstyverier af biler eller forsøg herpå«.

Har forsvareren fremhævet momenter i sagen eller ved tiltaltes personlige forhold, som kunne tale for en mildere afgørelse, og som det ikke kan afvises, at der vil blive lagt vægt på under en eventuel anke af dommen, kan der endvidere være anledning til at redegøre for, hvorfor retten har valgt ikke at tillægge de fremhævede momenter en sådan vægt.

I sager af usædvanlig art samt i sager, hvor retten har udmålt straffen på en måde, som afviger fra det sædvanlige, herunder hvor retten har gjort brug af strafnedsættelsesgrundene i straffelovens §§ 84, 85, 87 og 91, stk. 2, eller af adgangen til strafforhøjelse efter straffelovens § 83 eller § 91, stk. 1, vil det normalt være nødvendigt at fremkomme med nogle supplerende bemærkninger i forbindelse med sanktionsfastsættelsen. Det er muligt, at

en begrundelsespligt følger direkte af retsplejelovens § 218, stk. 1. Uanset dette kan der imidlertid ikke være tvivl om, at det af hensyn til appelovervejelserne og den overordnede domstol er mest korrekt udtrykkeligt at fremdrage de betragtninger, der har været afgørende for den særlige udmåling. Det samme gør sig gældende, hvis man på grund af specielle forhold har ment at kunne give en betinget dom, selvom forbrydelsens art og omfang eller tiltaltes fortid efter praksis gør anvendeligheden af en sådan afgørelse tvivlsom.

Frengår de omstændigheder, der har været relevante ved udmålingen, af tidligere afsnit af dommen, f.eks. af afsnittet om tiltaltes personlige forhold eller af rettens præmisser vedrørende skyldspørgsmålet, kan man i afsnittet vedrørende straffastsættelsen nøjes med at henvise hertil.

Følgende formulering vil f.eks. kunne anvendes:

- a. »Som følge af det anførte straffes tiltalte efter . . . med fængsel i . . . . . Ved straffens fastsættelse har retten blandt andet taget hensyn til . . . .«.
- b. (Ved strafbortfald i henhold til straffelovens § 84, stk. 2): »Da tiltalte efter det oplyste har handlet i undskyldelig uvidenhed om den omhandlede regel i loven, og da retten under hensyn til . . . . finder, at der også i øvrigt foreligger formildende omstændigheder, findes den forskyldte straf at kunne bortfalde i medfør af straffelovens § 84, stk. 2, jfr. stk. 1, nr. 3.«.

Ved *betingede domme* har retten valget mellem tre domsformer:

1. Betinget dom uden fastsat straf (se straffelovens § 56, stk. 1)
2. Betinget dom med fastsat straf (se straffelovens § 56, stk. 2) og
3. Delvis betinget dom (se straffelovens § 58).

Om valget mellem disse domsformer kan blandt andet henvises til *Waa-ben*: Straffe og andre retsfølger, 1983, s. 66-75, og *Greve* m.fl.: Kommenteret straffelov almindelig del, 3. udgave, 1984, s. 244-245 og s. 250-251.

Hvor en anvendelse af betinget dom er i overensstemmelse med praksis, vil f.eks. følgende formuleringer kunne anvendes:

a. (*Betinget dom uden fastsat straf*):

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § . . . . . Da fuldbyrdelse af frihedsstraf findes upåkrævet, udsættes spørgsmålet om fastsættelse af sådan straf i medfør af straffelovens § 56, stk. 1, som nedenfor bestemt.«
Om formuleringen af den hertil svarende domskonklusion, se punkt 13, 1, b.

b. (*Betinget dom med fastsat straf*):

»Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . til . . . . . Da det findes upåkrævet, at straffen fuldbyrdes, udsættes fuldbyrdelsen i medfør af straffelovens § 56, stk. 2, som nedenfor bestemt.«

Om formuleringen af den hertil svarende domskonklusion, se punkt 13, 1, c.

c. (*Delvis betinget dom*):

Bestemmelsen i § 58, stk. 1, som alene giver mulighed for at fastsætte den ubetingede del af straffen til tre måneder eller derunder, tager sigte på følgende to typer af sager:

1°. Der foreligger flere forskellige forhold til pådømmelse, hvoraf et eller flere efter praksis ved en isoleret bedømmelse ville medføre ubetinget straf, mens en isoleret bedømmelse af

de resterende forhold ville have medført en betinget straf, f.eks. ved grove eller gentagne tilfælde af spirituskørsel i forbindelse med ordinær berigelseskriminalitet. Der kan f.eks. anvendes følgende formuleringer:

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § . . . . og

. . . . .

Da det ikke findes påkrævet, at den efter straffelovens § . . . . forskyldte straf kommer til fuldbyrdelse, bestemmes det i medfør af straffelovens § 58, stk. 1, jfr. § 56, stk. 1, at spørgsmålet om fastsættelse af straffen herfor udsættes som nedenfor bestemt, mens straffen for overtrædelse af . . . . fastsættes til hæfte/fængsel i . . . . , som skal fuldbyrdes.«.

Om formuleringen af den hertil svarende domskonklusion, se punkt 13, 1, d, a°.

Eller:

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § . . . . og

. . . . .

I medfør af straffelovens § 58, stk. 1, jfr. § 56, fastsættes straffen til fængsel i . . . . og hæfte i . . . . , således at hæftestrafen skal fuldbyrdes, mens fuldbyrdelse af fængselsstraffen udsættes som nedenfor bestemt.«.

Om formuleringen af den hertil svarende domskonklusion, se punkt 13, 1, d, b°.

2°. Sagen vedrører et eller flere forhold, hvoraf der ikke er noget, som skiller sig ud med hensyn til valg af retsfølge, men hvor f.eks. tiltaltes personlige forhold taler for at gøre en del af straffen betinget. Der kan her anvendes følgende formulering:

»Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . til . . . . . I medfør af straffelovens § 58, stk. 1, jfr. § 56, udsættes fuldbyrdelsen af . . . . måneder/dage af straffen som nedenfor bestemt.«.

Om formuleringen af den hertil svarende domskonklusion, se punkt 13, 1, d, c°.

Ad a-c: Gør sagens art eller omfang eller tiltaltes fortid det tvivlsomt, om sagen er egnet til at blive afgjort med en betinget dom, bør præmisserne som ovenfor nævnt udbygges med en nærmere begrundelse for, hvorfor retten dog har valgt at gøre dommen helt eller delvis betinget. Dette kan f.eks. ske ved i ovennævnte præmisser at indarbejde følgende: »Da det efter de oplysninger, der foreligger om tiltaltes personlige forhold, herunder . . . , og under hensyn til . . . , ikke findes påkrævet, at straf/straffen/hele straffen kommer til fuldbyrdelse, bestemmes det i medfør af § 56, stk. 1/§ 56, stk. 2/§ 58, stk. 1, at . . . . «.

Gøres brug af adgangen efter straffelovens § 58, stk. 2, til at idømme tiltalte en *tillægsbøde*, kan anvendes følgende formulering: »I medfør af straffelovens § 58, stk. 2, idømmes tiltalte en bøde på . . . . kr., subsidiært hæfte i . . . . dage.«.

Som det fremgår af de fremdragne formuleringseksempler, er det med hensyn til vilkårene for den betingede dom, herunder prøvetidens varighed, tilstrækkeligt i præmisserne at henvise til domskonklusionens bestemmelser herom. Fastsættes der særvilkår i medfør af straffelovens § 57, f.eks. om at tiltalte skal overholde særlige bestemmelser vedrørende opholdssted, arbejde m.v. eller underkaste sig psykiatrisk behandling eller afvænningsbehandling for misbrug af alkohol, narkotika o.l., bør det dog af dommen fremgå, at sådanne vilkår har været indiceret under sagen. De fornødne oplysninger herom bør derfor medtages enten under redegørelsen for tiltaltes personlige forhold, se punkt 7 ovenfor, eller i afsnittet om strafudmålingen.

Som nævnt ovenfor i punkt 7 er der indenfor de senere år som en forsøgsordning indført adgang til at kombinere en betinget dom med vilkår om

samfundstjeneste, jfr. Folketingets beslutning af 25.2.1982 (FT 1981/82 2. saml. till A sp. 4565-4607 og till. B sp. 1145-1148) og *Waage og Abildtrup* i J 1986 . 16-27. Forsøgsordningen er imidlertid baseret på en række forudsætninger, herunder 1) at samfundstjeneste alene anvendes som alternativ til frihedsstraf, 2) at kriminalforsorgen har erklæret tiltalte for egnet til at udføre samfundstjeneste, samt 3) at tiltalte har givet sit samtykke til denne sanktionsform. Det bør fremgå af dommen, at betingelserne 1-3 er opfyldt, og det bør derfor udtrykkeligt anføres i præmisserne, at ubetinget frihedsstraf er forskyldt (herunder eventuelt hvorfor), men at samfundstjeneste anvendes i stedet.

Der kan redegøres for, at betingelserne 2 og 3 er opfyldt enten i afsnittet om tiltaltes personlige forhold, se under punkt 7, eller under redegørelsen for strafudmålingen. Anvendes den sidste fremgangsmåde, kan afsnittet om strafudmålingen i standardtilfælde gives følgende formulering:

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af . . . . .

Kriminalforsorgen har på grundlag af en undersøgelse af tiltalte erklæret, at tiltalte er fundet egnet til at udføre ulønnet arbejde (samfundstjeneste). Tiltalte har samtykket i, at det som vilkår for en betinget dom fastsættes, at han udfører samfundstjeneste.

Retten finder, at ubetinget frihedsstraf er forskyldt i det foreliggende tilfælde, men at sagen er egnet til at blive afgjort således, at tiltalte i stedet pålægges udførelse af samfundstjeneste i . . . . timer. Herefter udsættes spørgsmålet om fastsættelse af frihedsstraf som nedenfor bestemt.«

Antallet af arbejdstimer bør efter forsøgsordningens forarbejder ikke være mindre end 40 timer og kun undtagelsesvis mere end 200 timer.

Om domskonklusionens formulering herunder om afviklingstidens længde henvises til punkt 13, 1, e.

Vedrørende anvendelsesområdet for samfundstjeneste, herunder hvilke kriminalitetstyper denne sanktionsform forudsættes anvendt på, og længden af den frihedsstraf, som den kan træde i stedet for, henvises til *Waage og Abildtrup* i J 1986 . 16 ff, U 1985 611-612 H, U 1986. 7 H, U 1986.9 H, U 1986. 88 H, U 1986. 800 H og U 1987. 834 H.

I formuleringseksemplet ovenfor er vilkåret om samfundstjeneste knyttet til en betinget dom med udsat straffastsættelse efter straffelovens § 56, stk. 1, hvilket i forarbejderne til forsøgsordningen også anbefales som det formentlig mest hensigtsmæssige. Der er dog ikke noget i vejen for, at vilkåret knyttes til en betinget dom med fastsat straf efter straffelovens § 56, stk. 2, ligesom samfundstjeneste antagelig kan benyttes som vilkår for den betingede del af en kombinationsdom, hvis der har foreligget forskellige forhold til pådømmelse, hvor et eller flere af forholdene skiller sig ud med hensyn til valg af retsfølge, jfr. J 1986 . 24. Der må således kunne gives ubetinget frihedsstraf for spirituskørsel eller for vold i kombination med, at dommen i øvrigt gøres betinget blandt andet af samfundstjeneste for så vidt angår berigelsesforbrydelser, som foreligger til samtidig pådømmelse.

Hvor det kan komme på tale at anvende samfundstjeneste i forbindelse med en kombinationsdom, kan rettens præmisser vedrørende strafudmålingen se således ud:

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens . . . . og . . . . . Tiltalte har endvidere i det hele forskyldt ubetinget frihedsstraf.

Retten finder imidlertid, at den del af sagen, som vedrører overtrædelse af straffelovens . . . . er egnet til at blive afgjort således, at tiltalte i stedet pålægges udførelse af samfundstjeneste i . . . . timer. Herefter udsættes spørgsmålet om fastsættelse af denne del af straffen som nedenfor bestemt.

Straffen for overtrædelse af . . . bestemmes til hæfte/fængsel i . . . , som i overensstemmelse med det ovenfor anførte skal fuldbyrdes, jfr. straffelovens § 58, stk. 1, jfr. § 56.«

Overholder den domfældte *ikke særvilkårene* i en betinget dom, kan anklagemyndigheden indbringe sagen for retten, som kan reagere på de måder, som er nævnt i straffelovens § 60. Medmindre sagen kan afgøres med en advarsel, skal der enten afsiges en kendelse vedrørende vilkårsændring, jfr. § 60, stk. 1, nr. 2, eller en dom eller kendelse om, at der skal ske hel eller delvis fuldbyrdelse af straf, jfr. § 60, stk. 1, nr. 3.

Domsformen anvendes, hvis der ved en betinget dom med udsat straffastsættelse skal træffes afgørelse om fastsættelse af straf eller anden retsfølge. Der kan f.eks. anvendes følgende formuleringer:

a. (ved afgørelse om, at kun en del (3 måneder eller derunder) af straffen udløses): »Efter de foreliggende oplysninger anser retten det for godtgjort, at domfældte på trods af gentagne påmindelser i flere tilfælde har overtrådt de i dommen af . . . fastsatte vilkår. Henset hertil samt til . . . findes det rigtigst, at en del af den straf for overtrædelse af straffelovens § . . . , som domfældte ifølge dommen har forskyldt, nu i medfør af straffelovens § 60, stk. 1, nr. 3, jfr. § 58, stk. 1, fastsættes og kommer til fuldbyrdelse. Den del af straffen, som herefter skal fuldbyrdes, fastsættes til hæfte/fængsel i . . . , mens spørgsmålet om fastsættelsen af den frihedsstraf, som i øvrigt er forskyldt, udsættes som nedenfor bestemt.«

Domskonklusionen bliver herefter som angivet i punkt 13, 1, d, a°, dog at vilkår og prøvetid skal fastsættes som i den oprindelige dom, medmindre retten træffer anden bestemmelse i henhold til § 60, stk. 1, nr. 2.

b. (ved afgørelse om, at hele straffen udløses): »Efter de foreliggende oplysninger, herunder særligt . . . , anser retten det for godtgjort, at domfældte gentagne gange og på væsentlige punkter har overtrådt de i dommen af . . . fastsatte vilkår. Henset hertil samt til . . . findes det rigtigst, at der nu i medfør af straffelovens § 60, stk. 1, nr. 3, fastsættes en ubetinget frihedsstraf for de ved dommen påkendte lovovertrædelser. Denne straf fastsættes efter straffelovens § . . . til fængsel i . . . .«

Domskonklusionen bliver herefter som angivet i punkt 13, 1, a.

Skal der reageres med ubetinget frihedsstraf, fordi domfældte har tilsidesat vilkårene i en betinget dom med vilkår blandt andet om samfundstjeneste, bør der ske en reduktion af den forskyldte frihedsstraf, såfremt domfældte har udført en ikke uvæsentlig del af den pålagte arbejdsforpligtelse, og der bør i dommen gøres en bemærkning om, at det nævnte hensyn har haft indflydelse på straffastsættelsen. Har domfældte tilsidesat et vilkår om samfundstjeneste i en betinget dom med fastsat straf, er der dog efter reglerne i § 60 ikke mulighed for at reducere den udmålte straf, ligesom der kun er begrænsede muligheder for at reducere den del af straffen, som skal fuldbyrdes. Skal der ske hel eller delvis fuldbyrdelse af en betinget dom med fastsat straf, træffes afgørelsen i øvrigt i form af kendelse. Nedenfor i tillæg 6 er givet et eksempel på, hvordan en sådan kendelse kan affattes.

Begår den dømte i *prøvetiden* for en betinget dom *ny kriminalitet*, og foretages der i den forbindelse rettergangsskridt inden prøvetidens udløb, gælder reglen i straffelovens § 61, stk. 2. Denne regel er ved straffelovens § 40, stk. 1, tillige gjort anvendelig, såfremt en prøveløsladt begår ny kriminalitet i prøvetiden. Fastsættes en *fællesstraf*, kan anvendes følgende formuleringer:

(Ved ny kriminalitet begået i prøvetiden efter en prøveløsladelse): »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . , således at tiltalte i medfør af straffelovens § 40, stk. 1, jfr. § 61, stk. 2, som fællesstraf, der tillige omfatter reststraffen på . . . . dage, idømmes fængsel i . . . . «

(Ved ny kriminalitet begået i prøvetiden for en betinget dom): »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . , således at tiltalte i medfør af straffelovens § 61, stk. 2, som fællesstraf, der tillige omfatter de ved dommen af . . . . påkendte lovovertrædelser, idømmes fængsel i . . . . «

Domstolen er ved fællesstraffens udmåling ret frit stillet, og kan i princippet endog udmåle en straf, der er lavere end den reststraf eller betingede straf, som skal indgå i fællesstraffen, omend dette sjældent vil ske. Det vil dog f.eks. kunne forekomme, hvis der skal fastsættes en fællesstraf med en betinget dom med vilkår om samfundstjeneste, såfremt tiltalte allerede har aftjent en væsentlig del af arbejdsforpligtelsen. Fællesstraffen kan endvidere gøres helt eller delvist betinget i overensstemmelse med de almindelige regler herom i straffelovens § 56, stk. 1 og 2, og § 58, jfr. § 61, stk. 2, nr. 2, ligesom den kan resultere i en betinget dom med vilkår om samfundstjeneste. Der kan i sådanne tilfælde anvendes de ovenfor foreslåede formuleringer med de fornødne ændringer.

Hvis fællesstraffen omfatter en tidligere betinget dom, hvori der tillige er fastsat en tillægsbøde, skal man huske i dom nr. 2 at tage stilling til, om tillægsbøden skal stå ved magt (eller muligvis forhøjes). Gør man ingen bemærkning herom, vil bøden i princippet være omfattet af fællesstraffen med den virkning, at den ikke skal betales eller eventuelt kan kræves tilbagebetalt. Skal tillægsbøden stå ved magt, kan man tilkendegive dette enten ved at anføre, at fællesstraffen alene omfatter den betingede del af den tidligere dom, eller ved efter at have udmålt fællesstraffen at anføre følgende: »Det har sit forblivende med den ved dommen af . . . . idømte tillægsbøde på . . . . kroner, subsidiært hæfte i . . . . dage«.

Har tiltalte begået ny kriminalitet i prøvetiden for en delvis betinget dom, opstår spørgsmålet, om fastsættelsen af en fællesstraf efter straffelovens § 61, stk. 2, skal omfatte både den betingede og den ubetingede del af kombinationsdommen (»brutto princippet«) eller kun den betingede del af kombinationsdommen (»nettoprincippet«). Begge metoder kan anvendes, blot det tydeligt fremgår af dommen, hvilken der er valgt. Brutto princippet har den fordel for tiltalte, at afkortningen ved prøveløsladelse bliver større, men anvendelsen heraf kan på den anden side udelukke en ny kombinationsdom, hvis der allerede ved den første kombinationsdom er givet en ubetinget straf af fængsel i 3 måneder og de nye forhold, som er til påkendelse, bør resultere i en vis yderligere ubetinget frihedsstraf, jfr. straffelovens § 58, stk. 1.

Anvendes »nettoprincippet« kan benyttes følgende formulering: »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . , således at tiltalte i medfør af straffelovens § 61, stk. 2, som fællesstraf, der tillige omfatter den betingede del af straffen fastsat ved dommen af . . . . , idømmes fængsel i . . . . «.

Anvendes »brutto princippet« kan benyttes følgende formulering: »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . , således at tiltalte i medfør af straffelovens § 61, stk. 2, som fællesstraf, der tillige omfatter de ved dommen af . . . . påkendte lovovertrædelser, idømmes fængsel i . . . . , hvoraf . . . . er afsonet.« Har den tidligere dom anvendt forskellige strafarter, hvoraf den ene er afsonet, kan sluttes således: » . . . . idømmes fængsel i . . . . og hæfte i . . . . , hvoraf hæftestraffen er afsonet«.

Ved anvendelsen af »bruttometoden« bør det af dommen udtrykkeligt fremgå, om den ubetingede del af den tidligere idømte straf er udstået eller ej.

Om domskonklusionens formulering, se punkt 13, 1, f.

I stedet for at udmåle en fællesstraf kan retten i medfør af § 61, stk. 2, nr. 1 (eller § 40, stk. 1, jfr. § 61, stk. 2, nr. 1) vælge at idømme *ubetinget straf alene for det nye forhold*, eventuelt i forbindelse med en ændring af vilkårene i den betingede dom (eller vilkårene fastsat ved prøveløsladelsen).

Der kan f.eks. anvendes følgende formuleringer:

»Under hensyn til, at det nu begåede forhold er væsensforskelligt fra de ved den betingede dom af . . . . påkendte lovovertrædelser, finder retten det forsvarligt i medfør af straffelovens § 61, stk. 2, nr. 1, at idømme en ubetinget straf alene for det nye forhold. Denne straf fastsættes efter straffelovens § . . . . til hæfte/fængsel i . . . . . Retten har endvidere ikke fundet anledning til at ændre vilkårene i den betingede dom.« eller:

»Under hensyn til, at reststraffen på . . . . dage i det væsentlige vedrører berigelseskriminalitet begået for snart 3 år siden, og til karakteren af de nu begåede forhold finder retten det forsvarligt i medfør af straffelovens § 40, stk. 1, jfr. § 61, stk. 2, nr. 1, at fastsætte en ubetinget straf alene for de nye forhold. Denne straf fastsættes efter straffelovens § . . . . til hæfte/fængsel i . . . . . Retten har endvidere ikke fundet anledning til at ændre de vilkår, som blev fastsat ved prøveløsladelsen den . . . .«.

Vedrørende domskonklusionens formulering henvises til punkt 13, 1, g.

Vedrører sagen et forhold begået forud for en allerede afsagt dom, skal der efter reglen i straffelovens § 89 idømmes en tillægsstraf, »for så vidt samtidig påkendelse ville have medført forhøjelse af straffen«. Er den tidligere dom betinget, og er der foretaget rettergangsskridt inden prøvetidens udløb, skal retten efter reglen i straffelovens § 61, stk. 1, fastsætte »retsfølgen for dette forhold og den tidligere pådømte lovovertrædelse«.

Følgende formuleringer kan anvendes:

(Ved dom for strafbart forhold begået før en betinget dom):

Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . , således at tiltalte i medfør af straffelovens § 61, stk. 1, som fællesstraf (eller samlet straf), der tillige omfatter de ved dommen af . . . . påkendte lovovertrædelser, idømmes fængsel i . . . .«

Om fællesstraffens fastsættelse gælder det samme, som er anført ovenfor angående fællesstraf ved dom for strafbart forhold begået i prøvetiden, hvortil der henvises.

(Ved dom for strafbart forhold begået forud for en ubetinget dom):

At der er tale om en tillægsstraf udmålt efter princippet i straffelovens § 89, tilkendegives ved at citere bestemmelsen: »Straffen, fastsættes efter . . . . , jfr. straffelovens § 89, til . . . .«.

Fastsættes ingen tillægsstraf, kan anvendes følgende formulering: »Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § . . . . . Retten finder imidlertid ikke, at en samtidig påkendelse ville have medført en forhøjelse af den straf, som tiltalte blev idømt ved dommen af . . . . I medfør af straffelovens § 89 fastsættes herefter ingen tillægsstraf for de forhold, som nu er til pådømmelse.«

Om domskonklusionens formulering ved isoleret pådømmelse af forhold begået før en allerede afsagt dom, se punkt 13, 1, i.

Er f.eks. flere indbrud til pådømmelse, hvoraf nogle er begået før og andre efter en allerede afsagt dom, kan anvendes følgende formulering: »Straffen fastsættes efter straffelovens § 285, stk. 1, jfr. § 276, jfr. til dels § 89, til . . . .«

Anvendelsen af straffelovens § 89 har i praksis i øvrigt givet anledning til en vis usikkerhed dels i tilfælde, hvor fuldbyrdelsen af den tidligere idømte straf ikke er afsluttet, dels i tilfælde hvor den tidligere dom er anket. Herom henvises til *Peter Blok* J 85.237 ff.

Har anklagemyndigheden (eller forsvareren) nedlagt påstand om anvendelse af særlige foranstaltninger overfor tiltalte i stedet for straf, jfr. straffelovens §§ 68-70, er det nødvendigt, at der udtrykkeligt tages stilling til, om den nedlagte påstand kan og bør tages til følge.

Frifindes tiltalte i medfør af *straffelovens § 16* på grund af manglende tilregnelighed på gerningstiden, kan retten i medfør af *straffelovens § 68* træffe bestemmelse om anvendelse af andre foranstaltninger end straf, men spørgsmålet om, hvorvidt der bør gøres brug af sådanne og i givet fald hvilke, afhænger af, om det findes formålstjuntligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser, og en mindre indgribende foranstaltning bør da så vidt muligt foretrækkes fremfor en mere indgribende. Der kan f.eks. anvendes følgende formulering: »Efter det oplyste, herunder indholdet af de lægelige erklæringer, lægges det til grund, at tiltalte på gerningstiden var utilregnelig på grund af sindssygdom. Tiltalte frifindes derfor i medfør af *straffelovens § 16*, stk. 1, for straf. På baggrund af de lægelige udtalelser og karakteren af den begåede kriminalitet, findes der imidlertid at være behov for at træffe bestemmelse efter *straffelovens § 68* for at forebygge yderligere overtrædelser. Den af anklagemyndigheden nedlagte påstand om . . . . tages herefter til følge som nedenfor bestemt.« Skal der ske institutionsanbringelse, kan tilføjes til præmisserne: »idet det bemærkes, at mindre indgribende forholdsregler ikke findes at være tilstrækkelige«.

Se i øvrigt domseksemplet i tillæg 3.

Er en § 69-person fundet skyldig, skal der træffes bestemmelse om anvendelse af enten straf eller anden retsfølge. Om en særforanstaltning skal foretrækkes fremfor straf, beror på en hensigtsmæssighedsvurdering, men der indgår også proportionalitetsbetragtninger i vurderingen. Bestemmelsen har et snævert anvendelsesområde, idet den alene har betydning for nogle sjældnere forekommende psykiske afvigere, jfr. betænkning nr. 667/1972 s. 145 og 79 ff. Foranstaltninger efter § 68 idømmes på ubestemt tid. Idømmes en person omfattet af § 69 en foranstaltning, som indebærer institutionsanbringelse eller medfører kompetence til at anbringe den dømte i institution, skal der dog ved dommen fastsættes en længste tid for opholdet, som normalt ikke må overstige 1 år. Følgende formuleringer kan f.eks. anvendes:

»Tiltalte har efter det anførte gjort sig skyldig i overtrædelse af *straffelovens § . . . .* Efter det oplyste, herunder de lægelige oplysninger, findes tiltalte ved de strafbare handlingers foretagelse at have befundet sig i den i *straffelovens § 69*, stk. 1, beskrevne tilstand. Henset til forbrydelsens beskaffenhed og de i øvrigt foreliggende oplysninger, herunder . . . ., findes det«

enten: »ikke formålstjuntligt i stedet for at idømme straf at træffe bestemmelse om foranstaltninger som nævnt i *straffelovens § 68*, 2. punktum. Straffen fastsættes herefter til fængsel i . . . .«

eller: »mere formålstjuntligt fremfor straf at anvende den af . . . . foreslåede foranstaltning. Som følge heraf træffes i medfør af *straffelovens § 69*, jfr. § 68, 2. punktum, bestemmelse om . . . . I medfør af *straffelovens § 69*, stk. 2, fastsættes længstetiden for opholdet på . . . . til 6 måneder, der regnes fra afsigelsen af nærværende dom.«

Forvaring kan anvendes såvel overfor tilregnelige som utilregnelige personer, men kan kun idømmes under de betingelser, som er nævnt i *straffelovens § 70*. Ved dom til forvaring kan anvendes følgende formulering: »Da tiltalte under denne sag er fundet skyldig i røveri, og da retten efter de nærmere omstændigheder ved handlingen og efter de foreliggende oplysninger om hans tidligere kriminalitet og hans personlige forhold i øvrigt, herunder efter de lægelige oplysninger, finder, at han frembyder nærliggende fare for andres liv og helbred, og at det for at forebygge denne fare er påkrævet at anvende forvaring i stedet for fængsel, tages anklagemyndighedens påstand om dom til forvaring til følge i medfør af *straffelovens § 70*.«

I punkt 13, I, j, er givet nogle eksempler på formuleringer af domskonklusioner, hvor *straffelovens §§ 68-70* er bragt i anvendelse.

Ophør eller ændring af en foranstaltning idømt efter *straffelovens §§ 68-70* kræver kendelse, jfr. *straffelovens § 72* og § 69, stk. 2. I afsnit II og tillæg 5 er givet nogle eksempler på, hvordan en sådan kendelse kan affattes.

Ved idømmelse af *bødestraf* anvendes dagbodssystemet, hvis straffen skal fastsættes for en bødegivende *straffelovovertrædelse*, jfr. *straffelovens § 51*,

herunder selvom der foreligger en særlovsovertrædelse til samtidig påkendelse, f.eks. ved overtrædelse af færdselsloven i forbindelse med brugstyveri eller uagtsomt manddrab, jfr. straffelovens § 88, stk. 4. § 51 gælder derimod ikke bøder, som fastsættes som tillægsstraf (§ 50, stk. 2, § 58, stk. 2, § 88, stk. 3, og retsplejelovens § 723 a, stk. 2).

Idømmes straf i form af dagbøder, kan følgende formulering anvendes: »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . . til . . . . dagbøder hver på . . . . kr., subsidiært hæfte i . . . . dage.«

Ad punkt 10, angivelse af de perioder, i hvilke tiltalte har været frihedsberøvet

Det fremgår af straffelovens § 86, stk. 1, 3. punktum, at en straffedom skal indeholde oplysning om varigheden af frihedsberøvelser og indlæggelser, der medfører afkortning i straffen. Som foranstaltninger, der medfører afkortning, nævnes i § 86, stk. 1, 1. punktum, anholdelse, varetægt og indlæggelse til mentalobservation. Hermed må dog sidestilles fængslingsurrogater, som har samme indgribende karakter som en fængsling, jfr. U 1975.759 H (anbringelse på lukket afdeling under børne- og ungdomsforsorg afkortet efter § 86). Der skal derimod ikke ske fradrag for mindre indgribende foranstaltninger, jfr. U 1980.22 H. Der gives endvidere ikke fradrag for en frihedsberøvelse, som ikke har varet mindst 24 timer.

Har retten fastsat en fællesstraf med en tidligere betinget dom, kommer varetægt o.l. fra den tidligere sag og eventuelt forudgående betingede domme eller påtalefracfald, som er indgået i denne, også til afkortning. Dommen skal derfor også indeholde oplysning om varetægt o.l. fra sådanne tidligere sager, men ikke fra tidligere sager, der ikke er medinddraget.

Oplysning af varigheden af den eller de frihedsberøvelser, som begrunder fradrag i straffen, medtages umiddelbart efter straffastsættelsen og kan f.eks. formuleres således:

(Hvis frihedsberøvelsen er opretholdt efter dommen): »Tiltalte har under sagen været frihedsberøvet fra den 13.1. til den 20.4.1988 og derefter påny siden den 9.5.1988.«

(Ved fællesstraf med tidligere betinget dom):

»Tiltalte har under nærværende sag været frihedsberøvet fra den 13.6.1988 og indtil domsafsigelsen og under den tidligere sag fra den 11.11.1987 til den 25.1.1988.«

Retten skal som hovedregel ikke tage stilling til afkortningen, idet beregningen heraf foretages af de fuldbyrdende myndigheder. Efter § 86, stk. 1, 4. punktum, kan retten dog undtagelsesvis bestemme, at hele straffen skal anses for udstået, selvom den idømte straf er længere end den tid, hvori den dømte har været frihedsberøvet. Endvidere skal retten, hvis sagen resulterer i bødestraf, træffe afgørelse om, at hele bøden eller en del af denne anses for udstået (fuldbyrdet) med den stedfundne frihedsberøvelse, jfr. § 86, stk.

1, sidste punktum. Der gælder ikke noget bestemt omregningsforhold, men retten kan ikke bestemme, at ingen del af bøden skal anses for udstået. Går dommen ud på en betinget dom samt tillæggsbøde, har retten formentlig en fakultativ adgang til at anse bøden for helt eller delvist fuldbyrdet ved varetægt, jfr. *Waaben*: Straffe og andre retsfølger, 1983, s. 39. Endelig er det retten, der tager stilling til afkortningsspørgsmålet, hvis tiltalte har været undergivet tilsvarende processuel frihedsberøvelse i udlandet, jfr. straffelovens § 86, stk. 4.

Er der i medfør af straffelovens § 58, stk. 1, idømt en delvis betinget dom, sker afkortning automatisk i den ubetingede del af straffen, medmindre andet er bestemt i dommen, jfr. § 86, stk. 2.

Har retten truffet afgørelse i medfør af § 86, kan følgende formuleringer f.eks. anvendes: (Afgørelse efter § 86, stk. 1, 4. punktum): »Straffen fastsættes efter straffelovens § . . . til fængsel i 30 dage.

Tiltalte har under sagen været frihedsberøvet fra den 1.4.1988 til den 25.4.1988.

I medfør af straffelovens § 86, stk. 1, 4. punktum, bestemmes, at straffen anses for udstået med varetægtsfængslingen.«

(Ved afgørelse efter § 86, stk. 2, 2. punktum). (Tiltalte er som fællesstraf med en tidligere betinget dom idømt fængsel i 1 år, heraf 9 måneder betinget): »Tiltalte har under nærværende sag været frihedsberøvet fra den 1.8.1988 til den 28.8.1988 og under den tidligere sag fra den 26.12.1987 til den 2.2.1988. I medfør af straffelovens § 86, stk. 2, 2. punktum, bestemmes, at den frihedsberøvelse, som har fundet sted under den tidligere sag, ikke skal fragå i den ubetingede del af straffen.«

(Ved afgørelse efter § 86, stk. 4): »Tiltalte har under sagen været frihedsberøvet i Holland fra den 1.4.1988 til den 1.5.1988 og her i landet siden den 1.5.1988. I medfør af straffelovens § 86, stk. 4, bestemmes, at den måned, som tiltalte har siddet fængslet i Holland, skal fragå i den udmålte straf.«

Er der i dommen truffet afgørelse om forhold, som har betydning for de straffuldbyrdende myndigheders beregning af straffen, bør afgørelsen tillige fremgå af domskonklusionen, se nogle formuleringseksempler nedenfor i punkt 13, 1, 1.

Ad punkt 11, rettens stillingtagen til eventuelle påstande om rettighedsfrakendelse, udvisning, konfiskation m.v.

Har anklagemyndigheden nedlagt påstand om sådanne retsfølger som ovenfor nævnt, må der i dommen tages stilling til, om den nedlagte påstand kan og bør/skal tages til følge, men dommens afsnit herom følger normalt først efter, at der er taget stilling til skyldspørgsmålet og straffastsættelsen m.v. Det kan dog efter omstændighederne være hensigtsmæssigt i forbindelse med rettens stillingtagen til skyldspørgsmålet tillige at redegøre for, hvorvidt der er ført bevis for de omstændigheder, som begrunder anvendelse af den særlige retsfølge.

Ved betinget frakendelse af førerretten kan f.eks. anvendes følgende formulering: »Ved . . . finder retten det bevist, at tiltalte er skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet.

Henset til . . . finder retten, at tiltalte har tilsidesat væsentlige hensyn til færdselssikkerheden og derved voldt/fremkaldt fare for skade på person/ting.

Straffen fastsættes efter færdselslovens § . . . til en bøde på . . . , subsidiært hæfte i . . . dage.

I medfør af færdselslovens § 126, stk. 1, nr. 1, frakendes tiltalte retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort. Frakendelsen er i medfør af færdselslovens § 126, stk. 2, jfr. § 128, betinget på vilkår, at tiltalte i 3 år fra denne dom ikke fører motordrevet køretøj under sådanne omstændigheder, at førerretten skal frakendes ham.« Vedrørende konklusionens formulering, se punkt 13, 2, a.

Ved *ubetinget frakendelse af førerretten* på grund af spirituskørsel kan f.eks. anvendes følgende formulering:

»Henset til . . . finder retten det godtgjort, at tiltalte før den omhandlede kørsel havde indtaget spiritus i et sådant omfang, at alkoholkoncentrationen i blodet under eller efter kørslen oversteg 1.20 promille. Tiltalte findes derfor skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Det lægges ved sagens afgørelse til grund, at alkoholkoncentrationen i blodet under eller efter kørslen har været mellem . . . og . . . promille.

Straffen fastsættes efter færdselslovens § 117 . . . til . . . .

I medfør af færdselslovens § 125, jfr. § 127, frakendes tiltalte retten til at føre/blive fører af motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, for et tidsrum af . . . fra . . . .« Om konklusionens formulering se punkt 13, 2, b.

Frakendes tiltalte retten til at udøve en bestemt form for virksomhed, kan f.eks. anvendes følgende formulering:

»Da det af tiltalte udviste forhold efter de foreliggende oplysninger om de omstændigheder, hvorunder det blev begået, findes at begrunde en nærliggende fare for misbrug af hans virksomhed som . . . , frakendes han i medfør af straffelovens § 79, stk. 1, indtil videre retten til at udøve denne virksomhed.« Om konklusionens formulering se punkt 13, 2, c.

Ofte giver anklagemyndighedens påstand om en særlig retsfølge f.eks. om udvisning, konfiskation eller idømmelse af tvangsbøder ikke i sig selv anledning til tvist under sagen. Er det i sådanne tilfælde klart, at lovens betingelser for at bringe foranstaltningen i anvendelse er til stede, kan man i dommen nøjes med at anføre følgende: »Den af anklagemyndigheden nedlagte påstand om . . . tages i medfør af . . . til følge som nedenfor bestemt«.

I andre tilfælde kan f.eks. anvendes følgende formuleringer:

Hvis tiltalte har protesteret imod en nedlagt *udvisningspåstand*:

»Under hensyn til den idømte straf samt til arten og grovheden af den begåede kriminalitet findes betingelserne for udvisningen af tiltalte efter udlændingslovens § . . . opfyldt. Den omstændighed, at . . . , findes endvidere ikke i tilstrækkelig grad at kunne begrunde, at udvisning undlades som følge af det i lovens § 26, nr. . . . , nævnte hensyn. På baggrund af det anførte tages den nedlagte udvisningspåstand i medfør af udlændingelovens § 49, stk. 1, jfr. . . . , til følge som nedenfor bestemt.«

Udvisningen indebærer et indrejseforbud, som kan tidsbegrænses eller gives for bestandig. En dom til udvisning skal indeholde bestemmelse om indrejseforbudets varighed, jfr. lovens § 49, stk. 1, 2. punktum. Fastsættelsen af indrejseforbudets varighed følger en ret fast praksis, se herom *Langlouis* og *Thornøes* kommentar til udlændingeloven, 1984, s. 235-236, og giver derfor normalt ikke anledning til særlige bemærkninger. Det må således være nok i præmisserne blot at henvise til domskonklusionens bestemmelse herom, se punkt 13, 2, d, nedenfor.

Tages den nedlagte udvisningspåstand ikke til følge, kan præmisserne f.eks. se således ud:

»Under hensyn til . . . . findes betingelserne for udvisning af tiltalte efter udlændingelovens § . . . . opfyldt. Den omstændighed, at . . . . findes imidlertid at tale imod udvisning med en sådan vægt, jfr. herved lovens § 26, nr. . . . ., at det uanset kriminalitetens art og grovhed findes forsvarligt at undlade at udvise tiltalte. Tiltalte frifindes derfor for anklagemyndighedens påstand herom.«

Har tiltalte protesteret imod en *konfiskationspåstand* efter straffelovens § 75, stk. 1, kan f.eks. anvendes følgende formulering: »Efter bevisførelsen, herunder særligt . . . ., findes den fortjeneste, som tiltalte har opnået ved salget af det i sagen omhandlede kvantum heroin, skønsmæssigt at kunne fastsættes til kr. 48.000. I overensstemmelse med anklagemyndighedens påstand konfiskeres dette beløb i medfør af straffelovens § 75, stk. 1, som nedenfor bestemt.«

Ad punkt 12, civilretlige krav nedlagt under sagen og stillingtagen hertil
I lovgivningen findes flere forskellige regelsæt, som giver mulighed for at påkende erstatningskrav fra en eller flere skadelidte i forbindelse med en straffesag (den såkaldte adhæsionsproces). De almindelige regler herom findes i retsplejelovens §§ 991 ff (kap. 89). Retten har efter disse regler mulighed for at nægte erstatningskravets behandling under straffesagen, hvis dets behandling under denne ikke kan ske uden væsentlig ulempe, jfr. § 991, stk. 4, og § 992. Endvidere gælder et såkaldt »ensretningsprincip«, hvorefter der ikke kan gives medhold i erstatningskravet, hvis der frifindes i straffesagen, ligesom der ikke kan frifindes for erstatningskravet, hvis der dømmes i straffesagen, jfr retsplejelovens § 992, stk. 1. I sager, hvor erstatningskravet støttes på de særlige ansvarsregler i færdselslovens §§ 101-104 eller på hundelovens ansvarsregel, består der en videregående pligt for retten til at afgøre erstatningskravet i forbindelse med straffesagen. Om rettens pligt til at tage erstatningskrav under påkendelse i adhæsionsprocessens former henvises til speciallitteraturen.

Er der ved en straffedom tillige taget stilling til et eller flere civilretlige krav, er det sædvanligt at redegøre herfor til sidst i dommen umiddelbart før domskonklusionen. Afgørelser vedrørende sådanne krav er i medfør af retsplejelovens § 91, stk. 3, undergivet *retsformandens* udelukkende kompetence, og det bør derfor udtrykkeligt fremgå af præmisserne, at det er retsformanden alene, der har truffet afgørelsen.

Har erstatningskravet ikke i sig selv givet anledning til tvist, f.eks. i en tyverisag, hvor det stjalne ikke er bragt til veje igen, og hvor tiltalte har anerkendt værdiansættelsen, vil det være tilstrækkeligt i dommen blot at anføre følgende: »En nedlagt erstatningspåstand tages efter retsformandens bestemmelse til følge som nedenfor bestemt«. Dette gælder dog ikke, hvis kravet er omfattet af loven om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser. Efter denne lov yder staten erstatning og godtgørelse til ofre for forbrydelser, for så vidt angår følger af straffelovsovertrædelser i form af personska-

de og i stærkt begrænset omfang tingsskade. Er skadelidtes krav mod skadevolderen afgjort ved dom, skal også erstatningen fra staten ifølge lovens § 11 a som hovedregel ydes med det beløb, som er fastsat i dommen. Erstatningsnævnet er imidlertid efter § 11 a, stk. 2, ikke bundet af dommens erstatningsafgørelse, såfremt tiltalte under sagen må anses for at have anerkendt kravet eller dets størrelse. Baggrunden herfor er, at retten i sådanne tilfælde ikke har skullet foretage en nærmere prøvelse af det fremsatte krav. Det bør derfor tydeligt fremgå af dommen, i hvilket omfang der har været rejst indsigelse mod kravet fra skadevolderens side.

I betænkning nr. 1019/1984 om retskrav på erstatning til ofre for forbrydelser stilles forslag om, at der i præmisserne vedrørende erstatningspåstanden f.eks. tilføjes følgende: »Tiltalte må/må ikke anses for under sagen at have taget bekræftende til genmæle, jfr. § 11 a, stk. 2, i lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser«. Af hensyn til erstatningsnævnets sagsbehandling bør det endvidere af dommen fremgå, hvorledes erstatningsbeløbet er opgjort, herunder hvorledes det fordeler sig på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, helbredelsesudgifter, godtgørelse for svie og smerte, erstatning for tingsskade o.s.v. En sådan specificeret opgørelse af erstatningskravets forskellige poster er ofte også nødvendig af hensyn til erstatningsansvarslovens § 16, hvorefter godtgørelse for varigt mén, svie og smerte, erhvervsevnetabs- og forsørgertabserstatning skal forrentes fra skades tidspunktet.

Har et nedlagt erstatningskrav givet anledning til en mere tilbundsående prøvelse under sagen, må det af dommen fremgå, hvilke påstande der har været nedlagt og – hvis det er nødvendigt – begrundelsen for disse. Har erstatningskravet givet anledning til en særlig bevisførelse udover den, som har fundet sted af hensyn til afgørelsen af strafspørgsmålet, må der redegøres for, hvori denne har bestået. Dette kan ske efter samme principper som nævnt ovenfor under punkt 6. Afsnittet sluttes med retsformandens præmisser og afgørelse af spørgsmålet.

Det må fremgå klart af dommen, hvem der er parter i adhæsionssagen (det er parterne, som kan anke). Part er normalt tiltalte og forurettede (eventuelt forurettedes skadesforsikrings selskab), men i sager vedrørende ansvar efter færdselslovens §§ 101-104 anses også ansvarsforsikrings selskabet for det af tiltalte førte køretøj for part i sagen, ligesom der er adgang for visse andre til at indtræde som part i sagen, jfr. færdselslovens § 112, stk. 2 og 3 jfr. § 110.

Er der tale om påkendelse af et borgerligt erstatningskrav i en spiritussag, kan f.eks. anvendes følgende formulering:

» . . . . (dommen til og med straffastsættelsen) . . . .

For den skade, der ved uheldet blev påført A, har A påstået sig tilkendt en erstatning på kr. . . . . med sædvanlig procesrente fra d. . . . . (Herefter – hvis nødvendig – en opgørelse over beløbet).

Tiltalte og forsikringselskabet B, der er ansvarsforsikrer for den bil, som tiltalte førte, har i medfør af færdselslovens § 101, stk. 2, påstået hel eller delvis frifindelse under henvisning til, at A var klar over, at tiltalte havde drukket inden kørslen, og at A derved har accepteret risikoen ved at lade sig befordre som passager. De har ikke fremsat indsigelser overfor erstatningskravets opgørelse.

A har bestridt . . . (har erstatningspligten givet anledning til særlig bevisførelse, følger en kort omtale heraf samt – hvis nødvendigt – en kort gengivelse af erstatningsproceduren) . . .

Efter bevisførelsen, herunder . . . , anser retsformanden / retten det ikke for godtgjort, . . . Da . . . findes der ikke at være grundlag / tilstrækkelig grundlag for at nedsætte erstatningspligten i medfør af færdselslovens § 101, stk. 2, og erstatningssøgendes påstand tages derfor til følge som nedenfor bestemt.«

Ansvarsforsikringselskabet har kun regres mod den ansvarlige, hvis dette er aftalt ved fastsættelsen af policevilkårene, men adgangen til at indgå sådanne aftaler er begrænset af reglen i færdselslovens § 108, stk. 2. Et eventuelt regreskrav i henhold til et policeforbehold kan imidlertid ikke gøres gældende under straffesagen, men må forfølges under en selvstændig anlagt borgerlig sag. Har en brugstjålen bils ansvarsforsikringselskab erstattet skader forvoldt ved kørsel i forbindelse med brugstyveriet, er det dog muligt, at ansvarsforsikringselskabet er berettiget til at forfølge sit krav i adhæsiionsprocessens former (efter reglerne i retsplejelovens kap. 89), men dette forudsætter, at erstatningskravet kan anses for en adækvat følge af det beædede retsbrud.

Støttes erstatningskravet på ansvarsreglerne i færdselslovens §§ 101-104, kan retten kun undtagelsesvis nægte kravets forfølgning under straffesagen, jfr. færdselslovens § 111. Er kravet ikke modent til påkendelse under straffesagen, må man derfor udsætte erstatningsspørgsmålet til senere påkendelse, jfr. færdselslovens § 112, stk. 1. Skal der i et sådant tilfælde senere afsiges dom om erstatningsspørgsmålet, indledes denne med et referat af resultatet af straffedommen og har derefter i hovedsagen samme indhold som en dom i en borgerlig erstatningssag.

I dommen kan erstatningssøgende betegnes som sådan (svarende til sagsøgeren i en borgerlig sag) og forsikringselskaberne efter omstændighederne som ansvarsforsikringselskabet, skadelidtes kaskoforsikring o.l. Den tidligere tiltalte kan eventuelt betegnes som sådan eller ved anvendelse af betegnelser som »modparten«, »føreren af. . . « eller eventuelt ved at anvende hans navn. Gengives hans forklaring fra straffesagen, må skrives: »NN har som tiltalt under straffesagen forklaret . . . «

Hvor ansvaret ikke hviler på færdselslovens §§ 101-104 (eller på hundelovens § 8), henvises kravet normalt til civilt søgsmål, hvis der ikke under straffesagen endnu er tilvejebragt det fornødne grundlag for den erstatningsretlige bedømmelse. Det samme gælder, hvis det ovennævnte »ensretningsprincip« medfører, at erstatningskravet ikke kan tages under påkendelse under straffesagen. Henvises kravet til civilt søgsmål, er det tilstrækkeligt at bemærke dette til retsbogen, men det kan dog også efter omstændighederne være praktisk at gøre en bemærkning herom i dommen. Er kravet omfattet af loven om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, kan – til skadelidtes orientering – eventuelt anføres, at kravet henvises til behandling ved Erstatningsnævnet eller til civilt søgsmål. Der er ikke efter reg-

lerne i retsplejelovens kap. 89 hjemmel til at påkende et erstatningskrav i adhæsionsprocessens former efter, at straffesagen er afgjort.

Ad punkt 13, dommens konklusion

Dommen afsluttes med en konklusion, der traditionsmæssigt indledes med ordene: »Thi kendes for ret:«. Der er for en jurist en vis klang over disse ord. Det er dog nok kun et spørgsmål om tid, før man må erkende, at udtrykket sprogligt set er så forældet, at det af hensyn til den almindelige borger må erstattes med noget, der er mere forståeligt, som f.eks. »Dommens konklusion:« eller lignende. I konklusionen fastslås i kort og koncis form dommens resultat, herunder også vedrørende eventuelle erstatningskrav, og der træffes bestemmelse om betaling af sagens omkostninger.

I tilfælde af *delvis domfældelse* indeholder konklusionen ifølge fast praksis kun rettens bestemmelse om, hvad tiltalte dømmes til, ikke hvad han frifindes for. At tiltalte er frifundet for et eller flere af forholdene nævnt i anklageskriftet eller for en af anklagemyndigheden nedlagt påstand om anvendelse af en særlig retsfølge, fremgår således normalt ikke udtrykkeligt af konklusionen. Dette skulle imidlertid heller ikke være nødvendigt, da det gerne skulle fremgå klart af dommens præmisser.

Ved *frifindelse i det hele* blev konklusionen tidligere formuleret således: »Tiltalte NN bør for anklagemyndighedens tiltale under denne sag fri at være«. I dag er det vist det almindeligste at anvende formuleringen: »Tiltalte NN frifindes« eller bedre: »NN frifindes«, jfr. ovenfor i § 1. VI om, at modalverber bør undgås.

Hele konklusionen kommer herefter til at lyde således:

»THI KENDES FOR RET:

NN frifindes.

Sagens omkostninger, derunder . . . . kr. + moms i salær til den beskikkede forsvarer, advokat XX, betales af statskassen«.

Domfældes tiltalte helt eller delvis, bygges konklusionen op således:

1. Angivelse af den fastsatte straf eller – hvis sanktionen er fastsat efter straffelovens §§ 68-70 – af den idømte foranstaltning.
2. Angivelse af eventuelt andre retsfølger af den strafbare adfærd.
3. Bestemmelse om betaling af sagens omkostninger.
4. Angivelse af de erstatningskrav, som er taget til følge.

Ad 1. I det følgende gives en række eksempler på, hvorledes konklusionen kan se ud ved forskellige strafformer m.v.:

- a. Ved almindelig *ubetinget straf*:
 »Tiltalte NN (eller blot NN) straffes med fængsel i . . . .«
- b. Ved *betinget dom uden fastsat straf* (straffelovens § 56, stk. 1):
 »Fastsættelsen af den af tiltalte NN forskyldte frihedsstraf udsættes. Straffastsættelsen bortfalder efter forløbet af en prøvetid på . . . . år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold«
 – træffes bestemmelse om tilsyn af Kriminalforsorgen og eventuelt om yderligere *særvilkår*, jfr straffelovens § 57, fortsættes:
 »*at* tiltalte i dette tidsrum/i . . . . år undergiver sig tilsyn af Kriminalforsorgen, og *at* tiltalte . . . . .«
 Skal tiltalte derudover betale en *tillægsbøde*, jfr. straffelovens § 58, stk. 2, tilføjes derefter:
 »Tiltalte betaler en tillægsbøde på . . . . kr.
 Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . . dage.«
 Om prøvetidens længde se straffelovens § 56, stk. 3. Det sædvanlige er nok at sætte prøvetiden til 2 år, ved mindre grov kriminalitet dog kun til 1 år.
 Betænkning nr. 519/1969 indeholder forslag til standardformuleringer af de hyppigst forekomne særvilkår. Forslagene er gengivet hos Greve med flere: Kommenteret straffelov, almindelig del, 3. udg. s. 249.
- c. Ved *betinget dom med fastsat straf* (straffelovens § 56, stk. 2):
 »Tiltalte NN straffes med fængsel i . . . . .
 Fuldbydelsen af straffen udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på . . . . år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold.«
 Der kan herefter eventuelt fortsættes som anført ovenfor under b.
- d. Ved *delvis betinget dom* (straffelovens § 58, stk. 1):
 Afhængig af, hvordan straffen er fastsat (se herom under punkt 9), kan anvendes følgende formuleringer:
- a°. »Tiltalte NN straffes med hæfte/fængsel i . . . . .
 Fastsættelsen af den af tiltalte i øvrigt forskyldte frihedsstraf udsættes og bortfalder efter en prøvetid på . . . . år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold.«
- b°. Tiltalte NN straffes med fængsel i . . . . og med hæfte i . . . . .
 Fuldbydelsen af fængselsstraffen udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på . . . . år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold.«
- c°. »Tiltalte NN straffes med fængsel/hæfte i . . . . .
 Fuldbydelsen af . . . . måneder/dage af straffen udsættes og bortfalder efter en prøvetid på . . . . år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold.«
- ad a°-c°: Der kan endvidere fortsættes som anført ovenfor under b.
- e. *Betinget dom med vilkår om samfundstjeneste*:
 »Fastsættelsen af den af tiltalte NN forskyldte frihedsstraf udsættes og bortfalder efter forløbet af en prøvetid på . . . (måneder/år) på vilkår:
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold,

at tiltalte i prøvetiden undergiver sig tilsyn af Kriminalforsorgen, og at tiltalte efter Kriminalforsorgens nærmere bestemmelse udfører ulønnet arbejde (samfundstjeneste) i ... timer i prøvetiden.«

Det fremgår af forarbejderne til forsøgsordningen om samfundstjeneste, at et vilkår om samfundstjeneste altid bør knyttes sammen med et vilkår om almindeligt tilsyn ved Kriminalforsorgen i afviklingsperioden, samt at man i dommen bør lade prøvetid og afviklingsperiode falde sammen. Der gås endvidere ud fra, at den maksimale afviklingsperiode for samfundstjeneste skal fastsættes konkret, idet det foreslås, at afviklingsperioden fastsættes således:

Samfundstjenestens længde.	Den i dommen fastsatte maksimale afviklings- periode
indtil 80 timer	4 måneder
80-120 timer	6 måneder
120-150 timer	8 måneder
over 150 timer	12 måneder

I forarbejderne gives endvidere udtryk for, at der næppe i noget tilfælde bør fastsættes en afviklingstid (og dermed prøvetid) på mere end 12 måneder.

Se i overensstemmelse med det her anførte om prøvetidens fastsættelse *Waage* og *Abildtrup* i J 1986. 16 ff, særligt 23, men cfr. *Munk-Petersen* i J 1986. 335 f.

I ovennævnte formuleringforslag er begyndelsestidspunktet for prøvetiden ikke anført, idet det er forudsat, at prøvetiden løber fra dommens dato, såfremt den er upåanket, og fra ankeafkaldet, såfremt en iværksat anke frafaldes. Det samme må formentlig gælde, uanset det i domskonklusionen er anført, at prøvetiden regnes fra dommens dato, jfr. herved *Waage: Spritkørsel* (1985) s. 83-84, hvor samme problematik er behandlet vedrørende en doms bestemmelse om frakendelsestidens begyndelse i tilfælde af, at en iværksat anke frafaldes. Opstår tvist om, hvorledes dommens bestemmelse herom skal fortolkes, kan spørgsmålet indbringes for retten efter reglerne i retsplejelovens § 998.

- f. Fastsættelse af *fællesstraf* efter § 40, stk. 1, jfr. § 61, stk. 2, eller efter § 61, stk. 1 eller stk. 2:

Afhængig af dommens resultat kan anvendes samme konklusioner som anført ovenfor under a-e, idet det dog i konklusionen er sædvanligt udtrykkeligt at anføre, at der er tale om en fællesstraf, f.eks. således:

»Tiltalte NN straffes med en fællesstraf på ... « eller

»Fastsættelsen af den af tiltalte NN forskyldte fællesstraf udsættes ... «

Omfatter en fællesstraf såvel den betingede som den ubetingede del af en kombinationsdom (den såkaldte »bruttometode«, se herom under punkt 9), skal det udtrykkeligt anføres i konklusionen, hvis afsoning af den ubetingede del allerede har fundet sted, f.eks. således:

»Tiltalte NN straffes med en fællesstraf på ..., hvoraf ... er afsonet.«

I situationer omfattet af straffelovens § 61, stk. 1, foretrækkes af nogle dommere følgende formulering:

»Tiltalte NN idømmes som samlet straf .....«

- g. *Ubetingsstraf alene for et nyt forhold* begået i prøvetiden (straffelovens § 61, stk. 2, nr. 1, eller § 40, stk. 1, jfr. § 61, stk. 2, nr. 1):

»Tiltalte NN straffes med hæfte/fængsel i . . . .

Det har sit forblivende ved udsættelsen af fuldbyrdelsen af den straf, som tiltalte blev idømt ved dommen af . . . . / af reststraffen på . . . . dage.«

(Den sidste del af konklusionen er dog strengt taget overflødig, forudsat at dommens præmisser herom er formuleret tilstrækkeligt klart).

- h. *Ved strafbortfald* (f. eks. på grund af straffelovens § 23, stk. 3, eller § 84, stk. 2):
»Den af tiltalte NN forskyldte straf bortfalder.«
- i. *Ved isoleret pådømmelse af forhold begået forud for en allerede afsagt dom (straffelovens § 89):*
»Tiltalte NN straffes med en tillægsstraf på . . . . .«
eller:
»Tiltalte NN idømmes ingen tillægsstraf.«
- j. *Ved foranstaltninger efter straffelovens §§ 68-70:*
Konklusionen afhænger selvfølgelig helt af, hvilken foranstaltning der bringes i anvendelse, men den kan f.eks. se således ud:
»Tiltalte NN anbringes på hospital for sindslidende/i institution for åndssvage/i forværing.« eller
»Tiltalte NN undergives behandling på hospital for sindslidende med tilsyn af hospitalet og Kriminalforsorgen under udskrivning, således at der af Kriminalforsorgen i forbindelse med overlægen kan træffes bestemmelse om genindlæggelse.« Hvis § 69-person tilføjes:
»Længstetiden af opholdet på . . . . fastsættes til . . . . regnet fra . . . . .«
Træffes afgørelse efter straffelovens § 89 a tilføjes:
»De straffe, som tiltalte tidligere er idømt, bortfalder i det omfang de ikke er fuldbyrdede.«
- k. *Ved straf af bøde:*
Hvis bøden omfatter en straffelovsovertrædelse:
»Tiltalte NN straffes med . . . . dagbøder, hver på . . . . kr.
Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . . dage.«
Ved bødestraf iverigt:
»Tiltalte NN straffes med en bøde på . . . . kr.
Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . . dage.«
I visse tilfælde (ved objektivt individualansvar og juridiske personers bødeansvar) skal dog ikke fastsættes nogen forvandlingsstraf, se herom *Waaben: Strafferettens ansvarslære*, 1987, s. 185-192.
Som oftest fastsættes ingen betalingsfrist, og bøden kan inddrives, når de tidsmæssige betingelser herfor efter retsplejelovens § 999 er til stede. Det er dog almindeligt, at politiet tillader afdragsvis betaling. Retten kan i medfør af straffelovens § 52, stk. 1, fastsætte en frist af indtil 3 måneder til bødens betaling, men der gøres kun sjældent brug af denne adgang.
- l. Hvis retten har truffet særlig *afgørelse efter straffelovens § 86* i anledning af, at tiltalte har været frihedsberøvet under sagen:
(Afgørelse efter § 86, stk. 1, 4. punktum):
»Tiltalte NN straffes med fængsel i 30 dage, som anses for udstået med varetægtsfængslingen.«
(Efter § 86, stk. 2, 2. punktum):

»Tiltalte NN straffes som fællesstraf med fængsel i 1 år.
Fuldbyrdelsen af 9 måneder af straffen udsættes og bortfalder efter en prøvetid på 2 år fra dato på betingelse af,
at tiltalte i prøvetiden ikke begår strafbart forhold.

Den før dommen af . . . . stedfundne frihedsberøvelse afkortes i den betingede del af straffen.«

(Efter § 86, stk. 4):

»Tiltalte NN straffes med fængsel i . . . .

Straffen afkortes med 1 måned for den frihedsberøvelse af tiltalte, som har fundet sted i Holland.«

Ad 2. Medfører det strafbare forhold, at tiltalte idømmes andre retsfølger end straf (eller foranstaltninger som træder i stedet for straf), anføres dette som det næste punkt i konklusionen. Der kan f.eks. anvendes følgende formuleringer:

a. *Ved betinget frakendelse af førerretten:*

»Retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, frakendes tiltalte betinget. Prøvetiden er 3 år.«

Prøvetiden regnes efter færdselslovens § 128 fra endelig dom, se herom *Waage: Spritkørsel 1985 s. 82-83 og Greve og Lodberg: Færdselsstrafferet, 1987, s. 280-281.*

b. *Ved ubetinget frakendelse af førerretten:*

»Retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, frakendes tiltalte for et tidsrum af . . . . år . . . . måneder fra denne doms afsigelse/den . . . . .«
eller - hvis den tiltalte i forvejen ikke har noget kørekort:

»Retten til at blive fører af motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, frakendes tiltalte . . . . .«

Om begyndelsestidspunktet for førerretsfrakendelse se bl.a. *Jørgen Nautrup* i J 1981. 443 ff og *Waage: Spritkørsel, 1985, s. 83-87.*

c. *Ved rettighedsfrakendelse efter straffelovens § 79:*

»Retten til at udøve virksomhed som . . . . frakendes tiltalte indtil videre/for et tidsrum af . . . . år.«

Er frakendelsen gjort tidsbegrænset, regnes tidsfristen fra endelig dom, jfr. straffelovens § 79, stk. 3.

d. *Ved udvisning (udlændingelovens § 49):*

»Tiltalte udvises med indrejseforbud gældende indtil 1. januar/1. juli 19. . . . .« eller
»Tiltalte udvises med indrejseforbud gældende for bestandig.«

Det følger af udlændingelovens § 32, at et indrejseforbud, som tidsbegrænses, skal udløbe en 1. januar eller en 1. juli.

e. *Ved konfiskation:*

»Et beløb på . . . . kr./de i bevaring tagne effekter . . . . konfiskeres hos tiltalte.«

f. *Ved idømmelse af tvangsbøder (retsplejelovens § 997, stk. 3):*

»Det pålægges tiltalte NN inden 3 måneder fra denne doms afsigelse/forkyndelse at udføre følgende bygningsmæssige arbejder på ejendommen matr. nr. XX, beliggende . . . . : . . . .

Hvis påbudet ikke efterkommes inden nævnte frist, pålægges det tiltalte at betale en tvangsbøde på . . . kroner for hver påbegyndt måned efter fristens udløb.«

Forvandlingsstraf fastsættes ikke i første omgang, men kan i givet fald fastsættes efterfølgende i medfør af ikrafttrædelseslovens § 17.

Ad 3. Efter retsplejelovens § 1012 skal der i dommen tages stilling til, om tiltalte skal erstatte det offentlige sagens omkostninger, se om tiltaltes pligt hertil retsplejelovens §§ 1007 ff. At tiltalte skal erstatte sagens omkostninger, tilkendegives ved i domskonklusionen af anføre: »Tiltalte betaler sagens omkostninger«.

Den hyppigste og største refusionspligtige omkostning er salæret til den beskikkede forsvarer, og det ses derfor meget ofte, at salæret medtages i domskonklusionen, idet der da anvendes følgende formulering: »Tiltalte betaler sagens omkostninger, derunder . . . kr. + moms i salær til den beskikkede forsvarer, advokat XX«. Salæret kan dog også fastsættes til retsbogen efter domsafsigelsen.

I modsætning til, hvad der gælder i den borgerlige retspleje, jfr. retsplejelovens § 312, stk. 2, skal omkostningerne ikke i dommen fastsættes til et bestemt beløb, og bortset fra advokatsalæret er det ikke sædvanligt i konklusionen at angive hvilke refusionspligtige udgifter, der har været. Opstår der efterfølgende tvist om, hvorvidt en udgift falder tiltalte til last som sagsomkostning, kan spørgsmålet eventuelt indbringes for retten til afgørelse efter domsfortolkningsreglen i retsplejelovens § 998.

Om sagsomkostninger i straffesager se i øvrigt *Gomard: Studier i den danske straffeprocess*, 1976, s. 530-540 og *Nautrup i J* 1984 .73-88.

Selvom tiltalte frifindes delvis, er det i praksis sædvanligt i domskonklusionen at anføre, at tiltalte betaler sagens omkostninger, idet det er underforstået, at tiltalte selvfølgelig kun skal betale sagsomkostningerne i det omfang, de vedrører de forhold, for hvilke der er sket domfældelse. Har der været beskikket forsvarer for tiltalte, må der dog i forbindelse med salærfastsættelsen tages udtrykkeligt stilling til, om og i hvilket omfang tiltalte skal refundere staten salærudgiften. Også de grunde, som er nævnt i retsplejelovens § 1008, stk. 4, kan efter omstændighederne føre til lempelse eller bortfald af tiltaltes refusionspligt. Er spørgsmålet om tiltaltes refusionspligt ikke utvivlsomt, kan der være anledning til i dommens præmisser at give en nærmere begrundelse for rettens afgørelse vedrørende omkostningsspørgsmålet, se som eksempel U 1977.893.

Skal tiltalte kun refundere en del af advokatsalæret, kan domskonklusionen f.eks. formuleres således: »Tiltalte betaler sagens omkostninger. Af salæret på . . . . . kr. + moms til den beskikkede forsvarer, advokat XX, udredes . . . . kr. + moms af tiltalte og resten af statskassen«.

Er et salærbeløb foreløbigt udlagt af det offentlige, bør dette fremgå af salærfastsættelsen, f. eks. således:

»Et foreløbigt udlagt salær på kr. . . . + moms til den tidligere beskikkede forsvarer, advokat YY, udredes endeligt af tiltalte/statskassen«.

I sager med flere domfældte skal omkostningsfastsættelsen ske i overensstemmelse med reglen i retsplejelovens § 1009. Salæravgørelsen kan her f.eks. formuleres således:

»I salærer til de beskikkede forsvarere betales af tiltalte A kr. . . . + moms til advokat XX og af tiltalte B kr. . . . + moms til advokat YY. Sagens omkostninger i øvrigt udredes af de tiltalte in solidum«.

Ad 4. Har retten/retsformanden pådømt et eller flere civile retlige krav nedlagt under sagen, se herom punkt 12 ovenfor, medtages kravet/kravene tilsidst i domskonklusionen. Der vil typisk være tale om dom til betaling af told- og andre afgifter, skat samt civile erstatningskrav. Der træffes kun bestemmelse om, at beløbet skal forrentes, såfremt der er nedlagt påstand herom. Eksekutionsfristen fastsættes som i civile sager, det vil typisk sige 14 dage efter afsigelsen, ikke efter forkyndelsen.

Dette gælder også, hvis der i en politisag afsiges udeblivelsesdom, hvad enten dommen afsiges samme dag, som tiltalte har været tilsagt, eller først ugen efter. Denne situation er ikke omfattet af bestemmelsen i retsplejelovens § 219, stk. 4, jfr. stk. 3, om de tilfælde, hvor procesuelle frister først løber fra forkyndelsen. Der er dog ikke noget i vejen for i dommen at bestemme, at fristen først skal løbe fra forkyndelsen, ligesom det kan bestemmes, at kravet straks skal kunne fuldbyrdes, eventuelt betinget af forudgående sikkerhedsstillelse, jfr. retsplejelovens § 480.

Af praktiske grunde bør den erstatningsberettigedes adresse normalt angives i dommens konklusion. Dette gælder dog ikke, hvis hensynet til den erstatningsberettigede taler derimod. Det vil det for eksempel gøre, hvis retten i medfør af retsplejelovens § 848, stk. 3, har bestemt, at vedkommendes bopæl ikke må oplyses for tiltalte.

Dommens konklusion vedrørende et pådømt erstatningskrav kan formuleres således: »Inden 14 dage efter denne doms afsigelse betaler tiltalte . . . kroner til . . . (hvis påstået renter: med sædvanlig procesrente fra d. . . . til betaling sker.)«, eller, hvis der er tale om en færdsels sag, hvor tiltalte er anset ansvarlig efter færdselslovens §§ 101-104: »Inden 14 dage efter denne doms afsigelse betaler tiltalte og forsikrings selskabet . . . in solidum kroner . . . til . . . «.

2°. Domme i sager, hvor tiltalte tilstår

Erkender tiltalte sig skyldig i en politisag, behandles sagen uden medvirken af domsmænd, også hvor der bliver tale om anvendelse af frihedsstraf, ligesom sagen kan optages til dom, uden at det i reglen er nødvendigt at tilvejebringe yderligere oplysninger, jfr. retsplejelovens § 688, stk. 3, nr. 1, jfr. § 935, stk. 1.

I statsadvokatsager kan sagen behandles som tilståelsessag uden medvirken af domsmænd, hvis den sigtede i retten har »afgivet en uforbeholden tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger«, forudsat at sigtede samtykker heri, jfr. retsplejelovens § 925. Uanset en

foreliggende tilståelse skal sagen dog behandles som domsmandssag i de tilfælde, som er nævnt i retsplejelovens § 925, stk. 6 (i praksis hovedsagelig de tilfælde, hvor der bliver spørgsmål om anvendelse af straffelovens §§ 68-70. Tilståelsen bevirker dog, at de af retsplejelovens § 687, stk. 2, nr. 2, omfattende sager kan behandles som domsmandssager i stedet for som nævningesager, jfr. retsplejelovens § 925 a). Endvidere kan det praktiske resultat blive en domsmandssag, hvis en tilståelse først fremkommer efter, at retten er sat med domsmænd.

Også i tilståelsessager kan ved dommens opbygning i det væsentlige gås frem efter samme skema, som er opstillet ovenfor i afsnit 1°, men tilståelsen forenkler dog domsskrivningen betydeligt.

Bortset fra de politisager, hvor der alene er hjemlet straf af bøde, og hvor domsmænd derfor normalt aldrig kan komme til at medvirke, indledes som nævnt i afsnit 1°, punkt 1, med en oplysning om sagens behandlingsform. Fremmes sagen som tilståelsessag uden medvirken af domsmænd, kan domsindledningen f.eks. se således ud: »Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til (eller: der er behandlet efter) retsplejelovens § 925/§ 935, stk. 1, ...«

I domsmandssager vil foreligge et anklageskrift, og det samme gælder som altovervejende hovedregel for alle politisager, hvad enten domsmænd medvirker eller ikke. Tiltalen angives her ved at citere anklageskriftet på samme måde som redegjort for ovenfor i afsnit 1° under punkt 2.

Fremmes sagen som tilståelsessag i medfør af retsplejelovens § 925, foreligger ikke noget anklageskrift. I stedet foreligger en af politiet udarbejdet forhørsbegæring. Denne vil normalt være formuleret på samme måde som et anklageskrift, d.v.s. indeholdende en kort og koncis beskrivelse af den pågældende forseelse. Afviger sigtedes forklaring i retsmødet fra den således givne beskrivelse uden, at dette dog bevirker, at sagen ikke kan fremmes som tilståelsessag, f.eks. fordi anklageren frafalder sigtelsen i det ikke erkendte omfang, protokolleres det til retsbogen, på hvilke punkter forklaringen afviger fra forhørsbegæringen, hvorefter forhørsbegæringen i retsmødet rettes til, således at beskrivelsen heri kommer til at svare til sigtedes forklaring. I så fald kan tiltalen i dommen angives ved i indledningen at citere forhørsbegæringen med de rettelser, som måtte være kommet til under retsmødet. Indledningen kommer herefter til at se således ud: »Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til retsplejelovens § 925, tiltales NN for . . . . (herefter følger en indklammering af den tilrettede forhørsbegæring).«

Man kan dog også vælge i indledningen blot at beskrive tiltalen ved forbrydelsens juridiske betegnelse (tyveri, underslæb o.s.v.) eller ved den pågældende lovbestemmelse. Indledningen kan i så fald formuleres således: »Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til retsplejelovens § 925, tiltales NN for tyveri.« Anvendes denne fremgangsmåde, må der senere i

dommen gives en nærmere beskrivelse af faktum, jfr. nedenfor. Det er derimod ikke tilstrækkeligt blot at henvise til en dommen vedhæftet forholdsfortegnelse, jfr. U 1986. 9 H.

Er der af anklagemyndigheden nedlagt en særlig påstand, som bør fremgå af dommen, refereres denne umiddelbart efter redegørelsen for tiltalen, hvorefter følger oplysninger om tiltaltes personlige data (med mindre disse fremgår af dommens hoved) og om hans relevante forstraffe. Der kan på disse punkter i det hele henvises til det, som er anført i afsnit 1° vedrørende punkt 3 og 4.

Det, som især forenkler domsaffattelsen i tilståelsessager, er, at der normalt ikke skal redegøres for nogen bevisførelse, og at afsnittene om henholdsvis tiltaltes og rettens stillingtagen til skyldspørgsmålet kan slås sammen til ét kort afsnit. I *politissager*, hvor retten normalt ikke behøver at gå ind i nogen dyberegående prøvelse af den foreliggende tilståelse, jfr. retsplejelovens § 935, stk. 1, kan afsnittet f.eks. formuleres således: »Ved tiltaltes erkendelse/ forklaring i forbindelse med de i øvrigt foreliggende oplysninger finder retten det bevist, at tiltalte er skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet.«

I sager, som behandles efter *retsplejelovens* § 925 (eller § 925 a), kan sagen kun fremmes til dom, hvis der foreligger »en uforbeholden tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger«. Kun en *uforbeholden og bestyrket* tilståelse kan altså her godtages som bevis. At der har fundet en sådan prøvelse af tilståelsen sted, kan tilkendegives ved at affatte dommens afsnit om tiltaltes og rettens stillingtagen til skyldspørgsmålet således: »Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, finder retten det bevist, at tiltalte har gjort sig skyldig i den rejste tiltale.«

Er tiltalen i indledningen blot angivet ved forbrydelsens juridiske betegnelse eller den overtrådte lovbestemmelse, kan afsnittet formuleres således: »Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, finder retten det bevist, at tiltalte har gjort sig skyldig i . . . (herefter følger en indklammering af den tilrettede forhørsbegæring)«.

Skulle der undtagelsesvis ikke foreligge en tilstrækkelig detaljeret forhørsbegæring, kan det pålægges den, som møder som anklager, at formulere den fornødne beskrivelse af tiltalen til retsbogen, hvorfra der så kan foretages indklammering.

Foreligger der særlige omstændigheder i sagen, som ikke fremgår af forhørsbegæringen, men som er af betydning for straffastsættelsen, kan efter referatet af tiltaltes tilståelse tilføjes et kort afsnit herom, f.eks. indledt på denne måde: »Tiltalte har om baggrunden for forholdet bl.a. forklaret, at . . . .«

Herefter følger afsnittene om tiltaltes personlige forhold af relevans for sagen, om straffehjemmelen og straffastsættelsen, oplysning om eventuelle perioder, hvor tiltalte har været frihedsberøvet, rettens stillingtagen til anklagemyndighedens eventuelle påstande om rettighedsfrakendelse, kon-

fiskation m v og eventuelle nedlagte civilretlige krav samt dommens konklusion. Der kan herom i det hele henvises til det, som er anført i afsnit 1° under punkt 7 og 9-13.

En tilståelse vil dog ofte »smitte af«, således at der heller ikke foreligger tvist under sagen vedrørende f.eks. en nedlagt konfiskationspåstand eller et nedlagt erstatningskrav, hvorved arbejdet med dommens affattelse lettes yderligere.

Hvad angår sager, som behandles efter retsplejelovens § 925, har det givet anledning til en del diskussion, hvor detaljeret protokolleringen af sigtedes forklaring bør være, jfr. herved retsplejelovens § 754, jfr. § 751. Udgangspunktet må være, at det via referatet til retsbogen skal være muligt at kontrollere, at der har foreligget en uforbeholden tilståelse, hvilket indebærer, at referatet bør være vedstået af den sigtede, jfr. herved Højesterets domme i U 1971.240, 1971.242 og 1971.244. I de nævnte domme kritiserede Højesteret blandt andet, at der ikke var søgt tilvejebragt mere udførlige forklaringer fra de tiltalte om omstændighederne ved de af dem til dels i forening med andre begåede forbrydelser. De straffe, som der i sagerne var spørgsmål om at idømme, lå imidlertid på mellem 2 og 4 år. For ukomplicerede sager af mindre alvorlig karakter bør der næppe stilles for strenge krav, da der må være en rimelig balance mellem sagens betydning og rettens indsats. Er forhørsbegæringen tilstrækkelig detaljeret, og har den sigtede forklaret helt i overensstemmelse hermed, må det i sådanne sager være tilstrækkeligt i retsbogen at henvise til, at sigtede har forklaret i overensstemmelse med forhørsbegæringen, eventuelt suppleret med enkelte yderligere detaljer, i tyvisager f.eks. om, hvad der blev af udbyttet, og lade den sigtede vedstå dette. Afviger sigtedes forklaring derimod fra forhørsbegæringen, f.eks. med hensyn til tid, sted, antal stjalne genstande, værdiansættelse o.s.v., må disse afvigelser naturligvis protokolleres.

En uforbeholden og bestyrket tilståelse kan i øvrigt foreligge, selvom den sigtede ikke i retsmødet kan huske forskellige omstændigheder ved forseelsen, forudsat disse bestyrkes på anden vis (grebet på fersk gerning i besiddelse af tyvekoster eller lignende). Det er dog en betingelse, at sigtede ikke bestrider, at de pågældende omstændigheder har foreligget. En spiritussag kan på samme måde fremmes som tilståelsessag, selvom der er uklarhed om, hvor meget sigtede fik at drikke inden kørslen, når han dog ikke vil bestride promillens størrelse. Retsbogstillførslen kan i en sådan situation f.eks. se således ud: »Sigtede erkender forud for kørslen at have indtaget et kvantum spiritus svarende til den konstaterede promille«.

3° Udeblivelsesdomme

Den altovervejende hovedregel i straffesager er, at sagen ikke kan gennemføres, uden at tiltalte er personligt til stede. § 934, stk. 1, indeholder dog hjemmel til at afsige udeblivelsesdom i en *politisag*, når der ikke under sagen er spørgsmål om højere straf end bøde. En dom afsagt i medfør af § 934, stk. 1, kan endvidere udfærdiges blot ved en påtegning på anklageskriftet, jfr. § 934, stk. 1, 2. punktum.

En sådan påtegning kan f.eks. formuleres således: »Tiltalte er udeblevet uden oplyst lovlig forfald (eller hvis tiltalte trods fremmøde har nægtet at udtale sig: har nægtet at afgive forklaring) og dømmes derfor efter de bestemmelser, som er nævnt i anklageskriftet, jfr. retsplejelovens § 934, stk. 1.

THI KENDES FOR RET:

Tiltalte straffes med bøde på . . . . kr.
Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . . dage.
Tiltalte betaler sagens omkostninger«.

Udeblivelsesdom bør dog ikke afsiges, hvis det skønnes betænkeligt at fortolke tiltaltes udeblivelse som en erkendelse. Udebliver tiltalte i et senere retsmøde efter, at han i et tidligere retsmøde har nægtet sig skyldig, må der således afsiges en realitetsdom.

Der kan ved en udeblivelsesdom alene pålægges strafferetlige retsfølger af økonomisk art såsom bøde, konfiskation og tvangsbøder. Erstatningskrav kan påkendes, hvis det er nævnt i det for tiltalte forkyndte anklageskrift. Er der i anklageskriftet kun anført, at erstatningskrav vil blive nedlagt, påkendes erstatningskravet dog også ofte i praksis, men retten bør da foretage en vis prøvelse af kravets berettigelse og størrelse.

I andre sager er der en vis – meget begrænset – mulighed for at pådømme sagen på trods af tiltaltes udeblivelse, jfr. retsplejelovens § 847, stk. 2. Er sagen pådømt trods tiltaltes fravær, må dette fremgå af dommen sammen med de fornødne oplysninger om baggrunden herfor.

En udeblivelsesdom kan ophæves og sagen genoptages ved kendelse, hvis betingelserne efter retsplejelovens § 987 er til stede. En sådan kendelse kan f.eks. være formuleret således »Da betingelserne efter retsplejelovens § 987 findes at være til stede, tages den fremsatte begæring om sagens genoptagelse til følge.

THI BESTEMMES:

Nærværende sag genoptages. Den af retten d. . . . afsagte dom, ved hvilken tiltalte . . . . idømmes en bøde på . . . ., ophæves.«

Skulle tiltalte herefter også udeblive under den nye domsforhandling, afsiges ny kendelse om, at den tidligere dom under hensyn hertil skal forblive stående ved magt, jfr. retsplejelovens § 987, stk. 2.

B. Domme i nævningesager

Som nævnt i indledningsafsnittet gælder der i henhold til *retsplejelovens* § 911 den særlige regel for domme i nævningesager, at domsgrundene i det omfang, hvori dommen har sit grundlag i nævningernes erklæring, er indskrænket til en henvisning til denne. I praksis formuleres denne henvisning gerne således: »Retten lægger nævningernes erklæring til grund. Som følge heraf straffes tiltalte efter . . . . med . . . .«

Formentlig med udgangspunkt i denne regel affattes domme i nævningesager for det meste på den måde, at de kun indeholder en gengivelse af anklageskriftet, de sædvanlige oplysninger om tiltaltes personlige data, herun-

der hans tidligere straffe, tiltaltes stilling til skyldspørgsmålet, referat af konklusionen af mentalerklæringer o.l., angivelse af spørgsmålene til nævningerne og disses besvarelse heraf og til sidst straffastsættelsen. Derudover indeholder dommen ikke nærmere oplysninger om, hvad der er lagt til grund, og normalt gives der heller ikke på anden måde oplysning om baggrunden for strafudmålingen.

Som følge af denne affattelsesmåde er det sjældent, at man har mulighed for umiddelbart af en nævningedom at få et tilfredsstillende indtryk af de nærmere omstændigheder ved forbrydelsen. Det er derfor vanskeligt – undertiden umuligt – at danne sig et skøn over strafudmålingen og dens betydning for tilsvarende sager. Ved siden af ulemperne for de i sagen direkte interesserede medfører dette, at nævningedommens værdi som præjudikater bliver problematisk, hvilket er så meget mere uheldigt som det i disse sager drejer sig om de alvorligste forbrydelser i dansk ret. Affattelsen af nævningedomme har da også ved flere lejligheder været genstand for kritik. Det er herunder bl.a. fra dommerside (*Victor Hansen* i »Det attende nordiske juristmøde«, København, 1948 . 74-75) og fra retsvidenskaben (*Hurwitz: Strafferetsplejen*, 3. udg. 353-354, *Gomard: Studier i den danske straffeprocess*, 1976, s. 485ff) blevet udtalt, at præmisserne bør indeholde oplysninger om de for strafudmålingen relevante omstændigheder. Det er i denne forbindelse formentlig med rette blevet anført, at den gældende praksis direkte strider mod reglen i retsplejelovens § 218, idet den begrænsning i den i § 218 fastsatte almindelige begrundelsespligt, der er en følge af § 911, efter denne bestemmelses eget indhold kun kan gælde den del af dommen, der udelukkende grunder sig på nævningernes erklæring (d.v.s. hovedsagelig med hensyn til skyldspørgsmålet).

Det må imidlertid erkendes, at problemet ikke er let at løse. Ganske vist vil det undertiden – f.eks. i tilfælde hvor faktum i det væsentligste er ubestridt – være muligt at indføje en slags sagsfremstilling i dommen, f.eks. i form af en kort gengivelse af tiltaltes forklaring om de nærmere omstændigheder ved forbrydelsen. Det er da også blevet praktiseret i særligt egnede sager, jfr. bl.a. U 1974.1058. Det er dog sjældent, at situationen foreligger så klart, at det kan lade sig gøre, og hvis det ikke er tilfældet, er det en følge af nævningernes enekompetence med hensyn til skyldspørgsmålet, at det er vanskeligt at foretage en uddybning af dommen med hensyn til faktum. Alligevel måtte man nok i de tilfælde, hvor der foreligger særlige omstændigheder af betydning for strafudmålingsspørgsmålet, kunne komme det ideelle noget nærmere end i øjeblikket. Retsplejelovens § 911 er jo som anført ikke til hinder for en nærmere begrundelse, og de hensyn, der har ført til netop den strafudmåling, som retten og nævningerne er blevet enige om, må i givet fald også kunne sættes på prent. Det ville på denne baggrund være ønskeligt, om det i sager, hvor strafudmålingen afviger fra, hvad der umid-

delbart måtte forventes efter beskrivelsen i anklageskriftet, blev forsøgt at opnå enighed med nævningerne om formuleringen af de synspunkter, der ligger bag udmålingen af straffen, således at der blev gjort nærmere rede herfor i dommen i afsnittet med straffastsættelsen.

II. Affattelse af kendelser

Efter retsplejelovens § 218, stk. 1, er det ikke alene domme, men også kendelser, der skal ledsages af grunde. Derimod behøver retten ikke at begrunde en beslutning, med mindre dette – som i retsplejelovens § 760, stk. 4 – er særlig foreskrevet.

Retten afgørelse træffes ved kendelse i de tilfælde, hvor denne form er særlig foreskrevet, jfr. retsplejelovens § 217. I ulovbestemte tilfælde må afgørelsesformen bero på, om der efter afgørelsens karakter bør kræves en begrundet kendelse, eller om en sådan kan undværes til fordel for en beslutning. Selvom retten har mulighed for at træffe afgørelse ved en – ubegrundet – beslutning, afskærer dette selvfølgelig ikke retten fra at give en begrundelse eller fra at anvende kendelsesformen.

Retsplejeloven indeholder ikke for kendelsernes vedkommende en generelt holdt regel svarende til § 929, stk. 2 og 3, om domspræmisserne, og fastlæggelsen af begrundelsespligtens nærmere indhold har derfor været overladt til praksis. Som nævnt i indledningsafsnittet er der imidlertid i de senere år for en række straffeprocessuelle tvangsindgrebs vedkommende blevet indsat regler i retsplejeloven om, at retten i kendelsen skal anføre de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for tvangsindgrebet er opfyldt, jfr. § 764, stk. 4, vedrørende varetægt, § 770 c vedrørende isolation, § 783, stk. 1, om indgreb i meddelelshemmeligheden og § 754 c, stk. 2, vedrørende politiets anvendelse af agenter. Tilsvarende krav til begrundelsen må – også uden en udtrykkelig lovregel herom – stilles ved andre kendelser, som tillader eller godkender et straffeprocessuelt tvangsindgreb, jfr. herved Højesterets kendelser i U 1972.779 og 780 vedrørende den dagældende bestemmelse i retsplejelovens § 780 om varetægt.

Se nu også Retsplejerådets forslag i betænkning nr. 1104/1987 om legemsindgreb under efterforskning s. 57 og s. 94.

Af det almindelige begrundelseskrav i retsplejelovens § 218 følger, at begrundelsespligten ved kendelser principielt er af samme indhold som ved domme. Det er derfor ikke nok blot at begrunde rettens præmisser; der må også gives den fornødne sagsfremstilling, ligesom de nedlagte påstande samt eventuelt anførte anbringender må angives.

Dette fremgår bl.a. af Østre Landsrets kendelse i U 1959.728, der angik spørgsmålet om adgangen til at få afgjort et borgerligt erstatningskrav i forbindelse med en politisag om overtrædelse af færdselsloven. Ved denne kendelse stadfæstedes underrettens afgørelse af spørgsmålet, men med følgende tilføjelse: »Det bemærkes, at den påkærede kendelse burde have indeholdt en sagsfremstilling samt angivelse af de fremsatte påstande og anbringender.«

Kendelser afsiges i praksis dels som såkaldte løsblads-kendelser, der foreligger i selvstændig udfærdigelse på samme måde som domme, og som i deres opbygning minder en del om disse, og dels som retsbogs-kendelser, der normalt dikteres direkte til retsbogen. Sondringen mellem disse to typer kendelser har udelukkende sit udspring i praksis, og der findes ingen regler om, på hvilke tilfælde hver af typerne er anvendelig. Valget mellem dem beror på et skøn over, hvad der må antages at være det mest hensigtsmæssige i hvert enkelt tilfælde. På grundlag af dette kriterium vil en kendelse sædvanligvis blive udformet som løsblads-kendelse, hvis der er tale om en afgørelse af tilsvarende realitetspræg som en dom (f.eks. kendelser efter straffelovens § 72 om ændringer i foranstaltninger efter §§ 68-70), medens man i andre tilfælde (hovedsageligt de mere procesretligt prægede kendelser efter retsplejeloven) normalt vil vælge den anden type.

A. Løsblads-kendelser

Hovedanvendelsesområdet for løsblads-kendelserne findes ved sager efter straffelovens § 72 (om ændring i tidligere truffne foranstaltninger efter §§ 68-70), § 60 (om overtrædelse af vilkårene for en betinget dom) samt § 78, stk. 3 (om adgang til særlig virksomhedsudøvelse trods tidligere strafedom). Affattelsen af kendelser i disse sager sker som oftest efter følgende retningslinier: Der indledes med en fremstilling af baggrunden for sagen, hvorefter der redegøres for de nedlagte påstande og begrundelsen for disse. I forbindelse hermed eller i et efterfølgende selvstændigt afsnit redegøres i fornødent omfang for de relevante dele af bevisførelsen, og til slut følger rettens overvejelser og resultatet heraf. Konklusionen indledes med ordene: »Thi bestemmes« eller – hvis præmisser og konklusion af praktiske grunde bygges sammen i én sætningsfølge – med ordet: »bestemmes«. Disse kendelser er altså i princippet affattet som en dom. Det hænger utvivlsomt sammen med, at det drejer sig om afgørelser, der på samme måde som en dom danner afslutningen på sagen i den pågældende instans, og for hvilke der derfor efter almindelige procesretlige synspunkter lige så godt kunne være foreskrevet domsform som kendelsesform.

1° De hyppigst forekommende kendelser af denne type er kendelserne efter *straffelovens* § 72 om ændring i eller ophævelse af den ved en tidligere straf-

fedom truffne afgørelse om anvendelse af særlige foranstaltninger over for domfældte. Der er i tillæg 5 givet et eksempel på, hvordan en sådan kendelse kan opbygges.

I det følgende angives nogle eksempler på formulering af præmisser og konklusion i de almindeligste kendelser efter § 72.

a) *Prøveudskrivningskendelse:*

»Efter de foreliggende oplysninger om udviklingen i domfældtes tilstand under hospitalsopholdet og om hans nuværende forhold og under hensyn til det i overlægens erklæring i øvrigt udtalte finder retten det forsvarligt, at han udskrives på prøve fra Statshospitalet i . . . . Da de indstillede vilkår for prøveudskrivningen findes passende, tages begæringen derfor til følge i medfør af straffelovens § 72 på de nedenfor angivne vilkår.

THI BESTEMMES:

NN udskrives på prøve fra Statshospitalet i . . . . på følgende vilkår: . . . .«

b) *Afslag på prøveudskrivning:*

»Da det efter arten og omfanget af domfældtes tidligere kriminalitet og efter de om hans nuværende forhold foreliggende oplysninger fortsat må anses for mest formålstjenligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at han er anbragt i et hospital for sindslidende, tages begæringen om prøveudskrivning fra . . . . ikke til følge.

THI BESTEMMES:

Begæringen om udskrivning af NN på prøve fra . . . . tages ikke til følge.

c) *Genindsættelse på grundlag af nye ulovligheder:*

»Da de overtrædelser af narkotikalovgivningen, som domfældte har tilstået, at han nu har begået, har fundet sted ganske kort tid efter hans prøveudskrivning fra . . . ., og da der er af et ikke helt ringe omfang og af lignende art som hans tidligere forseelser, finder retten det nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at anklagemyndighedens påstand om genindsættelse i medfør af straffelovens § 72 tages til følge.

THI BESTEMMES:

NN genanbringes i et hospital for sindslidende.«

d) *Ophævelse af en § 68-foranstaltning:*

»Efter indholdet af erklæringen af . . . . fra . . . . om domfældtes nuværende psykiske tilstand og under hensyn til de foreliggende oplysninger om hans arbejdsmæssige og øvrige forhold siden dommen af . . . . finder retten det ikke nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser fra hans side, at den ved dommen truffne bestemmelse om psykiatrisk behandling under tilsyn af . . . . opretholdes. Begæringen om ophævelse af foranstaltningen tages derfor til følge i medfør af straffelovens § 72.

THI BESTEMMES:

Den ved Københavns byrets dom af . . . . over for NN i medfør af straffelovens § 68 truffne foranstaltning ophæves.«

2° Efter *straffelovens* §§ 59, stk. 2, og 60, stk. 1, skal de afgørelser, der træffes om ændring af vilkårene for en betinget dom eller om fuldbyrdelse af den heri fastsatte straf, ske i kendelsesform. Også for disse kendelser vil løbbladsformen normalt være den mest naturlige.

Der henvises til eksemplet nedenfor i tillæg 6.

3° Sager efter *straffelovens* § 78, stk. 3, angår meget forskelligartede retsforhold, men det vil i almindelighed alligevel være muligt ved opbygningen af den kendelse, der afslutter sagen, at følge f.eks. disse retningslinier:

I indledningen redegøres for det afslag, der danner grundlaget for sagen, og for den pågældende myndigheds begrundelse herfor, d.v.s. den tidligere straffedom. I forbindelse hermed må man fra dommen fremdrage de omstændigheder ved den strafbare handling, der efter myndighedens skøn begrundes en nærliggende fare for, at ansøgeren vil misbruge den nu ansøgte autorisation eller godkendelse. Dette vil i øvrigt som oftest fremgå af den af myndigheden afgivne erklæring, der så blot kan indciteres. Derefter angives ansøgerens påstand med tilhørende begrundelse. I et særligt afsnit gengives hovedpunkterne i bevisførelsen, og til sidst anføres rettens overvejelser og konklusion. Ved gengivelsen af bevisførelsen kan – på samme måde som ved domme – anvendes en forkortet fremstillingsform forudsat, at det af præmisafsnittet klart fremgår, hvad retten bygger sin afgørelse på. Der henvises herom til punkt 6 og 8 i afsnit I, A, 1°.

Hvis resultatet af sagen bliver, at afslaget på at erhverve autorisation eller godkendelse har været uberettiget, må man ved affattelsen af præmisser og konklusion være opmærksom på, at der ved afgørelsen *kun kan* tages stilling til det bestemte begrænsede spørgsmål, om det er med rette, at den pågældende myndighed har betragtet den tidligere straffedom som værende til hinder for det ansøgte.

Kendelsen kan altså ikke gå ud på, at ansøgningen skal imødekomes, men må f.eks. lyde således: »Den NN ved dom af . . . idømte straf kan ikke give grundlag for nægtelse af at meddele ham autorisation som . . .«

En tilsvarende opbygning som af disse kendelser vil som hovedregel kunne anvendes ved kendelser efter *straffelovens* § 79, stk. 3, og *færdelseslovens* § 132 samt andre lignende bestemmelser, hvor situationen er den, at en dom udtrykkeligt har frakendt domfældte en rettighed, som han nu søger generhvervet inden frakendelsesperiodens udløb.

4° Som en mellemgruppe kan nævnes de afgørelser, der efter *straffelovens* § 79, stk. 4, og lignende bestemmelser (*færdelseslovens* § 130, stk. 2) skal træffes af retten i det tilfælde, at vedkommende rettighed ønskes frataget en sigtet eller tiltalt som en midlertidig foranstaltning, medens den sag, der

menes at kunne begrunde den endelige fratagelse, endnu er under behandling. Det må bero på et skøn bl.a. over sagens art og sigtelsens gennemførelighed, om en kendelse i denne situation bør affattes under den ene eller den anden form. Er det f.eks. evident, at sigtede har overtrådt færdselslovens § 53, stk. 1, og at kørekortet som følge heraf til sin tid skal frakendes ham, og fremgår sigtelsens nærmere indhold klart af sagens dokumenter (f.eks. af fremsendelsesskrivelsen fra politimesteren) og sigtedes forklaring af tilførslen til retsbogen, synes det rimeligt at nøjes med retsbogs-kendelsens form. Er sagen derimod af mere uoverskuelig karakter, er det rigtigst at udforme afgørelsen som en løtblads-kendelse.

Præmisser og konklusion i en kendelse efter færdselslovens § 130, stk. 2, vil f.eks. kunne formuleres således: »Under hensyn til resultatet af blodalkoholanalysen finder retten ikke grundlag for at ophæve politiets bestemmelse om midlertidigt at inddrage sigtedes førerret.

THI BESTEMMES:

Københavns politis bestemmelse af . . . om midlertidigt at inddrage sigtede . . . 's ret til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, opretholdes.«

B. Andre kendelser (retsbogs-kendelser)

De kendelser, der skal behandles i dette afsnit, udgør en broget mangfoldighed, der ikke har andre fælles kendetegn, end at de knytter sig til en straffesag på et eller andet stadium af dens behandling, og at afgørelsen normalt skal træffes umiddelbart i forbindelse med, at det pågældende spørgsmål er blevet rejst. De kan være et led i den politimæssige efterforskning (ransagning, beslaglæggelse, telefonaflytning, fængsling) eller i sagens indenretlige behandling (dørlukning, referatforbud, vidnekendelser, mentalundersøgelse, fængsling) eller være truffet i forbindelse med sagens afslutning (fængsling). Det er en nødvendig følge af den hurtighed, hvormed de skal træffes, og af det grundlag af ofte ret foreløbig karakter, hvorpå de hviler, at disse kendelser får et andet præg end løtblads-kendelserne. Det karakteristiske for retsbogs-kendelserne er – som det også fremgår af denne fællesbetegnelse, der er valgt af rent praktiske grunde – at de føres direkte til retsbogen, og at det normalt kun er påstandene med eventuel tilhørende begrundelse samt rettens bevisovervejelser og konklusion, der fremtræder som selvstændigt udarbejdede, medens den øvrige sagsfremstilling blot består i de retsbogstilførsler, der er foretaget forud for kendelsen.

Med hensyn til sagsfremstillingen bør man specielt være opmærksom på, at kravet i retsplejelovens § 218, stk. 1, om kendelsens begrundelse kun kan anses for opfyldt, hvis retsbogen indeholder en sådan redegørelse for de relevante fakta, at den er i stand til at erstatte en selvstændig sagsfremstilling.

På dette punkt er der i praksis en afgørende forskel mellem på den ene side de tilfælde, hvor spørgsmålet opstår som led i sagens øvrige indenretlige behandling, og på den anden side de tilfælde, hvor retsmødets afholdelse udelukkende skyldes en parts – typisk anklagemyndighedens – ønske om at opnå kendelse om det pågældende spørgsmål (f.eks. fængsling efter et grundlovsforhør).

For så vidt angår de kendelser, der afsiges under sagens almindelige indenretlige behandling – det være sig i et retsmøde under efterforskningen eller under domsforhandlingen – er det sjældent, at retsbogen i forvejen indeholder tilstrækkelige oplysninger vedrørende det spørgsmål, hvorom der nu skal afsiges kendelse. For at tilvejebringe en fyldestgørende sagsfremstilling kan det derfor være nødvendigt, at man i forbindelse med begæringen om kendelse supplerer retsbogen med forskellige oplysninger. Ved de mere almindeligt forekommende kendelser som dørlukning, referatforbud o.l. er det som hovedregel tilstrækkeligt, at man til retsbogen lader den, der har begæret afgørelsen, også anføre den påberåbte formelle hjemmel. I andre tilfælde, f.eks. ved spørgsmål om et vidnes pligt til af afgive forklaring, må man derimod supplere med et selvstændigt protokollat om de fakta, der påberåbes som afgørende for spørgsmålet. Hvor udførlige rettens præmisser bør være, vil afhænge af, hvorvidt afgørelsen indebærer et tvangsindgreb over for nogen, samt af, i hvilket omfang det spørgsmål, som afgørelsen vedrører, har givet anledning til tvist. Retsbogskendelserne i denne gruppe angår dog i vidt omfang forhold, der udførligt er reguleret i retsplejeloven. Når retsbogen i overensstemmelse med det, der lige er anført, indeholder de nødvendige oplysninger om de afgørende fakta, kan præmisserne derfor ofte begrænses til en bemærkning om, hvorvidt de betingelser, der er foreskrevet i den pågældende lovbestemmelse, skønnes opfyldt eller ej. Er de ikke opfyldt, kan retten endvidere ofte nøjes med at træffe afgørelse i form af en beslutning.

I det følgende gives nogle eksempler på formulering af retsbogskendelser af den ovenfor drøftede type. Afsiges kendelsen i en domsmandssag efter forudgående votering, se herom retsplejelovens § 214, angives dette ved at indlede kendelsen således: »Efter forudgående votering afsagdes ... «.

1° Dørlukning (retsplejelovens § 29):

Efter § 29, stk. 4, nr. 1:

»Da det efter de foreliggende oplysninger om den nære forbindelse mellem tiltalte og vidnet . . . . . og under hensyn til begges let genkendelige navne og forbrydelsens særprægede karakter må antages, at offentlig forhandling vil tilføje vidnet en ufornoden krænkelse, tages den fremsatte begæring i medfør af retsplejelovens § 29, stk. 4, nr. 1, til følge.

THI BESTEMMES:

Nærværende sag behandles for lukkede døre«.

Efter § 29, stk. 4, nr. 2, hvis kendelse afsiges under efterforskningen:

»Da sagens særegne omstændigheder giver grund til at antage, at retsmødets offentlighed på afgørende måde vil være til hinder for sagens oplysning, tages den fremsatte begæring til følge i medfør af retsplejelovens § 29, stk. 4, nr. 2, hvorfor

BESTEMMES:

Denne sag behandles for lukkede døre«.

Lukkes dørene efter § 29, stk. 4, nr. 2, under domsforhandlingen, må der i præmisserne yderligere tages stilling til, om betingelserne nævnt i stk. 4, nr. 2, 2. pkt., foreligger.

Har anklageren også begæret den forudgående forhandling herom behandlet for lukkede døre, jfr. retsplejelovens § 30, stk. 1, kan anvendes følgende formulering:

»Anklageren begærede sagen behandlet for lukkede døre, samt den forudgående forhandling herom behandlet for lukkede døre.

Forsvareren ville ikke protestere herimod.

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Da det må antages, at forhandlingens offentlighed på afgørende måde vil være til hinder for sagens oplysning

BESTEMMES:

Spørgsmålet om, hvorvidt dørene skal lukkes, behandles i medfør af retsplejelovens § 30, stk. 1, for lukkede døre.

Dørene lukkedes.

Spørgsmålet forhandlede.

Dørene åbnedes.

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

.... (hvorefter følger kendelsen om dørlukning) .....

2° Navneforbud (retsplejelovens § 31, stk. 3):

»Anklageren/Forsvareren anmodede om navneforbud, for så vidt angår ....

Forsvareren/Anklageren ...

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Da ingen offentlig interesse taler derimod, tages begæringen til følge, jfr. retsplejelovens § 31, stk. 3, hvorfor

BESTEMMES:

Det forbydes offentligt i forbindelse med denne sag at gengive navn, stilling eller bopæl for ...«

3° Referatforbud (retsplejelovens § 31, stk. 3):

»Anklageren/Forsvareren begærede (delvis) referatforbud.

Anklageren/Forsvareren protesterede herimod.

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

- 1) Da tiltalte/sigtede er under 18 år,
 2) Af hensyn til sagens oplysning,
 3) Da offentlig gengivelse af forhandlingen i dette retsmøde
 kan antages at medføre fare for ...'s
 sikkerhed eller at ville tilføje ...
 uforholdsmæssig krænkelse
- } tages
- begæringen om referatforbud til følge (for så vidt angår ...), jfr. retsplejelovens § 31, hvorfor

BESTEMMES:

Det forbydes offentligt at gengive forhandlingerne (om ...) i dette retsmøde.«

4° *Vidnekendelser:*a. *Bøde (retsplejelovens § 178, stk. 1, nr. 1).*

»Da . . . . ., skønt lovligt indkaldt som vidne, er udeblevet uden at have givet meddelelse om lovligt forfald, pålægges han i medfør af retsplejelovens § 178, stk. 1, nr. 1, en bøde på . . . . kr., subsidiært hæfte i . . . . dage.

THI BESTEMMES:

NN straffes med en bøde på . . . . kr. Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . . dage.«

b. *Vidnepligt (retsplejelovens § 171).*

»Da de omstændigheder, der efter det foran anførte påberåbes af vidnet . . . . . som begrundelse for at blive fritaget for at besvare de to citerede spørgsmål fra anklageren, ikke findes at være af en sådan karakter, at de kan begrunde fritagelse i medfør af bestemmelsen i retsplejelovens § 171, stk. 2, og da der heller ikke i øvrigt findes grundlag for at fritage ham for en besvarelse af spørgsmålene,

BESTEMMES:

Vidnet . . . . . skal under sædvanlig vidneansvar besvare de to ovenfor citerede spørgsmål, der er stillet ham af anklageren.«

c. *Hensættelse i forvaring (retsplejelovens § 178, stk. 1, nr. 5).*

»Da vidnet . . . . . uden lovlig grund har vægret sig ved at besvare det ovenfor citerede spørgsmål, der er stillet ham af tiltaltes forsvarer, og da besvarelsen findes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse, bestemmes det i medfør af retsplejelovens § 178, stk. 1, nr. 5, at han skal tages i forvaring som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Vidnet . . . . . skal fra d.d. kl. . . . tages i forvaring foreløbig til . . . . , hvor vidnet påny skal fremstilles i retten.«

5° *Kendelser om rettergangs bøder (retsplejelovens § 151):*

En kendelse herom kan f.eks. være formuleret således:

» . . . .

KENDELSE:

Da forsvarerens udtalelse om . . . . må anses for en fornærmelse mod retten

BESTEMMES:

Advokat XX straffes med en bøde på kr. . . .

Forvandlingsstraffen er hæfte i . . dage.«

eller:

» . . . .

KENDELSE:

Da . . . . trods dommerens tidligere/gentagne henstillinger fortsat forstyrrer forhandlingen med afbrydelser

BESTEMMES:

. . . bortvises og straffes med en bøde på kr. . . . Forvandlingsstraffen er hæfte i . . . dage«.

Se om adgangen til at idømme rettergangs bøder også retsplejelovens kapitel 92.

6° Mentalundersøgelse m.v. (retsplejelovens §§ 809 og 810):

»Da det efter de foreliggende oplysninger om NN's forhold findes at være af betydning for sagens afgørelse, at han underkastes mentalundersøgelse, og da det endvidere må antages at være af væsentlig betydning for afgørelsen, at der tilvejebringes oplysninger om hans personlige forhold ved henvendelse til privatpersoner, der er bekendt med disse, tages den fremsatte begæring til følge i medfør af retsplejelovens §§ 809 og 810 som bestemt nedenfor.

THI BESTEMMES:

NN skal underkastes mentalundersøgelse ved . . . . .

Københavns politi er berettiget til ved henvendelse til hans pårørende og til hans nuværende og tidligere arbejdsgivere at søge tilvejebragt oplysninger om hans personlige forhold.«

Afholdelse af retsmøder under efterforskningen skyldes som oftest politiets ønske om at opnå rettens stillingtagen til et processuelt tvangsindgreb. En behørig sagsfremstilling opnås i disse tilfælde normalt automatisk gennem dikteringen til retsbogen af hovedpunkterne i den sigtedes forklaring (f.eks. hvor denne fremstilles med begæring om varetægtsfængsling) og/eller af anklagerens redegørelse for sagen. Under et efterforskningsforhør kan også politirapporter o.l. inddrages som del af sagsfremstillingen i kendelsen, f.eks. ved at det i retsbogen anføres, at »anklageren fremlagde rapport af . . . og redegjorde for . . .«. Er der foretaget en afhøring i retten, kan man dog ikke nøjes med i retsbogen at anføre, at den afhørte godkendte eller vedstod indholdet af en politirapport, jfr. retsplejelovens § 754, hvorefter det væsentlige indhold af den afgivne forklaring skal tilføres retsbogen.

Udover den fornødne sagsfremstilling må der i retsbogen selvfølgelig redegøres for de nedlagte påstande, d.v.s. for den af anklageren fremsatte begæring med tilhørende henvisning til dens formelle grundlag samt for sigtedes og forsvarerens stilling hertil. Der kan endvidere efter omstændigheder-

ne være anledning til en kort omtale af de realitetsbegrundelser, som gives af hhv. anklageren og forsvareren.

Træffes der ved kendelsen bestemmelse om iværksættelse eller godkendelse af et straffeprocessuelt tvangsindgreb, skal - som nævnt i indledningen til dette afsnit - i kendelsen normalt anføres de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for tvangsindgrebet er opfyldt. Hvor udførlig en begrundelse der bør gives, afhænger dog af indgrebets intensitet, ligesom det må være forsvarligt at slække på begrundelsen, hvis den sigtede og forsvareren er indforstået med et tvangsindgreb og tilkendegiver dette til retsbogen. Ved mindre indgribende tvangsindgreb vil et samtykke iøvrigt ofte indebære, at indgrebet kan foretages uden rettens tilladelse eller godkendelse, jfr. retsplejelovens § 797, stk. 1, vedrørende ransagning og retsplejelovens § 824 vedrørende beslaglæggelse.

I det følgende gives en række forslag til, hvorledes forskellige kendelser (og enkelte beslutninger) vedrørende straffeprocessuelle tvangsindgreb kan opstilles og begrundes. Forud vil ofte være gået kendelse om især dørlukning, evt. om navne- eller referatforbud, se forslag til formulering heraf ovenfor.

7° Varetægtsfængsling efter retsplejelovens § 764 jfr. § 762:

Om begrundelse af kendelser om varetægtsfængsling se *Gammeltoft-Hansen* i J 1972.244, Højesterets kendelser i U 1972.779 og 780, *Lindegaard* i U 1973B.330, betænkning nr. 728/1974 s. 41f, *Henning Koch* i J 1975.421f, *Elsebeth Rasmussen* i U 1979B.112 og *Kallehauge* i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1983.86f.

For ikke at foregribe bevisvurderingen i dommen gives normalt ingen særlig begrundelse med hensyn til, hvorfor retten har anset mistanken for tilstrækkeligt bestyrket. Derimod skal de konkrete omstændigheder i sagen, der medfører, at en fængslingsgrund foreligger, anføres.

Kendelsen vil f.eks. kunne opbygges således:

»For anklagemyndigheden mødte . . . , der fremlagde rapport og bilag. Kl. . . fremslittedes . . . , der bekræftede at være anholdt . . . kl. . . . og at være født d. . . .

Dommeren beskikkede advokat . . . , der var mødt, som forsvarer for anholdte.

Retsplejelovens § 754, stk. 1, jfr. § 752, stk. 1, samt § 764, stk. 3, blev iagttaget.

Anholdte blev gjort bekendt med, at han/hun sigtes for . . . .

Anholdte erkendte/nægtede sig skyldig og forklarede, ...

Anholdte bekræftede, ... (oplysning om tidligere domme og verserende sager, om bopælsforhold m.v., hvis fængslingsgrunde i § 762, stk. 1, nr. 1 og/eller 2, påberåbes) . . .

Dikteret. Vedstået.

Anklageren begærede anholdte fængslet i . . dage i medfør af retsplejelovens § 762, stk. . . , nr. . .

Forsvaren begærede anholdte løsladt.

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Efter de foreliggende oplysninger er der begrundet mistanke om, at anholdte . . . . har gjort sig skyldig i . . . .

. . . (henvisning til de konkrete omstændigheder, som begrunder, at en eller flere fængslingsgrunde foreligger) . . . . Herefter er betingelserne i retsplejelovens § 762, stk. . . , nr. . . , opfyldt.

THI BESTEMMES:

Anholdte . . . . fængsles.

Fristen efter retsplejelovens § 767, stk. 1, fastsættes til . . dage, således at den udløber d. . . . .«

Eksempler på begrundede præmisser vedrørende de forskellige fængslingsgrunde:

(§ 762, stk. 1, nr. 1): »Da anholdte, som har været eftersøgt af politiet siden . . , ikke har været at træffe på sin bopæl trods utallige henvendelser og ikke har reageret på efterladte meddelelser om selv at sætte sig i forbindelse med politiet, findes der grund til at antage, at han på fri fod vil unddrage sig forfølgningen.«

(§ 762, stk. 1, nr. 2): »Henset til anholdtes mange tidligere domme for berigelseskriminalitet og til, at han siden sin prøveløsladelse d. . . har tre verserende sager for indbrud, hvortil kommer de to indbrud, som han er afhørt om i dag, findes der grund til at frygte, at han på fri fod vil fortsætte med at begå nye lovovertrædelser.«

(§ 762, stk. 1, nr. 3): Der henvises til eksemplet nedenfor under 10°.

(§ 762, stk. 2, nr. 1): »Efter de foreliggende oplysninger findes der at foreligge en særlig be- styrket mistanke om, at anholdte har gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § . . . Henset hertil samt til forholdets grovhed og karakter findes betingelserne i retsplejelovens § 762, stk. 2, nr. 1, at være opfyldt.«

Om praksis vedrørende § 762, stk. 2, nr. 1, se *Rørdam* i J 1984.196 ff.

(§ 762, stk. 2, nr. 2): »Efter de foreliggende oplysninger findes der at foreligge en særlig be- styrket mistanke om, at anholdte har gjort sig skyldig i overtrædelse af i hvert fald straffelo- vens § 244, stk. 4, jfr. stk. 2 og 3. Henset hertil samt til, at anholdte som følge af den forvoldte skade og farligheden af det anvendte redskab må forventes at ville blive idømt en ubetinget fængselsstraf af mindst 60 dages varighed, er betingelserne efter retsplejelovens § 762, stk. 2, nr. 2, opfyldt.«

Skal der afsiges kendelse om (fortsat) varetægt *efter afsigelse af dom i sagen*, se herom rets- plejelovens § 769, kan selve kendelsen (som altid træffes uden medvirken af domsmænd) f.eks. formuleres således:

».....

KENDELSE:

Henset til . . . . findes det i retsplejelovens § 762, stk. . , nr. . , nævnte fængslingsgrundlag (fort- sat) at foreligge. Den fremsatte begæring tages derfor i medfør af retsplejelovens § 769, stk. 1, til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Domfældte . . . skal forblive varetægtsfængslet/varetægtsfængsles under eventuel anke eller indtil fuldbyrdelse kan iværksættes.«

Selv om der i § 769 vedrørende fængslingsgrundene generelt henvises til § 762, er den fængs- lingsgrund, som er nævnt i § 762, stk. 2, nr. 2, næppe anvendelig efter, at der er faldet dom i sagen, jfr. U 1988.408 V, som under henvisning til forarbejderne til § 762, stk. 2, nr. 2 (indsat ved lov nr. 386 af 10/6 1987) afviste dette.

8° *Fængslingsurrogat (retsplejelovens § 765):*

»..... (redegørelse for sigtelsen, anholdtes forklaring m v) . . . . .

Anklageren begærede anholdte fængslet i . . dage i medfør af retsplejelovens § 762, stk. . , nr. . .

Forsvareren og anholdte protesterede herimod og nedlagde subsidiært påstand om, at anholdte i medfør af retsplejelovens § 765 anbringes på . . . , idet . . . giver samtykke til en sådan anbringelse.

Anklageren . . . . .

Social- og sundhedsforvaltningens repræsentant oplyste, at . . .

Der afsagdes pålydende

KENDELSE:

Efter de foreliggende oplysninger findes der begrundet mistanke om, at anholdte ... har gjort sig skyldig i . . . .

. . . . Herefter foreligger de grunde, der er nævnt i retsplejelovens § 762, . . .

Varetægtsfængslingens formål kan opnås ved, at anholdte anbringes på . . . , hvorfor det i medfør af retsplejelovens § 765

BESTEMMES:

Anholdte ... anbringes på ... som fængslingsurrogat.

Fristen efter retsplejelovens § 767, stk. 1, fastsættes til ... dage, således at den udløber den ... «

9° *Forlængelse af fængslingsfrist (retsplejelovens § 767):*

Forlængelsen sker ved kendelse, medmindre arrestanten erklærer sig indforstået med forlængelsen. Er det hidtidige fængslingsgrundlag fortsat til stede, kan kendelsen f.eks. formuleres således:

»Fængslingsgrundlaget nævnt i rettens tidligere kendelser er fortsat til stede, hvorfor

BESTEMMES:

Arrestanten ... forbliver varetægtsfængslet.

Fristen efter retsplejelovens § 767, stk. 1, fastsættes til ... dage, således at den udløber den ... «

10° *Isolation (retsplejelovens §§ 770a-770c):*

Bestemmelse om isolation kan kun træffes, såfremt varetægtsfængslingen er sket i medfør af retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3, og varetægtsfængslingens øjemed gør isolation påkrævet. Afgørelsen om isolation skal træffes ved en særskilt begrundet kendelse, og isolationen er undergivet bestemte løbende frister, jfr. § 770a, stk. 2, om isolationsperiodens samlede varighed og § 770c, hvorefter den første frist for indgrebs længde ikke kan overstige 2 uger.

Træffes der samtidig afgørelse om varetægtsfængsling og isolation (hvad der er det sædvanlige), kan begrundelsen for, at der er såvel fængslingsgrundlag efter § 762, stk. 1, nr. 3, som grundlag for isolation, f.eks. se således ud:

»... Henset til, at der er medskyldige på fri fod, og til indholdet af de af politiet aflyttede samtaler, er der grund til at befrygte, at anholdte på fri fod vil vanskeliggøre forfølgningen ved aftaler med de øvrige medgerningsmænd eller ved påvirkning af vidner. Betingelserne for varetægtsfængsling efter retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3, er derfor til stede. Da anholdte må antages også gennem mellemmand at kunne og ville vanskeliggøre forfølgningen som nævnt, og da sigtelsen angår en alvorlig forbrydelse, findes det tillige påkrævet, at anholdte i medfør af retsplejelovens § 770 a isoleres som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Anholdte ... fængsles.

Fristen efter retsplejelovens § 767, stk. 1, fastsættes til ... dage, således at den udløber d. ...

Arrestanten isoleres i ... dage.

Arrestanten og forsvareren er/er ikke indforstået med, at arrestanten afhøres af politiet uden forsvarerens tilstedeværelse.«

(Den sidstnævnte oplysning bør tilføres retsbogen af hensyn til reglen i retsplejelovens § 745, stk. 2)

Se iøvrigt om begrundelse af varetægtsfængsling efter § 762, stk. 1, nr. 3, (og isolation) *Unmack Larsen og Rørdam* i J 1983.58 ff. De gældende regler om isolation er indsat ved lov nr. 299 af 6/6 1984, se betænkning nr. 975/1983 og J 1984.349 ff.

11° Opretholdt anholdelse (retsplejelovens § 760, stk. 4):

Afgørelse herom træffes ved en begrundet beslutning, som f.eks. kan formuleres således:

»Spørgsmålet om fængsling af anholdte ..., der sigtes for ..., kan ikke afgøres, før politiet har undersøgt ...

Det må af hensyn til undersøgelsen anses for påkrævet at sikre anholdtes foreløbige tilstedeværelse.

Dommeren besluttede derfor i medfør af retsplejelovens § 760, stk. 4, at anholdelsen af ... opretholdes i indtil ... 3 x 24 timer fra den ... kl. ...«

12° Indgreb i meddelelshemmeligheden (retsplejelovens kapitel 71):

De gældende regler er indsat ved lov nr. 227 af 6/6 1985, jfr. betænkning nr. 1023/1984 og J 1985.380 ff.

Om begrundelsespligt, fastsættelse af frist og beskikkelse af advokat se § 783, stk. 1 og 2, og § 784.

I det følgende gives en række eksempler på, hvorledes kendelsen kan opbygges og formuleres ved de forskellige typer af indgreb:

a. Telefonaflytning og teleoplysning (§ 780, stk. 1, nr. 1 og 3, jfr. § 781, stk. 1)

Kendelsen kan opbygges og formuleres således:

»For anklagemyndigheden mødte ..., der fremlagde rapport af ... med anmodning om rettens kendelse i henhold til retsplejelovens § 783, stk. 1.

I henhold til retsplejelovens § 784, stk. 1, beskikkedes advokat ..., der var mødt personlig.

Anklageren begærede sagen behandlet for lukkede døre.

... (kendelse herom) ...

Anklageren redegjorde for sagen og begærede aflytningstilladelse som omhandlet i retsplejelovens § 780, stk. 1, vedrørende telefon nr. ..., der er installeret på adressen ..., og hvis indehaver er ..., boende ..., samt tilladelse som omhandlet i retsplejelovens § 780, stk. 1, nr. 3, til, at politiet fra KTAS indhenter oplysninger om, hvilke telefoner, herunder med hemmelige numre, der sættes i forbindelse med nævnte telefon, alt i tiden indtil den ...

Anklageren oplyste, at den pågældende er mistænkt for overtrædelse af straffelovens § ... /ikke er mistænkt, men at telefonen benyttes af andre, der er mistænkt for overtrædelse af straffelovens § ...

Den beskikkede advokat ...

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . , er der bestemte grunde til at antage, at der ved brug af den pågældende telefon gives meddelelser til eller fra en person, der mistænkes for overtrædelse af straffelovens § . . . .

Da endvidere de begærede indgreb må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må foretage aflytning af samtaler til eller fra telefon nr. . . . og indhente oplysninger om, hvilke telefoner, herunder med hemmelige numre, der sættes i forbindelse med den omhandlede telefon.

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, nævnte tidsrum fastsættes til . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

b. *Teleoplysning efter § 780, stk. 1, nr. 3, jfr. § 781, stk. 2*

Selve kendelsen kan formuleres således:

» . . . .

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . . , er der bestemte grunde til at antage, at der til eller fra telefonnummer . . . . foretages opkald af personer, der mistænkes for gentagne fredskrænkelser som omhandlet i straffelovens § 265. Da indgrebet endvidere må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må indhente oplysning om, hvilke telefoner, herunder med hemmelige numre, der sættes i forbindelse med telefon nr. . . . .

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, nævnte tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

c. *Anden aflytning, herunder rumaflytning (§ 780, stk. 1, nr. 2, jfr. § 781, stk. 1 og 4)*

Selve kendelsen kan formuleres således:

» . . . .

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . . , er der bestemte grunde til at antage, at der i den pågældende lokalitet foregår samtaler eller fremsættes udtalelser til eller fra personer, der mistænkes for overtrædelse af straffelovens § . . . . Da endvidere mistanken angår en forbrydelse, der har medført eller kan medføre fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier, og da det begærede indgreb må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må ved hjælp af apparater foretage aflytning af samtaler og udtalelser, der fremsættes i . . . .

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, omhandlede tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

d. Brevåbning (§ 780, stk. 1, nr. 4, jfr. § 781, stk. 1)

Selve kendelsen kan formuleres således:

»....

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . . , er der bestemte grunde til at antage, at der i breve, telegrammer eller andre forsendelser til eller fra den pågældende gives meddelelser eller foretages forsendelser vedrørende forhold, der indebærer overtrædelse af straffelovens § . . . . Da endvidere det begærede indgreb må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må tilbageholde breve, telegrammer og andre forsendelser, adresseret til eller afsendt af . . . . , boende . . . . , med henblik på at åbne forsendelserne og gøre sig bekendt med indholdet.

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, nævnte tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

e. Brevstandsning (§ 780, stk. 1, nr. 5, jfr. § 781, stk. 1)

Selve kendelsen kan formuleres således:

»....

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . . , er der bestemte grunde til at antage, at der ved befordring af det pågældende . . . . gives meddelelser eller foretages forsendelser til eller fra personer, der mistænkes for overtrædelse af straffelovens § . . . . Da endvidere det begærede indgreb må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må standse den videre befordring af ovennævnte forsendelse adresseret til . . . . , boende . . . . , og afsendt af . . . . , boende . . . .

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, nævnte tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

Ad indgreb i meddelelseshemmeligheden:

Er der fare for, at *øjemedet vil forspildes*, kan politiet selv iværksætte et indgreb i meddelelseshemmeligheden, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede, men politiet skal da snarest muligt og senest inden 24 timer fra indgrebets iværksættelse forelægge sagen for retten, jfr. retsplejelovens § 783, stk. 3. Ovennævnte modul og formuleringseksempler kan da anvendes med f.eks. følgende ændringer og tilføjelser:

I anklagerens sagsfremstilling indføjes oplysning om det iværksatte indgreb og tidspunktet herfor. Sagsfremstillingen kan f.eks. afsluttes således: »Anklageren redegjorde for nødvendigheden af at iværksætte det omhandlede indgreb uden at afvente rettens forudgående kendelse og henviste herunder navnlig til . . . .« Anklageren vil i disse tilfælde endvidere som oftest begære »de iværksatte indgreb godkendt og opretholdt i et tidsrum af . . . . dage«. I rettens præmisser skal – som i de ovennævnte formuleringseksempler – tages stilling til, om betingelserne for indgrebets foretagelse foreligger, men derudover bør også tages stilling til, om det har været berettiget af politiet at foretage indgrebet uden at afvente rettens kendelse herom. Præmisserne kan med henblik herpå f.eks. udbygges således: » . . . og da retten kan tiltræde, at indgrebets

øjemed efter de da foreliggende oplysninger ville være forspildt, såfremt rettens forudgående kendelse var afventet, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Det godkendes, at Københavns politi har iværksat . . . .

Københavns politi må fortsat . . . .

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, omhandlede tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber d. . . . «

§ 783, stk. 3, har især fundet anvendelse, hvor de såkaldte narkohunde har reageret på forsendelser. Det forhold, at politiet fra f.eks. postvæsenet har fået en forsendelse under befordring udleveret og beholdt den med henblik på inden 24 timer at forelægge sagen for retten, er *ikke* en påbegyndt brevstandsning, men første led i en brevåbning efter § 780, stk. 1, nr. 4, jfr. § 781, stk. 3. Ønsker politiet at beholde forsendelsen efter, at det i retten er konstateret, at dens indhold er ulovligt, må dette ske ved overholdelse af reglerne om brevstandsning. En beslaglæggelse, som jo ikke er noget hemmeligt straffeprocessuelt tvangsindgreb, kan således først foretages efter, at rette vedkommende er blevet underrettet om indgrebet, se om underrettingspligten nedenfor.

En kendelse, som i overensstemmelse med det anførte først tager stilling til en *påbegyndt brevåbning* vedrørende en forsendelse indeholdende genstande, som bør konfiskeres, og derefter til *brevstandsning*, kan f.eks. opbygges og formuleres således:

»For anklagemyndigheden mødte . . . ., der fremlagde rapport af . . . ., modtaget i retten den . . . . kl . . . ., med anmodning om rettens kendelse i henhold til retsplejelovens § 783, stk. 3. I henhold til retsplejelovens § 784, stk. 1, beskikkedes advokat . . . ., der var mødt personlig.

Anklageren begærede sagen behandlet for lukkede døre.

. . . (kendelse herom) . . .

Anklageren redegjorde for sagen og oplyste herunder, at politiet den . . . . kl . . . . hos . . . . har fået udleveret . . . . og derefter har tilbageholdt forsendelsen med henblik på at åbne denne og gøre sig bekendt med indholdet. Forsendelsen er afsendt af . . . ., boende . . . ., og er adresseret til . . . ., boende . . . .

Anklageren oplyste, at der som omhandlet i retsplejelovens § 781, stk. 3, er en særlig bestyret mistanke om, at der i forsendelsen findes genstande, som bør konfiskeres, idet . . . .

Anklageren redegjorde for nødvendigheden af at tilbageholde forsendelsen uden at afvente rettens forudgående kendelse.

Anklageren begærede det iværksatte indgreb godkendt.

Den beskikkede advokat . . . .

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig . . . ., er der en særlig bestyret mistanke om, at der i den omhandlede forsendelse er genstande, som bør konfiskeres. Da retten endvidere kan tiltræde, at brevåbningens øjemed ville være forspildt, såfremt tilbageholdelsen havde afventet rettens forudgående kendelse, tages begæringen til følge, i medfør af retsplejelovens § 781, stk. 3.

THI BESTEMMES:

Det godkendes, at Københavns politi med henblik på åbning har tilbageholdt en forsendelse afsendt af . . . ., boende . . . ., og adresseret til . . . ., boende . . . ., og det tillades Københavns politi at åbne forsendelsen og gøre sig bekendt med indholdet.

Forsendelsen åbnedes i retten og konstateredes at indeholde . . . .

Anklageren begærede forsendelsens videre befordring standset i et tidsrum af . . . . dage.

Den beskikkede advokat . . . .

Der afsagde sålydende

KENDELSE:

Efter det ved brevåbningen konstaterede er der en særlig bestyrket mistanke om, at forsendelsens indhold er af en beskaffenhed, som bør konfiskeres, hvorfor begæringen om standsning af forsendelsens videre befordring tages til følge i medfør af retsplejelovens § 781, stk. 3.

THI BESTEMMES:

Københavns politi må standse den videre befordring af forsendelsen.

Det i retsplejelovens § 783, stk. 3, nævnte tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

Et indgreb i meddelelshemmeligheden kan ved kendelse *forlænges*, men højst med 4 uger ad gangen, jfr. § 783, stk. 3. Kendelsen herom kan f.eks. formuleres således:

» . . . .

KENDELSE:

Grundlaget for det iværksatte indgreb foreligger fortsat som anført i rettens kendelse af . . . . , hvorfor

BESTEMMES:

Det ved denne rets kendelse af . . . . iværksatte indgreb vedrørende . . . . opretholdes.

Det i retsplejelovens § 783, stk. 2, nævnte tidsrum fastsættes til . . . . dage, således at tidsrummet udløber den . . . .«

Efter afslutningen af et indgreb i meddelelshemmeligheden har den byret, som har truffet afgørelse efter § 783, pligt til at give *underretning* om indgrebet efter de regler, som er fastsat i retsplejelovens § 788. En sådan underretningsskrivelse kan udfærdiges efter følgende retningslinier:

»Det meddeles herved,

at Deres telefon nr. . . . . har været aflyttet af politiet/

at Deres lejlighed, beliggende . . . . , har været aflyttet af politiet/

at politiet har modtaget oplysninger om, hvilke telefoner Deres telefon nr. . . . . har været sat i forbindelse med/

at breve, telegrammer og andre forsendelser til eller fra Dem har været tilbageholdt og åbnet af politiet/

at politiet har standset den videre befordring af breve, telegrammer og andre forsendelser til eller fra Dem.

Retten har givet politiet tilladelse hertil i en kendelse af . . . .

Tilladelsen har omfattet tidsrummet fra den . . . . til den . . . .

Indgrebet skyldes, at der har været formodning om, at Deres telefon/lejlighed/post har været anvendt i forbindelse med en lovovertrædelse, men der har ikke været rettet mistanke imod Dem/

Indgrebet skyldes, at De under sagen har været mistænkt for overtrædelse af straffelovens § . . . .

Københavns byret, den . . . . 19 . . . .«

13° *Politiets anvendelse af agenter (retsplejelovens §§ 754a-754c):*

Reglerne er indsat ved lov nr. 319 af 4/6 1986, se betænkning nr. 1023/1984 s. 125 ff og J 1986. 307 ff.

En kendelse om politiets anvendelse af agenter kan f.eks. opbygges og formuleres således:
».....

Anklageren fremlagde rapport af .... og begærede rettens tilladelse som omhandlet i retsplejelovens § 754c til, at polititjenestemænd ved Københavns politi over for .... kan foretage de i rapporten skitserede foranstaltninger.

Anklageren redegjorde for sagen, herunder at det er politiets opfattelse, at der foreligger en særlig bestyrket mistanke om, at .... er i færd med at overtræde straffelovens § .... ved .... Anklageren henviste herved navnlig til .... De i rapporten skitserede foranstaltninger indebærer .... Der er ikke mulighed for i stedet at gøre brug af andre egnede efterforskningsskridt i sagen, da ....

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

Ved de foreliggende oplysninger, herunder navnlig ...., findes der at foreligge en særlig bestyrket mistanke om, at ... er i færd med at begå en overtrædelse af straffelovens § ..., ligesom det må antages, at andre efterforskningsskridt ikke er egnede til at sikre bevis i sagen. Da de omhandlede foranstaltninger endvidere efter det for retten oplyste ligger inden for rammerne af retsplejelovens § 754b, tages begæringen til følge som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

Polititjenestemænd ved Københavns politi må udføre de i rapport af ... skitserede foranstaltninger over for .... i forbindelse med dennes forventede overtrædelse af straffelovens § ... som ovenfor beskrevet.«

14° *Ransagning (retsplejelovens kapitel 73):*

Hos sigtet (§ 794):

Selve kendelsen kan f.eks. formuleres således:

».....

KENDELSE:

Efter de foreliggende oplysninger er .... med føje sigtet for ... (statsadvokatsag) ... og da der på hans bopæl kan være .... hidrørende fra forbrydelsen, er betingelserne i retsplejelovens § 794, nr. 1, opfyldt. Københavns politis begæring om ransagningstilladelse imødekommes derfor i medfør af retsplejelovens § 797, jfr. § 794, hvorfor

BESTEMMES:

Københavns politi ved kriminalassistent .... og kriminalassistent .... må foretage ransagning hos .... «

Har politiet i medfør af retsplejelovens § 797 foretaget en *ransagning uden forudgående retskendelse*, skal beretning derom indgives til retten inden 24 timer, jfr. § 797, stk. 3. Er der ikke fremsat klager over ransagningens lovlighed, skal retten blot påse, at de formelle regler er overholdt, d.v.s. at man kan nøjes med til retsbogen at tilkendegive, at »dommeren ikke havde bemærkninger til den foretagne ransagning, jfr. retsplejelovens § 797, stk. 3, jfr. stk 2«.

Klages der over ransagningens lovlighed, jfr. retsplejelovens § 746, stk. 1, må klagen behandles i et retsmøde, hvorom klageren underrettes, og afgørelsen træffes da på begæring ved kendelse.

15° Beslaglæggelse m.v. (retsplejelovens kapitel 75b):

Beslaglæggelse, opretholdelse af foreløbig beslaglæggelse og pålæg om edition (§ 827) kræver ikke formelig kendelse, men kun simpel beslutning. Der er derfor ingen pligt til at begrunde afgørelsen. Det forekommer dog ofte naturligt at gøre det alligevel. Har der været protesteret imod lovligheden af indgrebet, skal afgørelsen endvidere på begæring træffes ved kendelse, jfr. retsplejelovens § 746, stk. 1.

Opretholdelse af foreløbig beslaglæggelse (§ 825 jfr. § 824):

»Der fremlagdes politirapport, der er modtaget i retten d.d. kl. . . , og hvoraf fremgår, at Københavns politi d. . . kl. . . foretog en foreløbig beslaglæggelse hos . . af . . . i sagen mod . . . , der mistænkes for . . . .

Dommeren besluttede i medfør af retsplejelovens § 825, jfr. § 824, at beslaglæggelsen af de nævnte effekter skal opretholdes, idet de efter det oplyste må antages at være af betydning som bevismiddel i sagen.«

Pålæg om edition (§ 827 jfr. § 824):

»Anklageren anmodede om, at det pålægge NN at forevise eller udlevere . . . , der antages at . . . i sagen mod . . . . , der mistænkes for . . . .

NN har over for politiet erklæret, at . . .

Dommeren pålagde i medfør af retsplejelovens § 827, jfr. § 824, NN at udlevere . . . til retten via Københavns politi.«

Beslaglæggelse af et trykt skrift kræver kendelse, jfr. § 825, stk. 2. En sådan kendelse kan f.eks. være formuleret således:

»Efter indholdet af det omhandlede skrift er der begrundet mistanke om, at dets forfatter har gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § 264d, og da det skønnes nødvendigt at beslaglægge restoplaget for at sikre gennemførelsen af den ved straffelovens § 75, stk. 2, nr. 1, hjemlede konfiskation, tages den nedlagte begæring om beslaglæggelse til følge i medfør af retsplejelovens § 825, stk. 2, jfr. § 824.

THI BESTEMMES:

Det hos . . . . værende restoplag af skriftet . . . . beslaglægges.«

16° Frihedsberøvelse af udlændinge uden fast bopæl i Danmark:

a. Varetægtsfængsling efter *udlændingelovens § 35*:

Bestemmelsen er et supplement til fængslingsgrundene i retsplejelovens § 762 og 769 jfr. § 762. Bestemmelsen kan anvendes, selv om straffesagen f.eks. om overtrædelse af et indrejseforbud, er afgjort med en advarsel, jfr. U 1984.892 Ø. De processuelle regler i retsplejelovens §§ 764-779, herunder begrundelseskravet i § 764, stk. 4, finder tilsvarende anvendelse.

Kendelsen kan i princippet opbygges som foreslået ovenfor under 7°. Begrundelsen for, at varetægtsfængsling er nødvendig, kan f.eks. være formuleret således:

» . . . . . Henset til anholdtes/tiltaltes/domfældtes manglende tilknytning til Danmark og karakteren af det begåede forhold er varetægtsfængsling nødvendig med henblik på at sikre . . .'s tilstedeværelse under . . ./ . . .'s udsendelse af landet. Da betingelserne i udlændingelovens § 35, nr. . , herefter er opfyldt

BESTEMMES:

. . . fængsles. Fristen fastsættes til . . . dage, således at den udløber den . . . .«

b. Administrativ frihedsberøvelse efter *udlændingelovens § 36*:

Sådanne frihedsberøvelser, som ikke er betinget af strafbart forhold, er undergivet dom-

stolskontrol efter reglen i udlændingelovens § 37, idet den frihedsberøvede skal fremstilles for retten inden 3 døgn efter frihedsberøvelsens iværksættelse. Rettens kendelse kan f.eks. opbygges således:

».....

Kl. ... blev udlændingen ... fremstillet og oplyste at være født den ... .

Som advokat blev beskikket advokat ..., der var til stede.

Politifuldmægtigen redegjorde for sagen, herunder at udlændingen har været tilbageholdt af politiet siden den ... kl. ..., idet udlændingens tilstedeværelse ikke skønnes at kunne sikres ved mindre indgribende foranstaltninger end frihedsberøvelse.

Politifuldmægtigen oplyser, at sagen har været forelagt Direktoratet for Udlændinge, som
....

Udlændingen bekræfter oplysningerne om tidspunkter og forklarer ...

Dikteret. Oversat. Vedstået.

Politifuldmægtigen påstår frihedsberøvelsen kendt lovlig og anmoder om, at frihedsberøvelsen opretholdes indtil den ...

Den beskikkede advokat påstår sin klient løsladt.

Der afsagdes sålydende

KENDELSE:

.....«

Træffer retten afgørelse om *fortsat tilbageholdelse* kan præmisser og konklusion f.eks. se således ud:

»Da udlændingen .... ikke er i besiddelse af pas eller andre identifikationspapirer, og da han har givet upræcise og til dels skiftende forklaringer om sin identitet og rejserute, er betingelserne for at frihedsberøve ham under behandlingen af sagen om afvisning opfyldt, jfr. udlændingelovens § 37, jfr. § 36, hvorfor

BESTEMMES:

Rigspolitichefens frihedsberøvelse af udlændingen .... findes lovlig, og den pågældende kan fortsat tilbageholdes indtil d. ...«

Træffer retten afgørelse om *løsladelse*, kan følgende formulering anvendes:

»I det foreliggende tilfælde må udlændingen ...'s tilstedeværelse under behandlingen af sagen om afvisning kunne sikres tilstrækkeligt ved en eller flere af de foranstaltninger, der er nævnt i udlændingelovens § 34, hvorfor

BESTEMMES:

Frihedsberøvelsen af .... ophæves.«

Tillæg

I de følgende tillæg er optaget nogle eksempler på affattelse af domme og løsblads-kendelser i forskellige typer af sager. For så vidt angår domme henvises i øvrigt til de eksempler på formulering af præmisser og domskonklusion, som er givet i afsnit I, se især underafsnit A. 1°. punkterne 8-13. For kendelsernes vedkommende henvises til formuleringseksemplerne i afsnit II. Samtidig skal påny fremhæves, at der alene er tale om at give nogle formuleringforslag uden, at det dermed er sagt, at der ikke også findes andre måder at affatte en dom eller en kendelse på.

Det hoved, der er anvendt i de følgende tillæg, svarer til den traditionelle affattelse. I praksis ser man dog også domme og kendelser, hvor hovedet er formuleret efter følgende skema:

»DOM:

Afsagt den 29/8 1988 af Københavns byrets .. afdeling i
sag nr. ....
Anklagemyndigheden
mod
NN (CPR.nr. ....)
adresse

Under denne sag .....«

Ordet DOM (eller KENDELSE) kommer med denne formulering til at stå som den umiddelbare overskrift på dokumentet, hvilket må siges at give større typografisk overskuelighed end med den traditionelle affattelse og derfor for så vidt nok burde foretrækkes.

Tillæg 1: Domsmandsdom

Den 19. august 1988 blev i
sag nr. ...
Anklagemyndigheden
mod
NN (CPR.nr. ...)
adresse

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltales NN ifølge anklageskrift af 17. juni 1988 fra statsadvokaten for København til straf for

1.

forsøg på røveri efter straffelovens § 288, stk. 1, jfr. § 21, ved den 26. december 1987 ca. kl. 21.10 i Østergade ud for nr. 15 ved vold eller trussel om øjeblikkelig anvendelse af vold at have forsøgt at fratage F penge, idet tiltalte tog fat i F med et fast og hårdt greb og på en truende måde udtalte: »Giv mig dine penge«, hvorefter tiltalte med knyttæve slog F på skulderen, hvilket forehavende imidlertid mislykkedes, da politiet kom til stede.

2.

legemsbeskadigelse efter straffelovens § 245, stk. 2, jfr. stk. 1, ved den 20. februar 1988 efter kl. 22 på Gasværksvej ud for restaurant »Centralen« under de i straffelovens § 244, stk. 2 og 4 angivne omstændigheder at have tildelt G, der var sagesløs, et stik i maven med en kniv, der gik igennem maven og ind i musklerne i bugvæggens bagside, hvorved der tilføjedes ham fire læsioner af tyktarmen og af tyktarmens krøs, alt med hospitalsindlæggelse og operation til følge.

Anklagemyndigheden har nedlagt påstand om konfiskation af den i forhold 2 nævnte kniv.

Ad forhold 1:

Tiltalte har nægtet sig skyldig under henvisning til, at han blot forsøgte at købe noget hash af F. Han vil dog ikke bestride, at han i fuldskab kan være kommet til at skubbe lidt til denne.

Der er foruden af tiltalte afgivet forklaring af vidnerne F og H (F's samlever).

De afgivne forklaringer fremgår af retsbogen.

Idet retten lægger de afgivne vidneforklaringer til grund, findes det godtgjort, at tiltalte har grebet fat i F's krave med et fast tag og afkrævet denne penge, muligvis også hash, og at han, da han ikke fik, hvad han bad om, tildelte F et kraftigt knyttnæveslag i brystkassen, hvorefter politiet kom til stede. Tiltalte findes herved at have gjort sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § 288, stk. 1, jfr. § 21.

Ad forhold 2:

Tiltalte har nægtet sig skyldig under henvisning til, at han alene trak kniven for at true, hvorefter det var skadelidte G, som samtidig med, at tiltalte trak kniven, selv løb ind i denne. Tiltalte har subsidiært påstået straffrihed eller strafbortfald efter straffelovens § 13 om nødværge.

Der er foruden af tiltalte afgivet forklaring af vidnerne G (skadelidte), A, B, kriminalassistent C og kriminalassistent D.

De afgivne forklaringer fremgår af retsbogen.

Af den i sagen foreliggende politiattest vedrørende G fremgår bl.a. følgende vedrørende de objektive fund:

» . . . . (udelades her) . . . . «

Ved en alkoholanalyse af en prøve af G's blod udtaget den 20. februar 1988 kl 22.55 fandtes en mindsteværdi på 1.92 o/oo alkohol.

Retten bemærkninger:

Kriminalassistenterne C og D har begge som vidner forklaret, at tiltalte efter anholdelsen flere gange utvetydigt forklarede, at han stak til med kniven for at pacificere G. De objektive fund tyder endvidere på, at kniven er gået ind med voldsom kraft, hvorfor det må anses for meget lidt sandsynligt, at skaden skulle være sket som forklaret af tiltalte under domsforhandlingen. Retten må derfor bortse fra denne forklaring.

Med hensyn til optakten til episoden lægges det særligt på baggrund af vidnet A's forklaring til grund, at G, som var stærkt beruset, var begyndt at løbe efter tiltalte efter, at en pige havde sagt noget til ham, formentlig om, at tiltalte havde krænket hende på en eller anden måde. Der er dog ingen holdepunkter for at antage, at der har foreligget et påbegyndt eller overhængende angreb på tiltalte, som denne var nødt til at forsvare sig imod. G er lille og spinkel og var ikke i besiddelse af nogen form for redskaber, hvorfor det også må afvises, at tiltalte kan have befundet sig i en forsætsudelukkende vildfarelse om, at der forelå en nødværge-situation. Da tiltalte ved at stikke til med kniven må siges at have haft forsæt til legemsbeskadigelse, og idet G må anses for sagesløs i forhold til en sådan vold, findes tiltalte herefter skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Det lægges dog samtidig til grund, at tiltalte – som af ham forklaret – var blevet forskrækket over, at G løb efter ham.

Kriminalforsorgen har under sagen foretaget en personundersøgelse i medfør af retsplejelovens § 808, hvori det konkluderes, at tiltalte skønnes velegnet til at modtage en betinget dom med vilkår om samfundstjeneste. Tiltalte har endvidere samtykket i at underkaste sig et sådant vilkår.

Henset til forholdenes karakter finder retten ikke sagen ikke egnet til at blive afgjort med en betinget dom, heller ikke med vilkår om samfundstjeneste.

Straffen fastsættes efter straffelovens § 245, stk. 2, jfr. stk. 1, og § 288, stk. 1, jfr. § 21, til fængsel i 8 måneder, idet retten ved strafudmålingen har taget hensyn til, at den udøvede vold i forhold 1 har været ubetydelig, og at forholdet er begået uden brug af redskaber, ligesom retten har taget hensyn til skadelidtes forudgående adfærd i forhold 2.

Tiltalte har under sagen været frihedsberøvet fra den 20. februar 1988 til den 4. marts 1988.

Den nedlagte konfiskationspåstand tages i medfør af straffelovens § 75, stk. 2, til følge som nedenfor bestemt.

En nedlagt erstatningspåstand er efter retsformandens bestemmelse henvist til civilt søgsmål.

THI KENDES FOR RET:

Tiltalte NN straffes med fængsel i 8 måneder.

En kniv konfiskeres.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, herunder kr. 7.000 + moms til den beskikkede forsvarer, advokat XX.

Tillæg 2: § 925-dom

Den 18. august 1988 blev i
sag nr. . . . . .

Anklagemyndigheden
mod

NN (CPR.nr. . . . .)
adresse

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er fremmet til dom i henhold til retsplejelovens § 925, tiltales NN for overtrædelse af færdselslovens § 117, stk. 1 og stk. 2, nr. 1, jfr. § 53, stk. 1, ved den 14. februar 1988 kl. ca. 22 at have ført personbil . . . . ad Prinsessegade til Flådestationen Holmen efter at have indtaget spiritus i et sådant omfang, at alkoholkoncentrationen i blodet under eller efter kørslen oversteg 1.20 promille.

Anklagemyndigheden har nedlagt påstand om, at retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, fratages tiltalte ubetinget i medfør af færdselslovens § 125, jfr. § 127.

Førerretten er midlertidigt inddraget d. 15. marts 1988.

Tiltalte er tidligere straffet

ved Københavns byrets dom af 15. februar 1985 efter bl.a. færdselslovens § 117, stk. 1, jfr. § 53, stk. 1, med en bøde stor 4.000 kr., subsidiært hæfte i 10 dage. Førerretten fratendt 2 år fra d. 4. august 1984.

Ved tiltaltes uforbeholdne tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger, finder retten det bevist, at tiltalte har gjort sig skyldig i den rejste tiltale.

Ved alkoholanalyse af en prøve af tiltaltes blod udtaget d. 15. februar 1988 kl. 00.15 fandtes en mindsteværdi på 1,89 promille alkohol.

Det lægges ved sagens afgørelse til grund, at alkoholkoncentrationen under eller efter kørslen har været mellem 1,50 og 2,00 promille.

Straffen fastsættes efter færdselslovens § 117, stk. 1 og 2, nr. 1, jfr. § 53, stk. 1, til hæfte i 14 dage.

I medfør af færdselslovens § 125, jfr. § 127, frakendes tiltalte retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, for et tidsrum af 5 år fra den 15. marts 1988.

THI KENDES FOR RET.

Tiltalte NN straffes med hæfte i 14 dage.

Retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil der kræves kørekort, frakendes tiltalte for et tidsrum af 5 år fra den 15. marts 1988.

Tiltalte betaler sagens omkostninger.

Tillæg 3: Behandlingsdom

(straffelovens § 16, stk. 1, jfr. § 68)

Den 25. februar 1988 blev i

sag nr. ....

Anklagemyndigheden

mod

NN (CPR.nr. ....)

(Arrestant)

afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, som er behandlet under medvirken af domsmænd, tiltaltes NN ifølge anklageskrift af 29. januar 1988 fra statsadvokaten for København til straf for

forsøg på voldtægt efter straffelovens § 216, stk. 1, jfr. § 21, ved den 6. august 1987 ca. kl. 9.15 på dametoiletet i Amagercentret med vold eller trussel om vold at have forsøgt at tiltvinge sig samleje med W, født d. 27. januar 1917, idet tiltalte for at opnå samleje indfandt sig på toiletet, mens W sad på toiletsædet, hvorefter tiltalte greb hende hårdt om højre lår med den ene hånd samtidig med, at han rev hendes trusser i stykker, hvorefter tiltalte måtte opgive sit forhavende, da forurettede skreg, og to personer kom hende til undsætning.

Anklagemyndigheden har i medfør af straffelovens § 68, jfr. § 16, stk. 1, nedlagt påstand om, at tiltalte dømmes til psykiatrisk behandling på et hospital for sindslidende med tilsyn af hospital og Kriminalforsorgen under udskrivning, således at der af Kriminalforsorgen i forbindelse med overlægen kan træffes bestemmelse om eventuel genindlæggelse.

Tiltalte har nægtet sig skyldig under henvisning til, at han ved en fejltagelse var kommet ind på dametoiletet, hvor han faldt og derfor måtte gribe for sig.

Der er foruden af tiltalte afgivet forklaring af vidnet W (forurettede).

De afgivne forklaringer er gengivet i retsbogen.

Ved en lægelig undersøgelse af forurettede den 6. august 1987 kl. 12.30 på Retspatologisk Institut blev påvist følgende tegn på vold: » .... (udelades her) ....«

Tiltalte har i anledning af sagen været mentalundersøgt, ligesom sagen har været forelagt Retslægerådet, som i erklæring af 25. januar 1988 bl.a. har udtalt følgende:

» ..... (udelades her) .....«

Retten har ved bevisbedømmelsen lagt forurettedes forklaring til grund, hvorfor det anses for godtgjort, at tiltalte har forholdt sig som beskrevet i anklageskriftet.

Retten finder det dog ikke med den fornødne sikkerhed godtgjort, at tiltalte havde forsæt til at tiltvinge sig samleje med forurettede. Da tiltaltes adfærd, som efter forurettedes forklaring ikke kan skyldes en fejltagelse, imidlertid må siges at indebære en overtrædelse af straffelovens § 232 om blufærdighedskrænkelser, findes tiltalte i stedet skyldig i overtrædelse af denne bestemmelse.

Idet de lægelige udtalelser lægges til grund, anses det for godtgjort, at tiltalte på gernings-tidspunktet var utilregnelig på grund af sindssygdom eller en tilstand, der må ligestilles hermed. Tiltalte frifindes derfor for straf, jfr. straffelovens § 16, stk. 1.

På baggrund af de lægelige oplysninger sammenholdt med forholdets karakter anser retten det for formålstjenligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser, at den foranstaltning, som anklagemyndigheden har nedlagt påstand om, bringes i anvendelse. Den af anklagemyndighe-den nedlagte påstand tages herefter i medfør af straffelovens § 68 til følge som nedenfor be-stemt.

Tiltalte har under sagen været frihedsberøvet fra d. 6. august 1987.

Forurettede har under sagen nedlagt påstand om, at tiltalte i medfør af erstatningsansvarslovens § 26 dømmes til at betale hende 20.000 kr. i godtgørelse for tort med sædvanlig proces-rente fra d.d.

Tiltalte har protesteret imod kravet og dets beløbsmæssige opgørelse.

Retsformandens bemærkninger:

Henset til krænkelsernes grovhed og til forurettedes forklaring om, hvilke psykiske følger den har haft for hende, bør tiltalte betale forurettede en godtgørelse for tort, som passende findes at kunne fastsættes til kr. 6.000,-.

THI KENDES FOR RET:

Tiltalte NN dømmes til psykiatrisk behandling på hospital på grund af sindslidende med tilsyn af hospital og Kriminalforsorgen under udskrivning, således at der af Kriminalforsorgen i forbindelse med overlægen kan træffes bestemmelse om eventuel genindlæggelse.

Tiltalte betaler sagens omkostninger, herunder 4.400 kr. + moms til den beskikkede forsvarer, advokat XX, og 5.500 kr. + moms til den tidligere beskikkede forsvarer, advokat YY.

Inden 14 dage efter denne doms afsigelse betaler tiltalte til W kr 6.000,- med sædvanlig proces-rente fra d.d. til betaling sker.

Tillæg 4: Erstatningsdom for uberettiget varetægtsfængsling.

Den 2. juni 1988 blev i

sag nr. . . . .

NN (CPR.nr. . . .)

mod

Anklagemyndigheden

Afsagt sålydende

DOM:

Under denne sag, der er behandlet under medvirken af domsmænd, har NN i henhold til retsplejelovens § 1018 a, stk 1, fremsat krav om erstatning på 25.000 kr. i anledning af, at han fra den 30. november 1987 og til den 22. december 1987 har været varetægtsfængslet som sigtet for drabsforsøg efter straffelovens § 237, jfr. § 21, heraf 6 dage i isolation. Kravet påstås forrentet med sædvanlig procesrente fra den 28. marts 1988, hvor kravet blev fremsat over for anklagemyndigheden.

Sigtelsen vedrørte forsøg på manddrab ved d. 30. november 1987 kl. 2.00 at have stukket

K adskillige gange med kniv for at dræbe ham. Erstatningssøgende har hele tiden fastholdt, at han handlede i nødværge.

Ved resolution af 26. februar 1988 opgav statsadvokaten påtale på grund af bevisets stilling, jfr. retsplejelovens § 723, stk. 1.

Erstatningssøgendes advokat har i skrivelse af 28. marts 1988 til Københavns politi opgjort erstatningssøgendes krav således:

» . . . . (udelades her) . . . . «

Anklagemyndigheden har indbragt erstatningssagen for retten med påstand om, at der i henhold til retsplejelovens § 1018 a, stk. 3, nægtes erstatningssøgende erstatning. Anklagemyndigheden har ikke bestridt erstatningskravets beløbsmæssige opgørelse.

Sagens baggrund er i øvrigt følgende:

K, som tidligere er straffet flere gange for vold, sparkede d. 30. november 1987 ved totiden om morgenen på døren til erstatningssøgendes lejlighed, idet han ledte efter en person, som han mente befandt sig i lejligheden. Erstatningssøgende har i grundlovsforhøret d. 30. november 1987 forklaret således vedrørende det videre begivenhedsforløb:

» . . . . . (udelades her) . . . . . «

Erstatningssøgende har under senere politiafhøringer forklaret, at K havde en kniv, da denne gik frem mod ham.

Af en lægeerklæring af 15. januar 1988 vedrørende K fremgår, at denne den 30. november 1987 blev indbragt til Kommnehospitalet med 10-15 knivstik fordelt således: » . . . . . (udelades her) . . . . . «.

Erstatningssøgende har i retten forklaret, at han var bekendt med, at K var helt utilregnelig, når han var fuld, og han virkede meget beruset den pågældende morgen. Han lukkede op, fordi K var ved at sparke entredøren helt itu. Han har alene stukket med kniven i selvforsvar. K blev ved med at gå frem imod ham også efter at være blevet ramt flere gange, og han gik selv baglæns hele tiden, mens han stak ud efter K med kniven. Baggrunden for, at han i grundlovsforhøret ikke med sikkerhed turde sige, at han havde set, at K havde en kniv, var, at han havde fået stillet dette spørgsmål så mange gange under afhøringerne, at han efterhånden var blevet usikker herpå.

Anklagemyndigheden har gjort gældende, at erstatningssøgende selv har givet anledning til frihedsberøvelsen. Anklageren har herved henvist til, at antallet af knivstik klart indicerer, at erstatningssøgende har overskredet grænserne for lovligt nødværge, ligesom erstatningssøgende gennem sin usikre forklaring i grundlovsforhøret selv har bidraget til at bestyrke mistanken om, at der forelå forsøg på manddrab.

Erstatningssøgende og dennes beskikkede advokat har gjort gældende, at erstatningssøgende ikke har udvist noget forhold, der kan bevirke nedsættelse eller bortfald af erstatningen, og har i den forbindelse henvist til, at anklagemyndigheden ved at undlade påtale har afskåret erstatningssøgende fra at godtgøre, at der ikke har foreligget en overskridelse af grænserne for lovlig nødværge.

Retten bemærkninger:

Henset til, at erstatningssøgende blev opsøgt af K på sin bopæl, og det i øvrigt om episoden oplyste samt til, at erstatningssøgende har givet en rimelig forklaring på sin usikkerhed under grundlovsforhøret, findes der ingen holdepunkter for at antage, at erstatningssøgende helt eller delvist selv har givet anledning til den stedfundne frihedsberøvelse. Erstatningssøgendes påstand tages herefter til følge som nedenfor bestemt.

THI KENDES FOR RET:

Inden 14 dage fra denne doms afsigelse betaler det offentlige til NN kr. 25.000,- med sædvanlig procesrente fra d. 28. marts 1988 til betaling sker.

De med erstatningssagen forbundne omkostninger, herunder 3.000,- kr. + moms til den beskikkede advokat, advokat XX, udredes af det offentlige.

**Tillæg 5: Kendelse efter straffelovens § 72
(prøveudskrivning)**

Den 30. august 1988 blev i
sag nr. ....
Anklagemyndigheden
mod
NN (CPR.nr. ....)

afsagt sålydende

KENDELSE:

Ved Københavns byrets dom af 4. juli 1985 blev NN fundet skyldig i overtrædelse af straffelovens § 181, stk. 1, jfr. til dels § 21, og i medfør af straffelovens § 68, jfr. § 16, stk. 1, dømt til at undergives psykiatrisk behandling i hospital for sindslidende.

Overlægen ved statshospitalet i ... har nu i skrivelse af 25. juli 1988 på foranledning af domfældtes bistandsværge indstillet, at domfældte udskrives på prøve fra hospitalet på nærmere vilkår. Overlægen har i sin indstilling bl.a. udtalt følgende:

»..... (udelades her) .....«

Sagen har herefter været forelagt Retslægerådet, som i erklæring af 15. august 1988 bl.a. har udtalt følgende:

»..... (udelades her) .....«

Anklagemyndigheden har ved sagens indbringelse for retten erklæret, at der ikke vil blive protesteret imod, at domfældte udskrives på prøve på de af overlægen foreslåede vilkår.

Efter de foreliggende oplysninger om udviklingen i domfældtes tilstand under hospitalsopholdet og om hans nuværende forhold og under hensyn til det i overlægens erklæring i øvrigt udtalte finder retten det forsvarligt, at han nu udskrives på prøve fra hospitalet. Da de for udskrivningen indstillede vilkår findes passende, tages indstillingen derfor til følge i medfør af straffelovens § 72 som nedenfor bestemt.

THI BESTEMMES:

NN udskrives på prøve fra statshospitalet i .... på vilkår:

..... (udelades her) .....

Sagens omkostninger, herunder ... kr. + moms i salær til den beskikkede forsvarer, advokat XX, betales af statskassen.

**Tillæg 6: Kendelse efter straffelovens § 60, stk 1
(fuldbyrdelse af betinget straf)**

Den 15. august 1988 blev i
sag nr. ....
Anklagemyndigheden
mod
NN (CPR.nr. ....)

Adresse

afsagt sålydende

KENDELSE:

Ved Københavns Byrets dom af 18/12 1987 blev NN efter straffelovens § 285, stk. 1, jfr. § 276, straffet med fængsel i 6 måneder. Straffen blev gjort betinget, således at det blev bestemt, at fuldbyrdelsen af den skulle bortfalde efter forløbet af en prøvetid bl.a. på vilkår, at han i prøvetiden undergav sig tilsyn af Kriminalforsorgen og rettede sig efter dennes forskrifter med hensyn til arbejde og ophold.

Anklagemyndigheden har nu i medfør af straffelovens § 60, stk. 1, indbragt sagen for retten i anledning af, at det i en indberetning af 20. juni 1988 fra kriminalforsorgen er oplyst, at domfældte i den forløbne tid konstant har overtrådt de nævnte vilkår i den betingede dom. Anklagemyndigheden har under henvisning hertil nedlagt påstand om, at det bestemmes, at straffen skal fuldbyrdes.

Domfældte har nedlagt påstand om, at der kun meddeles ham en advarsel.

Domfældte har i retten afgivet forklaring om sine forhold i tiden efter dommen af 18/12 1987. Han har bl.a. forklaret, at det er rigtigt, at han flere gange har undladt at tiltræde arbejde, der var anvist ham af kriminalforsorgen. Han er også flere gange fratrukket anvist arbejde og har skiftet bopæl uden aftale med forsorgen. Han ønsker selv at være herre over, hvornår og i givet fald hvor han vil arbejde. Han opholder sig om dagen for det meste på Christiania og om aftenen i Istedgade-kvarteret.

Efter det oplyste må det i overensstemmelse med domfældtes egen forklaring lægges til grund, at han bevidst og i betydeligt omfang har overtrådt vilkårene for den betingede dom i hele den periode, der er forløbet siden dommens afsigelse. Da overtrædelserne endvidere angår forhold, der er af væsentlig betydning for hans sociale tilpasning, og da andre foranstaltninger ikke skønnes formålstjenlige, finder retten at måtte tage anklagemyndighedens påstand til følge i medfør af straffelovens § 60, stk. 1, nr. 3.

THI BESTEMMES:

Den NN ved Københavns byrets dom af 18/12 1987 idømte betingede straf på fængsel i 6 måneder fuldbyrdes.

Domfældte betaler sagens omkostninger, herunder kr. . . + moms til den beskikkede forvarer, advokat XX.

(Er den betingede dom med udsat straffastsættelse, træffes afgørelsen ved dom, se forslag til domspræmissen i pkt 9 ovenfor i afsnit 1° under afsnit I).

Sagregister

- Abstrakte udtryk* i sprogbrug 52 ff
- Adhæsiionsproces* 160 ff
- i tilståelsessager 173
- Administrationsdepartementet*, sproglig vejledning 11
- Administrativ frihedsberøvelse*, domme om - 119 ff, 122 ff
- dom til udvisning 140
- Adverbialer* 21 f
- Advokatsalær*, se Sagsomkostninger
- Agenter*, kendelser om - 192
- Aflytning*, kendelse om - 188, 189 ff
Se Telefonaflytning, Teleoplysning
- Anbringender*, angivelse i domme 72 ff, 86 f
- i korte domme 99
- i ægteskabsdomme 104
- Anglosaksisk påvirkning af sproget* 15
- Anholdelse*, kendelse om opretholdelse af - 187
- Anonyme vidner* 135
- »At«, brugen af - 18
- Begrundelse*, se Præmisser
- Betinget dom*, formuleringer 150 ff, 164 f
- særvilkår 153
- ny kriminalitet efter - 153 f
- ændring eller fuldbyrdelse 178, 201
- Beviser, gengivelse* i landsretsdomme 67 ff, 76, 88
- i ægteskabsdomme 104 ff
- i sager om administrativ frihedsberøvelse 120
- i straffesager 134 ff, 143 ff
- Bisættninger*, indskudt 27, 28 ff
- Bislaglæggelse*, kendelser om - 193
- Borgerlige krav*, se Civilretlige krav
- Brevåbning*, kendelser om - 189 f
- Byretsdomme*, se Indholdsfortegnelse
- Bødedomme*, oplysning om indtægtsforhold 140
- formulering 166
- dagbodssystemet 156 f
- bøder fuldbyrdet ved frihedsberøvelse 157 f
Se Tvangsbøder
- Børnesagkyndig undersøgelse*, angivelse i domme 105 f
- Båndafspilninger* 138
- Citater* i domme 69
- Civilretlige krav* i straffesager 160 ff, 169
- Dagbøder*, formulering om - 157
- Dansk Sprognævn* 11
- Disposition* for landsretsdomme 64 ff
- Dissens*, 147 f
- Dokumentbeviser*, fremstilling i domme 67 f, 76
- Domskonklusion* 89 ff, 91 ff
- i ægteskabsager 108 ff
- i straffesager 163
- Domsmandssager*, domseksempel 195 f
- Domsresultat*, angivelse i domme 89
- Dørlukning*, kendelser om - 180 f
- »Efter omstændighederne« 60
- Ejendomsforbehold*, angivelse i domme 95
- Elektronisk tekstbehandling* i straffesager 127
- Erkenderdomme* i civile sager 95 f
Se Tilståelsessager
- Erstatningskrav* i straffesager, se Civilretlige krav
- Faderskabsdomme* 112 ff
- Firmaer*, angivelse i domme 77
- Folketingets Ombudsmand*, sproglig vejledning 11, 12
- »Foreløbig bemærkes« 60
- Formularbog*, sproget 16
- Forsikringssselskaber*, se Civilretlige krav
- Forstraffe*, angivelse af - 132
- Forsøg*, præmisser om - 148
- Fortolkning*, præmisser om - 145
- Forvaring*, se Særforanstaltninger
- Fremmedord* 49 ff
- Frifindende straffedom* 141, 143, 146 f, 163, 168
- Fuldbyrdelsesfrist*, angivelse i dom af - 91
- Fældende straffedom*, 141, 143, 163 ff
- Fællesstraf*, 153 f, 165

- Fængsling*, se Varetægtsfængsling
Fængslingssurogater, kendelser om – 185 f
Færdelseslov, se Civilretlige krav
Førerretsfrakendelse 132, 167, 159, 167, 178 f
- Gammeldags ord* 55ff
Genindsættelse, kendelser om – 177
Gentagelser i sprogbrug 48 f
Grundled i juridisk stil 21
Grundlovsforhør, – tekstmoduler 127
- Henvisningsord* 38 ff
 »Herefter, og idet bemærkes«, 41 f
Hjemvisning, dom om – 144
 »Hvorved bemærkes« 40 f
Højtidelige ord 55 ff
- »Idet bemærkes« 40 f
Indklamninger i domme 69
 – i straffedomme 131, 135
Infinitivkonstruktioner 25
Isolation, kendelser om – 186
- Justitsministeriet*, sproglig vejledning 11
Jyske Lov, sproget 14
- Kendelser* i mortifikations­sager 122 f
 – i straffesager 175 ff
 – løsblads-kendelser 176 ff
 – retsbogs-kendelser 179 ff
Konfiskation, se Rettighedsfortabelse
Konklusion, se Domskonklusion
Korte domme 96 ff
 – i hvilke sager 97 f
 – eksempler 98 ff, 101 ff
 – redegørelse ved anke af – 100
Kurialstilen 14
- Landskabslovene*, sproget 14
Landsretsdomme, se Indholdsfortegnelse
Lange ord 51
Lix 27 f
Lægeerklæringer, se Sagkyndige erklæringer
Læsbarhed, se Lix
Løsblads-kendelser 176 ff
- Mandatar*, angivelse i domme 77
Medvirken, præmisser om – 148 f
- Mentalerklæringer*, se Sagkyndige erklæringer
 »Mini-narratio« 64 f
Modalverber 42 ff
Moderne ord 58
Mortifikationsdomme og -kendelser 122 ff
- Narratio* 66 ff
 – i korte domme 97
 – i straffesager 130
Navneforbud, kendelser om – 181
Navneord i juridisk stil 22
 Se Verbalsubstantiver
Nettoresultat i domskonklusion 90
Nægtersager domsaffattelse 129 ff
Nævningesager, præmisser 126, 173 ff
- Ophævelse af tilsyn* 177
Overflødige ord 58 ff
- Participier* 23 ff
 – i love og bekendtgørelser 27 ff
 – i kontrakter 30 f
 – i domme 31 ff
 – i testamenter 34
 – i anklageskrifter 34 ff
Parts- og vidneforklaringer i domme 77 ff
Passivformer 46 f
Periodestilen 19 ff, 28 ff, 31 ff
Personbetegnelser 48, 91
Personlige forhold, oplysning om – i straffedomme 132, 138 f
Personskader, domme om – 70
Politisagsdomme 129, 131, 133, 136 f, 149, 171
Proceduren, gengivelse i domme 75 f
Præmisser i domme 83 ff
 – i korte domme 99 f
 – i ægteskabsdomme 106 f
 – i sager om administrativ frihedsberøvelse 121
 – i straffesager 126 f, 140 ff
Prøveudskrivningskendelser 177, 201
Påberåbelsesbyrde 73
Påstande, angivelse i domme 70 ff, 84 ff
 – i korte domme 97, 99
 – i ægteskabsdomme 103 f, 106
 – i straffesager 131 f

- Ransagning*, kendelser om - 192
- Redegørelse* ved anke af korte domme 100
- Referat* af forklaringer i straffesager 136
- Referatforbud*, kendelser om - 181 f
- Relative sætninger* 23 ff
- Renter*, angivelse i dom 91, 95
- Retlige betragtninger* i domme 88 f
- Retsbogen*, gengivelse af forklaringer i straffesager 136
- Retsbogs-kendelser* 179 ff
- Rettergangsbøder*, kendelser om - 182 f
- Rettighedsfortabelse*, formulering af afgørelser om - 158 ff, 167
- i tilståelsessager 173
  - kendelser om forlængelse af - 178
  - generhvervelse efter - 175
- Sagkyndige erklæringer*, gengivelse i domme 83
- i sindssygesager 120
  - i straffesager 137, 139 f, 183 f
- Sagsfremstilling* i domme 66 ff
- Sagsomkostninger*, angivelse i domme 89, 91, 168
- Samfundstjeneste*, dom til - 139, 151 f, 164 f
- Sanktion*, påstande om - 131 f
- Separationsdomme*, se Ægteskabsdomme
- Sindssyge*, se Særforanstaltninger
- Sindssygesager*, se Administrativ frihedsberøvelse
- Skattelove*, sprogbrug 29 f
- Skifteret*, anmeldelser til - 17
- Skilsmisdomme*, se Ægteskabsdomme
- Skriftlige erklæringer*, gengivelse i domme 81 f
- »Skulle de ske« 44 f
- Skyldspørgsmål*, tiltaltes stilling til - 134, 140 f
- Specialbetegnelser* i sproget 51 f
- Strafbortfald* 166
- Straffebestemmelser*, præmisser om - 148
- Straffedomme*, se Indholdsfortegnelse
- Strafnedsættelsesgrunde*, præmisser om - 149 f
- Strafudmåling*, præmisser om - 148 f, 150
- Subjektive momenter*, præmisser om - 146 f
- Syns- og skønserklæringer*, gengivelse i domme 81 f
- Særforanstaltninger* i stedet for straf 155 f, 166
- i domseksempel 198 f
- Telefonaflytning*, kendelse om - 187 f, 189 ff
- Teleoplysning*, kendelse om - 187 f, 189 ff
- Tillægsform* se Participier
- Tillægsstraf* for tidligere strafbare forhold 155, 166
- Tilståelsessager*, domme i - 169 ff
- domseksempel 197 f
- Tiltalen*, angivelse af - i straffedomme 131
- Troværdighed*, bedømmelse af forklarings - 142 f
- Tvangsbøder* 167 f
- Udeblivelsesdomme* i civile sager 93 ff
- i straffesager 172 f
- Udlændingeloven*, varetægtsfængsling 193 f
- Se Administrativ frihedsberøvelse
- Udsagnsled* i juridisk stil 20 ff
- Udvisning*, se Administrativ frihedsberøvelse, Rettighedsfortabelse
- Umyndige*, angivelse i domme 77
- Underretning* om indgreb i meddelelsehemmeligheden 191
- Upersonlig stil* 45 f
- Utroskabsvidner* 105
- Varetægtsfængsling*, afkorting i straf for - 157, 166 f
- kendelser om - 184 f
  - forlængelser af - 186
  - erstatning for uberettiget - 199 f
- Variationer i sprogbrug* 48 f
- Verbalsubstantiver* 36 ff
- Verber* se Udsagnsled
- Vidnekendelser* 182
- »Vil have gjort« 43 ff
  - »Vil være at« 42 ff
- Vilkår* i ægteskabsager 105
- Ægteskabsdomme* 103 ff